

Uniwersytet Łódzki
Wydział Studiów Międzynarodowych i Politologicznych
Katedra Studiów Azjatyckich

Dyplomacja edukacyjna
w procesie kształtowania wizerunku Japonii
na przykładzie działań
wybranych placówek oświatowych w Polsce

Dariusz Jędrasiak

Rozprawa doktorska
przygotowana pod kierunkiem
prof. dr hab. Małgorzaty Pietrasiak

Łódź 2023 r.

Spis treści

WSTĘP	5
ROZDZIAŁ I: DYPLOMACJA PUBLICZNA A DYPLOMACJA EDUKACYJNA. PROCESY KREOWANIA WIZERUNKU PAŃSTWA. USTALENIA DEFINICYJNE	19
1.1. KULTUROWE PODSTAWY DYPLOMACJI.....	19
1.2. DYPLOMACJA – SPOJRZENIE HISTORYCZNE	21
1.3. DYPLOMACJA PUBLICZNA – PODSTAWY TEORETYCZNE.....	22
1.4. DYPLOMACJA KULTURALNA	27
1.5. DYPLOMACJA SPORTOWA.....	30
1.6. DYPLOMACJA SAMORZĄDOWA.....	31
1.7. DYPLOMACJA CYFROWA	33
1.8. DYPLOMACJA EDUKACYJNA.....	34
1.9. EDUKACJA W DYPLOMACJI.....	38
1.10. <i>BRANDING</i> NARODOWY	41
1.11. TEORIA <i>SOFT POWER</i> JAKO PRZYKŁAD OFENSYWNEGO LIBERALIZMU	45
1.12. <i>SOFT POWER</i> JAPONII	46
ROZDZIAŁ II: POLITYKA OŚWIATOWA – USTALENIA DEFINICYJNE. PODSTAWY POLITYKI OŚWIATOWEJ.....	52
2.1. OŚWIATA.....	52
2.2. FUNKCJE OŚWIATY	53
2.3. POLITYKA OŚWIATOWA I JEJ UWARUNKOWANIA	55
2.4. EDUKACJA – DEFINICJE, POJĘCIA, RODZAJE	58
2.5. POLITYKA EDUKACYJNA I JEJ CELE.....	61
ROZDZIAŁ III: POLITYKA OŚWIATOWA POLSKI W OKRESIE POSTZIMNOWOJENNYM. ZAŁOŻENIA I EFEKTY DZIAŁAŃ	63
3.1. PRAWO OŚWIATOWE.....	63
3.2. SYSTEM OŚWIATY	66
3.3. ZMIANY SYSTEMU EDUKACJI W POLSCE.....	67
3.4. ZMIANY W PODSTAWIE PROGRAMOWEJ – MERYTORYCZNE	70
3.5. POLSKI SYSTEM EDUKACJI W RANKINGACH ŚWIATOWYCH.....	72
3.6. KONTAKTY MIĘDZYKRAJOWE SZKÓŁ	73
ROZDZIAŁ IV: SPECYFIKA POLITYKI OŚWIATOWEJ I SYSTEMU BUDOWANIA OŚWIATY W JAPONII	87
4.1. PRAWO OŚWIATOWE.....	87
4.2. SYSTEM OŚWIATY	88
4.3. ZMIANY SYSTEMU EDUKACJI W JAPONII.....	91
4.4. KONTAKTY MIĘDZYKRAJOWE SZKÓŁ JAPANEJSKICH.....	93
ROZDZIAŁ V: DZIAŁANIA WYBRANYCH PLACÓWEK OŚWIATOWYCH I EDUKACYJNYCH W POLSCE NA RZECZ ROZWIJANIA WIEDZY O JAPONII, WYMIANY MŁODZIEŻY I WSPÓŁPRACY EDUKACYJNEJ.....	106
5.1. POCZĄTKI KONTAKTÓW POLSKO-JAPANEJSKICH	106
5.2. INSTYTUCJE WSPÓŁPRACY POLSKO-JAPANEJSKIEJ	110
5.3. INSTYTUCJE POZARZĄDOWE.....	112
5.4. STEREOTYP POLAKA I JAPANEJSKIEGO.....	118
5.5. ZNAJOMOŚĆ REALIÓW POLSKI I JAPONII.....	119
5.6. PLACÓWKI OŚWIATOWE REALIZUJĄCE KONTAKTY Z JAPONIĄ.....	129
ROZDZIAŁ VI: STUDIUM PRZYPADKU, II LICEUM OGÓLNOKSZTAŁCĄCE W ŁODZI.....	139
WNIOSKI.....	159
BIBLIOGRAFIA.....	172
SPIS WYKRESÓW	181

SPIS TABEL.....	182
SPIS ZAŁĄCZNIKÓW	183
ZAŁĄCZNIKI.....	185

WSTĘP

Problematyka pracy

Ramy teoretyczne rozprawy doktorskiej pt. „Dyplomacja edukacyjna w procesie kształtowania wizerunku Japonii na przykładzie działań wybranych placówek oświatowych w Polsce” wyznacza dorobek naukowy i problematyka badawcza związana z dyplomacją publiczną i siłą miękką państwa. Podstawowym pytaniem, które stawia sobie autor jest w jaki sposób i w jakim zakresie współpraca edukacyjna może sprzyjać rozwojowi relacji między Polską i Japonią oraz czy programy realizowane w szkołach średnich mogą zmieniać wizerunek Japonii w naszym kraju?

Te szczegółowe pytania, odnoszące się do konkretnej sytuacji stosunków dwustronnych polsko-japońskich, w zakresie współpracy edukacyjnej, uzupełnię bardziej ogólnymi, tj. jaką rolę w dyplomacji publicznej odgrywa dyplomacja edukacyjna, w jaki sposób funkcjonowanie i jakość systemów oświatowych krajów wpływają czy mogą wpływać na ich wizerunek i pozycję na arenie międzynarodowej.

W obecnych czasach coraz większą rolę w dyplomacji państwa, rozumianej jako narzędzie realizacji polityki zagranicznej, odgrywa dyplomacja publiczna, a w niej te elementy, które są związane z budowaniem wizerunku społecznego, opartego na wskaźnikach potencjału intelektualnego i naukowego społeczeństwa. W mojej opinii niedocenioną, aczkolwiek równie ważną częścią tych działań jest dyplomacja edukacyjna. Budowanie sprawnego systemu edukacyjnego państwa nie tylko gwarantuje rozwój społeczny, ekonomiczny i kulturowy, ale sprawia, że dane państwo jest postrzegane jako perspektywiczne i godne zainteresowania, z jednej strony oraz stwarza warunki dla obywateli do większej kreatywności i otwarcia na korzystanie z dorobku innych państw, cywilizacji i kultur. Innymi słowy Polska będzie chciała współpracować z Japonią, jeśli jej obywatele będą widzieć szansę rozwojową dla siebie, znając i ceniąc dokonania Japończyków, a władze Japonii będą starały się poszerzać wiedzę o historii, kulturze, osiągnięciach gospodarczych, żeby chęć do współpracy wzmocnić. Można zaobserwować, że takie przekonanie towarzyszy rozwojowi współpracy edukacyjnej na szczeblu szkół wyższych, ale należy podkreślać, że coraz bardziej proces umiędzynarodowienia wkracza do szkół średnich. Tyle że ta współpraca dotyczy głównie bliskich kulturowo i geograficznie obszarów. W swojej pracy zamierzam wykroczyć poza ten obszar.

Dotychczas nie prowadzono kompleksowych badań dotyczących zależności między współpracą międzynarodową w dziedzinie oświaty, w tym kontaktów polsko-japońskich, a wizerunkiem państwa. W swoich badaniach postanowiłem tę lukę uzupełnić. Dodać należy, że badania japonistyczne w Polsce mają swoją długą tradycję. Dobrze przygotowana grupa naukowców prowadzi badania dotyczące rozwoju gospodarczego (Jolanta Młodawska-Bronowska¹, Kazimierz Starzyk), systemu politycznego (Karol Żakowski, Beata Bohorodycz), kultury (Mikołaj Melanowicz, Joanna Katarzyna-Puchalska), pozycji międzynarodowej i globalnej Japonii (Robert Jakimowicz, Marta Kosmala-Kozłowska, Maciej Pletnia) czy wreszcie stosunków polsko-japońskich (Ewa Pałasz-Rutkowska). Ich prace obejmują bardzo szerokie spektrum zainteresowań i tematów co pozwala na kompleksową analizę problemów związanych z Japonią. Przegląd literatury dotyczącej Kraju Kwitnącej Wiśni, jej analiza i interpretacja, pozwolił mi na uzupełnienie wiedzy dotyczącej najważniejszych aspektów rozwoju i zmian cywilizacyjnych Japonii. Przegląd literatury pozwolił mi również upewnić się, że moje badania mają charakter nowatorski i nie powielają tych istniejących już w obiegu naukowym. Drugą grupą źródeł, które posłużyły mi do napisania pracy były monografie i artykuły naukowe dotyczące dyplomacji publicznej. Wśród prac naukowych z tego zakresu wymienić można takich autorów jak Beata Ociepka, Michał Kobierecki, Natalia Broś i inni.

Szczególnie inspirujące dla mnie były badania prowadzone przez Beatę Ociepkę². W swoich pracach podkreśla ona rolę nowej dyplomacji publicznej w stosunkach międzynarodowych. Również dla mnie proces kształtowania się stosunków międzynarodowych w XXI w. jest związany nie tylko z działalnością tradycyjnych aktorów, takich jak państwo, organizacje międzynarodowe, ale również nowych, do tej pory nie mających większego znaczenia dla wielkiej polityki jak chociażby instytucje kultury czy nauki. Najważniejszym dla mnie zagadnieniem w kontekście zaplanowanych badań była dyplomacja edukacyjna. Należy tu wymienić na przykład artykuły:

- <https://ptsm.edu.pl/badanie-polityki-zagranicznej-panstwa-wymiar-europejski/>
Dyplomacja edukacyjna. Próba definicji Anna Derelkowska-Misiuna.

¹ Szczegółowy zapis bibliograficzny prac tej i następnych autorów wymienionych we wstępie patrz: Bibliografia

² B. Ociepka, *Nowa dyplomacja publiczna – perspektywa teorii stosunków międzynarodowych i komunikowania politycznego*, „Przełom Strategiczny” 2012, nr 1, s. 129–140.

- https://www.researchgate.net/publication/347584569_Diplomacy_and_Education_A_Systematic_Review_of_Literature *Diplomacy and Education: A Systematic Review of Literature*

W trakcie badań analizowałem pracę polskich placówek edukacyjnych w zakresie organizowania i prowadzenia działań we współpracy z podmiotami z Japonii lub w oparciu o taką współpracę. Prowadziłem badania ankietowe wśród tych placówek. Przeprowadzałem wywiady i konsultacje z ich dyrektorami oraz osobami zajmującymi się kontaktami z Japonią czy realizowaniem projektów edukacyjnych z zakresu współpracy i promocji Japonii w Polsce. W badaniach przydatne były wywiady i rozmowy z dyrektorami szkół średnich i osobami odpowiedzialnymi za organizację systemu szkolnictwa w Japonii. Takich wizyt studyjnych, których byłem inicjatorem odbyłem łącznie 7. W trakcie pobytów przeprowadziłem rozmowy z konsulem Polski w Japonii, profesorami japońskich wyższych uczelni, dyrektorami japońskich szkół średnich. Klamrą, która spina moje badania są doświadczenia własne, obserwacje czynione w trakcie długoletniej pracy nauczyciela i organizatora kontaktów polsko-japońskich na poziomie szkoły średniej.

Będąc długoletnim nauczycielem szkół średnich, animatorem i organizatorem kontaktów międzynarodowych pomiędzy szkołami polskimi, europejskimi i japońskimi praktycznie zetknąłem się z badanym tematem. Stąd moje zainteresowanie wzbudził mechanizm funkcjonowania takich kontaktów i ich rola w międzynarodowym *public relations*. Poprzez długoletnią współpracę ze szkołami japońskimi obserwowałem również sposób, w jaki Japonia jest odbierana w Polsce i Polska w Japonii oraz ewolucję wzajemnego postrzegania. Stąd też podjąłem próbę analizy, jak wygląda wizerunek krajów partnerskich oraz jaki wpływ te działania mają na dyplomację publiczną i budowanie wizerunku państwa. Jednocześnie chciałbym, aby moja praca miała walor praktyczny i mogła stanowić materiał do wykorzystania przy planowaniu i organizacji profesjonalnych działań związanych z międzynarodowymi kontaktami młodzieży.

Bardzo ważnym czynnikiem ułatwiającym, a wręcz napędzającym działania w tym zakresie jest środowisko szkolne oraz warunki prawne, które to środowisko buduje. To ono, przez zapewnienie miejsca i warunków funkcjonowania młodego człowieka, daje mu możliwości do szukania różnorodnych form samorealizacji i realizacji tych pomysłów i planów, które sugeruje czy prezentuje szkoła. Jak podaje

Nowak: „Można śmiało wysunąć tezę, iż od tego, jakie warunki stworzymy młodemu człowiekowi do budowania wiedzy i umiejętności, zależeć będzie jego poziom kompetencji, które pozwolą mu poznać złożoność świata oraz aktywnie uczestniczyć we wszystkich jego wymiarach”³. Będę starał się wskazać miejsca w zmieniającym się systemie edukacyjnym i przestrzeni edukacyjnej, które pozwalają na zmiany w sposobie zdobywania wiadomości i umiejętności przez młodego człowieka. W zmieniającym się świecie niezbędną rolą szkoły staje się nauczanie młodych ludzi zdolności adaptacyjnych do zmian i nabywanie umiejętności ich wykorzystania do własnego rozwoju. Gotowość zmiany sposobu myślenia, staje się przyszłością społeczeństw⁴. Jak podaje Gardner „uczenie się to przede wszystkim zmiana w umyśle – spowodowanie przeobrażenia w obrębie „reprezentacji umysłowych” jednostki – szczególnego sposobu, w jaki człowiek postrzega, koduje, przechowuje i korzysta z informacji”⁵. Wychodzę przy tym z założenia, że te zmiany mogą następować jeśli skorzystamy z nowych, innych metod poznawania współczesnego świata, które są związane ze współpracą międzynarodową, obejmującą nie tylko szkolnictwo wyższe, ale również średnie. Z jednej strony ta współpraca pozwoli poszerzyć horyzonty poznawcze polskiej młodzieży, wzmocni chęć współpracy z państwem, które do tej pory znane było jedynie ze szczątkowej, w gruncie rzeczy „hasłowej”, strony. Z drugiej zaś zbuduje przyjazny wizerunek danego państwa, w naszym wypadku Japonii, co może przełożyć się na chęć poszerzania współpracy na nowe, do tej pory nie eksploatowane, dziedziny. Należy też zwrócić uwagę na inny aspekt wzajemnych relacji – to nie tylko młodzież polska korzysta na współpracy edukacyjnej. W swoich badaniach brałem pod uwagę również lustrzane odbicie wzajemnych relacji: czy kontakty uczniów szkół średnich poszerza wiedzę japońskich uczniów i co za tym idzie chęć współpracy z Polską w przyszłości? Czy te relacje mają wpływ na budowanie pozytywnego wizerunku Polski – państwa otwartego na szerszą i wzajemnie korzystną współpracę? Jednocześnie zdaję sobie sprawę z tego, że bardziej jednoznaczna odpowiedź powinna być poprzedzona długoletnimi badaniami i

³ J. Nowak, *Szkoła – nowe przestrzenie edukacyjne*, [w:] M. Magda-Adamowicz, I. Kopaczyńska (red.), *Pedagogika wczesnoszkolna wobec zmieniających się kontekstów społecznych*, t. 1, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2014, s. 76–87.

⁴ D.H. Pink, *A Whole New Mind*, Wydawnictwo Riverhead Trade, New York 2005, s. 145.

⁵ H. Gardner, *Zmiana poglądów. Sztuka kształtowania własnych i cudzych przekonań*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2006, s. 5.

obserwacjami. W moim przypadku obserwacje dotyczyły jedynie współpracy szkół średnich z Japonią, choć podkreślić należy, że zdecydowanie wieloletnich.

Za podstawę do formułowania wniosków posłużą mi badania ankietowe i wywiady, które prowadzę od roku 2019, dotyczące działań realizowanych jeszcze przed pandemią wśród:

- placówek oświatowych w Polsce realizujących współpracę międzynarodową na polu szeroko rozumianej edukacji z placówkami japońskimi,
- szkół średnich w Polsce i Japonii biorących udział w takich wymianach,
- instytucji międzynarodowych i państwowych zajmujących się tego typu działaniami.

Badania te dotyczą zakresu współpracy, wiedzy o państwach będących przedmiotem analizy, aspektów technicznych i organizacyjnych kontaktów międzynarodowych na poziomie szkół średnich oraz ich wpływu na budowanie wizerunku i prowadzenie działań w zakresie dyplomacji publicznej.

Będę analizował współpracę między Polską a Japonią i konfrontował ją z podobnymi działaniami realizowanymi w krajach Unii Europejskiej. Dodatkowo zamierzam wykorzystać w swoich badaniach krytyczne spojrzenie na politykę edukacyjną i przyjęty system oświatowy Polski i Japonii, w kontekście procesów umiędzynarodowienia.

Na podstawie zrealizowanych zadań zostaną zatem sformułowane wnioski, które pozwolą usystematyzować ten fragment działań edukacyjnych i zbadać ich wpływ na budowanie wizerunku Polski w oczach Japończyków oraz Japonii w oczach Polaków. Wnioski z tej analizy pozwolą na dalszy rozwój kontaktów szkół i placówek oświatowych, i być może będą pomocą do zbudowania sprawnie działającego systemu organizacji tych kontaktów na szerszą skalę.

Teoria

Teoretyczną podstawą podjętych badań jest szeroko pojęta problematyka dyplomacji publicznej, siły miękkiej państwa oraz jednego z jej elementów dyplomacji edukacyjnej. Podejmę próbę odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób dyplomacja edukacyjna przekłada się na polepszenie wizerunku państwa.

Dotychczas nie występuje w literaturze jasno zdefiniowane pojęcie dyplomacji edukacyjnej. Można tu przywołać dorobek naukowy Natalii Broś, która stawia tezę, że „edukacja, stanowi jeden z komponentów składających się na kształt stosunków międzynarodowych”⁶. Budowanie sprawnego systemu edukacyjnego państwa, jego właściwe funkcjonowanie jest jednym z gwarantów rozwoju społecznego, ekonomicznego i kulturowego. W ekonomii światowej edukacja jest traktowana jako czynnik kształtowania kapitału ludzkiego, społecznego i intelektualnego państwa⁷.

Jednak analizując rozwój działań w zakresie dyplomacji publicznej wyraźnie można zauważyć obecność szeroko rozumianej edukacji. W swojej pracy starał się będę doprecyzować i uzupełnić definicję dyplomacji edukacyjnej oraz wskazać, choćby wstępnie, jej miejsce i znaczenie w szeroko rozumianej dyplomacji publicznej.

Dodatkowo zwrócę uwagę na politykę oświatową, która może zawierać, bądź też nie, otwarcie się na umiędzynarodowienie i szersze wykorzystywanie sprawdzonych międzynarodowych wzorców systemów edukacyjnych. W warunkach globalizacji i szybkich przemian technologicznych nowoczesny system edukacyjny umożliwia rozwój gospodarki opartej na wiedzy. Stale podnoszenie poziomu innowacyjności, wprowadzanie nowoczesnych technologii i metod zarządzania, elastyczne dostosowanie się do wymagań rynku – są ściśle powiązane z poziomem szkolnictwa⁸. Takie założenia przyświecają wszystkim elitom władzy i stanowią motywację do wprowadzenia zmian i udoskonaleń w procesie kształcenia.

Po raz pierwszy pojęcie „dyplomacja publiczna” pojawiło się w pracy E. Giullon, który w roku 1966 określił ją: „jako działania, poprzez które rządy, prywatne grupy i jednostki mogą wpływać na postawy i opinie innych narodów i ich rządów, co w konsekwencji może kształtować ich decyzje w zakresie polityki zagranicznej”⁹. Cull określił dyplomację publiczną jako: „zarządzanie międzynarodowym środowiskiem poprzez zaangażowanie publiczności”¹⁰. Z kolei Beata Ociepka zdefiniowała dyplomację publiczną jako: „dwustronną nastawioną na dialog formę komunikowania międzynarodowego kierowaną do publiczności

⁶ N. Broś, *Edukacja w dyplomacji publicznej. Cyberdyplomatyczne rozwiązania w międzynarodowym nauczaniu*, „Ogrody Nauk i Sztuk” 2016, nr 6, s. 348–356.

⁷ G. Wronowska, *Polityka edukacyjna a potrzeby rynku pracy*, „Zeszyty Naukowe UE w Katowicach” 2017, nr 310, s. 191–200.

⁸ *System edukacyjny w Japonii. Blaski i cienie szkolnictwa w Kraju Kwitnącej Wiśni*, <https://ideologia.pl/system-edukacyjny-w-japonii>, 2019 [dostęp: 20.11.2020].

⁹ A. Henrikson, *What can public diplomacy achieve?*, Netherlands Institute of International Relations, Clingendael 2006, s. 1–40.

¹⁰ N. Cull, *Public diplomacy: Lessons from the Past*, Figueroa Press, Los Angeles 2009, s. 209

zagranicznych, realizowaną przez wykorzystywanie środków przekazu i kanałów o charakterze bezpośrednim”¹¹.

Przy definiowaniu pojęcia dyplomacji publicznej można wykorzystać elementy marketingu politycznego, w tym wizerunku państwa. Współczesne kraje, politycy wykorzystują coraz częściej w działaniach dyplomatycznych wizerunek państwa, starając się zbudować przy tym silną markę. Przywołując badania Marty Hereźniak jest to możliwe dzięki specyfice działań dyplomacji publicznej szeroko traktującej politykę i państwo. W swojej wypowiedzi dodaje, że: „W nowoczesnej dyplomacji coraz częściej traktuje się państwo jako przedsiębiorstwo, z własną strategią działania, wizją, promocją i wyrazistym wizerunkiem”¹². Podobnie Anholt stwierdza, że w latach 90. XX wieku pojawiło się pojęcie *brandingu* narodowego definiowanego jako „zabieganie krajów o swoje miejsce na rynku światowym w oparciu o markę narodową”¹³. Wreszcie w artykule Raftowicz i Filipkiewicz zwracają uwagę, że „wizerunek ten staje się bardzo ważny w kontaktach międzynarodowych i odbiorze danego kraju przez partnerów politycznych kontaktów wzajemnych. Rozpoznawalność marki kraju, jego wizerunku ma wpływ na miejsce państwa na mapie ekonomicznej świata, a co za tym idzie na jego funkcjonowanie i rozwój”¹⁴.

Współczesny świat stawia wiele wyzwań przed społeczeństwami i państwami. W epoce globalizacji, ujednociania pojęć i systemów technicznych, wspólnego doskonalenia się państw pojawia się zagrożenie zachowania własnej tożsamości. W krajach, które tworzą wspólnoty, paktów gospodarcze, ekonomiczne wyraźnie zarysowuje się tendencja zachowania własnych, narodowych cech, osiągnięć. Każde państwo stara się osiągnąć określoną pozycję i miejsce we wspólnocie międzynarodowej. Jednocześnie stara się zachować swoją tożsamość i wiarygodność w światowej wspólnocie. Stąd bardzo ważnym dla każdego kraju staje się zbudowanie marki narodowej. Dokonuje się tego na wiele sposobów. Wszystkie dziedziny życia społecznego składają się na budowanie wizerunku miasta, kraju, społeczeństwa. Wizerunek ten odgrywa kluczową rolę w kontaktach międzynarodowych i odbiorze

¹¹ B. Ociepka, *Dyplomacja publiczna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2008.

¹² M. Hereźniak, *Marka narodowa. Jak skutecznie budować wizerunek i reputację kraju*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2011.

¹³ S. Anholt, *Sprawiedliwość marek. Jak branding miejsc i produktów może uczynić kraj bogatym, dumnym i pewnym siebie*, Wyd. IMP, Warszawa 2006.

¹⁴ M. Raftowicz-Filipkiewicz, *Branding Narodowy w Unii Europejskiej* <https://www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/37430/PDF/007.pdf> [dostęp: 15.02.2021].

danego kraju przez politycznych czy ekonomicznych partnerów. Ma to wpływ na miejsce państwa na mapie ekonomicznej świata, a co za tym idzie jego rozwój¹⁵.

Branding narodowy po raz pierwszy zdefiniował S. Anholt w swojej pracy określając ten proces jako zabieganie krajów o swoje miejsce na rynku światowym w oparciu o markę narodową¹⁶. Jego prace rozpoczęły dyskusję naukową, której celem było zdefiniowanie tego zjawiska oraz określenie jego zasięgu.

Pojęcie *brandingu* narodowego, jako procesu, za pomocą którego kraje starają się zbudować i wykreować unikalną tożsamość narodową podał U. Nworah¹⁷. Zagadnieniem zdefiniowania i prowadzenia *brandingu* narodowego zajmuje się również Instytut Marki Polskiej¹⁸, który definiuje *branding* narodowy, jako „dobór i skomponowanie mieszanki materialnych i niematerialnych atrybutów odróżniających jego mieszkańców, kulturę, tradycję, zwyczaje i inne elementy na tle innych w znaczący i atrakcyjny sposób w celu zbudowania silnej marki narodowej”¹⁹. Jednocześnie wyraźnie zarysowała się tendencja, żeby traktować państwo, jako wielkie makroprzedsiębiorstwo, które poprzez swoje działania buduje potęgę i bogactwo narodowe, które przyczynia się do konkurencyjności na arenie międzynarodowej²⁰. Podobne stanowisko zajmuje polska badaczka tego problemu M. Hereźniak utożsamiając w swoich pracach państwo z przedsiębiorstwem, które potrzebuje strategii działania, wizji rozwoju, co umożliwi realizację priorytetów i funkcjonowanie na rynku międzynarodowym²¹. Wprowadzenie pojęcia *brandingu* narodowego w tej formie, zmienia nastawienie społeczne do działań mających na celu budowanie wizerunku państwa. Do tej pory zadaniem tym zajmowali się politycy. To oni przez swoje działania, prezentowanie ich na forach międzynarodowych mieli decydujący głos w budowaniu wizerunku państwa²². Stworzenie takiego szerokiego podejścia do zagadnień wizerunkowych włącza w ten proces całe społeczeństwa wraz

¹⁵ M. Raftowicz-Filipkiewicz, *Branding Narodowy w Unii Europejskiej* <https://www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/37430/PDF/007.pdf> [dostęp: 15.02.2021].

¹⁶ S. Anholt., op.cit.

¹⁷ U. Nworah., *Nigeria as a Brand*, www.brandchannel.com [dostęp: 10.01.2021].

¹⁸ Instytut Marki Polskiej, www.imp.org.pl [dostęp: 10.01.2021].

¹⁹ M. Raftowicz-Filipkiewicz, *Branding Narodowy w Unii Europejskiej* <https://www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/37430/PDF/007.pdf> [dostęp: 15.02.2021].

²⁰ P. Kotler, S. Jatusripitak, S. Maesincee, *Marketing narodów, Strategiczne podejście do budowania bogactwa narodowego*, Profesjonalna Szkoła Biznesu, Kraków 1999, s. 43–44.

²¹ M. Hereźniak, op. cit.

²² E. Eitel, *Reputationskommunikation von Ländern. Instrumente und Erfolgsfaktoren – Theoretische Ansätze und Untersuchung der Kommunikationspraxis am Fallbeispiel Schweiz*, Dissertation an der Universität Potsdam, Potsdam 2013, s. 9–15.

z ich dorobkiem historycznym, tradycjami oraz codziennością. Wszystkie te płaszczyzny społeczne stały się elementami polityki międzynarodowej.

Informacja staje się szybko dostępna dla wszystkich zainteresowanych²³. Jest to informacja z pierwszej ręki, nie zniekształcona przez łańcuch „przekazników”. Informacja aktywna, żywa, na którą, dzięki wykorzystaniu Internetu, każdy odbiorca może zareagować. Stąd też powszechność dyplomacji publicznej. Dzięki takiej otwartości komunikacyjnej społeczeństw w polityce międzynarodowej zaczynają odgrywać ważną rolę czynniki, które dotychczas nie były wykorzystywane na szerszą skalę. Ważną rolę zaczynają odgrywać w dyplomacji takie czynniki jak kultura, tradycja, zwyczaje społeczne oraz szeroko rozumiane produkty wytwarzane przez dany kraj na wszystkich tych płaszczyznach. Towarem międzynarodowym stają się nie tylko materialne produkty wytworzone przez przemysł, ale też inne wytwory społeczeństw. Stąd też, we współczesnym zglobalizowanym świecie, w którym rządzą uniwersalne standardy, zaczyna dominować pełna unifikacja, pojawia się tendencja budowania w procesie *brandingu* narodowego własnej marki narodowej. Wyrazista, zauważalna w społeczności międzynarodowej marka narodowa sprawia, że kraj staje się bardziej konkurencyjny na rynku międzynarodowym, chociażby w gospodarce światowej a przez to zajmuje zdecydowanie inną pozycję. Staje się atrakcyjnym partnerem dla innych krajów, rośnie jego konkurencyjność i przez to poprawia swoją sytuację ekonomiczną i gospodarczą. Zatem, korzyściami wynikającymi z budowania silnej marki i sprawnego *brandingu* narodowego są niewątpliwie wzrost konkurencyjności na rynku światowym, umacnianie głównych funkcji państwa oraz skuteczne wpływanie na politykę gospodarczą regionu i świata²⁴.

Początkowo pojęcie marki narodowej ograniczone było do znaku graficznego, hasła, symbolu kojarzonego z danym krajem. Funkcjonuje on w mediach, oznaczeniach produktów, materiałach informacyjnych i zawiera najczęściej element kojarzony z danym krajem (działa to również w drugą stronę i pozwala to również kojarzyć kraj z marką). Początkowo marka to był: „prawnie chroniony instrument wyróżnienie się od konkurentów poprzez system identyfikacji, budujący relacje i związki z klientem w oparciu o unikalną jej osobowość, będącą połączeniem wartości

²³ N. Broś, *Edukacja w dyplomacji...*, s. 348–356.

²⁴ A. Świątecki, *Marketing marki narodowej*, „CMO – Magazyn Dyrektorów Marketingu” 2006, nr 1, s. 24–27.

funkcjonalnych oraz wartości dodanych”²⁵. Symboliczne przedstawienia elementów danego kraju stają się jego wyróżnikiem, np. Statua Wolności w Nowym Jorku czy Wieża Eiffla w Paryżu.

Stopniowo to pojęcie ulegało rozszerzeniu i traktowaniu jako element wyróżniający dany kraj w regionie czy świecie nie tylko symbolicznie i wizerunkowo. W chwili obecnej można powiedzieć, że wszystkie elementy życia gospodarczego i społecznego państwa budują jego markę. W tym aspekcie wszyscy obywatele danego kraju budują jego wizerunek zarówno poprzez działania zawodowe, jak i codzienność.

Często wizerunek kraju buduje jego historia. Poprzez pryzmat minionych wydarzeń, obecności w wydarzeniach międzynarodowych, stanowiska w nich zajmowanego, odgrywanej roli kojarzony jest przez społeczność międzynarodową²⁶. Nie zawsze jest to wizerunek korzystny i pożądanym.

Niezaprzeczalnym elementem budowania marki danego kraju jest kultura. Poprzez działania w tym zakresie, promowanie wydarzeń kulturalnych, koncertów, wydawnictw informacja o danym państwie dociera do świata. Wyspecjalizowane instytucje zajmują się przygotowaniem wydarzeń kulturalnych skierowanych do odbiorców za granicą. Taką funkcję pełni na przykład Instytut Adama Mickiewicza będący animatorem wielu wydarzeń kulturalnych za granicą. W sferze oddziaływań na społeczność światową znajdują się również sportowcy. Przez uczestnictwo w imprezach międzynarodowych, promują markę polską. Osiągnięcie przez nich sukcesów sprawia, że obywatele innych krajów zaczynają się interesować krajem, z którego pochodzą zwycięzcy zawodów, medaliści igrzysk. W wielu odległych krajach Polska kojarzona jest z osobowościami sportu np. Adam Małysz, Robert Lewandowski. Na temat obecności sportu w procesie budowy marki narodowej i wykorzystywania go w dyplomacji publicznej pisze prof. Michał Kobierecki.

Niestety, dotychczas w opracowaniach na temat marki polskiej, w niedostateczny sposób wykorzystywana jest nauka i edukacja jako ważny aspekt budowania wizerunku państwa. Kraje wysoko rozwinięte, posługujące się nowoczesnymi technologiami posiadają również dobrze działające i sprawne systemy oświatowe. Zwracają na to uwagę dokumenty programowe oraz przepisy

²⁵ H. Szulce, K. Janiszewska, *Zarządzanie marką*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań, 2006.

²⁶ H. Kotarski, *Marka narodowa i regionalna jako branding miejsca*, „Pogranicze. Studia Społeczne” 2018, t. 33, s. 65–80.

wprowadzające system oświaty. Oświata jest to działalność polegająca na upowszechnianiu wykształcenia ogólnego i zawodowego oraz realizowaniu zadań wychowawczych w celu zapewnienia jednostkom wszechstronnego rozwoju i pomyślnej egzystencji, a społeczeństwu więzi kulturalnych łączących jego przeszłość historyczną z teraźniejszością i budową pomyślnej przyszłości²⁷. Biorąc pod uwagę fakt, jak ważne jest budowanie wizerunku danego kraju, warto wskazać, że w dzisiejszych czasach również dokonania szkoły japońskiej są analizowane jako element, który przyczynia się do budowania wizerunku państwa. Edukacja, na wszystkich poziomach, jest w tej chwili nierozdzielalnym elementem tych działań.

Podsumowując, podstawą teoretyczną pracy będzie teoria związana z rolą dyplomacji publicznej w kształtowaniu wizerunku państwa, włączenie do katalogu narzędzi dyplomacji publicznej polityki oświatowej i odniesienie tych zjawisk do wzajemnego postrzegania Japonii i Polski oraz budowania wzajemnych relacji.

Struktura pracy doktorskiej ma układ problemowy. Składa się ona ze wstępu oraz czterech rozdziałów. Pracę kończą wnioski oraz bibliografia. Uzupełnieniem są załączniki, jak również spis tabel i wykresów.

We wstępie pracy zajmę się przedstawieniem genezy problemu badawczego i przyczyn, dla których zainteresowałem się danym zagadnieniem. Omówiona zostanie literatura przedmiotu, zasygnalizowane zostaną hipotezy badawcze, omówiona zostanie struktura.

W rozdziale pierwszym zajmę się analizą definicji dyplomacji publicznej pod kątem interdyscyplinarności i uniwersalizmu. Omówię zagadnienie dyplomacji publicznej i elementów składających się na jej strukturę. Przeanalizuję jaką rolę pełni w dyplomacji publicznej kultura, sport, turystyka. Zbadam również jaki jest wpływ dyplomacji publicznej na budowanie wizerunku państwa. Przeanalizuję to ze szczególnym uwzględnieniem dyplomacji edukacyjnej. Dokonam obserwacji jakie państwa wykorzystują dyplomację edukacyjną w swoich działaniach, do jakiego kręgu odbiorców te działania są kierowane. Oprę swoje obserwacje na przykładach działań dotychczas realizowanych w ramach projektów partnerskich Unii Europejskiej oraz innych.

²⁷ W. Okoń, *Nowy Słownik Pedagogiczny*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 1998, s. 305.

Rozdział drugi i trzeci poświęcę omówieniu polityki oświatowej Polski i Japonii w kontekście dyplomacji edukacyjnej. Zbiorę tutaj informacje dotyczące systemów oświatowych tych krajów oraz ich zmiany w ostatnich latach. Zajmę się uwypukleniem roli systemów oświatowych w polityce. Wykażę podobieństwa i różnice pomiędzy systemami oświatowymi Polski i Japonii pod kątem budowania współpracy międzynarodowej w tym zakresie. Przeanalizuję politykę oświatową tych państw na bazie obowiązujących aktów prawnych. Zajmę się również analizą pozycji ucznia i nauczyciela w szkole, ich praw, obowiązków i zasad funkcjonowania. Podejmę próbę oceny systemów oświatowych Japonii i Polski na bazie międzynarodowych rankingów prowadzonych przez różnorodne organizacje społeczne i instytucje.

Rozdział czwarty obejmował będzie analizy działań szkół polskich i japońskich w zakresie współpracy międzynarodowej i dyplomacji edukacyjnej. Na bazie przeprowadzonych przez siebie badań i danych literaturowych dokonam porównania i oceny projektów realizowanych w krajach Unii Europejskiej. Wykażę mocne i słabe strony realizowanych aktualnie projektów. Na tej podstawie będę starał się określić możliwości i ograniczenia dyplomacji edukacyjnej, ze szczególnym uwzględnieniem szkół średnich. Za podstawę do wyciągnięcia wniosków posłużą mi wyniki moich badań ankietowych w Japonii i Polsce.

W rozdziale piątym sformułuję wnioski dotyczące moich badań i odniosę się do literatury przedmiotu. Porównam swoje obserwacje z wnioskami wynikającymi z realizacji innych projektów międzynarodowych prowadzonych w ramach międzyszkolnych programów unijnych. Będę starał się zaproponować systemowy model organizacji współpracy międzynarodowej na poziomie szkół średnich. Określę również jaką rolę odgrywają te projekty w dyplomacji edukacyjnej i budowaniu wizerunku kraju.

Hipotezy i metody badawcze:

H-1: dyplomacja edukacyjna jest częścią dyplomacji publicznej. O ile współpraca międzynarodowa na szczeblu szkół wyższych jest intensywnie rozwijana to współpraca na szczeblu szkół średnich jest niedoceniana.

Aby zweryfikować tę hipotezę przeanalizuję różnego typu programy międzynarodowe, dotyczące możliwości współpracy szkół wyższych oraz szkół

średnich i porównam zainteresowanie jednymi i drugimi. Przede wszystkim sięgnę po programy dotyczące współpracy z Japonią.

H-2: polityka oświatowa Japonii i Polski w XXI w. sprzyja kontaktom międzynarodowym obu państw, natomiast w niewielkim stopniu odnosi się do możliwości współpracy z odległymi pod względem geograficznym i cywilizacyjnym regionami.

Aby zweryfikować tę hipotezę przeanalizuję dokumenty związane z kształtowaniem polityki edukacyjnej w Polsce i Japonii. Podejmę próbę porównania oraz zwrócę uwagę na możliwość rozwijania kontaktów trans regionalnych szkół średnich obu państw. Wykorzystam własne obserwacje, na które składać się będą zarówno praca zawodowa w Polsce (Łodzi), jak i wywiady i rozmowy prowadzone w czasie wizyt z młodzieżą w Japonii.

H-3: działania podejmowane na rzecz rozwijania zainteresowań i wiedzy o Japonii przynoszą pożądane efekty, ale niewielka skala tych działań nie ma większego wpływu na polepszenie wzajemnego wizerunku.

Aby zweryfikować tę hipotezę przeprowadzę badania ankietowe placówek oświatowych, które współpracują z Japonią w Polsce oraz analogicznie przeprowadzę badania ankietowe wśród uczniów szkół japońskich. Dodatkowo przeprowadzę wywiady z „pasjonatami” wzajemnej współpracy, dyrektorami szkół, które współpracują w tej dziedzinie. Przeanalizuje dostępne statystyki.

Uzupełniając informacje o zastosowanych metodach badawczych należy podkreślić, że zastosowana została klasyczna metoda wykorzystywana w naukach historycznych i naukach o polityce: analiza źródłowa oraz wyjaśnienie przyczynowo-skutkowe, odnoszące badane zjawiska do szerszego kontekstu społecznego i międzynarodowego. Zastosowano również metodę porównawczą.

Badania moje, co istotne, dotyczą działań organizowanych i realizowanych przed pandemią. W okresie rozwoju i panowania na świecie COVID-19, wszelkie aktywności z zakresu wzajemnych kontaktów bezpośrednich instytucji i placówek edukacyjnych uległy wstrzymaniu. Zagrożenia sanitarne i związane z nimi restrykcje oraz ograniczenia prawne zablokowały możliwość wyjazdów i wspólnych spotkań. Trwający okres izolacji spowodował impas w kontaktach. Restrykcje sanitarne, ograniczenia w pracy szkół (nauczanie on-line) spowodowały blokadę wszelkich inicjatyw i projektów już trwających. Stopniowo współpraca międzynarodowa w zakresie edukacji zaczęła odbudowywać się w postaci projektów realizowanych *on-*

line. Jednak niestety wiele inicjatyw edukacyjnych zaplanowanych lub rozpoczętych przed pandemią zostało zatrzymanych i niezrealizowanych. Stąd też wyraźnie widoczna jest potrzeba dokonania pewnych podsumowań i oceny dotychczasowego okresu.

O oryginalności pracy

Analizując źródła literaturowe, zbierając informacje w instytucjach państwowych i samorządowych odpowiedzialnych za politykę oświatową stwierdzam, że zagadnienia będące tematem mojej pracy doktorskiej stanowią ważny element dyplomacji publicznej. Pomimo niewielkiej aktualnie skali zjawiska (ograniczonego dodatkowo przez pandemię) jest ono istotne z punktu widzenia polityki państw. Działania te stanowią podstawę i przygotowują młodzież do udziału w „dorosłym” życiu zawodowym i międzynarodowym. Do tej pory nie prowadzono na szeroką skalę badań w tym zakresie. Jedyne dostępne w literaturze dane mają charakter wyrywkowy i fragmentaryczny, dlatego też postanowiłem szerzej zająć się tym zagadnieniem.

Rozdział I: Dyplomacja publiczna a dyplomacja edukacyjna. Procesy kreowania wizerunku państwa. Ustalenia definicyjne

1.1. Kulturowe podstawy dyplomacji

Punktem wyjścia do wyjaśnienia pojęcia dyplomacja publiczna i dyplomacja kulturalna, które będą podstawą teoretyczną mojej analizy będzie pojęcie kultury. Nie jest moim zamiarem rozwijanie tego pojęcia i szczegółowe opisywanie poszczególnych elementów składowych czy też czynników wpływających na procesy komunikowania się różnych kultur. Pragnę jedynie zwrócić uwagę, że, aby prawidłowo kreować dyplomację publiczną oraz efektywnie wyodrębniać grupy docelowe, do których jest ona kierowana, należy znać naturę różnic kulturowych i charakterystyczne cechy poszczególnych kultur. Pojęcie kultura pochodzi od łacińskiego słowa „cultus” co generalnie oznacza „uprawa”, „pielęgnowanie” i związane było z uprawą roli. W późniejszym okresie powstało znaczenie wtórne tego pojęcia, rozumiane jako „sposób życia”, „wykształcenie”, „wychowanie”, „uszlachetnienie”²⁸. W starożytności Marek Tulliusz Ciceron wprowadził pojęcie „Cultura animi”, które to pojęcie rozumiano jako „kulturę ducha” lub też „pielęgnowanie ducha”²⁹.

Jak podaje Grzegorz Żuk w swojej pracy: „Kultura jest właściwa każdemu człowiekowi, wspólna wszystkim ludziom, wyróżnia nas spośród innych stworzeń. Towarzyszy nam – jak świadczą odkrycia archeologiczne – od zarania dziejów. Obejmuje to wszystko, co człowiek stworzył wysiłkiem swej woli, rozumu i pracy: zarówno w sensie umysłowym czy artystycznym (np. religia, filozofia, sztuka, literatura), jak i technicznym, czyli to, co skonstruował, wynalazł, aby zaadaptować się do życia w środowisku przyrodniczym i przetrwać, a swoje życie czynić łatwiejszym i wygodniejszym (np. organizacja społeczna, technika, ekonomia), poznając tym samym świat i siebie samego”³⁰.

²⁸ G. Żuk, *Kultura w kontekście wartości*, [w:] Idem, *Edukacja aksjologiczna. Zarys problematyki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2016, s. 87–117.

²⁹ M.T. Ciceron, *Rozmowy tuskulańskie*, [w:] Idem, *Pisma filozoficzne*, t. 3, tłum. Józef Śmigaj, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1961, s. 481–743.

³⁰ G. Żuk, op. cit., s. 31.

Wśród wielu definicji kultury na uwagę zasługuje również definicja Ireny Wojnar, która tym pojęciem określa „humanistyczną jakość ludzkich działań i sposobu życia”³¹.

Zatem, podobnie jak Joanna Trajman w swoim artykule możemy przyjąć, że w definicjach kultury są zawarte nośniki materialne, jak i niematerialne, tj. zachowania, wartości, praktyki czy symbole, instytucje czy w końcu relacje międzyludzkie³². To szerokie pojęcie będzie towarzyszyło moim rozważaniom o dyplomacji edukacyjnej.

Amerykański antropolog Edward T. Hall twierdzi, że kultura intensywnie wpływa na „organizację ludzkiej *psyche*, która z kolei determinuje sposób, w jaki ludzie patrzą na otaczający ich świat, ich poglądy polityczne, sposób podejmowania decyzji, system wartości, organizację ich życia prywatnego i w końcu, *sposób, w jaki myślą*”.

Wielu uczonych zajmujących się stosunkami międzynarodowymi podkreśla znaczenie eksplanacyjne kultury. Przytoczę chociażby jednego z nich – Samuela Huntingtona, który w swojej pracy *Zderzenie cywilizacji*, analizuje rolę czynnika kulturowego i podział państw w oparciu o różnice cywilizacyjne. Podaje szereg przykładów udowadniających tezę, że oto po upadku systemu dwubiegunowego zarzewie nowych konfliktów wyznaczać będą nie różnice ideologiczne, a cywilizacyjne i do konfliktów dochodzić będzie na ich styku³³.

W innej zaś książce *The Silent Language* pisze, że kultura jest po prostu komunikacją³⁴. Ten sposób ujmowania kultury, kiedy „kultura jest przedmiotem działania politycznego, którego wyrazem jest polityka kulturalna czy polityka wymiany dóbr kultury”³⁵, będzie wykorzystywany w mojej pracy.

Te wszystkie czynniki, a także przenikanie się kultur, unifikacja, globalizacja, mają zatem niebagatelne znaczenie dla kształtowania się osobowości człowieka, poczucia jego tożsamości, cech osobowych i wyznawanych wartości³⁶.

³¹ I. Wojnar, *Aktualne procesy edukacji i kultury w Polsce i na świecie*, [w:] I. Wojnar, J. Kubin (red.) *Edukacja wobec wyzwań XXI wieku*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 1996, s. 25.

³² J. Trajman, *Kultura w stosunkach międzynarodowych*, [w:] Ł. Fijałkowski, R. Kunert Milcarz (red.) *Międzynarodowe stosunki polityczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2018, s. 118.

³³ S. Huntington, *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2018, s. 323.

³⁴ E.T. Hall, *The Silent Language*, Anchor, New York 1959, s. 35.

³⁵ J. Trajman, op. cit., s. 119.

³⁶ D. Becelewska, *Repetytorium z rozwoju człowieka*, Kolegium Karkonoskie, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, Jelenia Góra 2006, s. 47.

Komunikacja pomiędzy ludźmi, inteligencja, artykułowanie dźwięków i stworzenie mowy pozwoliło na budowanie więzi międzyludzkich, a co za tym idzie tworzenie wspólnot.

Najpierw w celu osiągnięcia drobnych, egzystencjalnych korzyści, a potem dużych i coraz większych, o coraz większym zasięgu. Zaczęły powstawać organizacje społeczne ze zróżnicowaniem osobników w grupie. Grupa, żeby być grupą musiała się kontaktować, informować, wymieniać informacje. Do budowania interakcji pomiędzy grupami niezbędny był kontakt pomiędzy nimi. Taką rolę odgrywa dyplomacja.

1.2. Dyplomacja – spojrzenie historyczne

Czym jest dyplomacja? Jak można ją określić i jakie elementy relacji międzyludzkich w ten termin wtłoczyć? Dwa tysiące lat temu rzymski prawnik i filozof, Cyceon powiedział: „Istnieją dwa sposoby rozstrzygnięcia sporów: jeden przy pomocy argumentów, drugi przy użyciu siły; a ponieważ pierwszy z nich jest właściwy człowiekowi, a drugi dzikim zwierzętom, należy uciec się do drugiego sposobu tylko wówczas, gdy nie możemy użyć pierwszego”³⁷. Inaczej mówiąc, *siła argumentów, a nie argument siły* – oto kwintesencja dyplomacji.

W literaturze przedmiotu najczęściej pojawia się określenie, że dyplomacja to narzędzie państwa do realizacji polityki zagranicznej. Nie mniej jednak zwraca się uwagę, że nie jest to pojęcie jednoznaczne, że jest wiele definicji. Anna Umińska-Woroniczka w swoim artykule przytacza te najważniejsze: sposób prowadzenia polityki zagranicznej, utrzymywanie relacji przy zastosowaniu pokojowych środków oraz „jeden z najważniejszych mechanizmów zarządzania stosunkami międzynarodowymi”³⁸. Opierając się na wywodzie zaprezentowanym przez Umińską-Woroniczką należy dodać, że wielość definicji związana jest też ze zmianami w samym mechanizmie prowadzenia dyplomacji przez państwa. Wskazuje ona na pięć obszarów, których te zmiany dotyczą. Są to: rosnąca liczba i zróżnicowanie podmiotów dyplomacji, rosnąca liczba dziedzin życia politycznego i społecznego,

³⁷ M.T. Cicero, *Pisma Filozoficzne, t. II, O powinnościach*, Biblioteka Kórnicka, Poznań 1960, s. 17.

³⁸ A. Umińska-Woroniczka, *Polityka zagraniczna – podejście teoretyczne* [w:] Ł. Fijałkowski, R. Kunert-Milcarz, *Międzynarodowe stosunki polityczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, 2018, s. 170–171.

które są przedmiotem dyplomatycznych starań, rosnąca liczba poziomów rozmów dyplomatycznych, oddzielne resorty bardziej ogólnych pionów (np. gospodarki), wreszcie „instrumentach, typach i formach dyplomacji”³⁹.

Nawiązując do tych wyjaśnień odniosę się również do dyskusji prowadzonych w Katedrze Studiów Azjatyckich Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politologicznych. Otóż badania dotyczące paradyplomacji, dyplomacji regionów prowadzone są w niej od wielu lat. Członkowie zespołu opublikowali pracę *Paradiplomacy In Asia. Case studiem of China, India and Russia*⁴⁰, w której dowodzą znaczenie innych narzędzi, do niedawna niestosowanych, które pozwalają na realizację celów rozwojowych państwa i jego poszczególnych części składowych – regionów. Co więcej można mówić również o roli miast w rozwijaniu sposobów i metod realizowania polityki zagranicznej państwa⁴¹. Ten przykład wzmacnia wywód przedstawiony w cytowanym już rozdziale przez Umińską-Woroniecką. Dla mnie zaś jest dowodem na to, że obecnie dyplomację można traktować szerzej, nie zamykając się w ścisłym i tradycyjnym rozumieniu tego pojęcia jako narzędzie państwa w stosunkach międzynarodowych. Państwo poprzez budowę społeczeństwa obywatelskiego przekazało niektóre uprawnienia innym podlegającym jej instytucjom. W przypadku mojej pracy, będę się zastanawiał: ile i jakie możliwości ma w tym zakresie szkoła średnia?

1.3. Dyplomacja publiczna – podstawy teoretyczne

Współcześnie dużą rolę w dyplomacji odgrywają argumenty związane z budowaniem wizerunku państwa, opartego na wskaźnikach potencjału intelektualnego i naukowego społeczeństwa. Działania te noszą nazwę *soft power*. Pojęcie to po raz pierwszy wprowadził Joseph Nye⁴². Według tego wybitnego naukowca, realizowana na świecie formuła polityki opartej na sile militarnej i ekonomicznej tzw. *hard power* staje się nieefektywna. W świecie rozwijających się społeczeństwach, w czasach, gdy

³⁹ Ibidem, s. 171–172.

⁴⁰ M. Pietrasiak, G. Bywalec, T. Kamiński, D. Mierzejewski, M. Słowikowski, *Paradiplomacy In Asia. Case studiem of China, India and Russia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2018.

⁴¹ Takie badania w Katedrze Studiów Azjatyckich prowadzi dr hab. Tomasz Kamiński, prof. UŁ wraz z zespołem.

⁴² J.S. Nye, *Soft Power. The Means to Success In World Politics*, Public Affairs, New York 2004.

rozwija się system nowoczesnych technologii informacyjnych, ważną siłę stanowią czynniki społeczne. Elementem prowadzenia polityki staje się wartość kulturowa, prawna danego kraju, a nie tylko jego siła militarna. Nye w swojej teorii stawia na wykorzystanie w polityce właśnie tych argumentów, które tworzą społeczeństwa, a nie wykorzystanie tylko argumentów siłowych. Uważa on, że zmiana polityki z wersji *hard* na wersję *soft* jest procesem długofalowym i ewolucyjnym. Nie można odrzucić zasad aktualnie stosowanych w polityce i zacząć stosować nowe. Stąd też współistnienie w świecie tych dwóch przeciwstawnych aspektów prowadzenia polityki. Nye twierdzi, że obie te formy działania dążą do tego samego, czyli osiągnięcia danego celu przez państwo, jednak różne są środki, dzięki którym ten cel się osiąga. Zakładał on, że w wyniku realizowania obydwu tych form polityki powoduje powstanie ich wypadkowej tzw. *smart power*. Współczesny świat jest w tej chwili bardzo skomplikowaną strukturą powiązań i zależności, których wyjaśnienie w stary, jednorodny sposób staje się niemożliwe. Z prostych sytuacji, kiedy główną siłą państwa, pozwalającą mu realizować swoje cele na arenie międzynarodowej była siła militarna, pojawiają się działania oparte o cały system powstałych i istniejących pozapaństwowych uczestników sceny politycznej, takich jak międzynarodowe korporacje, ruchy społeczne czy organizacje międzynarodowe. Ich istnienie i działania powodują powstanie systemu zależności i wzajemności międzynarodowych, które powodują, że rola państwa jako struktury niezależnej zmniejsza się. Aktualnie świat staje się „globalną wioską”, w której ponadpaństwowe czynniki odrywają rolę wiodącą⁴³, Pojęciem zyskującym coraz większe znaczenie w polityce światowej jest współzależność. Polega ona na tym, że obecnie pomiędzy państwami zachodzi szereg interakcji i oddziaływań. Tworzą je interakcje między różnymi instytucjami czy indywidualnymi osobami. Te interakcje odbywają się na różnorodnych poziomach i płaszczyznach, co powoduje coraz większe komplikacje systemu powiązań i zależności⁴⁴. Powstanie tego zjawiska pociąga za sobą określone skutki w polityce międzynarodowej. Wyjaśnienia w tym kontekście wymaga pojęcie reżimu międzynarodowego. Jest to system zasad i zachowań, w ramach których funkcjonują współczesne państwa na arenie międzynarodowej. Niestety na arenie międzynarodowej nie są one tak sprawne jak w strukturze państwa. Stąd bardzo często

⁴³ R.O. Keohane, J.S. Nye, *Power and Interdependence*, Longman, Boston 2012, s. 3–5, 7–21, 24–31.

⁴⁴ Inkeles A., *The Emerging Social Structure of the World*, „World Politics” 1975, t. 27, nr 4, s. 467–495.

pojawiają się sytuacje, w których państwa wyłamują się z reżimowych zasad i naruszają tym samym światowy ład. Te sytuacje wynikają głównie z tego, że politykę aktualnie tworzą nie tylko sformalizowane struktury jakimi są państwa. Odgrywają w niej rolę też inni „aktorzy”, pozapaństwowi, którzy czasem nie wpisują się w standardy zachowań przyjęte w ramach dyplomacji i polityki.

Współzależność pomiędzy państwami opiera się przede wszystkim na kanałach informacji. To one wiążą państwa, elity, ugrupowania we wspólnie działające struktury, reagujące na uzyskane informacje. Reakcja ta nie jest tylko reakcją militarną, jak zakładały dawne zasady prowadzenia polityki. Opiera się ona dziś na wielu elementach społecznych i gospodarczych. To one stanowią o budowaniu silnej sieci współzależności. Co istotne te pozapolityczne elementy reagowania i budowania zależności międzynarodowych (organizacje pozarządowe, konsorcja) starają się unikać upolitycznienia i działać niezależnie. Jednocześnie państwa powinny brać udział w forach międzynarodowych i tam realizować działania przynoszące korzyści dla siebie. Dzięki takiemu umiędzynarodowieniu polityki, państwa mogą osiągać swoje cele w łatwiejszy i bardziej kompleksowy sposób. Mogą wchodzić w różne koalicje, dzięki którym łatwiej osiągają swoje cele. Jednocześnie wchodzą w splot międzynarodowych porozumień i zależności, które w znaczny sposób mogą osłabić ich politykę indywidualną i podporządkować ją, na zasadzie kompromisu większości⁴⁵.

Z pojęcia *soft power* wywodzi się pojęcie dyplomacja publiczna.

Po raz pierwszy pojęcie dyplomacja publiczna pojawiło się w pracy E. Giullon, który określił ją jako: „działania, poprzez które rządy, prywatne grupy i jednostki mogą wpływać na postawy i opinie innych narodów i ich rządów, co w konsekwencji może kształtować ich decyzje w zakresie polityki zagranicznej”⁴⁶. Kolejne definicje, które pojawiały się wraz z rozwojem tej dziedziny nauki określały dyplomację publiczną „jako zarządzanie międzynarodowym środowiskiem poprzez zaangażowanie publiczności”⁴⁷. Istotna i bardzo trafna wydaje się definicja dyplomacji publicznej zaproponowana przez B. Ociepkę, która mówi, że „dyplomacja publiczna to dwustronna, nastawiona na dialog, forma komunikowania międzynarodowego,

⁴⁵ R.O. Keohane, J. Nye, *Sila i współzależność* [w:] H. Schreiber, A. Wojciuk (red.), *Stosunki międzynarodowe*, t.1, WNPiSM, Warszawa 2018, s. 246–268.

⁴⁶ A. Henrikson, *op. cit.*, s. 1–40.

⁴⁷ N. Cull, *op. cit.*, s. 27–34.

kierowana do publiczności zagranicznych, realizowana przez wykorzystywanie środków przekazu i kanałów o charakterze bezpośrednim”⁴⁸.

Działania z zakresu dyplomacji publicznej otworzyły kulisy „wielkiej polityki” dla obywateli. Tematy współpracy międzynarodowej, kontaktów wzajemnych, wyszły z zamkniętych drzwi gabinetów i stały się udziałem wszystkich. Stworzyło to zupełnie nową sytuację w dyplomacji światowej. Stała się ona bardziej otwarta, przejrzysta, podlegająca natychmiastowej kontroli i ocenie ze strony społeczeństw zainteresowanych krajów, jak i całego świata. Jednocześnie dała ona możliwość szybkiego wysłuchania głosów zainteresowanych efektami dyplomacji, tj. mieszkańców danego kraju czy organizacji pozarządowych. Zdecydowanie zwiększa to wiarygodność realizowanych działań.

W każdym obecnie resorcie spraw zagranicznych znajduje się departament dyplomacji publicznej. Świadczy to o przyznaniu określonej, ważnej roli tej części działań dyplomatycznych. Na stronie polskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych w obszarach, którymi się zajmuje, znalazła się dyplomacja publiczna i stwierdzono, że „...obejmuje działania o charakterze strategicznym, koordynacyjnym i wykonawczym, które poprzez kształtowanie postaw społecznych i opinii publicznej za granicą mają na celu uzyskanie zrozumienia i poparcia dla polskiej racji stanu i polityki zagranicznej RP”⁴⁹. Biorąc pod uwagę to stwierdzenie można uznać, że dyplomacja edukacyjna jest częścią fragmentem dyplomacji publicznej.

W obecnych czasach podstawą sprawnego i efektywnego działania dyplomacji jest komunikacja. Wg W.Ph. Dawidsona wyróżnia się trzy etapy komunikowania międzynarodowego, tj.:

- wzajemne oddziaływanie elit państw,
- komunikowanie po przekątnej, gdzie jedną ze stron są elity danego państwa, a drugą społeczeństwo innego,
- bezpośrednie komunikowanie społeczeństw państw⁵⁰.

⁴⁸ B. Ociepka, *Dyplomacja publiczna...*, s. 127–140.

⁴⁹ *Obszary polityki zagranicznej RP*, <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/obszary-polityki-zagranicznej> [dostęp: 2.12.2022].

⁵⁰ J. Ołędzki, *Komunikowanie w świecie. Narzędzia, teorie, unormowania*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2001.

Wg B. Ociepki, schematy komunikacji mogą wyglądać następująco:

- g2g – rząd do rządu (ang. *government to government*),
- g2p – rząd do ludzi (ang. *government to people*),
- p2p – ludzie do ludzi (ang. *people to people*)⁵¹.

Taki podział sfer komunikowania się, przekazywania informacji wprowadził wiele nowych elementów do dyplomacji i uczynił ją czytelniejszą i bardziej przejrzystą. Przez zwiększenie liczby aktorów sceny politycznej, tworzy się zupełnie nowa istota i sens prowadzonych działań dyplomatycznych. Dzięki takiemu podejściu do dyplomacji różnicuje się status interakcji w polityce realizowanej pomiędzy państwami. Tak jak tradycyjna dyplomacja była narzędziem krajów będących ze sobą w negatywnych interakcjach, tak dyplomacja publiczna jest płaszczyzną współpracy pomiędzy krajami prowadzącymi dialog. Według niektórych autorów stanowi narzędzie międzynarodowego *public relations*⁵².

Ingenhoff i Ruehl⁵³ zwracają uwagę na różne podejścia w zakresie tworzenia wizerunku państwa, a mianowicie:

- międzynarodowe praktyki *public relations* organizacji,
- międzynarodowe badania porównawcze w zakresie *public relations*,
- *public relations* państw, tzw. *Nation PR*.

Takie podejście do zagadnień *public relations* państw umożliwia dogłębną analizę prowadzonych działań i określenie ich roli w dyplomacji oraz międzynarodowego *public relations*.

⁵¹ B. Ociepka, *Dyplomacja publiczna...*

⁵² G. Szondi, *Filary zarządzania reputacją: dyplomacja publiczna w Europie Wschodniej z perspektywy public relations*, [w:] B. Ociepka (red.), *Dyplomacja publiczna*, Uniwersytet Wrocławski, 2008, s. 59–86.

⁵³ D. Ingenhoff, K. Ruehl, *International public relations: A synopsis of German speaking and Anglo – American research approaches*, „Studies in communication sciences” 2013, t.13, wyd. 1, s. 3–14.

E. Gilboa w swoich pracach wskazuje cechy jakie charakteryzują dyplomację publiczną:

- jest prowadzona przez państwa i podmioty niepaństwowe (np. organizacje pozarządowe),
- jest oparta na miękkiej sile, komunikacji dwukierunkowej, strategicznej dyplomacji publicznej, zarządzaniu informacjami, kreowaniu marki kraju i wizerunku elektronicznego (*e-image*),
- obejmuje przełożenie polityki zagranicznej na sprawy wewnętrzne,
- dotyczy kwestii krótko i długoterminowych⁵⁴.

Wielokierunkowo rozwijająca się w ostatnich latach dyplomacja publiczna definiowana jest w wielu obszarach: należy zwrócić uwagę na szeroki zakres tematów podejmowanych przez dyplomację publiczną Polski, do których, poza zadaniami o charakterze politycznym, zaliczamy: dyplomację kulturalną, ekonomiczną, pomoc rozwojową, dyplomację historyczną, promocję Polski⁵⁵.

1.4. Dyplomacja kulturalna

Dyplomację kulturalną traktuje się jako ważny element dyplomacji publicznej. Niekiedy nawet te dwa pojęcia używane są zamiennie. Przede wszystkim dyplomacja kulturalna określana jest jako jedno z narzędzi polityki państwa, mające na celu promowanie jego szeroko pojętej kultury⁵⁶. Jednak, jak w większości przypadków definicji dotyczących dyplomacji publicznej, nie ma jednoznacznej definicji tego pojęcia. Najpopularniejszą wydaje się definicja dyplomacji kulturalnej wprowadzona przez Milтона Cummingsa, który określa dyplomację kulturalną jako wymianę idei, informacji, sztuki oraz innych aspektów kultury pomiędzy państwami i ich

⁵⁴ E. Gilboa, *Dyplomacja w epoce informacji*, [w:] B. Ociepka (red.), *Dyplomacja publiczna*, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 2008, s. 41.

⁵⁵ *Dyplomacja publiczna 2011. Raport MSZ; Dyplomacja publiczna 2012. Raport MSZ*, www.msz.gov.pl [dostęp: 20.12.2020].

⁵⁶ A. Domachowska, *Dyplomacja kulturalna ASEANU*, „Kultura i Edukacja” 2016, nr 3 (113), s. 47–63.

obywatelami w celu wzmocnienia zrozumienia siebie nawzajem⁵⁷. Kultura od początku była wyróżnikiem społeczeństw i jest nim nadal. Poznawanie się społeczeństw, wymiana artykułów związanych z twórczością, działaniami artystycznymi stanowiła i nadal jest ważnym elementem nawiązywania kontaktów i współpracy między państwami. Jak podaje Langowska: „kultura jest istotnym obszarem polityki zagranicznej państwa, staje się, obok bezpieczeństwa i gospodarki, jej trzecim filarem. Służy promowaniu wiedzy o kraju i jego osiągnięciach, co może być ważnym elementem polityki zagranicznej w sytuacji, kiedy nie istnieje np. silna narodowa marka przemysłowa (Coca-Cola, Ikea, Nokia) czy oferta turystyczna”⁵⁸. Kultura i dyplomacja kulturalna służą do promocji danego kraju za granicą. Dzięki dokonaniom kulturalnym, kraj pokazuje swoją tożsamość, indywidualność i odrębność. Buduje to też jego wizerunek. Dyplomacja kulturalna obejmuje swoim zakresem takie zagadnienia jak promocja kultury narodowej za granicą, międzynarodowa współpraca kulturalna, względnie sprawy związane z szeroko pojmowaną kulturą w negocjacjach międzypaństwowych, dbanie o interes narodowy, zabieganie o korzyści dla społeczności lokalnych w obliczu różnych relacji międzynarodowych⁵⁹. Jest to w tej chwili chyba najobszerniejsza i najbardziej zróżnicowana wewnętrznie forma dyplomacji publicznej. Dzięki dyplomacji kulturalnej możemy eksponować silne strony naszego państwa i społeczeństwa, uniwersalności, ale i odmienności postaw, hierarchii wartości⁶⁰. Od początku kontaktów międzynarodowych dyplomacja kulturalna realizowała takie właśnie cele. Stąd też naukowcy starają się zdefiniować i doprecyzować zadania jakie stawiają współczesne społeczeństwa dyplomacji kulturalnej. Zadania takie sformułował Mark Leonard. A mianowicie:

- zwiększenie bliskości – sprawić, by ludzie myśleli o swoim kraju i uaktualniali jego wizerunek;
- wzmocnienie pozytywnej oceny – stworzenie pozytywnego odbioru kraju i sprawienie, by inni postrzegali problemy z Twojej perspektywy;

⁵⁷ P.M. Goff, *Cultural Diplomacy*, [w:] A.F. Cooper, J. Heine, R. Thakur (red.), *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy*, University of Oxford, Oxford 2013, s. 419–439.

⁵⁸ J. Langowska, *Polska dyplomacja kulturalna na Bliskim Wschodzie po 2003 r.*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2014, nr 3, s. 211–236.

⁵⁹ P. Kieliszewski, M. Poprawski, *Instytucje publiczne i dyplomacja kulturalna. Potencjały i wyzwania*, „Zarządzanie Publiczne” 2009, nr 3(9), s. 19–32.

⁶⁰ Ibidem.

- zaangażowanie osób – przekonanie innych do postrzegania Twojego kraju jako atrakcyjnej lokalizacji dla turystyki oraz miejsca studiów, skłonienie do nabywania wytwarzanych w Twoim kraju produktów oraz przywiązanie do wartości dzielonych przez jego mieszkańców;
- oddziaływanie na zachowania ludzi – sprawienie, by przedsiębiorcy inwestowali w Twoim kraju, by działania korzystnie sytuujące Twój kraj otrzymywały publiczne wsparcie⁶¹.

Dyplomacja kulturalna jest dyplomacją tradycyjną tylko wtedy, gdy biorą w niej udział politycy. Jednak zdecydowana większość działań kulturalnych odbywa się bez ich udziału. Takie działania jak transakcje handlowe, turystyka, wymiana studencka, komunikacja międzyludzka, media, migracje, małżeństwa mieszane czy publikacje tłumaczone na inne języki trwają nieustannie bez udziału polityków. To w zasadzie one budują obraz państwa, społeczeństwa wśród członków społeczności światowej. Stąd też takie działania, które *de facto* stanowią bazę dyplomacji publicznej zakwalifikowano jako stosunki kulturalne⁶². W Polsce znaczeniem stosunków kulturowych w nauce o stosunkach międzynarodowych zajmuje się Grażyna Michałowska. To ona uporządkowała w swoich pracach kwestie związane z teoretyczną, z zakresu stosunków międzynarodowych, podbudową stosunków kulturowych⁶³. Wśród naukowców zajmujących się dyplomacją publiczną funkcjonuje jednak przekonanie, że aby dane działanie z zakresu kultury zaliczyć do dyplomacji kulturalnej, wymaga ono formalnego udziału dyplomatów czy też innych oficjalnych przedstawicieli danego państwa, którzy podejmują działania z zamiarem realizacji określonych celów narodowych⁶⁴.

⁶¹ M. Leonard, *Public Diplomacy*, Foreign Policy Centre, London 2002, s. 27.

⁶² A. Domachowska, op.cit., s. 47–63.

⁶³ H. Shreiber, G. Michałowska (red.), *Kultura w stosunkach międzynarodowych. Zwrot kulturowy*, t. 1, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2013, s. 42.

⁶⁴ J.C.E Gienow-Hecht, M.C. Donfried, *The Model of Cultural Diplomacy: Power, Distance, and the Promise of Civil Society*, [w:] J.C.E. Gienow-Hecht, M.C. Donfried (red.), *Searching for a Cultural Diplomacy*, Berghahn Books, New York Oxford 2010, s. 13–29.

1.5. Dyplomacja sportowa

Dyplomacja sportowa jest pojęciem stosunkowo nowym. Przypadki wykorzystywania wydarzeń sportowych w polityce, nawiązywaniu kontaktów pomiędzy krajami występowały już dawniej, jednak nikt tego wcześniej nie analizował naukowo. Spektakularnym początkiem zjawiska zwanego dyplomacją sportową jest tzw. dyplomacja ping-pongowa pomiędzy Chińską Republiką Ludową a Stanami Zjednoczonymi. Doprowadziła ona do odbudowania stosunków dyplomatycznych pomiędzy Chinami a Stanami Zjednoczonymi. Spotkanie przedstawicieli najwyższych władz tych państw zapoczątkował mecz w tenisa stołowego pomiędzy drużynami tych krajów pozostających do tego czasu w silnym konflikcie. Mecz ten zapoczątkował szereg działań zmierzających do zniesienia sankcji wzajemnych pomiędzy oboma krajami oraz stworzył podwaliny pod nawiązanie wzajemnych stosunków dyplomatycznych. W historii było też więcej tego typu przypadków, kiedy to rozgrywki sportowe pomiędzy poszczególnymi państwami stawały się zaczątkiem odbudowywania zerwanych wcześniej więzi politycznych i ekonomicznych⁶⁵. Istnieje szereg definicji dyplomacji sportowej. David Rowe stwierdza, że dyplomacja sportowa to stosunkowo bezpieczny, łagodny sposób „nawiązywania przyjaźni” oraz zażegnywania konfliktów⁶⁶. W podobny sposób dyplomację sportową definiuje Jackie L’Etang, według którego sport wykorzystywany jest przez rządy w dyplomacji publicznej, aby zasygnalizować chęć zacieśnienia relacji⁶⁷. Jak podaje Kobierecki w swojej pracy, większość badaczy wyraża jednak zrozumienie dla poglądu, iż dyplomacja sportowa jest pojęciem znacznie szerszym⁶⁸. Anurag Saxena stwierdził np., iż dyplomacja sportowa to sytuacja, kiedy sport jest wykorzystywany jako narzędzie polityczne, aby poprawić (lub czasem pogorszyć) stosunki dyplomatyczne pomiędzy dwoma bytami. Zatem obok wspomnianego wcześniej zbliżenia międzynarodowego, autor ten jako cel dyplomacji sportowej wskazuje także podkreślenie niezadowolenia z polityki danego

⁶⁵ M. Kobierecki, *Dyplomacja sportowa jako kategoria nauk o polityce*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne” 2016, vol. 51, s. 113–128.

⁶⁶ D. Rowe, *Global Media Sport. Flows, Forms and Futures*, Bloomsbury, London 2011.

⁶⁷ J. L’Etang, *Sports Public Relations*, Sage, Los Angeles 2013.

⁶⁸ M. Kobierecki, *Dyplomacja sportowa. Sport jako arena prowadzenia dyplomacji międzynarodowej*, „Kultura i Polityka: zeszyty naukowe Wyższej Szkoły Europejskiej im. ks. Józefa Tischnera w Krakowie” 2015, nr 17, s. 109–122.

kraju⁶⁹. Podobny pogląd prezentują także inni badacze, jak Rui Santos, Alexandre Mestre i Francisco de Megalhães⁷⁰, Ellis Cashmore⁷¹ czy Phillip D'Agati⁷². Warto dodać, iż pomimo że dyplomacja sportowa stała się obiektem zainteresowania naukowców dopiero niedawno, to zdaniem niektórych była ona istotną cechą sportu już od początku XX wieku⁷³. W obecnych czasach kiedy imprezy sportowe stają się elementem nawiązywania kontaktów między państwami, stają się one też wyrazem sprzeciwu czy wyrażenia negatywnych opinii dotyczących polityki poszczególnych państw. Przykładem mogą być igrzyska olimpijskie w ZSRR i USA, zbojkotowane przez państwa z przeciwstawnych bloków politycznych, jak i aktualne działania federacji sportowych różnych dyscyplin w stosunku do reprezentacji Rosji po ataku na Ukrainę.

1.6. Dyplomacja samorządowa

Dyplomacja samorządowa to umiejętność promocji jednostek samorządu terytorialnego (JST) gminy, regionu zarówno w Polsce, jak i za granicą, przy wsparciu sieci polskich placówek dyplomatycznych i konsularnych, środowisk polonijnych oraz wykorzystaniu płaszczyzny Internetu⁷⁴. Jest ona pojęciem stosunkowo nowym, rozwijającym się wraz z rozwojem samorządów w Polsce. Dzięki rozwojowi samorządowości lokalnej, rozwojowi środków komunikacji możliwe staje się promowanie działań gmin, powiatów w środowisku lokalnym, jak i międzynarodowym bez wykorzystywania ogniw centralnych. W miarę rozwoju samorządności następuje decentralizacja promocji gospodarczej i kulturalnej gmin oraz samorządów – 80% inicjatyw promocyjnych generują samorzady lokalne przez co budują one inicjatywy centralne⁷⁵. Dzięki tym lokalnym działaniom, budowanym często na poziomach gmin, nawiązywane są nici współpracy międzynarodowej

⁶⁹ A. Saxena, *The Sociology of Sport and Physical Education*, Sports Publication, New Delhi 2011, s. 21.

⁷⁰ R.B. Santos, A.M. Mestre, F.R. de Megalhães, *Sports Law in Portugal*, Wolters Kluwer, Alphen aan den Rijn 2011.

⁷¹ E. Cashmore, *Sports Culture. An A-Z Guide*, Routledge World Reference. London 2000, s. 121.

⁷² P.A. D'Agati, *The Cold War and the 1984 Olympic Games. A Soviet – American Surrogate War*, Palgrave Macmillan, New York 2013.

⁷³ M. Polley, *Sports History. A Practical Guide*, Palgrave Macmillan, New York 2007, s. 154.

⁷⁴ M. Bierzyńska-Sudoł, *Dyplomacja samorządowa jako innowacyjny instrument zarządzania regionem*, „Świat idei i polityki” 2016, t. 15, s. 232–248.

⁷⁵ Ibidem.

między samorządami w zakresie działań gospodarczych, kulturalnych czy edukacyjnych. Aktywności te mogą przyjmować formę sformalizowanych kontraktów, jak i działań nieformalnych polegających na realizowaniu wspólnych projektów⁷⁶. Działania te są jednym z podstawowych elementów rozwoju regionalnego. Współpraca realizowana jest poprzez wymianę młodzieży, współpracę miast partnerskich, koncerty, sportowe rozgrywki drużyn z partnerskich samorządów⁷⁷. Początkowo dyplomacją samorządową zainteresowane były jednostki samorządowe znajdujące się w pasie nadgranicznym. W związku z położeniem, związkami historycznymi i społecznymi, nawiązanie takiej współpracy było łatwiejsze. Odbywało się to wręcz w sposób naturalny. Dzięki rozwojowi środków komunikacji możliwe stało się nawiązywanie kontaktów pomiędzy samorządami różnych krajów, często odległymi geograficznie, jednak bliskimi w zakresie działań i realizowanych projektów. Działania te nasiliły się po wejściu Polski do Unii Europejskiej. Dzięki temu samorządy polskie mogły zacząć funkcjonować i stosować zasady regulujące i ustalające aktywności władz lokalnych przyjęte przez Radę Europy oraz zasady Europejskiej Karty Samorządu Terytorialnego uchwalonej przez Radę Europy 15 października 1985 r. i ratyfikowanej przez Polskę w roku 1993⁷⁸. W miarę rozwoju działań międzynarodowych samorządów, prowadzenia przez nie w coraz szerszym zakresie działań mających na celu:

- promocję lokalnych wyrobów na rynku międzynarodowym,
- budowanie płaszczyzny współpracy międzynarodowej na rynku gospodarczym,
- rozwijanie więzi społecznych i instytucjonalnych,
- wymianę międzynarodową młodzieży.

⁷⁶ A. Skorupska, *Dyplomacja samorządowa. Efektywność i perspektywy rozwoju*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2015, s. 25

⁷⁷ A. Fuksiewicz, A. Łada, Ł. Wenerski, *Współpraca zagraniczna polskich samorządów. Wnioski z badań*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2012, s. 16–18.; Gawłowski, R., *Dyplomacja samorządowa, czyli jak współpracują JST*, http://samorzad.infor.pl/sektor/rozwoj_i_promocja/wspolpraca/724642,4,Dyplomacja-samorządowa-czyli-jakwspolpracuja-JST.html, [dostęp: 29.12.2016].

⁷⁸ M. Bierzyńska-Sudoł, op. cit., s. 232–248.

Wprowadzono ustawę regulującą te działania pod względem prawnym i kompetencyjnym. Określa ona i ustala zasady funkcjonowania i podejmowania aktywności międzynarodowej⁷⁹.

Działalność ta przynosi bardzo dobre efekty na poziomie lokalnym co w konsekwencji przekłada się na efektywność działań dyplomacji publicznej na szczeblu centralnym. Powstają wyspecjalizowane instytucje prowadzące dyplomację samorządową, takie jak Lokalne Grupy Działania, które porządkują działalność lokalną samorządów, a jednocześnie starają się i pozyskują środki finansowe ze źródeł zewnętrznych na ich realizację. Dzięki tym działaniom jednostki samorządu terytorialnego istnieją w makro gospodarce i polityce. Jak już było powiedziane często dyplomację samorządową, zamiennie nieraz nazywaną dyplomacją regionów, określa się mianem paradyplomacji.

1.7. Dyplomacja cyfrowa

Omawiając poszczególne elementy, składające się na szeroko rozumianą dyplomację publiczną, należy zwrócić uwagę na dyplomację cyfrową. Wyraźnie widać wzrost zainteresowania tą formą prezentowania osiągnięć państwa, regionu czy miasta. Dodatkowo niekiedy oficjalne stanowiska państw są prezentowane za pomocą e-mediów. Dyplomacja cyfrowa (cyberdyplomacja) – najogólniej rzecz ujmując mianem tym określa się zjawisko wykorzystywania technik informatycznych w polityce państwa. Dyplomację cyfrową określa się jako wykorzystanie Internetu i mediów społecznościowych do wspierania, a niekiedy prowadzenia polityki zagranicznej⁸⁰. Jak podaje Broś – „Koniec XX wieku i początek XXI upływają pod znakiem gwałtownego rozwoju technik ITI. Zwiększenie ilości przetwarzanych informacji, szybkość ich przekazywania ma wpływ na współczesną dyplomację. Informacja staje się powoli głównym czynnikiem osiągnięcia sukcesu w kontaktach międzynarodowych zarówno w sferze ekonomicznej, handlowej, jak i politycznej, i społecznej. W przyszłości najsilniejsze będą nie te rządy, które dysponują

⁷⁹ Ustawa z dnia 15 września 2000 r. o zasadach przystępowania jednostek samorządu terytorialnego do międzynarodowych zrzeszeń społeczności lokalnych i regionalnych (Dz. U. 2000 r. nr 91 poz. 1009).

⁸⁰ M. Kosienkowski, B. Piskorska (red.), *Dyplomacja cyfrowa jako instrument polityki zagranicznej XXI wieku*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2014, s. 8.

najsilniejszymi armiami, ale raczej te o najbardziej rozbudowanej sieci cyfrowych kontaktów”⁸¹. Dzięki nowoczesnym technologiom informatycznym obywatele i dyplomaci mogą uzyskiwać nieograniczone wręcz ilości informacji, jak też i tą samą drogą przekazywać swoje stanowisko i prowadzić działania. Portale społecznościowe, takie jak Facebook, Twitter, Instagram czy ostatnio Tik Tok, stają się dla wielu obywateli podstawowym miejscem, gdzie uzyskują informacje. Nowoczesne technologie umożliwiają nie tylko szybkie i szerokie uzyskiwanie informacji. Dają również możliwość przekazania swoich informacji, poglądów w sposób szybki i do szerokiego kręgu odbiorców. Dyplomacja cyfrowa jest więc formą szybkiego nacisku i co za tym idzie kształtowania opinii publicznej. W ten sposób docieramy do wielu odbiorców w jednej chwili. Kilkanaście czy nawet kilka lat temu było to niemożliwe. W ten sposób wiele państw przekazuje informacje o sobie, swoich obywatelach innym i promuje swoje wartości. Od szybkości i szerokości przekazu, doboru właściwej konstrukcji informacji zależy jej odbiór. Stąd też duża ilość firm specjalizujących się w obsłudze portali informacyjnych i będących często na usługach polityków czy organizacji. Dzięki nowoczesnym środkom przekazu, ich dostępności, możliwy staje się bezpośredni udział w dyskusji, kształtowaniu informacji szerokiego kręgu uczestników dyskusji, takich jak organizacje pozarządowe, społeczne czy pojedynczy użytkownicy Internetu.

Niezaprzeczalny jest też fakt budowania przy pomocy dyplomacji cyfrowej wizerunku państwa i to głównie poprzez propagowanie dokonań w zakresie kultury, sztuki, nauki czy edukacji. Stąd też obserwuję bardzo silne zależności między dyplomacją cyfrową i dyplomacją edukacyjną.

1.8. Dyplomacja edukacyjna

Obok takich działań, na których opiera się dyplomacja publiczna, jak omówione: dyplomacja kulturalna, dyplomacja sportowa czy też cyfrowa, można mówić też o dyplomacji edukacyjnej. Budowanie sprawnego systemu edukacyjnego państwa, jego

⁸¹ T. Carver na konferencji *Digital Diplomacy, A New Era of Advancing Policy*, 17.05.2012 [w:] M. Kosienkowski, B. Piskorska (red.), *Dyplomacja cyfrowa jako instrument polityki zagranicznej XXI wieku*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2014, s. 8.

właściwe funkcjonowanie, jest jednym z elementów gwarantujących rozwój społeczny, ekonomiczny i kulturowy państwa.

Pomimo że wszystkie państwa w swoich działaniach na arenie międzynarodowej wykorzystują edukację i w swoich strategiach rozwoju podkreślają jej wagę, to dyplomacja edukacyjna nie doczekała się jeszcze jednoznacznej definicji. W pracach autorów zajmujących się dyplomacją publiczną definicje dyplomacji edukacyjnej są bardzo różne. Jak zauważa Anna Derelkowska-Misiuna w swojej pracy, „pojęcie dyplomacji edukacyjnej występuje rzadko i jej przedstawieniu nie towarzyszy podanie definicji”⁸². Początki zjawiska datują się na rok 1996, kiedy to wymiany międzynarodowe w ramach Programu Fulbrighta użył w swojej pracy Z. Arbuza⁸³. Pojęcie to pojawia się później wielokrotnie w pracach wielu autorów jednak odnosi się głównie do wymian studenckich na poziomie uniwersytetów. Wszyscy autorzy używający tej nazwy zwracają uwagę na rolę dyplomacji edukacyjnej w budowaniu miękkiej siły i pozycji państw⁸⁴. Podobnie Amy Gutmann używa terminu *educational diplomacy* jednak nie definiuje go jednoznacznie⁸⁵. S. Makinen rozszerzył pojęcie dyplomacji edukacyjnej poza wymianę studentów i pracowników naukowych, a włączył do niej też formy edukacji transgranicznej⁸⁶. T. Jules definiował dyplomację edukacyjną jako element rozwijający narodową dyplomację przez edukację⁸⁷. M.M. Khan podaje, że „poprzez dyplomację edukacyjną państwa realizują cele polityczne prowadzące do wzrostu gospodarczego i zwiększenia swojego znaczenia w regionie”⁸⁸. Niektórzy autorzy zwracają również uwagę na możliwość „globalizacji wiedzy” w uniwersytetach w efekcie współpracy międzynarodowej uczelni. Dzięki wzajemnym kontaktom i wymianom standaryzuje

⁸² A. Derelkowska-Misiuna, *Dyplomacja edukacyjna. Przegląd terminologii i próba definicji*, [w:] M. Pietrasiak, J. Ciesielska-Klikowska, S. Kosmynka (red.), *Badanie polityki zagranicznej państwa*, Rambler Press, Warszawa 2017, s. 114.

⁸³ Z. Arbuza, *The Politics of Educational Diplomacy in Vietnam: Educational Exchanges under Doi Moi*, „Asian Survey” 1996, t. 36, nr 6, s. 618–631.

⁸⁴ G.R. Proitsi, *The case of Educational Diplomacy in the European Union. Panel C: Education policies in and out of the EU*, 16th Annual Conference of the UACES Student Forum, Belfast, 29–30.06.2015

⁸⁵ A. Gutman, *Educational Diplomacy by Amy Gutman*, Penn Wharton China Center, <https://pwcc.upenn.edu/educational-diplomacy-by-amy-gutmann/>, 21.02.2016, [dostęp: 20.12.2020].

⁸⁶ S. Makinen, *In Search of the Status of an Educational Great Power? Analysis of Russia's Educational Diplomacy Discourse*, „Problems of Post-Communism” 2016, t. 63, nr 3, s. 183–196.

⁸⁷ T.D. Jules, *Gated Globalization, Regionalism and Regional Trading Agreements; Educational Diplomacy in an Epoch of the Post-Bureaucratic State*, [w:] E.J. Francois, M.B.M. Avoseh, W. Griswold, *Perspectives in Transnational Higher Education*, Sens Publishers, Rotterdam 2016, s. 26.

⁸⁸ M.M. Khan, *Diplomacy and Education: A Systematic Review of Literature*, „Global Social Sciences Review” 2020, vol. V, no. II, s. 1–10.

się poziom uczelni⁸⁹. Ta różnorodność definiowania czy określania zjawiska dyplomacji edukacyjnej wskazuje na to, jak szeroko jest ono rozumiane. Edukacja jest wszędzie i stanowi podstawę wszystkich działań z zakresu dyplomacji publicznej. W dzisiejszym, nowoczesnym świecie, funkcjonującym w bardzo dużym stopniu w obszarach cyberprzestrzeni, edukacja również ma podstawowe znaczenie. Jest ona traktowana często jako ważny element cyberdyplomacji⁹⁰. Jej znaczenie zauważają wszyscy autorzy publikacji zajmujących się dyplomacją publiczną, niemniej jednak rozpatruje się ją w połączeniu z cyberdyplomacją.

W warunkach globalizacji i szybkich przemian technologicznych, nowoczesny system edukacyjny umożliwia intensywny rozwój gospodarki opartej na wiedzy. Stałe podnoszenie poziomu innowacyjności, wprowadzanie nowoczesnych technologii i metod zarządzania, elastyczne dostosowanie się do wymagań rynku – są ściśle powiązane z poziomem szkolnictwa⁹¹. Takie założenia przyświecają wszystkim elitom władzy i stanowią motywację do wprowadzenia zmian i udoskonaleń w procesie kształcenia. Każde państwo jako jeden z ważnych elementów nowoczesności stawia sobie rozwój systemu edukacji. We współczesnym świecie, niemożliwe jest budowanie potęgi ekonomicznej państwa bez nowoczesnie wykształconej i sprawnie działającej kadry zarządzającej i technicznej. To wykształcenie, nowoczesne, wykorzystujące nowoczesne technologie, buduje potęgę państwa i stanowi podstawę do działań ekonomicznych i politycznych. Stąd też we wszystkich szanujących się krajach buduje się i rozwija systemy edukacyjne wspomagane lub wręcz oparte na technikach ITI. „Kraje świadome tego jak ważna dla przyszłości obywateli jest edukacja, przeznaczają na nią znaczącą część swojego budżetu. Stwarzają w ten sposób szansę na **stabilny i zrównoważony rozwój**. Trudno przecenić znaczenie szkolnictwa. Bez niego nasza młodzież nie miałaby żadnych wskazówek i żadnych umiejętności pozwalających poruszać się w coraz to bardziej skomplikowanym świecie. To dzięki edukacji przedsiębiorstwa, wytwarzające bogactwo narodu, mogą liczyć na wykwalifikowanych pracowników. To dzięki wykwalifikowanej kadrze

⁸⁹ E.T. Metzgar, *Institutions of Higher Education as Public Diplomacy Tools*. “Journal of Studies in International Education” 2020, nr 3, s. 223–241.

⁹⁰ N. Broś, *Edukacja w dyplomacji...*, s. 348–356.

⁹¹ K. Maj-Waśniowska, *Wpływ polityki Unii Europejskiej na kierunki zmian w polskim systemie edukacji*, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” 2006, nr 6 (84), cz. 2, s. 151–168.

możemy zapewnić wystarczający poziom innowacyjności, aby skutecznie konkurować w zglobalizowanym świecie”⁹².

Niebagatelną rolę w nawiązywaniu kontaktów międzynarodowych, budowaniu płaszczyzn współpracy mają nowoczesne środki komunikacji. Według Neya: „Trzecim wymiarem dyplomacji publicznej jest budowanie wieloletnich relacji międzypaństwowych za pomocą takich narzędzi jak stypendia, wymiana młodzieży, seminaria, kanały medialne”⁹³.

Nowoczesne środki komunikacji pozwalają na szybkie i efektywne nawiązanie kontaktów pomiędzy zainteresowanymi stronami. Internet, portale społecznościowe są domeną młodych ludzi. To teraz bardzo często oni znajdują partnerów do realizacji projektów za pomocą sieci. Szybka komunikacja, jasne i skrótowe formułowanie założeń, celów i zasad współpracy w ramach projektów pozwala na ich realizację w bardzo efektywny sposób. Ta szybkość przekazywania informacji, jej różnorodność i szeroki zasięg docierania do odbiorców, są gwarancją profesjonalizmu i końcowego sukcesu. Kontakty nawiązane w sieci, opracowanie projektu, bardzo często złożonego do odpowiednich biur i agend drogą elektroniczną, skraca i znacznie upraszcza nawet działań organizacyjnych, które często były przyczyną rezygnacji z realizacji danego projektu lub wręcz niemożności jego sfinalizowania.

Dzięki nowoczesnym technologiom mają szansę dojść do głosu, w systemie współpracy międzynarodowej, organizacje pozarządowe. Tworzone głównie przez ludzi młodych, funkcjonujące bez zbędnego obciążenia administracyjnego, mobilne, są w stanie działać szybciej i efektywniej niż instytucje. Obecnie ich działania są silnie zauważalne i słyszalne na arenie międzynarodowej. Stanowią wręcz niezastąpiony element dyplomacji publicznej⁹⁴. Wykorzystanie technologii komputerowych, ich uniwersalność systemowa, buduje globalną płaszczyznę wymiany informacji i opinii w światowej dyplomacji publicznej.

⁹² Ibidem.

⁹³ J.S. Nye, *Soft Power. Jak osiągnąć sukces w polityce światowej*, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2010, s. 149.

⁹⁴ N. Broś, *Znaczenie nowych technologii dla współczesnej dyplomacji*, „Political Dialogues” 2017, nr 22, s. 165.

1.9. Edukacja w dyplomacji

Tak duże zaangażowanie podmiotów edukacyjnych w różnych krajach (szkołach podstawowych, ponadpodstawowych, wyższych uczelniach), w międzynarodowe kontakty edukacyjne, nie pozostają bez wpływu na dyplomację publiczną państw. Jak podaje Natalia Broś: „Międzynarodowa edukacja stanowi jeden z komponentów składających się na kształt stosunków międzynarodowych. Jest ona powszechnie wykorzystywana przez państwa do budowania połączeń z innymi państwami, ich rządami, poszczególnymi uczelniami czy studentami. Międzynarodowa edukacja rozumiana jest na dwa sposoby. Pierwszy z nich odnosi się do nauczania za pośrednictwem międzynarodowych programów wymiany studentów. Jednym z pierwszych całościowym i dobrze przygotowanym programem wymiany międzynarodowej studentów jest program Fulbrighta. Studenci ze Stanów Zjednoczonych wyjeżdżający na staże mieli być «ambasadorami» w krajach, które odwiedzali. Mieli tam promować swój kraj i przełamywać ukształtowane przez lata stereotypy. A studenci przyjeżdżający do Stanów Zjednoczonych z innych państw, mieli podczas swojego pobytu poznać kulturę, zasady społeczne Stanów Zjednoczonych i promować ich pozytywny wizerunek w swoich krajach”⁹⁵. Przykładem długotrwałych wymian międzynarodowych jest też wymiana studentów pomiędzy Stanami Zjednoczonymi a Chinami. Poprzez wzajemne kontakty studentów i pracowników naukowych zdecydowanie zmieniło się postrzeganie krajów partnerskich. Zdecydowanie uczestnicy wymian uzyskiwali lepszy wizerunek kraju, w którym realizowali swój pobyt. Dla wielu z nich takie wymiany stanowiły drogę do dalszej nauki i pracy w Stanach Zjednoczonych lub uzyskania lepszej pracy po powrocie do Chin. Jednocześnie ich umiejętności nabyte podczas wymiany były wysoko oceniane i tym samym promowały Stany Zjednoczone na rynku chińskim⁹⁶. Europejskim programem stanowiącym podstawę organizacji nawiązywania współpracy między państwami, będącym źródłem dofinansowania projektów jest program Erasmus. „Skierowany jest do podmiotów z krajów Unii Europejskiej i państw stowarzyszonych. Jest to program bardzo różnorodny tematycznie i

⁹⁵ A. Derelkowska-Misiuna, op.cit., s. 118

⁹⁶ A. Derelkowska-Misiuna, *Wymiana studencka między Stanami Zjednoczonymi a Chinami jako element dyplomacji publicznej*, [w:] J. Ciesielska-Klikowska, M. Marczuk-Karbownik (red.), *Stany Zjednoczone – Chiny. W stronę dwubiegunowości?*, WUŁ, Łódź 2017, s. 199–218.

skierowany do bardzo szerokiego kręgu odbiorców, od uczelni i pracowników naukowych do szkół podstawowych i ponadpodstawowych. Cechuje się dużą różnorodnością programową oraz różnorodnością form realizacji projektów. Dofinansowuje zarówno zmiany rozwojowe wewnątrz krajów beneficjentów poprzez rozwój infrastruktury i bazy, jak i doskonalenie kadr oraz budowanie programów rozwojowych. Stwarza warunki i zachęca do kontaktów międzynarodowych. Z programu opłacane są koszty indywidualne i grupowe działań dotyczących współpracy międzynarodowej na bazie edukacji. Odpowiednie jego oprzyrządowanie w procedury gwarantuje uniwersalność i skuteczność, co przedstawię w kolejnych rozdziałach. Drugie rozumienie akcentuje bardziej kompleksowe rozumienie edukacji, jako czynnika, który odzwierciedla i pozwala zrozumieć relacje zachodzące w społeczeństwach w dobie globalnych połączeń⁹⁷. Dzięki tym dwóm typom działań poszczególne państwa mają możliwość budowania swojego wizerunku i miejsca w świecie, na podstawie działań edukacyjnych. Do standardowych działań edukacyjnych należą wymiany międzynarodowe obejmujące coraz niższe stopnie edukacji. Rozpoczęły je wymiany studentów, w tej chwili dużą popularnością cieszą się kontakty międzynarodowe na poziomie szkół ponadpodstawowych. Dzięki zaangażowaniu odbiorców ze szkół średnich, poszerza się krąg osób uczestniczących w międzynarodowych działaniach edukacyjnych. Młodzi ludzie poznają kulturę, geografę, społeczeństwo szkół partnerskich i jednocześnie w ten sam sposób przekazują wiedzę o swoim kraju. Staje się to powodem do kontynuowania tego typu zajęć w późniejszych etapach edukacyjnych. Prowadzenie takich wymian zwiększa poziom nauczania w szkołach, dostarczając praktycznych informacji o krajach partnerskich, ich specyfice, problemach gospodarczych i społecznych. Spotkania te budują kontakty międzynarodowe wśród bardzo młodych grup uczestników. Nowoczesne technologie umożliwiają każdemu z nich samodzielną pracę i propagowanie własnych pomysłów. Działania te stają się również elementem działań na polu dyplomacji publicznej. Bardzo często informacje uzyskane w ten sposób stanowią cenny materiał do budowania oficjalnych relacji dyplomatycznych. Uczestnicy spotkań międzynarodowych programów edukacyjnych stają się podmiotem dyplomacji publicznej, a jednocześnie jej aktywnym uczestnikiem. Nabyte umiejętności pozwalają na lepszą orientację w zagadnieniach współczesnych

⁹⁷ N. Broś, *Edukacja w dyplomacji...*, s. 348–356.

kontaktów międzynarodowych. Jest to też przejaw demokracji i dowód na współpracę organów państwa i czynników społecznych⁹⁸. Ich nieodłącznym elementem jest też wykorzystywanie platform informacyjnych i edukacyjnych. Uzyskiwanie wiedzy o zasięgu międzynarodowym przez osoby korzystające z platform, analizowanie źródeł pochodzenia informacji dostarcza wielu wiadomości o tych, którzy je umieszczają. Aktualnie, w większości krajów europejskich, platformy edukacyjne stanowią wiodący element uzyskiwania wiadomości przez młodych ludzi. Poczynając już od poziomu szkół średnich aż do poziomu wyższych uczelni, coraz częściej nauka opiera się na elektronicznych formach kontaktu i przekazu. Uczniowie i studenci są odbiorcami, a bardzo często także twórcami informacji w sieci. Na skutek ich działań, informacja umieszczona na portalach staje się bardziej wiarygodna i autentyczna. Łatwość dostępu do niej, liczne grono odbiorców, pozwala na prawie natychmiastowe zweryfikowanie wiarygodności podanej informacji. Młodzi uczestnicy kontaktów, w sposób profesjonalny i komunikatywny, są w stanie skomentować dane wydarzenie i nadać mu czasem zupełnie inny wymiar. Dzięki temu rośnie zaangażowanie odbiorców i wykorzystanie tego typu działań edukacyjnych w dyplomacji publicznej. Reasumując można stwierdzić, że nowoczesne technologie informacyjne stosowane w edukacji stanowią podstawowy element wspomagający nawiązywanie i budowanie sieci kontaktów pomiędzy różnorodnymi podmiotami biorącymi udział w szeroko rozumianej dyplomacji publicznej. Kontakty te są podstawą budowania płaszczyzn współpracy w zakresie kultury, edukacji i działań prospołecznych. Dzięki swojej nowoczesności i szybkości przekazu oraz nieograniczonej pojemności i różnorodności, odgrywają już i będą na pewno odgrywać, w następnych latach, kluczową rolę w budowaniu wizerunku kraju oraz współpracy międzynarodowej w aspekcie globalnym. Nie jest to możliwe bez rozwoju nowoczesnej edukacji. Każde współczesne państwo, w swojej polityce zagranicznej i dyplomacji, powinno brać pod uwagę możliwości jakie niesie ze sobą rozwój nowoczesnych technologii i edukacja.

Działania z zakresu dyplomacji publicznej mają przede wszystkim na celu realizację celów politycznych zainteresowanych państw. Niemniej ważnym celem działania dyplomacji publicznej jest też kreowanie wizerunku państwa na arenie międzynarodowej. Zjawisko to nosi nazwę *brandingu* narodowego.

⁹⁸ Ibidem.

1.10. Branding narodowy

Współczesny świat stawia wiele wyzwań przed społeczeństwami i państwami. W epoce globalizacji, ujednociania pojęć i systemów technicznych, wspólnego doskonalenia się państw pojawia się zagadnienie zachowania własnej tożsamości. W krajach, które tworzą wspólnoty, paktów gospodarcze, ekonomiczne wyraźnie zarysowuje się tendencja zachowania własnych, narodowych cech, osiągnięć. Każde państwo stara się osiągnąć określoną pozycję i miejsce we wspólnocie międzynarodowej. Jednocześnie stara się zachować swoją tożsamość i wiarygodność w światowej wspólnocie. Stąd bardzo ważnym dla każdego kraju staje się zbudowanie marki narodowej. Dokonuje się tego na wiele sposobów. Wszystkie dziedziny życia społeczeństwa składają się na budowanie wizerunku miasta, kraju, społeczeństwa. Wizerunek ten odgrywa kluczową rolę w kontaktach międzynarodowych i odbiorze danego kraju przez politycznych czy ekonomicznych partnerów. Ma to wpływ na miejsce państwa na mapie ekonomicznej świata, a co za tym idzie, jego rozwój⁹⁹. *Branding* narodowy po raz pierwszy zdefiniował S. Anholt w swojej pracy określając ten proces jako zabieganie krajów o własne miejsce na rynku światowym w oparciu o markę narodową¹⁰⁰. Jego prace rozpoczęły ciąg działań zmierzających do zdefiniowania tego zjawiska oraz określenia zakresu jego zasięgu. Definicję *brandingu* narodowego jako procesu, za pomocą którego kraje starają się zbudować i wykreować unikalną tożsamość narodową, podał U. Nworah¹⁰¹. Zagadnieniem zdefiniowania i prowadzenia *brandingu* narodowego zajmuje się również Instytut Marki Polskiej¹⁰², który *branding* narodowy określa jako „dobór i skomponowanie mieszanki materialnych i niematerialnych atrybutów odróżniających jego mieszkańców, kulturę, tradycję, zwyczaje i inne elementy na tle innych w znaczący i atrakcyjny sposób w celu zbudowania silnej marki narodowej”¹⁰³. Jednocześnie wyraźnie zarysowała się tendencja, żeby traktować państwo jako wielkie makro przedsiębiorstwo, które poprzez swoje działania buduje potęgę i bogactwo narodowe,

⁹⁹ M. Raftowicz-Filipkiewicz, *Branding Narodowy w Unii Europejskiej* <https://www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/37430/PDF/007.pdf> [dostęp: 15.02.2021].

¹⁰⁰ S. Anholt., op.cit., s. 17.

¹⁰¹ U. Nworah, *Nigeria as a Brand*, www.brandchanel.com [dostęp: 10.01.2021].

¹⁰² Instytut Marki Polskiej, www.imp.org.pl [dostęp: 10.01.2021].

¹⁰³ M. Raftowicz-Filipkiewicz, *Branding Narodowy w Unii Europejskiej* <https://www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/37430/PDF/007.pdf> [dostęp: 15.02.2021].

które przyczynia się do konkurencyjności państwa na arenie międzynarodowej¹⁰⁴. Podobne stanowisko zajmuje polska badaczka tego problemu M. Hereźniak utożsamiając w swoich pracach państwo z przedsiębiorstwem, które potrzebuje strategii działania, wizji rozwoju, co umożliwia realizację priorytetów i funkcjonowanie na rynku międzynarodowym¹⁰⁵. Wprowadzenie pojęcia *brandingu* narodowego tej formie, zmienia nastawienie społeczne do działań mających na celu budowanie wizerunku państwa. Do tej pory zadaniem tym zajmowali się politycy. To oni przez swoje działania, prezentowanie ich na forach międzynarodowych, mieli decydujący głos w budowaniu wizerunku państwa¹⁰⁶. Stworzenie takiego szerokiego podejścia do zagadnień wizerunkowych włącza w ten proces całe społeczeństwa wraz z ich dorobkiem historycznym, tradycjami oraz codziennością. Wszystkie te płaszczyzny społeczne stały się elementami polityki międzynarodowej. Takie wyzwania przed społeczeństwami stawia nowe zjawisko jakim jest dyplomacja publiczna. Po raz pierwszy pojęcie dyplomacja publiczna pojawiło się w pracy E. Giullon, który to w roku 1966 zaproponował definicję określającą dyplomację publiczną jako „jako działania, poprzez które rządy, prywatne grupy i jednostki mogą wpływać na postawy i opinie innych narodów i ich rządów, co w konsekwencji może kształtować ich decyzje w zakresie polityki zagranicznej”¹⁰⁷. Kolejne terminy, które pojawiały się wraz z rozwojem tej dziedziny nauki określały dyplomację publiczną „jako zarządzanie międzynarodowym środowiskiem poprzez zaangażowanie publiczności”¹⁰⁸. Istotna i bardzo trafna wydaje się definicja dyplomacji publicznej zaproponowana przez B. Ociepkę, która mówi, że „dyplomacja publiczna to dwustronna nastawiona na dialog forma komunikowania międzynarodowego kierowana do publiczności zagranicznych, realizowana przez wykorzystywanie środków przekazu i kanałów o charakterze bezpośrednim”¹⁰⁹. Rozwój dyplomacji publicznej możliwy jest dzięki rozwojowi technik komunikacji¹¹⁰. Współczesne możliwości komunikowania się, szybkość przekazu informacji, jej dostępność buduje w świecie nowe zjawisko. Informacja staje się szybko dostępna dla wszystkich

¹⁰⁴ P. Kotler, S. Jatusripitak, S. Maesincee, *op.cit.*, s. 43–44.

¹⁰⁵ M. Hereźniak, *op. cit.*, s. 27–35.

¹⁰⁶ E. Eitel, *op. cit.*, s. 123.

¹⁰⁷ A. Henrikson, *op. cit.*, s. 1–40.

¹⁰⁸ N. Cull, *op. cit.*

¹⁰⁹ B. Ociepka, *Dyplomacja publiczna....*

¹¹⁰ E. Gilboa, *Diplomacy in the media age, Three models of uses and effects*, „Diplomacy & Statecraft” 2001, nr 12(2), s. 14.

zainteresowanych¹¹¹. Jest to informacja z pierwszej ręki, nie zniekształcona przez łańcuch „przekazników”. Informacja aktywna, żywa, na którą, dzięki wykorzystaniu Internetu, każdy odbiorca może zareagować. Stąd też powszechność dyplomacji publicznej. Dzięki takiej otwartości komunikacyjnej społeczeństw w polityce międzynarodowej zaczynają odgrywać ważną rolę czynniki, które dotychczas nie były wykorzystywane na szerszą skalę. Ważną rolę zaczynają odgrywać w dyplomacji takie czynniki jak kultura, tradycja, zwyczaje społeczne oraz szeroko rozumiane produkty wytwarzane przez dany kraj na wszystkich tych płaszczyznach. Towarem międzynarodowym stają się nie tylko materialne produkty wytworzone przez przemysł, ale też inne wytwory społeczeństw. Stąd też, we współczesnym zglobalizowanym świecie, w którym rządzą uniwersalne standardy, zaczyna dominować pełna unifikacja, pojawia się tendencja budowania w procesie *brandingu* narodowego własnej marki narodowej. Wyrazista, zauważalna w społeczności międzynarodowej marka narodowa sprawia, że kraj staje się bardziej konkurencyjny na rynku międzynarodowym. Staje się zauważany w ekonomii i gospodarce światowej a przez to zajmuje zdecydowanie inną pozycję. Staje się zdecydowanym partnerem dla innych krajów a sam poprawia swoją sytuację ekonomiczną i gospodarczą poprzez zwiększenie obrotów na rynkach światowych i wzrost konkurencyjności. Korzyściami wynikającymi z budowania silnej marki i sprawnego *brandingu* narodowego są niewątpliwie wzrost konkurencyjności na rynku światowym, umacnianie głównych funkcji państwa oraz skuteczne wpływanie na politykę gospodarczą regionu i świata¹¹². Początkowo pojęcie marki narodowej ograniczone było do znaku graficznego, hasła, symbolu kojarzonego z danym krajem. Funkcjonuje on w mediach, oznaczeniach produktów, materiałach informacyjnych i zawiera najczęściej element kojarzony z danym krajem (działa to również w drugą stronę i pozwala to również kojarzyć kraj z marką). Aktualnie marka to „prawnie chroniony instrument wyróżnienia się od konkurentów poprzez system identyfikacji, budujący relacje i związki z klientem w oparciu o unikalną jej osobowość, będącą połączeniem wartości funkcjonalnych oraz wartości dodanych”¹¹³. Symboliczne przedstawienia elementów danego kraju stają się jego wyróżnikiem, np. Statua Wolności w Nowym Jorku czy Wieża Eiffla w Paryżu. Stopniowo to pojęcie ulega rozszerzeniu i traktowaniu jako

¹¹¹ N. Broś, *Edukacja w dyplomacji...*, s. 348–356.

¹¹² A. Świętecki, *op.cit.*, s. 7–9.

¹¹³ H. Szulce, K. Janiszewska, *op.cit.*

element wyróżniający dany kraj w regionie czy świecie nie tylko symbolicznie i wizerunkowo. W chwili obecnej można powiedzieć, że wszystkie elementy życia gospodarczego i społecznego państwa budują jego markę. W tym aspekcie wszyscy obywatele danego kraju budują jego wizerunek zarówno poprzez działania zawodowe, jak i codzienność.

Często wizerunek kraju buduje jego historia. Poprzez pryzmat minionych wydarzeń, obecności w wydarzeniach międzynarodowych, stanowiska w nich zajmowanego, odgrywanej roli kojarzony jest przez społeczność międzynarodową¹¹⁴. Nie zawsze jest to wizerunek korzystny i pożądany.

Niezaprzeczalnym elementem budowania marki danego kraju jest kultura. Poprzez działania w tym zakresie, promowanie wydarzeń kulturalnych, koncertów, wydawnictw informacja o danym państwie dociera do świata. Wspecjalizowane instytucje zajmują się przygotowaniem wydarzeń kulturalnych skierowanych do odbiorców za granicą. Taką funkcję pełni na przykład Instytut Adama Mickiewicza będący animatorem wielu wydarzeń kulturalnych za granicą. W sferze oddziaływań na społeczność światową znajdują się również sportowcy. Przez uczestnictwo w imprezach międzynarodowych, promują markę polską. Osiągnięcie przez nich sukcesów sprawia, że obywatele innych krajów zaczynają się interesować krajem, z którego pochodzą zwycięzcy zawodów, medaliści igrzysk. W wielu odległych krajach Polska kojarzona jest z osobowościami sportu, np. Adam Małysz, Robert Lewandowski.

Niestety, dotychczas w opracowaniach na temat marki polskiej nie jest wyeksponowany, moim zdaniem, bardzo ważny aspekt budowania wizerunku danego kraju, społeczeństwa, jakim jest nauka i edukacja. Badacze problemu zwracają uwagę na prezentację tematów związanych z turystyką, miejscem, pomijając tak ważny aspekt współczesnej cywilizacji jakim jest nauka. Rozwój nauk jest związany nierozdzielnie z rozwojem człowieka. Doskonaląc się biologicznie gatunek ludzki osiągnął niespotykany w przyrodzie poziom inteligencji, abstrakcyjnego myślenia¹¹⁵. Dzięki temu mógł zbudować cywilizację na tym poziomie na jakim się znajduje obecnie i rozwija ją nadal. W epoce społeczeństwa komunikacyjnego, posługującego się nowoczesnymi technologiami niemożliwe jest funkcjonowanie człowieka bez wykształcenia, wiedzy i umiejętności. To znajomość nowoczesnych technologii

¹¹⁴ H. Kotarski, *Marka narodowa i regionalna jako branding miejsca*, „Pogranicze. Studia Społeczne” 2018, t. 33, s. 65–80.

¹¹⁵ T. Bieńkowski, J. Dobrzycki, *Kierunki rozwoju nauki*, PWN, Warszawa 1989, s. 15.

pozwała na nawiązywanie kontaktów międzynarodowych, wymianę poglądów i doświadczeń oraz budowanie wizerunku. Dlatego też warto przy budowaniu marki kraju uwzględnić zdobycze naukowe czy poziom edukacji. W czasach współczesnych zwiększyła się możliwość prezentacji osiągnięć własnych państw, na co zwraca się coraz częściej uwagę. Stąd też konieczność zdobywania wiedzy przez uczestników dyplomacji publicznej. Kraje wysoko rozwinięte, posługujące się nowoczesnymi technologiami, posiadają również dobrze działające i sprawne systemy oświatowe. Obserwując rozwój edukacji w Japonii, nabieram przekonania, że akurat w tym państwie ta sfera rozwoju społecznego jest ważnym elementem budowania marki. Dowodem może być przekaz medialny, zainteresowanie mediów i licznych podmiotów wspierających edukację w różnych krajach systemem edukacji w Japonii. Dowodem może być również istnienie szeregu instytucji wspieranych przez państwo, których rolą jest zachęcanie i wspieranie współpracy edukacyjnej. W Polsce przy Ambasadzie Japonii działa Wydział Informacji i Kultury Ambasady Japonii, prowadzący bibliotekę z wydawnictwami japońskimi i dotyczącymi Japonii, prowadzący zajęcia dla szkół oraz promujący szereg działań organizowanych przez różnorodne podmioty.

1.11. Teoria *soft power* jako przykład ofensywnego liberalizmu

Rozwijanie dyplomacji publicznej należy łączyć z wykorzystywaniem siły miękkiej państwa *soft power*. Twórcą tej szeroko wykorzystywanej w stosunkach międzynarodowych teorii jest Joseph Nye. Czym jest *soft power*? „Jest to zdolność uzyskiwania tego, czego się chce raczej dzięki atrakcyjności niż przymusowi lub pieniądзом. Jest ona rezultatem atrakcyjności kultury, politycznych ideałów i konkretnej polityki danego kraju”¹¹⁶. W swojej pracy Nye dostrzega wartość i nawet konieczność korzystania z siły twardej *hard power*, ale uważa, że cele polityki zagranicznej można osiągać również sięgając szerzej po zdobycze kulturalne czy naukowe. Takie spojrzenie na stosunki międzynarodowe mieści się w ramach liberalnych teorii stosunków międzynarodowych. W analizie Halizaka na temat liberalnych teorii w stosunkach międzynarodowych teoria *soft power* Nya znajduje

¹¹⁶ J.S. Nye, *Soft Power. Jak osiągnąć sukces w polityce światowej*, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2010.

swoje miejsce w ramach ofensywnych teorii liberalnych¹¹⁷. Liberalizm ofensywny, zdaniem Haliżaka często związany jest z opisem takich działań jak interwencje humanitarne, wspieranie dyfuzji wartości liberalnych, w sferze politycznej i ekonomicznej, również nacisk na budowę gospodarek rynkowych i transformacji gospodarek zgodnie z liberalnymi wartościami zgodnymi z konsensusem waszyngtońskim¹¹⁸. Czyli wzorem do naśladowania były tu wartości zachodnie, ale sposób akceptacji dla tych wartości był pokojowy.

1.12. *Soft power* Japonii

Japonia jest krajem, który duży nacisk kładzie na dyplomację publiczną. W ostatnich latach Japonia obok Chin i Korei Południowej staje się państwem, o najwyższych wskaźnikach wykorzystania *soft power* w swojej polityce zagranicznej¹¹⁹. W rankingach światowych w roku 2019 zajęła 8 miejsce pod względem wykorzystania działań z zakresu *soft power*¹²⁰. Jest to o tyle ciekawe, że Japonia jest krajem o silnie konserwatywnych wartościach, trudno przyjmujący nowe rozwiązania polityczne i społeczne. Stąd zauważanie możliwości wykorzystania *soft power* w budowaniu wizerunku kraju na arenie międzynarodowej jest bardzo istotne. Są one wyrazem opanowania emocji i symbolem społeczeństwa japońskiego wykreowanym przez dziesiątki lat¹²¹. W budowaniu postaw społecznych Japończyków, co również jest zauważane przez inne nacje, jest odwoływanie się przez nich do kodeksu postępowania samurajów Busido, w znaczeniu służyć i trwać¹²². We współczesnym świecie XVIII-wieczne busido zastępowane jest przez *kaizen*, czyli system wartości obowiązujący w świecie współczesnego biznesu. System ten

¹¹⁷ E. Haliżak, *Liberalna teoria polityki zagranicznej*, [w:] E. Haliżak, R. Ożarowski, A. Wróbel (red.), *Liberalizm & neoliberalizm w badaniu polityki zagranicznej państwa i gospodarki światowej*, Wydawnictwo Rambler, Warszawa 2016, s. 34.

¹¹⁸ Ibidem.

¹¹⁹ K. Amatya, *Japan the Titan of Soft Power*, <https://moderndiplomacy.eu/2020/10/31/japan-the-titan-of-soft-power/> [dostęp: 20.12.2020].

¹²⁰ J. McClory (red.), *The Soft Power30. A Global Ranking of Soft Power*, 2019, <https://softpower30.com/wp-content/uploads/2019/10/The-Soft-Power-30-Report-2019-1.pdf> [dostęp: 20.12.2020].

¹²¹ Z.A. Bhuiyan, *The image of Japanese Soft Power*, <https://www.researchgate.net/publication/340793889> [dostęp: 20.12.2020].

¹²² K. Stefański, *Duch busido armii cesarskiej czyli tragedia pomylek*, [w:] A. Kozyra (red.), *W kręgu wartości kultury Japonii*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2013, s. 393.

porządkuje działania w ramach przedsiębiorstw, na osi pracownik – przełożony, oraz w skali społecznej budując szacunek dla władzy i funkcjonującego porządku¹²³. Naukowcy wyróżniają wiele aktywności związanych z japońskim *soft power*. Courmont (2018) dzieli japońską *soft power* na działania kulturowe, politykę wartości i politykę zagraniczną¹²⁴.

W polityce zagranicznej Japonii na przestrzeni drugiej połowy XX w. i dwóch dekad XXI w. zaszły radykalne zmiany. Z kraju, którego celem polityki zagranicznej była dominacja na kontynencie i podbijanie innych krajów, Japonia stała się państwem dążącym do współpracy zarówno w polityce (pokojowe rozwiązywanie problemów międzynarodowych), jak i na płaszczyźnie ekonomicznej i społecznej. Klasycznym przykładem na zmianę sposobu prowadzenia polityki przez Japonię jest stworzenie Funduszu ODA. W ramach środków zgromadzonych w tym funduszu Japonia udziela pomocy ekonomicznej państwom o mniejszym potencjale ekonomicznym, rozwijającym się. Fundusz ten stanowi wsparcie dla około 75 krajów na świecie. Środki finansowe, w postaci zwrotnych pożyczek, przeznaczone są na działania inwestycyjne w zakresie budowy nowych zakładów przemysłowych, linii produkcyjnych w państwach rozwijających się. Przyznawane też są na działania prospołeczne i prozdrowotne w tych krajach. Dzięki nim możliwe jest budowanie infrastruktury medycznej, doposażanie placówek oraz ich modernizacja. Niskie oprocentowanie stanowi o ich atrakcyjności. Stąd też duże zainteresowanie tą formułą współpracy innych państw z Japonią, która przez te działania nie tylko buduje swój wizerunek, przyjazny i „dobroczynny”, ale również wpływa na wyznaczenie kierunków i trendów rozwojowych państw na świecie. Dzięki temu japońskie działania gospodarcze stają się elementem wpływającym na kierunki rozwoju na świecie w sposób nieinwazyjny¹²⁵.

Ważnym elementem budującym wizerunek Japonii na świecie są sporty walki. Takie dyscypliny sportowe jak judo, karate, kendo czy kyudo są najbardziej znanymi od lat wizerunkowymi wskaźnikami tego państwa. Dyscypliny te zostały przejęte przez świat wraz z ceremoniałem jaki im towarzyszy. Dostarczają one, oprócz emocji czysto sportowych, kontakt z tradycyjnymi zachowaniami i postawami kreowanymi

¹²³ E. Kostowska-Watanabe, A. Ishikawa, *Sekret japońskiego sukcesu*, W.P., Warszawa 1990, s. 37

¹²⁴ Courmont, B., *Is Japan in a Middle or an Abnormal power?* IRIS, Paris 2018.

¹²⁵ G.S. Fukushima, *Japan's Soft Power*, „Biuletyn Japońskiego Stowarzyszenia Handlowego” 2013, s. 18–22.

przez zawodników. To z tymi sportami związane są zasady uczciwości, gry *fair play* i szacunku do przeciwnika¹²⁶. Zostały one rozpowszechnione na całym świecie i wprowadzone do dyscyplin olimpijskich. Co ważne stały się tak popularne, że sukcesy osiągają w nich nie tylko zawodnicy z Kraju Kwitnącej Wiśni.

Japonia również stara się być aktywnym i profesjonalnym organizatorem imprez sportowych o zasięgu kontynentalnym czy światowym. Letnie Igrzyska olimpijskie 1964, 2020, Zimowe Igrzyska Olimpijskie 1972, 1998, Mistrzostwa Świata w Piłce Nożnej 2002, Mistrzostwa Świata w Siatkówce 2018 na trwałe zapisały się w historii światowego sportu, zarówno pod względem rywalizacji sportowej, jak i rozwiązań organizacyjnych.

Najważniejszym jednak elementem składowym japońskiego *soft power* jest kultura, zarówno tradycyjna, jak i współczesna. Japończycy prezentują postawę szacunku dla swojej kultury i tradycji, przez co wzmacniają jeszcze jej oddziaływanie na odbiorców z innych krajów¹²⁷. Do szczególnie popularnych elementów kultury tradycyjnej, budujących jej wizerunek, należą bezapelacyjnie ceremonia parzenia herbaty, malarstwo pędzlem (*Suiboku-ga*), sztuka układania kwiatów (*ikebana*) czy sztuka układania papieru (*origami*). Te elementy klasycznej kultury Japonii, można z dużą pewnością powiedzieć, zna każdy mieszkaniec współczesnego świata (oczywiście w bardzo zróżnicowanym zakresie). W wielu krajach z dyscyplin tych są prowadzone różnego rodzaju zajęcia, warsztaty czy tworzone są kluby sympatyków zajmujących się tego typu działaniami artystycznymi. Działania te wspiera i promuje wiele instytucji powołanych przez państwo, a działających na całym świecie. Instytucje te, finansowane ze środków państwowych, w sposób profesjonalny pomagają przy organizowaniu różnorodnych wydarzeń kulturalnych w różnych krajach, przygotowywanych i prowadzonych bardzo często przez obywateli Japonii mieszkających za granicą, studentów lub po prostu pasjonatów kultury Japonii.

Od lat osiemdziesiątych XX wieku istotną rolę w promowaniu Japonii w świecie odgrywa japońska popularna kultura masowa. Skierowana do szerokiego kręgu odbiorców, zarówno dzieci, młodzieży, jak i dorosłych, stała się w ostatnich dziesięcioleciach największym, najbardziej wyrazistym wyznacznikiem kultury

¹²⁶ K. Amatya, *Japan the Titan of Soft Power*, <https://moderndiplomacy.eu/2020/10/31/japan-the-titan-of-soft-power/> [dostęp: 20.12.2020].

¹²⁷ M. Waclawik, *Japońska mniejszość etniczna jako promotor kultury japońskiej w USA i Kanadzie*, [w:] A. Wosińska (red.), *Japoński soft power. Wpływy Japonii na kulturę zachodnią*, Kirin, Bydgoszcz 2015, s. 99.

Japonii i co ważne, bardzo często podstawowym, dla odbiorców tych działań, źródłem wiadomości o Japonii. Wykorzystując to zainteresowanie japońscy twórcy kultury „nowoczesnej” starają się przemycić w swoich dziełach elementy kultury klasycznej przez co powstaje bardzo ciekawy, bardzo dobrze odbierany i popularny w świecie, wizerunek Japonii¹²⁸. Do takich działań możemy bezsprzecznie zaliczyć:

- W 2008 r. Doraemon, niebieski kot-robot znany z japońskich mang oraz anime, został ustanowiony pierwszym w historii Japonii „anime-ambasadorem” przez japońskie MSZ (MOFA),
- W 2009 roku MOFA powołało „ambasadorów kawaii” (kawaii taishi), wśród których znalazły się trzy znane postacie japońskiej popkultury: Misa – 33 Kultura–Historia–Globalizacja Nr 23 ko Aoki, Yu Kimura oraz Shizuka Fujioka.
- nagroda MOFA dla najlepszego przebierańca na światowym szczycie *cosplay* przyznawana od 2009 roku¹²⁹.

Szereg tego typu działań, z zakresu popkultury i reklamy, japoński rząd zawarł w specjalnej strategii promującej kulturę Japonii na świecie. Projekt ten pod hasłem „Cool Japan”¹³⁰ stał się podstawowym i prestiżowym w promowaniu wartości japońskich i japońskiej kultury na świecie.

Oprócz tych jakże ważnych działań Japonia promuje się również poprzez kuchnię. W chwili obecnej w Europie i Stanach Zjednoczonych nastąpił gwałtowny wzrost zainteresowania kuchnią azjatycką, w tym i kuchnią japońską. Podstawę tego zainteresowania stanowi fakt, że Japończycy są narodem o najdłuższym czasie życia. Średnia wieku w Japonii wynosi dla mężczyzn średnio 81 lat, a kobiet ponad 88 (stan na 2020 rok)¹³¹. Długość życia wiąże się bezpośrednio z dietą stosowaną w Japonii. Składniki pokarmowe (przewaga w pokarmie ryb, bezkręgowców, warzyw) sposób przygotowania posiłków oraz sposób ustawienia posiłków w ciągu dnia są elementami, które przyciągają mieszkańców świata zachodniego do tej kuchni.

¹²⁸ T. Burdzik, *Japoński soft power: wykorzystanie kultury w budowaniu pozycji Japonii na arenie międzynarodowej*, „Kultura–Historia–Globalizacja” 2018, nr 23, s. 29–38.

¹²⁹ Ibidem.

¹³⁰ Cool Japan Strategy, https://www.cao.go.jp/cool_japan/english/index-e.html [dostęp: 12.12.2021].

¹³¹ WHO, *Japonia: długość życia*, <https://www.worldlifeexpectancy.com/pl/japan-life-expectancy> [dostęp: 12.12.2021].

Tradycyjne potrawy japońskie powoli wchodzą na stałe do kanonu posiłków w Europie i Ameryce. Takie potrawy jak sushi, ramen są sztandarowymi symbolami kuchni Japonii. Jednocześnie coraz więcej ludzi używa pałeczek do spożywania azjatyckich potraw, co kilkanaście lat temu było zjawiskiem niespotykanym na naszej półkuli. Popularne też stają się wywodzące się z Japonii opakowania na posiłki tzw. *bento*. Niektórzy w takim pakowaniu posiłków upatrują również sukcesu kulinarnego kuchni japońskiej. Właściwe pakowanie posiłków zapewnia im dłuższą trwałość i walory smakowe co zauważają Europejczycy¹³².

Wszystkie te elementy sprawiają, że Japonia stała się krajem rozpoznawalnym na świecie. Z państwa zamkniętego, niedostępnego dla obcokrajowców (wiek XVI–XVIII) rządzącego się własnymi prawami i posiadającego własny system wartości, stała się krajem, który promuje się w świecie. Mało tego stał się od momentu otwarcia światowym mocarstwem. Wyraźnie widać, że Japonia nie osiągnęła tego przy pomocy klasycznych środków dyplomacji (siły militarnej i ekonomicznej), lecz przy pomocy dyplomacji publicznej.

Władze Japonii również zauważyły i wykorzystują w swoich działaniach dyplomację edukacyjną. Szkoła japońska koncentruje w sobie wszystkie te elementy, które charakteryzują *soft power*. Oprócz nauki przedmiotów ścisłych budują ją zajęcia z kultury, tradycji, ale również zajęcia artystyczne, sportowe. Wszystkie te działania są zorganizowane na bazie tradycyjnego systemu wartości, co osadza je i uwiarygadnia właśnie poprzez tradycję. Jak sprawne i zorganizowane jest to działanie świadczy poziom szkół i uczelni japońskich. Rzutuje to również na poziom nauki w tym kraju. Dzięki temu Japonia buduje swoją tożsamość państwa otwartego na świat, promującego swoje dokonania na arenie międzynarodowej, ale w oparciu o tradycję i dokonania historyczne. Dzięki temu jest nowoczesna i internacjonalna, jednak nie traci swojej tożsamości, co często się dzieje przy zbyt dużych zapożyczeniach z osiągnięć innych krajów. Dlatego też działania na polu dyplomacji publicznej Kraju Kwitnącej Wiśni docierają i znajdują zrozumienie tak szerokiego kręgu odbiorców. Młody człowiek zainteresowany kulturą i historią Japonii bez problemu znajdzie informacje o tym w mangach. Oglądając filmy o tematyce azjatyckiej prześledzi historię tego kraju i stopniowo dorastając, zdobędzie wiedzę o nowoczesnych technologiach,

¹³² *Dlaczego Japończycy żyją tak długo i co ma z tym wspólnego bento?*, <https://www.bentomania.pl/dlaczego-japonczycy-zyja-tak-dlugo-i-co-ma-z-tym-wspolnego-bento,news25.html> [dostęp: 20.12.2021].

rozwiązaniach gospodarczych i politycznych. To wszystko jest możliwe i osiągalne dzięki właściwemu prowadzeniu dyplomacji publicznej przez Japonię. Stąd też na przestrzeni kilkudziesięciu lat w społeczności świata, zajęła ona czołowe miejsce na świecie właśnie dzięki tym działaniom.

Reasumując można stwierdzić, że we wszystkich elementach, odmianach dyplomacji publicznej bardzo ważną, wręcz podstawową rolę odgrywa edukacja. To na jej podstawie prowadzone są działania przez różnorodne podmioty z sektora publicznego (placówki oświatowe, kulturalne, samorządowe), jak i niepublicznego (organizacje pozarządowe, grupy nieformalne), które można zaliczyć do dyplomacji edukacyjnej. Promowanie własnego kraju i jego osiągnięć przez edukację partnerów międzynarodowych, wspólny udział w projektach edukacyjnych sprawia, że edukacja jest niezastąpionym elementem dyplomacji publicznej. Wprowadzone pojęcie dyplomacji edukacyjnej jest konsekwencją zauważenia przez naukowców znaczenia jakie odgrywa ona w dyplomacji publicznej. Mimo że istnieje szereg definicji tego pojęcia, co świadczy o tym, że dyscyplina ta jest w fazie rozwoju, to jednak znaczenie jej jest bardzo duże, na co wskazuje również wykorzystywanie jej przez kraje o wysokim stopniu rozwoju.

Rozdział II: Polityka oświatowa – ustalenia definicyjne. Podstawy polityki oświatowej

2.1. Oświata

W literaturze przedmiotu istnieje wiele definicji oświaty.

Oświata wg W. Okonia jest to „działalność polegającą na upowszechnieniu wykształcenia ogólnego i zawodowego oraz realizowaniu określonych celów wychowawczych dla zapewnienia jednostkom wszechstronnego rozwoju i pomyślnej egzystencji, a społeczeństwu więzi kulturalnych łączących jego przeszłość historyczną z terażniejszością”¹³³.

Według innego teoretyka oświaty J. Szczepańskiego oświata obejmuje:

- instytucje oświaty czyli wszelkie podmioty, które wychowują, socjalizują, przekazują wiedzę. Według tego spojrzenia oświata to kompleks instytucji, organizacji i grup społecznych, w których przebiegają procesy edukacyjne.
- działalność oświatowa, czyli „czynności wychowawców i czynności uczących, kierujących czynnościami uczenia się uczniów”.
- stan oświecenia społeczeństwa, czyli „stan umysłów członków społeczeństwa, zasób wiedzy poszczególnych obywateli, przejawiający się w ich pracy zawodowej, w ich życiu publicznym, uczestnictwie w kulturze, polityce, gospodarce”¹³⁴.

Tak szeroka definicja tego pojęcia wskazuje na złożoność zagadnień oświatowych.

Słownik PWN definiuje oświatę jako:

- proces kształcenia, upowszechnienia wiedzy i kultury w społeczeństwie,
- instytucje zajmujące się upowszechnianiem wykształcenia i kultury; też: ludzie zajmujący się taką działalnością¹³⁵.

¹³³ W. Okoń, *Nowy Słownik pedagogiczny*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 1998.

¹³⁴ J. Szczepański, *Refleksje nad oświatą*, PIW, Warszawa 1974, s. 7.

¹³⁵ *Słownik języka polskiego*, PWN, <https://sjp.pwn.pl/sjp/oswiata;2496957.html> [dostęp: 11.04.2020].

Zadania oświaty są różnorakie. Odgrywa ona bardzo ważną rolę w funkcjonowaniu każdego społeczeństwa. Jak podaje Kletke-Milejska „oświata pełni funkcje społeczne wobec innych systemów współczesnego społeczeństwa: administracji, samorządów gospodarczych, ochrony zdrowia, wymiaru sprawiedliwości i innych. Przez funkcję społeczną oświaty rozumie się zamierzone i niezamierzone skutki jakie powoduje”¹³⁶. Jakość oświaty jest podstawą rozwoju społecznego każdego państwa. Jak widać z powyższych definicji oświata to nie tylko różnorodne instytucje zajmujące się podnoszeniem poziomu wykształcenia społeczeństwa, ale także programy wykorzystywane przy realizacji zadań edukacyjnych i wychowawczych. Dzięki działaniom oświatowym państwa mają możliwość rozwoju i poprawy warunków życiowych oraz podniesienie rangi w świecie.

2.2. Funkcje oświaty

Funkcja ekonomiczna. Oświata zapoznając uczących się z nowymi technologiami pracy i nową organizacją pracy, kształtując nawyki w tym zakresie i umacniając dobrą organizację działalności w określonym kierunku, przyczynia się do lepszej wydajności pracy ludzi zatrudnionych na danym odcinku. Od poziomu edukacji zależy jakość przyszłych kadr pracowniczych, a kategoria ta to jeden z podstawowych czynników dobrej pracy i jej wysokiej efektywności. Przez rozpowszechnienie wiedzy o postępie technicznym i technologicznym oświata, zarówno dla młodzieży, jak i dla dorosłych, zwiększa popyt na nowe urządzenia techniczne, co ma również pośrednio określone następstwa ekonomiczne. Ucząc racjonalnych metod pracy, oświata przyczynia się do zmniejszenia wypadkowości na stanowiskach pracy, powoduje racjonalniejsze gospodarowanie surowcami i zasobami energii, co ma następstwa ekonomiczne.

Funkcja społeczna, integracja. Dzięki nowym wiadomościom, kształtowanym w jej toku umiejętnościom i nawykom, umacniającym poglądom i przekonaniom uczący czuje się związany z określoną grupą społeczną. W toku działań

¹³⁶ M. Kletke-Milejska, *Zreformowany system edukacji i jego wpływ na kształcenie i wychowanie dzieci w publicznych szkołach podstawowych.*, Uniwersytet Śląski, Wydział Nauk Społecznych Instytut Nauk Politycznych i Dziennikarstwa, Katowice 2007, s. 9–14.

oświatowych jej członkowie poznają i przyjmują wspólne wartości uznane za swoje, identyfikują się z nimi, stając się podobnymi do innych, myśląc i działając tak jak oni.

Funkcja polityczna. Przez przekazywanie wiedzy i kształtowanie poglądów oraz ocen przyczynia się ona do wzmocnienia wielu grup społecznych oraz ich dążeń społecznych i politycznych. Utrwala i wzmacnia (lub przeciwnie – osłabia) określone siły społeczne. Sprzyja przyjęciu się w określonych grupach społecznych nowych poglądów i ocen oraz osłabieniu i likwidacji starych, niepotrzebnych. Przez oświatę utrwała się nowe stosunki społeczne i polityczne.

Funkcja kulturowa. W toku procesu oświatowego zapoznaje się młode pokolenie i uczących się dorosłych z przeszłością i tradycjami danego środowiska, głównymi zjawiskami kultury narodu, podstawowymi dziełami literackimi i najbardziej interesującymi osiągnięciami w sztukach plastycznych, muzyce i teatrze. Przez oświatę owe zjawiska i wartości kultury danego narodu oraz świata zostają włączone w życie codzienne uczących się, a przez to podtrzymywana jest żywotność tych elementów kultury, dokonuje się proces przekazu dziedzictwa kulturowego. Oświata jest więc formą przekazu i utrwalania dziedzictwa kulturowego.

Funkcja różnicująca oświaty. Przez możliwości kształcenia się ludzi w różnych szkołach i odmiennych kierunkach oraz na różnych poziomach doprowadza do powstania bogatej mozaiki osobowości, ludzi wykształconych w różnych obszarach, specjalistów do pracy w różnych zawodach i na rozmaitych stanowiskach. Przez stwarzanie możliwości wyboru spośród wielu możliwych kierunków kształcenia doprowadza ona do podziału społeczeństwa na różne kategorie zawodowe.

Funkcja konstruktywna oświaty. Wyraża się ona w stymulowaniu rozwoju, wzmagananiu społecznej twórczości i kreatywności, wspieraniu i stymulowaniu inicjatywy na rzecz działań społecznych przez ludzi opuszczających różne instytucje rozległego zakresowo systemu oświatowego.

Funkcja popularyzacyjna – wyrażającą się w rozpowszechnianiu wiedzy o wydarzeniach politycznych, gospodarczych i społecznych;

Funkcja kompensacyjna – polegająca na „wyrównaniu”, „zastąpieniu”, „wynagradzaniu” strat czy „nadrabianiu” niepowodzeń osobistych w różnych dziedzinach, znaczącymi czasem osiągnięciami w kształceniu się;

Funkcja ideologiczna (propagandowa) – uzewnętrzniającą się w ukazaniu „wyższości” jednej społeczności nad inną.

Wszystkie te funkcje dowodzą ważności oświaty jako jednego z segmentów życia określonej społeczności; elementu, który przez swoją wysoką jakość może skutecznie wspierać inne składniki systemu społecznego i całe społeczeństwo, kierując je w stronę wartości ogólnych i trwałych, takich jak rozwój i efektywność¹³⁷.

2.3. Polityka oświatowa i jej uwarunkowania

Za oświatę danego państwa odpowiada system oświaty realizujący określoną i osadzoną w przepisach prawnych politykę oświatową. Jest to, ogólnie mówiąc: „program działalności państwa w dziedzinie oświaty i wychowania, formułujący zasady organizacji systemu nauczania i wychowania, podstawy materialno-ekonomiczne funkcjonowania systemu oświatowego oraz systemu zarządzania instytucjami oświatowymi”¹³⁸. Doprecyzowanie tego pojęcia zaproponował M. Pęcherski, który stwierdził, że polityka oświatowa określa teoretyczne podstawy działalności politycznej w zakresie oświaty i wychowania¹³⁹.

Uwzględniając te uwagi można traktować politykę oświatową państwa jak jeden z działów polityki oraz jako dyscyplinę naukową, która buduje teoretyczne podstawy tej działalności¹⁴⁰.

Ta dwoistość definicji i zadań wskazuje jak szeroko traktowane jest to pojęcie. Polityka oświatowa jest elementem polityki społecznej¹⁴¹. Dlatego też we współczesnym świecie tak wielką wagę zaczyna przywiązywać się właśnie do oświaty. Stawia się ją w randze polityki równej innym działom tej działalności międzynarodowej. Na rozwój polityki oświatowej ma wpływ wiele elementów wpływających na jej funkcjonowanie.

¹³⁷ W. Pomykało (red.), *Encyklopedia Pedagogiczna*, Fundacja Innowacyjna, Warszawa 1993, s. 522–523.

¹³⁸ *Encyklopedia powszechna*, PWN, Warszawa 1992.

¹³⁹ Dziewulak D., *Polityka oświatowa Wspólnoty Europejskiej*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 1997, s. 40–75.

¹⁴⁰ M. Kletke-Milejska, op. cit., s. 14–16.

¹⁴¹ J. Szczepański, *Spoleczne uwarunkowania rozwoju oświaty*, WSiP, Warszawa 1989.

Uwarunkowania polityki oświatowej

Polityka oświatowa nie jest wolna od czynników, które wpływają na jej funkcjonowanie. Są to uwarunkowania demograficzne, ekonomiczne, historyczno-narodowe, ustrojowo-polityczne, społeczne.

Uwarunkowania demograficzne są ściśle związane z funkcjonowaniem polityki oświatowej. Ważnym elementem jest prowadzenie ciągłych analiz sytuacji ludnościowej w kraju, gdyż umożliwia to przewidywanie okresów niżu i wyżu demograficznego oraz czasu jego trwania. Pozwala to na przygotowanie odpowiedniego zaplecza oświatowego (przygotowanie kadry, pomocy naukowych, ilości miejsc). Analizy demograficzne pozwalają również przewidzieć zapotrzebowanie gospodarki na liczbę osób z odpowiednim wykształceniem czy kwalifikacjami.

Uwarunkowania ekonomiczne mają duży wpływ na prawidłowe funkcjonowanie polityki oświatowej. Z jednej strony wyznaczają materialne możliwości budżetu państwa, jakie można przeznaczyć na szkolnictwo, z drugiej zaś tworzą ilościowe i jakościowe zapotrzebowanie na absolwentów. W jakiej wysokości są przeznaczane środki z budżetu państwa na szkolnictwo, w dużej mierze zależy od stanu gospodarczego kraju, a także od sposobów finansowania poszczególnych ustrojów sektorów ustroju szkolnego. Wpływ na finansowanie oświaty ma również liczba zatrudnionych nauczycieli, ich kształcenie i doskonalenie zawodowe. Powinno ono być tak zorganizowane, by odpowiadało potrzebom współczesnego oświatowego rynku pracy.

Uwarunkowania historyczno-narodowe są ściśle związane ze specyfiką i charakterem państwa, jego historii i kultury. Dochodzą one do głosu w przełomowych momentach zmian i reform szkolnych. Bywa, iż pomimo rzeczowych, społecznych i ekonomicznych argumentów nie udaje się przekonać społeczeństwo o konieczności wprowadzenia zmian. Dlatego więc uwarunkowania historyczno-narodowe oraz znajomość stereotypów kulturowych powinny ułatwić strategię wprowadzania zmian w ustroju szkolnym.

Uwarunkowania ustrojowo-polityczne wpływają w sposób bezpośredni na treść i kształt polityki oświatowej. Z oświatą są ściśle powiązane interesy polityczne i ideologiczne. Ustrój, układ sił politycznych, sposób sprawowania władzy w państwie, programy ugrupowań społeczno-politycznych warunkują funkcjonowanie systemu

oświatowego oraz mają wpływ na ewentualne jego zmiany. Szkolnictwo oprócz wpływu, jaki wywiera na zamiany społeczne, również bierze udział w procesie zachowania ciągłości historycznej i kulturowej. System oświatowy jest w rękach polityków instrumentem kształtowania świadomości społecznej, poglądów i przekonań.

Uwarunkowania społeczne są związane w dużym stopniu ze strukturą społeczną, jej przemianami oraz ich wpływem na system oświaty i wychowania. Funkcjonowanie systemu oświatowego zależy w głównej mierze od tego, jakie cele i zadania postawi mu społeczeństwo. Do tej grupy uwarunkowań należy zaliczyć również procesy zachodzące w środowisku społecznym, ściśle związane z rozwojem cywilizacji, a mające bezpośredni wpływ na oświatę. Wśród nich należy wymienić głównie zmiany struktury kwalifikacji i mobilności zawodowej, eksplozję informacyjną i rozwój środków masowego przekazu. Zmiany te spowodowały wzrost zapotrzebowania na nowe zawody i stanowiska pracy¹⁴².

Według Ustawy Prawo Oświatowe z dnia 16 grudnia 2016: „Oświata w Rzeczypospolitej Polskiej stanowi wspólne dobro całego społeczeństwa; kieruje się zasadami zawartymi w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, a także wskazaniemi zawartymi w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Konwencji o Prawach Dziecka. Nauczanie i wychowanie – respektując chrześcijański system wartości – za podstawę przyjmuje uniwersalne zasady etyki. Kształcenie i wychowanie służy rozwijaniu u młodzieży poczucia odpowiedzialności, miłości Ojczyzny oraz poszanowania dla polskiego dziedzictwa kulturowego, przy jednoczesnym otwarciu się na wartości kultur Europy i świata. Szkoła winna zapewnić każdemu uczniowi warunki niezbędne do jego rozwoju, przygotować go do wypełniania obowiązków rodzinnych i obywatelskich w oparciu o zasady solidarności, demokracji, tolerancji, sprawiedliwości i wolności”¹⁴³.

¹⁴² Dziewulak D., *Systemy szkolne Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 1997, s. 11–17.

¹⁴³ Ustawa z dnia 16 grudnia 2016 r. *Prawo oświatowe*, Dz. U. z 2021 r. poz. 1082.

2.4. Edukacja – definicje, pojęcia, rodzaje

Oświata jest pojęciem tożsamym z edukacją. Bardzo często używa się ich zamiennie. Dlatego też w niniejszej pracy będę używać tych pojęć równolegle. System edukacji stanowi jeden z elementów systemów społecznych i jest nierozzerwalnie związany z życiem i funkcjonowaniem danego społeczeństwa¹⁴⁴.

Jest to „ogół procesów, których celem jest zmienianie ludzi, przede wszystkim dzieci i młodzież, stosownie do panujących w danym społeczeństwie ideałów i celów wychowawczych”¹⁴⁵.

Według Kwiecińskiego: „Edukację rozumiem jako ogół działań, procesów i warunków sprzyjających rozwojowi człowieka, a rozwój jest określany między innymi poprzez lepsze rozumienie siebie i relacji ze światem, skuteczniejszą kontrolę własnych zachowań i większe sprawstwo wobec procesów zewnętrznych”¹⁴⁶. Początkowo edukacja była oparta na przekazywaniu wiadomości encyklopedycznych oraz kształtowaniu umiejętności ich zdobywania. W chwili obecnej zajmuje się budowaniem u uczniów aktywności własnej na bazie wyobraźni i predyspozycji intelektualnych¹⁴⁷. Wg. C. Banacha: „Edukacja jest społeczną wartością i kapitałem oraz nadzieją, a także wielkim obszarem zadań. Powinna być także w swych celach i metodach pracy poważnym sprzeciwem wobec wielu antywartości oraz negatywnych zjawisk i zagrożeń ludzkiego bytu”¹⁴⁸.

Analizując tę definicję Kletke Milejska podaje, że „W zależności od przesłanek teoretycznych i uwarunkowań społeczno-politycznych edukacja jest traktowana jako:

- proces permanentnego uczenia się człowieka przez całe życie;
- prawo, a zarazem obywatelska powinność człowieka oraz imperatyw społeczny;
- instrument władzy politycznej do realizacji określonych interesów i celów
- społecznych, partyjnych, związkowych, narodowych, kulturowych, itp.;

¹⁴⁴ Szczepański J., *Spoleczne uwarunkowania...*

¹⁴⁵ *Popularna Encyklopedia Powszechna*, t. 4, Fogra, Kraków 2001.

¹⁴⁶ Kwiecińska R., *Rozum czy serce*, Wydawnictwo Edukacyjne, Kraków 2000, s. 21–22.

¹⁴⁷ Kołaczek B., *Dostęp młodzieży do edukacji Zróżnicowania. Uwarunkowania. Wyrównanie szans*, IPiSS, Warszawa 2004, s. 16.

¹⁴⁸ Banach C., *Spoleczeństwo polskie wobec wyzwań transformacji systemowej*, [w:] *Koreferaty*, Komitet Prognoz „Polska w XXI wieku” przy Prezydium PAN, Warszawa 1998, s. 111.

- obszar samoregulacji społecznej, główny czynnik rozwoju ludzkiego kapitału, jakości życia społeczeństwa czy cywilizacji;
- typ przemocy symbolicznej, narzucającej kulturę grupy dominującej przedstawicielom innych grup społecznych, tym samym czynnik stratyfikacji społecznej, która generuje mechanizmy i szanse awansu społecznego oraz selekcji i marginalizacji;
- «ekran kultury» tłumaczący złożoność jej pola znaczeń i symboli;
- typ normatywnego dyskursu, przedstawiającego określoną perspektywę myślową, umożliwiającą opowiedzenie po jednej ze stron konfliktów światopoglądowych, ideologicznych czy moralnych¹⁴⁹.

W ujęciu Z. Kwiecińskiego edukację w szerokim znaczeniu generują następujące procesy:

„1) globalizacja (świat, problemy globalne, wojna, zagrożenia środowiska, wygasanie źródeł energii; polityczny podział świata na centrum i peryferie, problem mono- i policentryczności układu globalnego);

2) etatyzacja (państwo, jego suwerenność, ustrój, urzędnicy demokratyczne, konieczne zależności miejsca w świecie, sojusznicy i przeciwnicy, siła i stabilizacja, „racja stanu”);

3) nacjonalizacja (naród, jego tradycje, swoistość kulturowa, istota więzi i odrębności);

4) kolektywizacja (socjalizacja wtórna) – klasa społeczna, więź i interes klasowy, odrębność etosu, solidarność z ludźmi o podobnych pozycjach i położeniu, kształtowanie przekonań o szczególnym miejscu i misji własnej klasy i jej partii;

5) polityzacja, biurokratyzacja, profesjonalizacja (organizacje i instytucje; wychowanie do podziału pracy, racjonalności i dyscypliny w społeczeństwie organizacyjnym i w świecie zinstytucjonalizowanym; kształtowanie ideologicznych przekonań o słuszności istniejącego porządku, o konieczności i słuszności zastanego podziału statutow i funkcji; kształcenie do pracy i zawodu);

6) socjalizacja (uspołecznienie pierwotne) – oddziaływanie grup pierwotnych: rodziny, grupy rówieśniczej, społeczności lokalnej, wrastanie w zastane normy;

¹⁴⁹ M. Kletke-Milejska, op. cit., s. 23–25.

- 7) inkulturacja i personalizacja (osobowość kulturowa i społeczna), istota ludzka jako rezultat wrastania w kulturę i autonomicznych wyborów wartości, przekazywanie systemów filozoficznych, religijnych;
- 8) wychowanie i jurydyfikacja (obywatel, wdrażanie do realizowania i akceptowania ról i czynności obywatelskich, kształtowanie świadomości prawnej);
- 9) kształcenie i humanizacja (osoba ludzka, wiedza, światopogląd, umiejętności, nawyki, wartości godnościowe, kompetencje interakcyjne; zasada wzajemności i współczulności; kształtowanie potrzeb wtórnych);
- 10) hominizacja (organizm, kształtowanie cech gatunkowych człowieka), wychowanie zdrowotne, higieniczne, seksualne; zasada unikania kary i maksymalizowania przyjemności, gratyfikacja bez szkodenia innym; kształtowanie i kanalizacja potrzeb pierwotnych¹⁵⁰.

Edukacja spełnia dwie główne funkcje: socjalizacyjną i wyzwalającą.

„Pierwsza polega na uspołecznianiu jednostki ludzkiej, czynieniu jej zdolną do kontrolowania i sublimowania emocjonalności w społeczeństwie akceptowany sposób, do stawania się członkiem społeczności ludzkiej, do rozwiązywania konfliktów środkami dyskursywnymi. Natomiast druga funkcja prowadzi się do wyzwolania osób od dominacji społecznej, środowiskowej, do wykraczania poza status quo, do rozpoznawania nieprawomocnych roszczeń w środowisku życia ludzi, by umożliwić im twórcze rozwijanie własnego sprawstwa oraz zwrócenie się ku jakościowo nowym praktykom i formom życia społecznego oraz indywidualnego. Edukacja jest więc z jednej strony czynnikiem kształtowania tożsamości człowieka, a z drugiej nieodzownym warunkiem twórczym jego naturalnego rozwoju¹⁵¹.

Stąd też można wnioskować, że system edukacji pozostaje w związku z innymi systemami, takimi jak: społecznym, politycznym, gospodarczym czy ekonomicznym¹⁵². Ulega wpływom tych systemów i sam również oddziałuje na nie.

¹⁵⁰ T. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI w.*, t.1, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2003.

¹⁵¹ Ibidem.

¹⁵² Marszke A.W. (red.), *Stalność i zmienność w naukach pedagogicznych*, WSP, Olsztyn 1995, s. 11–15.

2.5. Polityka edukacyjna i jej cele

Działania zmierzające do organizowania treści programowych, podejmowania decyzji w zakresie tworzenia i udoskonalania programów nauczania oraz wprowadzania ich w szkołach określone są jako polityka edukacyjna¹⁵³.

Rozumiana jest ona dwojako:

- 1) dyscyplina naukowa zajmująca się podstawami teoretycznymi działalności w systemie edukacji i wychowania;
- 2) celowa i zorganizowana działalność władz państwowych i samorządowych zapewniająca dzieciom, młodzieży i dorosłym zdobywanie wiedzy, umiejętności zawodowych, rozwijanie osobowości oraz zaspokajanie aspiracji i dążeń¹⁵⁴.

Głównym celem polityki edukacyjnej jest wyrównywanie różnic edukacyjnych ludzi z różnych środowisk i znajdujących się na różnych etapach rozwoju. Oprócz wyrównywania szans celem polityki edukacyjnej jest też wyselekcjonowanie najlepszych uczniów i zapewnienie im dalszych warunków rozwoju¹⁵⁵.

W chwili obecnej polityka edukacyjna państwa obejmuje zagadnienia nie tylko wewnętrzne oświaty, ale również uwarunkowania jakie niesie w stosunku do niej członkostwo w Unii Europejskiej¹⁵⁶.

Podstawowymi narzędziami realizacji polityki edukacyjnej są: prawo, instytucje i organizacje wypełniające zakres działań polityki edukacyjnej, planowanie umożliwiające odpowiedni dobór celów i zadań edukacji oraz zapewnienia warunków do ich realizacji, system kierowania i zarządzania, informacja i poradnictwo na temat polityki edukacyjnej i jej rezultatów, przygotowanie kadr dla potrzeb polityki edukacyjnej, działalność badawcza i innowacyjna oraz działalność społeczna wymagająca realizacji praktycznej polityki edukacyjnej.

¹⁵³ Dzięwulak D., *Systemy szkolne Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 1997, s. 11.

¹⁵⁴ M. Kletke-Milejska, op. cit., s. 25–26.

¹⁵⁵ Walkowska W., *Edukacja*, [w:] L. Frąckiewicz (red.), *Polityka społeczna. Zarys wykładu wybranych problemów*, Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, Katowice 2002, s. 216.

¹⁵⁶ Zgliczyński W., *Polityka edukacyjna Unii Europejskiej*, „Studia BAS” 2010, nr 2(22), s. 65–88.

Polityka edukacyjna to wielostronne zjawisko społeczne. Pozostaje dziedziną współpracy i współistnienia, ale także konfrontacji różnych podmiotów edukacji i grup społecznych w zakresie formułowania celów i zadań, programów rozwoju oraz jej organizacji, zapewnienia niezbędnych środków i narzędzi do ich realizacji, a także oceny i mierzenia efektywności i jakości edukacji. Dlatego włączanie różnych podmiotów edukacji do planowania, organizacji pracy dydaktyczno-wychowawczej oraz oceny wyników jest zasadniczym sposobem jej ulepszania, spójności i integracji. Istotny wpływ na rozwój polityki edukacyjnej wywierają czynniki demograficzne i uwarunkowania ekonomiczne. Określają one wielkości możliwe i niezbędne – środków przeznaczonych na funkcjonowanie systemu edukacyjnego, a także ilościowe i jakościowe zapotrzebowanie na absolwentów szkół i uczelni oraz form edukacji pozaszkolnej. Wielkie znaczenie ma tu również rozwój demokracji i wolności manifestowania różnych wartości, aspiracji edukacyjnych i życiowych oraz postaw społecznych przy jednoczesnej potrzebie opierania edukacji na wartościach uniwersalnych i narodowych tradycjach humanistycznych¹⁵⁷.

Główne podstawy prawne systemu edukacji stanowi Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Jeśli chodzi o podstawowe wolności w niej zawarte to stanowi ona:

- każdy ma prawo do nauki, nauka do 18 roku życia jest obowiązkowa,
- nauka w szkołach publicznych jest bezpłatna, ustawa może dopuścić odpłatne świadczenie niektórych usług edukacyjnych przez uczelnie publiczne,
- rodzice mają wolność wyboru dla swoich dzieci szkół innych niż publiczne, obywatele i instytucje mają prawo zakładania szkół i uczelni,
- władze publiczne zapewniają obywatelom powszechny i równy dostęp do wykształcenia – w tym celu tworzą i wspierają systemy indywidualnej pomocy finansowej i organizacyjnej dla uczniów i studentów,
- zapewnia się autonomię uczelni na zasadach określonych w ustawie.

¹⁵⁷ T. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczna...*, op. cit.

Rozdział III: Polityka oświatowa Polski w okresie postzimmnowojennym. Założenia i efekty działań

3.1. Prawo oświatowe

Podstawowym dokumentem, które pozwala realizować prawa społeczne i wolności dotyczące edukacji zawarte w konstytucji jest ustawa Prawo oświatowe. Została ona przyjęta 14 grudnia 2016 r. W kontekście przedmiotu mojej analizy zacytuję w całości artykuł 1, który zapewnia:

- 1) realizację prawa każdego obywatela Rzeczypospolitej Polskiej do kształcenia się oraz prawa dzieci i młodzieży do wychowania i opieki, odpowiednich do wieku i osiągniętego rozwoju;
- 2) wspomaganie przez szkołę wychowawczej roli rodziny;
- 3) wychowanie rozumiane jako wspieranie dziecka w rozwoju ku pełnej dojrzałości w sferze fizycznej, emocjonalnej, intelektualnej, duchowej i społecznej, wzmacniane i uzupełniane przez działania z zakresu profilaktyki problemów dzieci i młodzieży;
- 4) możliwość zakładania i prowadzenia szkół i placówek przez różne podmioty;
- 5) dostosowanie treści, metod i organizacji nauczania do możliwości psychofizycznych uczniów, a także możliwość korzystania z pomocy psychologiczno-pedagogicznej i specjalnych form pracy dydaktycznej;
- 6) możliwość pobierania nauki we wszystkich typach szkół przez dzieci i młodzież niepełnosprawną, niedostosowaną społecznie i zagrożoną niedostosowaniem społecznym, zgodnie z indywidualnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi oraz predyspozycjami;
- 7) opiekę nad uczniami niepełnosprawnymi przez umożliwianie realizowania zindywidualizowanego procesu kształcenia, form i programów nauczania oraz zajęć rewalidacyjnych;
- 8) opiekę nad uczniami szczególnie uzdolnionymi poprzez umożliwianie realizowania indywidualnych programów nauczania oraz ukończenia szkoły każdego typu w skróconym czasie;
- 9) upowszechnianie dostępu do szkół, których ukończenie umożliwia dalsze kształcenie w szkołach wyższych;

- 10) możliwość uzupełniania przez osoby dorosłe wykształcenia ogólnego, zdobywania lub zmiany kwalifikacji zawodowych i specjalistycznych;
- 11) zmniejszanie różnic w warunkach kształcenia, wychowania i opieki między poszczególnymi regionami kraju, a zwłaszcza ośrodkami wielkomiejskimi i wiejskimi;
- 12) kształtowanie u uczniów postaw prospołecznych, w tym poprzez możliwość udziału w działaniach z zakresu wolontariatu, sprzyjających aktywnemu uczestnictwu uczniów w życiu społecznym;
- 13) upowszechnianie wśród dzieci i młodzieży wiedzy i umiejętności niezbędnych do aktywnego uczestnictwa w kulturze i sztuce narodowej i światowej;
- 14) utrzymywanie bezpiecznych i higienicznych warunków nauki, wychowania i opieki w szkołach i placówkach;
- 15) upowszechnianie wśród dzieci i młodzieży wiedzy o zasadach zrównoważonego rozwoju oraz kształtowanie postaw sprzyjających jego wdrażaniu w skali lokalnej, krajowej i globalnej;
- 15a) upowszechnianie wśród dzieci i młodzieży wiedzy o zasadach racjonalnego odżywiania oraz przeciwdziałaniu marnowaniu żywności;
- 16) opiekę uczniom pozostającym w trudnej sytuacji materialnej i życiowej;
- 17) dostosowywanie kierunków i treści kształcenia do wymogów rynku pracy;
- 18) kształtowanie u uczniów postaw przedsiębiorczości i kreatywności sprzyjających aktywnemu uczestnictwu w życiu gospodarczym, w tym poprzez stosowanie w procesie kształcenia innowacyjnych rozwiązań programowych, organizacyjnych lub metodycznych;
- 19) przygotowywanie uczniów do wyboru zawodu i kierunku kształcenia;
- 20) warunki do rozwoju zainteresowań i uzdolnień uczniów przez organizowanie zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych oraz kształtowanie aktywności społecznej i umiejętności spędzania czasu wolnego;
- 21) upowszechnianie wśród dzieci i młodzieży wiedzy o bezpieczeństwie oraz kształtowanie właściwych postaw wobec zagrożeń, w tym związanych z korzystaniem z technologii informacyjno-komunikacyjnych, i sytuacji nadzwyczajnych;
- 22) kształtowanie u uczniów umiejętności sprawnego posługiwania się technologiami informacyjno-komunikacyjnymi;

23) wspomaganie nauczania języka polskiego i w języku polskim wśród Polonii i Polaków zamieszkałych za granicą oraz dzieci pracowników migrujących.¹⁵⁸

Tak szeroki zakres zadań realizowany jest w ramach systemu oświaty funkcjonującego w państwie.

Zgodnie z ustawą Prawo oświatowe: **Art. 2.** System oświaty obejmuje:

„1) przedszkola, w tym: specjalne, integracyjne, z oddziałami specjalnymi lub integracyjnymi, a także inne formy wychowania przedszkolnego;

2) szkoły:

a) podstawowe, w tym: specjalne, integracyjne, z oddziałami przedszkolnymi, integracyjnymi, specjalnymi, przysposabiającymi do pracy, dwujęzycznymi, sportowymi i mistrzostwa sportowego, sportowe i mistrzostwa sportowego,

b) ponadpodstawowe, w tym: specjalne, integracyjne, dwujęzyczne, z oddziałami integracyjnymi, specjalnymi, dwujęzycznymi, przygotowania wojskowego, sportowymi i mistrzostwa sportowego, sportowe, mistrzostwa sportowego, rolnicze, leśne, morskie, żeglugi śródlądowej oraz rybołówstwa,

c) artystyczne;

3) placówki oświatowo-wychowawcze, w tym szkolne schroniska młodzieżowe, umożliwiające rozwijanie zainteresowań i uzdolnień oraz korzystanie z różnych form wypoczynku i organizacji czasu wolnego;

4) placówki kształcenia ustawicznego oraz centra kształcenia zawodowego, umożliwiające uzyskanie i uzupełnienie wiedzy, umiejętności i kwalifikacji zawodowych;

5) placówki artystyczne – ogniska artystyczne umożliwiające rozwijanie zainteresowań i uzdolnień artystycznych;

6) poradnie psychologiczno-pedagogiczne, w tym poradnie specjalistyczne udzielające dzieciom, młodzieży, rodzicom i nauczycielom pomocy psychologiczno-pedagogicznej, a także pomocy uczniom w wyborze kierunku kształcenia i zawodu;

7) młodzieżowe ośrodki wychowawcze, młodzieżowe ośrodki socjoterapii, specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze oraz specjalne ośrodki wychowawcze dla dzieci i młodzieży wymagających stosowania specjalnej organizacji nauki, metod pracy i wychowania, a także ośrodki rewalidacyjno-wychowawcze umożliwiające dzieciom i młodzieży, o których mowa w art. 36 ust. 17, a także dzieciom i młodzieży

¹⁵⁸ Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (Dz. U. z 2021 r. poz. 1082).

z niepełnosprawnościami sprzężonymi, z których jedną z niepełnosprawności jest niepełnosprawność intelektualna, realizację odpowiednio obowiązku, o którym mowa w art. 31 ust. 4, obowiązku szkolnego i obowiązku nauki;

8) placówki zapewniające opiekę i wychowanie uczniom w okresie pobierania nauki poza miejscem stałego zamieszkania;

9) placówki doskonalenia nauczycieli;

10) biblioteki pedagogiczne;

11) kolegia pracowników służb społecznych.”

Wszystkie te instytucje kompleksowo realizują zadania z zakresu polityki edukacyjnej państwa. W oparciu o nie buduje się system oświaty danego kraju.

3.2. System oświaty

Analizując pozycje literaturowe można znaleźć wiele definicji systemu oświaty. J. Szczepański w swojej pracy określa system oświaty dwojako. W węższym znaczeniu traktuje system oświaty jako system szkolny, tzn. układ szkół od przedszkoli do studiów podyplomowych. Według tej definicji tworzą go i realizują jego zadania tylko placówki realizujące zadania dydaktyczne, wychowawcze i opiekuńcze.

W szerszym znaczeniu przez system oświaty rozumie się całkowity układ wszystkich instytucji, grup, organizacji i urzędów, poprzez które wiedza naukowa, ideologia, system wartości, wzory osobowości. W tym aspekcie mówi się o „skoordynowanym systemie oświaty” lub „całkowitym systemie oświaty”¹⁵⁹.

Trwają dyskusje, która definicja jest bardziej właściwa. Początkowo traktowano placówki oświatowe jako podstawowy element na bazie, którego tworzy się i funkcjonuje system oświaty. To szkolnictwo integruje i łączy różne inne elementy systemu oświatowego.¹⁶⁰ Taka struktura systemu oświaty zapisana jest w ustawie. Jednocześnie inni autorzy zwracali uwagę na fakt, że istnieje konieczność budowania oświaty uspołecznionej, w którą włączają się różnorodne podmioty, takie jak rodzice,

¹⁵⁹ W. Pomykało (red.), op. cit., s. 746.

¹⁶⁰ W. Jacher, *Wewnętrzne warunki wzrostu i zanikania integracji społecznej*, „Studia Socjologiczne” 1975, nr 4, s. 144.

organizacje społeczne, naukowcy, różnorodne instytucje.¹⁶¹ Zdefiniowania systemu zawiera również praca A. Lewina, który mówił, że: „W ogólnych definicjach systemu podkreśla się zazwyczaj, że jest to pewna całość, którą można wyodrębnić z otoczenia. Trzeba również brać pod uwagę następujące okoliczności: całość ta jest wewnętrznie zróżnicowana i powiązana, poszczególne jej fragmenty funkcjonują we wzajemnej zależności i – co charakterystyczne – jedne elementy mogą być zastępowane przez inne. Podkreśla się zatem, że system jest zintegrowanym układem sprzężonych ze sobą i współdziałających elementów, których łączne funkcjonowanie zapewnić ma osiągnięcie zamierzonego celu”.¹⁶² Przytoczone definicje świadczą o wadze całościowego, pełnego podejścia do oświaty. W przypadku problematyki, którą podjąłem umiędzynarodowienie szkół wyższych, które sprzyja chociażby współpracy ze szkołami wyższymi z Japonii może, a nawet powinno rozpocząć się w szkołach średnich. Dopiero wówczas prowadzone zadania dotyczące poszerzenia wiedzy o Japonii, sprzyjające polepszaniu wizerunku tego kraju zgodnie z celami dyplomacji edukacyjnej przyniosą wymierne korzyści w postaci chociażby lepszego, kompleksowego poznania tego kraju i wykorzystania tej wiedzy we współpracy .

3.3. Zmiany systemu edukacji w Polsce

W Polsce, w okresie powojennym system edukacji ulegał kilkakrotnym zmianom.

W 1945 roku Ministerstwo Oświaty dokonało zmian w istniejącym przedwojennym systemie oświaty. Wprowadzono podział szkół na 3 cykle programowe:

- Pierwszy – propedeutyczny obejmujący klasy 1–5
- Drugi – gimnazjalny obejmujący klasy 6–8
- Trzeci – licealny obejmujący klasy 9–11.

W tym systemie Ministerstwo zakładało jednolitość, powszechność, publiczność i bezpłatność oświaty. Po dyskusjach społecznych przyjęto ostatecznie

¹⁶¹ Z. Kwieciński, *Dylematy – inicjatywy – przebudzenia. Nad przesłankami odrodzenia edukacji w Polsce*, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, Wrocław 1985.

¹⁶² A. Lewin, *System wychowania a twórczość pedagogiczna*, PWN, Warszawa 1983, s. 26–27.

strukturę systemu edukacji obejmującą obowiązkowe przedszkola, 8-letnią szkołę podstawową, szkoły średnie ogólnokształcące i szkoły zawodowe. Obowiązek szkolny miał być realizowany do 18 roku życia¹⁶³. System ten ulegał przeobrażeniom. Od roku szkolnego 1948/49 wprowadzono 11-letni cykl kształcenia. Obejmował on 7-letnie szkoły podstawowe oraz 4-letnie licea ogólnokształcące. Zaczęto rozwijać intensywnie również szkolnictwo zawodowe¹⁶⁴.

W ramach systemu oświaty prowadzono edukację nasyconą bardzo mocno treściami socjalistycznymi.

W lipcu 1961 roku Ustawa o rozwoju systemu oświaty i wychowania potwierdzała państwowy charakter systemu kształcenia oraz świeckość kształcenia i wychowania. Powiązано ściśle oświatę z socjalistycznym kierunkiem rozwoju PRL. Szkoła stała się obowiązkowa dla wszystkich dzieci w wieku od 7 do 17 lat.

Podstawowym elementem systemu oświaty stała się ośmioklasowa szkoła podstawowa z powszechnym obowiązkiem nauki. Kontynuować naukę uczniowie mogli w czteroletnich liceach ogólnokształcących i dwu-, trzyletnich zasadniczych szkołach zawodowych oraz cztero-, pięcioletnich technikach. Nauka w liceach i technikach kończyła się egzaminem maturalnym i egzaminem dojrzałości, którego wyniki stanowiły podstawę do ubiegania się o możliwość studiowania w wyższych uczelniach¹⁶⁵.

W 1989 roku, wraz ze zmianami systemu społeczno-politycznego zmienił się system wartości Polaków. Szkoły okresu komunistycznego przeorientowano, jak cały system oświaty w kierunku szkoły tolerancyjnej, otwartej i demokratycznej. Zmienił się sposób patrzenia na istniejącą rzeczywistość, prawa człowieka i jego światopogląd. Zweryfikowano podejście do zasad moralnych i etycznych funkcjonujących we współczesnym społeczeństwie¹⁶⁶. W związku z tym, koniecznością stała się kompleksowa, długofalowa reforma systemu edukacji. Miała ona być odpowiedzią na zaistniałe zmiany i podstawą do budowania w młodym pokoleniu postaw proeuropejskich i prodemokratycznych¹⁶⁷.

¹⁶³ W. Szulakiewicz, *Historia oświaty i wychowania 1944–1956*, WAM, Kraków 2006, s. 64.

¹⁶⁴ Miąso J., *Historia wychowania wiek XX*, PWN, Warszawa 1980, s. 377.

¹⁶⁵ W. Pomykało (red.), op. cit., s. 794.

¹⁶⁶ J. Kowalski, *Ideologiczne aspekty reformy systemu edukacji*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 2000, nr 3–4, s. 143–150.

¹⁶⁷ *Edukacja, Raport 1997–2001*, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 2001, s. 15.

Wstępny etap zmian systemu edukacji dotyczył przede wszystkim dostosowania scentralizowanego i zmonopolizowanego socjalistycznego systemu oświaty do realiów nowopowstającego ustroju demokratycznego. Etap wstępny zostaje zamknięty uchwaleniem przez Sejm RP nowej Ustawy o systemie oświaty z 7 września 1991 r.

Jak podaje S. Majewski w swojej pracy: „Wydaje się, że uchwalona w 1991 r. ustawa oświatowa otwiera pewien właściwy kierunek doskonalenia polskiego prawa oświatowego, a pewne jej zapisy, charakterystyczne także dla wielu krajów demokratycznych Zachodu, nie będą zmieniane.”

Dotyczy to moim zdaniem zapisów mówiących o:

- oparciu wychowania na uniwersalnych wartościach etycznych z uwzględnieniem polskich tradycji kulturowych, co zostało wyrażone w preambule do ustawy,
- uznaniu współodpowiedzialności państwa i samorządów lokalnych w zakresie finansowania, organizowania i nadzorowania szkolnictwa, przy założeniu, że określone zostaną jasne kryteria tych uprawnień,
- uznaniu wspomagającej roli szkoły wobec rodziny w procesie wychowania dzieci i młodzieży oraz prawa rodziców do wyboru kierunku wychowania w szkołach,
- przyznawaniu wszystkim obywatelom prawa do inicjatyw edukacyjnych,
- zwiększeniu kompetencji dyrektorów szkół, rad pedagogicznych oraz społecznych organów w zarządzaniu szkołą (samorządów uczniowskich, rad rodziców, rad szkolnych itp.),
- powiązaniu prawa szkolnego z innymi aktami prawnymi, zwłaszcza z ustawą o samorządzie terytorialnym¹⁶⁸.

Ustawa ta zapoczątkowała cały szereg stopniowych zmian mających na celu ewolucyjne przekształcenie funkcjonującego nadal, socjalistycznego systemu edukacji w pełni demokratyczny system oparty na nowoczesnych europejskich standardach. W

¹⁶⁸ S. Majewski, *Przemiany oświaty i wychowania w Polsce w latach 1989–1995*, t. 11, Kieleckie Studia Pedagogiczne i Psychologiczne, Kiece 1996, str. 189–214.

roku 1999 przeprowadzono w Polsce właściwą reformę systemu edukacji. Zakładała ona:

- pełne przejście finansowania szkół przez jednostki samorządowe,
- przekształcenie istniejącego systemu szkół i stworzenie 6-letnich szkół podstawowych, 3-letnich gimnazjów i 3-letnich szkół ponadgimnazjalnych,
- tworzenie szkół niepublicznych oraz określała zasady ich finansowania.

Taka struktura szkół funkcjonowała do roku 2016 r. w którym nastąpiła kolejna reforma systemu edukacji. Wprowadzone ustawą Prawo oświatowe zmiany dotyczyły przekształcenia systemu szkół funkcjonujących w Polsce:

- wydłużono czas nauki w szkołach podstawowych do cyklu 8-letniego,
- wygaszono gimnazja,
- utworzono 4-letnie licea ogólnokształcące.

3.4. Zmiany w podstawie programowej – merytoryczne

Wraz ze zmianami organizacyjnymi w strukturach systemu oświaty następowały też zmiany programowe.

Ustawa o rozwoju systemu oświaty i wychowania z dnia 15 lipca 1961 roku (Dz. U. nr 32) w preambule określa co następuje: „Obywatele Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej mają prawo do nauki. Oświata i wychowanie stanowią jedną z podstawowych dźwigni socjalistycznego rozwoju Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. System kształcenia i wychowania ma na celu przygotowanie kwalifikowanych pracowników gospodarki i kultury narodowej, świadomych budowniczych socjalizmu. Rozwój systemu oświaty i wychowania zapewnia każdemu obywatelowi zdobycie wykształcenia podstawowego oraz dostępność wszystkich szczebli kierunków kształcenia w zależności od zainteresowań i uzdolnień. Dostosowany do tych zadań ustrój szkolny oraz charakter nauczania i wychowania ustala niniejsza ustawa”¹⁶⁹.

¹⁶⁹ Ustawa z dnia 15 lipca 1961 roku o rozwoju systemu oświaty i wychowania (Dz. U. Nr 32).

Natomiast preambuła Ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (j. t. z 2004 r., Nr 256, poz.2572 ze zm.) określa co następuje: „Oświata w Rzeczypospolitej Polskiej stanowi wspólne dobro całego społeczeństwa; kieruje się zasadami zawartymi w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, a także wskazaniem zawartymi w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Konwencji o Prawach Dziecka. Nauczanie i wychowanie – respektując chrześcijański system wartości – za podstawę przyjmuje uniwersalne zasady etyki. Kształcenie i wychowanie służy rozwijaniu u młodzieży poczucia odpowiedzialności, miłości ojczyzny oraz poszanowania dla polskiego dziedzictwa kulturowego, przy jednoczesnym otwarciu się na wartości kultur Europy i świata. Szkoła winna zapewnić każdemu uczniowi warunki niezbędne do jego rozwoju, przygotować go do wypełniania obowiązków rodzinnych i obywatelskich w oparciu o zasady solidarności, demokracji, tolerancji, sprawiedliwości i wolności”¹⁷⁰.

Podobnie w preambule ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe, (Dz. U. z 2021 r. poz. 1082). obowiązującej od dnia 1 września 2017 r. mówi się, że: „Oświata w Rzeczypospolitej Polskiej stanowi wspólne dobro całego społeczeństwa; kieruje się zasadami zawartymi w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, a także wskazaniem zawartymi w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Konwencji o Prawach Dziecka. Nauczanie i wychowanie – respektując chrześcijański system wartości – za podstawę przyjmuje uniwersalne zasady etyki. Kształcenie i wychowanie służy rozwijaniu u młodzieży poczucia odpowiedzialności, miłości Ojczyzny oraz poszanowania dla polskiego dziedzictwa kulturowego, przy jednoczesnym otwarciu się na wartości kultur Europy i świata. Szkoła winna zapewnić każdemu uczniowi warunki niezbędne do jego rozwoju, przygotować go do wypełniania obowiązków rodzinnych i obywatelskich w oparciu o zasady solidarności, demokracji, tolerancji, sprawiedliwości i wolności”¹⁷¹.

Jak widać z załączonych przepisów, zmieniało się stopniowo podejście systemu oświaty do zasad kształcenia i celów. Przez okres, kiedy obowiązywały normy socjalistyczne, większą uwagę przywiązywało się do kształcenia w odpowiedniej ideologii, systemie wartości ukierunkowanym na działania wewnątrz i na rzecz kraju. Stopniowo, w miarę zmian społeczno-politycznych zachodzących w

¹⁷⁰ Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (j. t. z 2004 r., Nr 256, poz. 2572 z późn. zm.).

¹⁷¹ Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (Dz. U. z 2021 r. poz. 1082).

Europie, zakończonych powstaniem Unii Europejskiej i przyjęciem do niej Polski, zmieniały się założenia systemu oświaty. Rozwój nowoczesnych technologii komunikacyjnych, coraz bardziej otwarty przepływ informacji dotyczących funkcjonowania systemów edukacji w Europie, wymuszał wręcz zmiany w systemie oświaty w Polsce. W systemowych założeniach ustaw stanowiących podstawę działania instytucji edukacyjnych wprowadzono elementy otwarcia na Europę, jej kulturę, system wartości i dokonania (Preambuła – Ustawa o systemie oświaty, 1991; Prawo oświatowe, 2016). Pociągało to za sobą oczywiście zmianę nastawienia szkół do celów nauczania. Starły się one podążać za ogólnymi tendencjami. Wprowadzano do programów nauczania elementy współpracy europejskiej, miejsca i roli Polski w Europie. Takie zmiany oczywiście pociągnęły za sobą konieczność stworzenia nowych podstaw programowych z przedmiotów nauczanych w szkole. Mówią o tym ostatnie rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz.U. z dnia 30 sierpnia 2012 r.), oraz aktualnie obowiązująca od 2023 roku w Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 roku w sprawie nowej podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia (DZ. U. z dnia 02.03.2018).

Cały system tych zmian, przekształceń, dostosowań trwa nieustannie i kształtuje edukację w Polsce. Zmiany te zawsze stanowią problem organizacyjny, pociągają za sobą nakłady finansowe i są często podstawą dyskusji różnych środowisk na temat ich trafności i przydatności. Mimo tego typu dyskusji, zadania oświatowe są realizowane i polska szkoła stopniowo osiąga poziom europejski i nie odstaje od innych państw. Wskazują na to wskaźniki rankingów międzynarodowych.

3.5. Polski system edukacji w rankingach światowych

Polska zajęła 14. miejsce na świecie według raportu Pearson pt. *The learning curve* („Krzywa nauczania”), dotyczącego poziomu edukacji na świecie. W zestawieniu wzięto pod uwagę 50 państw. Wskaźniki dotyczące Polski i jej systemu edukacji obrazuje poniższy diagram: Jak widać oba omawiane przez nas kraje znalazły się w tym rankingu na wysokich miejscach: Japonia na 4, a Polska na 14. To

dotychczas może dopingować je do współpracy w zakresie edukacji i jest zachętą do rozwijania wspólnych działań.

Tabela nr 1. Ranking systemów oświatowych na świecie

Miejsce w rankingu	Kraj
1	Finlandia
2	Korea Południowa
3	Hong Kong
4	Japonia
5	Singapur
6	Wielka Brytania
7	Holandia
8	Nowa Zelandia
9	Szwajcaria
10	Kanada
11	Irlandia
12	Dania
13	Australia
14	Polska
15	Niemcy
16	Belgia
17	Stany Zjednoczone
18	Węgry
19	Słowacja
20	Rosja

Źródło: Wydawnictwo Pearson, *The learning curve*, Pearson.com [dostęp: 20.12.2020].

3.6. Kontakty międzynarodowe szkół

W okresie przed rokiem 1989 wyjazdy zagraniczne były bardzo ograniczone. Nie istniało również pojęcie wymiany międzynarodowej uczniów. W latach 1948–49 nastąpiło faktyczne zamknięcie kraju dla kontaktów międzynarodowych¹⁷². W latach 70. rozpoczęto je na ograniczoną skalę. Sporadyczne spotkania uczniów z różnych krajów, oczywiście tylko krajów bloku socjalistycznego, realizowane były najczęściej podczas akcji letniej, organizowanej i koordynowanej przez prorządowe organizacje społeczne działające w szkołach i pracujące z młodzieżą i przede wszystkim miały przesłanki ideologiczne. Jak podaje Stanisław Majewski: „Państwo, władające wszystkimi środkami finansowymi wypracowanymi przez naród, nie szczędziło środków nawet w okresie ostrego kryzysu ekonomicznego w latach osiemdziesiątych, dla organizacji młodzieżowych działających w szkołach (ZHP, ZSMP, ZMW, OHP),

¹⁷² D. Stola, *Kraj bez wyjścia? Migracje z Polski 1949–1989*, IPN, Warszawa 2010, s. 144.

za pomocą których wpajano obowiązującą ideologię. Jedną z najlepszych okazji służących tym celom była akcja letniego i zimowego wypoczynku dzieci i młodzieży. Powołane na początku lat osiemdziesiątych specjalne sztaby tej akcji (centralny pod przewodnictwem odpowiedniego wicepremiera, a wojewódzkie z reguły z wicewojewodami na czele) czuwały nad organizacyjnym i finansowym zabezpieczeniem wypoczynku. Władze partyjne zaś (PZPR) corocznie przesyłały organizatorom wytyczne pracy ideowo-wychowawczej do pracy na koloniach i obozach. Zbliżeniu ideologicznemu pokoleń miała też służyć wymiana młodzieży, głównie z krajów socjalistycznych. W PRL zwracano szczególną uwagę na wakacyjną wymianę dzieci i młodzieży z NRD, której nadano specjalny ceremoniał. Te i inne działania miały jeden główny cel: usiłowano zjednać i przyciągnąć młodzież do partii, którą nazywano «kierowniczą siłą narodu», a przez to zaszczerpieć ideologię, na której się opierała. Tworząc wrażenie sukcesów w tej pracy, przy okazji starano się udowodnić tezę o umacnianiu się ustroju socjalistycznego i identyfikowaniu się z porządkiem tego systemu całego społeczeństwa¹⁷³.

Dopiero w latach 80. XX wieku, po zmianach systemowych, polskie szkoły włączyły się w system kontaktów międzynarodowych. Otwarcie granic, łatwiejsze dotarcie do kontaktów międzynarodowych pozwoliło wielu szkołom na organizowanie wyjazdów zagranicznych. W ramach zmian politycznych powstawały w Europie programy międzynarodowe mające na celu rozszerzenie kontaktów wzajemnych pomiędzy krajami, a szczególnie krajami starającymi się o dołączenie do Unii Europejskiej.

Jednym z pierwszych programów tego typu działających w Polsce był program PHARE. Program Phare powstał w 1989 roku, jako *Poland and Hungary: Assistance for Restructuring their Economies*. Przeznaczony początkowo dla Polski oraz Węgier program stopniowo został rozszerzony na inne państwa, które przygotowywały się do wstąpienia do Unii Europejskiej¹⁷⁴. Program ten obejmował projekty zajmujące się przystosowaniem młodych ludzi do zmieniających się warunków nowoczesnego rynku pracy.

Projekty realizowane w ramach komponentu Rozwój zasobów ludzkich, na poziomie celów ogólnych były w każdej z edycji Phare SSG ukierunkowane na wsparcie czterech filarów Europejskiej Strategii Zatrudnienia, a więc na: wzrost

¹⁷³ Majewski S., op.cit., str. 189–214

¹⁷⁴ Strona funduszy PHARE, <https://www.funduszezare.pl/> [dostęp: 10.12.2020].

możliwości zatrudnienia, rozwój przedsiębiorczości, umiejętności przystosowawczych przedsiębiorstw i ich pracowników oraz równość szans na rynku pracy (w tym równych szans kobiet oraz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym). Realizowane działania miały być tym samym pilotażową realizacją regionalnych i horyzontalnych działań Europejskiego Funduszu Społecznego.

Osiągnięciu celów ogólnych miała służyć realizacja celów szczegółowych. Te były każdorazowo operacjonalizowane poprzez konkretne, przekrojowe lub specyficzne dla kolejnych edycji projekty. W sumie, w ramach czterech edycji Phare SSG RZL zrealizowano 45 projektów regionalnych (na zlecenie PARP, przy współpracy WUP), 10 projektów pilotażowych i ogólnopolskich oraz uruchomiono 6 funduszy dotacji. Pomocą zostały objęte w dużej skali przede wszystkim osoby bezrobotne i zagrożone bezrobociem, z wyróżnieniem m.in. takich grup jak: kobiety, młodzież, osoby długotrwale bezrobotne, absolwenci, osoby z obszarów wiejskich oraz z restrukturyzowanych gałęzi przemysłu¹⁷⁵.

Kontaktami międzynarodowymi zajmowała się również Polsko-Niemiecka Współpraca Młodzieży. Polsko-Niemiecka Współpraca Młodzieży jest to międzynarodowa organizacja utworzona przez rządy Polski i Niemiec. Rozpoczęła działalność w 1991 roku. Jej zadaniem jest budowanie kontaktów między młodzieżą z Polski i Niemiec oraz wspieranie procesów wzajemnego poznawania się i zrozumienia poprzez kontakty wzajemne.

Organizacja ta dofinansowuje projekty z następujących obszarów:

- Spotkania młodzieży odbywają się na terenie Polski i Niemiec, z udziałem uczestników w wieku od 12 do 26 lat i ich opiekunów, trwające od 4 do 28 dni. Od warsztatów teatralnych po mecze hokeja na trawie. Dofinansowuje też udział w projekcie partnerów z innego kraju, jak przykładowo spotkania z młodzieżą z krajów Partnerstwa Wschodniego i Rosji.
- Praktyki zawodowe indywidualne lub grupowe, dla młodych Polaków i Niemców do 26 roku życia. Mogą one trwać od 4 dni do 3 miesięcy.

¹⁷⁵ A. Haber, W., *Phare – spójność społeczno-gospodarcza, podsumowanie programu*, Ministerstwo Rozwoju Gospodarczego, Sandomierz 2006.

- Programy specjalistyczne dla organizatorów projektów lub innych osób zaangażowanych w wymianę młodzieży. Mogą to być na przykład seminaria historyczne, szkolenia z animacji językowej czy konferencje.
- Małe projekty „4 x 3 – prosta sprawa!” związane z polsko-niemiecką i trójstronną współpracą, jak na przykład książka kucharska, wystawa fotograficzna lub płyta z nagraniem koncertu. Dotacja „4x3” umożliwia dofinansowanie projektów, które nie są standardowymi spotkaniami młodzieży.

Uczestnikami tych projektów są najczęściej uczniowie szkół ponadpodstawowych, poznają oni kraj partnerski, nawiązują kontakty wzajemne, uczą się znajdować swoje miejsce w grupie międzynarodowej. Rozwijają znajomość języków obcych oraz kompetencje społeczne i międzykulturowe¹⁷⁶.

Mobilność międzynarodową głównie uczniów szkół zawodowych wspierał Program Operacyjny Kapitał Ludzki. Swoje działania realizował on w następujących obszarach:

- Priorytet I: Zatrudnienie i integracja społeczna,
- Priorytet II: Rozwój zasobów ludzkich i potencjału adaptacyjnego przedsiębiorstw oraz poprawa stanu zdrowia osób pracujących,
- Priorytet III: Wysoka jakość systemu oświaty,
- Priorytet IV: Szkolnictwo wyższe i nauka,
- Priorytet V: Dobre rządzenie,
- Priorytet VI: Rynek pracy otwarty dla wszystkich,
- Priorytet VII: Promocja integracji społecznej,
- Priorytet VIII: Regionalne kadry gospodarki,
- Priorytet IX: Rozwój wykształcenia i kompetencji w regionach,
- Priorytet X: Pomoc techniczna.

¹⁷⁶ PNWM, *Broszura informacyjna PNWM*, https://pnwm.org/wp-content/uploads/2019/10/Broszura-informacyjna-PNWM_2020.pdf [dostęp: 21.12.2020].

W ramach priorytetu III realizowane były działania zmierzające do poprawy jakości kształcenia w szkołach, zarówno podstawowych, jak i ponadpodstawowych, poprzez wprowadzanie innowacji i programów poprawy jakości pracy.

W stażach i praktykach w ramach Priorytetu udział zakończyło blisko 257 tys. uczniów szkół prowadzących kształcenie zawodowe¹⁷⁷.

„Podczas spotkań grup młodzieżowych uczestniczące w nich osoby z różnych krajów uczą się przejmować za siebie odpowiedzialność. Zaczynają dostrzegać relacje polityczne, zostają skonfrontowane z kulturą innego kraju, a przez to skłonię do refleksji nad własnym pochodzeniem. Międzynarodowe spotkania młodzieży otwierają perspektywy i mogą mieć wpływ na życiorysy uczestniczących w nich osób”¹⁷⁸.

Aktualnie w Polsce przywiązuje się bardzo dużą wagę do edukacji i jej efektów. Nadal jednak trwają prace nad dostosowaniem naszych szkół do standardów europejskich i światowych. W rankingach Polska zajmuje stosunkowo wysokie miejsce¹⁷⁹. Wejście Polski do Unii Europejskiej postawiło przed naszą edukacją nowe wyzwania, ale też otworzyło szereg nowych możliwości. Otwarcie granic i przez to też świadomości obywateli, pozwoliło na realizację zadań edukacyjnych w zupełnie innej, otwartej formule. W traktacie „O funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE)” zwrócono uwagę na kształcenie na wszystkich etapach. Ustęp 1 art. 165 TFUE stanowi, że: „Unia przyczynia się do rozwoju edukacji o wysokiej jakości poprzez zachęcanie do współpracy między państwami członkowskimi”¹⁸⁰.

Zainteresowanie tego typu kontaktami było w szkołach od zawsze, niemniej jednak warunki polityczne panujące w Polsce do roku 1989, uniemożliwiały to w znacznym stopniu. Obecnie na wszystkich etapach edukacyjnych widać wyraźne tendencje do organizowania spotkań i nawiązywania kontaktów zagranicznych, i lokowania ich pośród metod współczesnej edukacji. Powstały specjalne instytucje unijne zajmujące się kreowaniem działań międzynarodowych, nawiązywaniem kontaktów i finansowaniem tego typu działań. Powstało szereg programów pomocowych działających w zakresie organizowania kontaktów zagranicznych

¹⁷⁷ Sprawozdanie końcowe z wdrażania Programu Operacyjnego KAPITAŁ LUDZKI 2007–2013, Warszawa, 2017

¹⁷⁸ W. Ilg, J. Dubiski, *Spotkanie otwiera perspektywy. Empiryczne spojrzenie na wymianę międzynarodową, Polsko-Niemiecka Współpraca Młodzieży*, Warszawa 2011, s. 9.

¹⁷⁹ D. Kononenko, *Dyplomacja publiczna Polski. Edukacja jako skuteczne narzędzie dyplomacji publicznej*, „Kwartalnik Opolski” 2018, nr 2/3, s. 107–125.

¹⁸⁰ K. Maj-Waśniowska, op. cit., s. 154.

między placówkami oświatowymi i uczelniami wyższymi z różnych krajów. Jako przykład można tu przywołać programy Comenius i Program Erasmus+. Program Comenius był elementem programu SOKRATES realizowanym na terenie Unii Europejskiej. Zadaniem programu SOKRATES/Comenius było rozszerzanie współpracy europejskiej w dziedzinie edukacji. Celem programu jest kreowanie europejskiego wymiaru w nauczaniu, powiększanie kręgu osobistych doświadczeń o wiedzę na temat innych krajów Europy, rozwijanie poczucia jedności w Europie oraz wspomaganie procesów przystosowania się do nowych warunków społecznych i ekonomicznych w perspektywie zjednoczonej Europy.

Program edukacyjny SOKRATES jest inicjatywą Wspólnoty Europejskiej przyjętą do realizacji w latach 1995–1999 (I faza programu) oraz 2000–2006 (II faza programu).

Polska i inne kraje stowarzyszone z Unią Europejską brały w nim udział już od roku szkolnego 1996/97 – w ramach działań przygotowawczych. Formalne przystąpienie Polski do programu SOKRATES nastąpiło w marcu 1998 r.

COMENIUS – komponent programu SOKRATES – stanowi wyzwanie dla 350 tysięcy szkół w Europie i 69 milionów uczniów tych szkół. Wspiera on inicjatywy mające na celu podniesienie jakości edukacji szkolnej i promowanie świadomości wymiaru europejskiego w procesach edukacyjnych. Ma na celu wzbogacenie i uzupełnienie systemów edukacyjnych krajów uczestniczących. Pomaga uczniom i nauczycielom w kształtowaniu poczucia przynależności do szerszej i otwartej na świat społeczności europejskiej – społeczności o różnych tradycjach, mającej jednak korzenie we wspólnej historii.

COMENIUS przyczynia się do poprawy jakości kształcenia i wzmocnienia europejskiego wymiaru edukacji szkolnej poprzez:

- wspieranie międzynarodowej współpracy oraz wymiany między szkołami i placówkami kształcenia/ doskonalenia zawodowego nauczycieli;
- zachęcanie uczestników do opracowywania innowacyjnych metod nauczania i materiałów dydaktycznych;
- promowanie działań służących rozpowszechnianiu sprawdzonych rozwiązań i innowacji w zakresie zarządzania szkołami; promowanie nauki języków obcych;

promowanie świadomości interkulturowej w europejskiej edukacji szkolnej oraz wspieranie walki z rasizmem i ksenofobią;

- podnoszenie poziomu kształcenia dzieci pracowników migrujących, osób zmieniających miejsce pobytu ze względu na wykonywany zawód oraz Romów.

COMENIUS skierowany jest do wszystkich rodzajów i szczebli kształcenia, a w szczególności do następujących osób i instytucji:

- uczniowie, studenci i osoby uczestniczące w różnych formach kształcenia;
- kadra szkolna i bezpośrednio zaangażowana w edukację szkolną;
- wszystkie rodzaje placówek edukacyjnych publicznych i niepublicznych;
- osoby i instytucje zarządzające systemem edukacji na szczeblu lokalnym, regionalnym i centralnym.

W odpowiednich Akcjach programu mogą także uczestniczyć inne publiczne lub prywatne instytucje i organizacje, a w szczególności:

- stowarzyszenia zajmujące się edukacją;
- ośrodki badawcze prowadzące profesjonalne analizy w dziedzinie edukacji.

W programie tym uczestniczyły przede wszystkim szkoły podstawowe z Polski realizując szereg partnerskich, tematycznych programów¹⁸¹.

Program ten cieszył się również powodzeniem wśród łódzkich szkół. Kilkanaście szkół podstawowych i ponadpodstawowych brało udział w tematycznych spotkaniach młodzieży z różnych krajów. Najczęściej były to kontakty z kilkoma krajami europejskimi w ramach projektu np.:

- SP 38 program “Magical tour to water world” – 2013–2015, gdzie partnerami były szkoły z Grecji, Włoch, Hiszpanii, Turcji, Walii, Chorwacji, Norwegii;

¹⁸¹ A. Banasik, *Program Comenius*, <https://zielonalinia.gov.pl/-/program-comenius-43017> [dostęp: 12.12.2022].

- SP 113 program “Safe citizens of Common Europe” – 2009–2011, szkoły partnerskie z Włoch, Wielkiej Brytanii, Turcji, Holandii, Danii, Chorwacji, Estonii, Cypru;
- SP 189 program „Grajmy w zielone! – Europejski Klub Ekologiczny” – 2013–2015, szkoły partnerskie z Węgier, Wielkiej Brytanii, Turcji, Litwy, Włoch, Hiszpanii i Portugalii.

Programem, na bazie którego realizowane były projekty międzynarodowe szkół, jest program Erasmus. Według danych o programie: „Erasmus+ to program Unii Europejskiej w dziedzinie edukacji, szkoleń, młodzieży i sportu na lata 2014–2020. Jego całkowity budżet wynosił 14,7 mld euro. Erasmus+ opiera się na osiągnięciach europejskich programów edukacyjnych, które funkcjonowały przez 25 lat, i jest wynikiem połączenia następujących europejskich inicjatyw realizowanych przez Komisję Europejską w latach 2007–2013: programu «Uczenie się przez całe życie», programu «Młodzież w działaniu», Erasmus Mundus, Tempus, Alfa, Edulink, oraz programów współpracy z krajami uprzemysłowionymi w dziedzinie szkolnictwa wyższego”.

Aby zobrazować popularność tych programów należy przytoczyć liczbę korzystających z nich uczniów. Do roku 2013 z programu skorzystało:

- 4 mln osób;
- 800 tys. wykładowców, nauczycieli, szkoleniowców, przedstawicieli kadry edukacyjnej i osób pracujących z młodzieżą będzie uczestniczyć w projektach mobilności pracowników;
- 25 tys. partnerstw strategicznych połączy 125 tys. szkół, instytucji kształcenia i szkolenia zawodowego, instytucji szkolnictwa wyższego i kształcenia dorosłych, organizacji młodzieżowych i przedsiębiorstw;
- 150 sojuszy na rzecz umiejętności sektorowych zostanie ustanowionych przez 2 tys. organizatorów kształcenia i szkolenia zawodowego oraz przedsiębiorców.¹⁸²

¹⁸² Informacje o programie Erasmus+, <https://erasmusplus.org.pl/strony-informacyjne/informacje-o-programie/> [dostęp: 25.10.2020].

W przeważającej części programów beneficjentami projektów są wyższe uczelnie. To one wykorzystują większość środków i tworzą programy edukacyjne, jednoroczne i wieloletnie. Obejmują one zarówno staże indywidualne, wyjazdy grupowe studentów, wspólną realizację programów naukowych.

Akcjami Erasmusa skierowanymi do młodzieży szkolnej są akcje Edukacja szkolna oraz Młodzież. Analizując dynamikę projektów realizowanych w ramach programu Erasmus można stwierdzić, że Polska bardzo aktywnie uczestniczyła w projektach dofinansowanych w ramach programu Erasmus, w ramach programu Edukacja szkolna, w latach 2014–2020 przeprowadzono 2001 projektów (w województwie łódzkim 55)¹⁸³. W ramach programu Młodzież, w tym samym okresie zrealizowano 3080 projektów (w województwie łódzkim 17). Realizowane projekty dotyczyły przede wszystkim wymian młodzieży i osób z nimi związanych (88,8%)¹⁸⁴. W ramach realizowanych projektów do Polski przyjechała młodzież z 57 krajów. Młodzież z Polski odwiedziła w tym samym czasie 47 krajów¹⁸⁵.

W województwie łódzkim szereg szkół korzystało i korzysta ze środków programu Erasmus. W większości przypadków były to projekty dotyczące wyrównywania szans edukacyjnych polegające na doskonaleniu kadry nauczycielskiej, wzbogacania oferty edukacyjnej szkoły o dodatkowe zajęcia oraz doposażenie szkoły w środki dydaktyczne i techniczne. Projekty te miały wpływ na podniesienie jakości kształcenia w tych placówkach i zwiększenie ich atrakcyjności dla uczniów¹⁸⁶. W Łodzi projekty dofinansowane ze środków programu Erasmus obejmowały bardzo różnorodną tematykę. Poczynając od zagadnień związanych z tolerancją poprzez zagadnienia ekologiczne do zagadnień dotyczących rozwoju społecznego młodzieży. Realizowano je zarówno w przedszkolach, szkołach podstawowych, jak i średnich. Warto nadmienić, że realizacja tego typu projektów, wykorzystanie funduszy z programów unijnych przez szkoły stanowi dużą trudność organizacyjną. Przygotowanie projektu leży głównie w gestii szkoły. Jednak po pozytywnej decyzji komisji sam proces podpisania umowy oraz wykorzystania środków uzyskanych z dotacji jest już bardzo skomplikowany. Szkoła musi uzyskać

¹⁸³ *Oblicza Erasmus+*. Podsumowanie programu 2014–2020. t. 2, Ferso, Warszawa 2021.

¹⁸⁴ *Ibidem*.

¹⁸⁵ *Ibidem*.

¹⁸⁶ E. Gabryelak, *Projekty edukacyjne współfinansowane z funduszy Unii Europejskiej zrealizowane na obszarach wiejskich województwa łódzkiego. Studium sześciu gmin – powody aplikowania i efekty zrealizowanych inicjatyw*, „Acta Universitatis Lodiensis, Folia Socjologica” 2017, nr 63, s. 141–152.

akceptację wydatku przez organ samorządowy, zatwierdzić je tam i wpisać do budżetu placówki. Jest to długi proces i czasem czas jego trwania uniemożliwia skorzystanie z tej pomocy. Niemniej jednak działania takie są przez placówki oświatowe prowadzone i przynoszą wymierne efekty.

Tabela nr 2. Zestawienie projektów realizowanych w Łodzi ze środków programu Erasmus+¹⁸⁷

Nazwa placówki	Tytuł projektu
Szkoła Podstawowa nr 1	„Dziedzictwo narodowe w dialogu” („Héritages en dialogue”)
Szkoła Podstawowa nr 23	Więcej nas łączy niż dzieli (WE are more alike than unlike)
Szkoła Podstawowa nr 26	Tolerancja jest moim przyjacielem (Tolerance is my Best Friend)
Szkoła Podstawowa nr 33	„Skarby natury odkrywamy i chronimy środowisko europejskie” („Schätze der Natur- kleine Hände entdecken und schützen unsere europäische Zukunft”)
Szkoła Podstawowa nr 64	„Bądź tolerancyjny upiększ nasz świat” („BE TOLERANT BEAUTIFY OUR WORLD”)
XXXI Liceum Ogólnokształcące	Motywowanie uczniów szkół średnich do kariery w STEM poprzez robotykę za pomocą artefaktów (Motivating secondary school students towards STEM careers through robotic artefact making)
Centrum Kształcenia Zawodowego i Ustawicznego	Wielozawodowe mobilne praktyki uczniowskie (Multiprofessional mobile students' apprenticeship)
Przedszkole Miejskie 163	4 żywioły – metoda STEAM w edukacji elementarnej (4 elements – STEAM in early education)
Przedszkole Miejskie nr 206	Dzieci kochają naturę (Nature Loving Kids)
Przedszkole Miejskie nr 206	Matematyka– zabawa, edukacja i komunikacja (Math – fun, education and communication)
Szkoła Podstawowa nr 116	Łódź i Lyon w poszukiwaniu dziedzictwa kulturowego
VI Liceum Ogólnokształcące	Kreatywne wibracje w planowaniu ścieżki kariery zawodowej z wykorzystaniem innowacyjnych metod nauczania grywalizacji, Design Thinking i Project Based Learning
VI Liceum Ogólnokształcące	Sztuka zaangażowania jako wektor promocji i upowszechniania wartości Unii Europejskiej
XLVII Liceum Ogólnokształcące	Back to Green - zmiana kultury żywienia sposobem na poprawę zdrowia Europejczyków
Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy nr 4	Specjalne potrzeby edu-dialogu
Przedszkole miejskie 163	Mały europejczyk w świecie tolerancji
Szkoła Podstawowa nr 164	Promoting Health and Well Being in Body and in Mind through Culture and Identity
Szkoła Podstawowa nr 36	Promoting Health and Well Being in Body and in Mind through Culture and Identity
Szkoła Podstawowa nr 111	Let's Build Bridges Together
Zespół Szkół Ogólnokształcących nr 5	Your choice, your life

¹⁸⁷ Informacja publiczna Wydział Edukacji UMŁ, 15.01.2023 r.

Nazwa placówki	Tytuł projektu
Szkoła Podstawowa nr 172	Life Skills and Values for the Pupils of the European Union
Przedszkole Miejskie 206	Podróżujące projekty – podróż do kompetencji przyszłości
Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych nr 15	Doskonalenie umiejętności praktycznych i kompetencji zawodowych
Zespół Szkół Ogólnokształcących nr 1	Doskonalsi w CLIL-u
Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy nr 4	Przełamywanie ciszy – artystyczne formy komunikacji i wyrażania siebie

Źródło: Informacja publiczna, Wydział Edukacji UMŁ, 15.01.2023 r.

Podobnym działaniem o nieco mniejszym zasięgu jest program Partnerstwo Wschodnie. Wniósł on duży wkład w rozwój polskiej dyplomacji publicznej w krajach wschodnich. Spośród najważniejszych obszarów współpracy, które zainicjowały Polska i Szwecja, należy zwrócić uwagę na instrumenty, rozwijające współpracę naukową, a szczególnie wdrażanie programów skierowanych do młodzieży, wspieranie dialogu międzykulturowego i współpracy w dziedzinie kultury oraz rozwoju społeczeństwa informacyjnego¹⁸⁸.

Wszystkie te programy ukierunkowane są na współpracę państw, członków Unii Europejskiej. W ramach projektów zawiązywane były partnerstwa pomiędzy różną ilością krajów, w zależności od ich tematyki oraz zasięgu. Niemniej jednak były to kraje europejskie. Unia Europejska, budując swój wizerunek i promując swoje działania, stworzyła sprawnie działający system oceniania projektów, przyznawania dotacji oraz ich rozliczania. Spowodował on większą dostępność do środków unijnych państw, które dopiero do Unii wchodzi lub są w niej od niedawna. W Polsce, w początkowym okresie rozwoju współpracy międzynarodowej, udział w projekcie danej szkoły, placówki oświatowej był bardzo wysoko oceniany w ramach prowadzonych przez instytucje odpowiedzialne za nadzór pedagogiczny. Stanowiło to istotny czynnik mający wpływ na podejmowanie współpracy międzynarodowej. Władze oświatowe, dyrektorzy szkół promowali swoje działania właśnie poprzez udział szkół w projektach międzynarodowych¹⁸⁹. Podstawową trudnością jaką napotykały szkoły, które chciały stworzyć projekt współpracy z innymi państwami i uzyskać środki finansowe na jego realizację było znalezienie zagranicznego partnera. Po okresie kilkudziesięcioletniej izolacji polskie szkoły nie miały takich możliwości.

¹⁸⁸ D. Kononenko, op. cit., s. 107–125.

¹⁸⁹ E. Gabryelak, *Projekty edukacyjne współfinansowane z funduszy Unii Europejskiej zrealizowane na obszarach wiejskich województwa łódzkiego. Studium sześciu gmin – powody aplikowania i efekty zrealizowanych inicjatyw*, Acta Universitatis Lodiensis, „Folia Socjologica” 2017, nr 63, s.141–152.

Stąd też w większości sytuacji polskie podmioty były partnerami w projektach realizowanych przez inne kraje. Z kolei kraje zachodnie poszukiwały partnerów z dawnego bloku wschodniego do swoich projektów. Wymiana informacji za pomocą mediów społecznościowych, wzajemne poznanie się pozwoliło na realizację zamierzonych celów. Aby udogodnić wejście w projekty, Erasmus stworzył szeroki bank informacji, gdzie znajdują się ogłoszenia szkół poszukujących partnerów do projektu, jak i bank danych projektów możliwych do wykorzystania przez zainteresowane placówki. W większości projektów realizowanych Polska była tylko partnerem. Niemniej bardzo często stawały się podstawą, czasem wieloletniej współpracy pomiędzy szkołami z różnych krajów. Takie kontakty pozwalały na wzajemne poznanie się uczniów oraz zbudowanie sobie przez nich obrazu partnera. Zaangażowanie szkół w tego typu działania, pozwalało na promowanie swoich wartości, zainteresowań oraz co najważniejsze powodowało zainteresowanie krajem projektowego partnera. Wymiana informacji, wspólne przebywanie w kraju gospodarza projektu, stymulowało takie działania jak poznawanie kultury kraju, systemu edukacji i miejsca w nim młodych uczestników projektu. W ten sposób kraje zapraszające do projektu realizowały swoje działania z zakresu dyplomacji publicznej. Prezentacja młodym ludziom, uczniom szkół podstawowych, średnich, walorów swojego kraju stanowiła i stanowić będzie na pewno nadal element dyplomacji publicznej uczestniczącego w niej państwa. To przez dotarcie z informacją do młodych ludzi, zarówno poprzez media społecznościowe, jak i bezpośredni kontakt, pozwala na zainteresowanie ich właśnie krajem partnera. Stąd bardzo często pojawiają się projekty partnerskie pomiędzy podmiotami z kilku krajów europejskich. Wtedy siła oddziaływania staje się kilkukrotnie większa. Co istotne, kraje o wysokim stopniu wykształcenia dominują w projektach. Doceniając rolę i znaczenie tego typu edukacji promują kontakty międzynarodowe i wprowadzają je już na poziomie szkół średnich. Często wyższe uczelnie, w swoich międzynarodowych programach, uwzględniają uczestników ze szkół średnich. Biorąc udział w takich projektach licealiści zapoznają się z działaniami uczelni oraz wprowadzani są w zasady współpracy międzynarodowej.

Niestety, mimo tak sprawnie działającego systemu organizacji projektów partnerskich, trzeba stwierdzić, że są one ukierunkowane głównie na współpracę państw europejskich. Tematyka konkursów w przypadku grupy odbiorców ze szkół średnich dopasowywana jest do realiów funkcjonowania państw w Unii Europejskiej.

Brak jest możliwości dofinansowania projektów „pozaeuropejskich” uwzględniających partnera z innych kontynentów. Sprawia to, że możliwości kontaktów stają się zdecydowanie bardziej ograniczone. Stąd też te wymiany mają charakter pojedynczy i sporadyczny.

Możliwości takie natomiast posiadają wyższe uczelnie, które mogą skorzystać z dofinansowania kontaktów międzynarodowych z krajami z innych niż Europa kontynentów.

- Sprawnie funkcjonujący program NAWA mający na celu internacjonalizację polskiego szkolnictwa wyższego poprzez organizację wymian bilateralnych pomiędzy studentami i pracownikami naukowymi z różnych krajów, nie tylko europejskich, w tym również z Japonią. W ramach tego programu możliwy jest wyjazd polskich studentów do uczelni japońskich i realizowanie tam zajęć i przyjazd studentów z Japonii do Polski na podobnych zasadach¹⁹⁰.
- Program Erasmus Mundus, który umożliwia realizację programu studiów magisterskich w uczelniach krajów Unii Europejskiej jak i krajów niezrzeszonych. Oferuje on dofinansowanie, stypendia dla studentów realizujących naukę na dwóch uczelniach zagranicznych w okresach co najmniej semestralnych¹⁹¹.

Brak takich możliwości dla szkół średnich znacznie ogranicza możliwość wzajemnych kontaktów. Stąd też organizacja wymiany ze szkołami z Japonii napotyka dużą barierę finansową. Biorąc pod uwagę fakt, że koszty podróży do tego kraju z Polski są bardzo wysokie, zupełnie zmienia to skalę dostępności tego kraju dla uczniów szkół średnich z Polski.

Reasumując można stwierdzić, że w latach po transformacji ustrojowej, zdecydowanie zwiększyły się możliwości organizowania wymian międzynarodowych na poziomie szkół średnich. Dzięki funduszom unijnym możliwe jest realizowanie projektów na terenie Europy. Stworzenie sprawnie funkcjonującego systemu organizacji dofinansowania wymian międzynarodowych (baza projektów, baza partnerów) spowodowało wzrost zainteresowania tymi projektami w szkołach.

¹⁹⁰ A. Naciążek, *Współpraca międzynarodowa*, <https://dwm.pwr.edu.pl/nawa/wspolpraca-i-wymiana-miedzynarodowa> [dostęp: 12.12.2020].

¹⁹¹ *Studia Erasmus Mundus*, <https://erasmusplus.org.pl/studia-erasmus-mundus> [dostęp: 12.12.2020].

Projekty te stały się często wizytówką polityków i samorządów, którzy brali udział przy ich organizacji. Uatrakcyjnają one również ofertę edukacyjną szkół, co w dzisiejszych czasach konkurencyjności placówek oświatowych staje się bardzo istotne. Paradoksalnie jednak, stworzenie tego sprawnego systemu dofinansowania projektów organizacji wymiany pomiędzy krajami Unii Europejskiej zablokowało możliwości dofinansowania takich spotkań z krajami spoza Europy. Stworzenie programu współpracy z placówkami z Japonii, organizacja takiej wymiany staje się bardzo trudne chociażby ze względu na wysokie koszty. Aktualnie możliwe jest organizowanie takich spotkań przy finansowaniu ich ze środków własnych uczestników lub przy pomocy środków finansowych placówki. Biorąc pod uwagę fakt rozwoju zainteresowania Polski współpracą z krajami Azjatyckimi, w tym z Japonią, wydaje się oczywista konieczność przeanalizowania potrzeb i stworzenia możliwości oraz zasad finansowania tego typu projektów.

W powyższym rozdziale poprzez analizę ewolucji polityki oświatowej udowodniono, że w Polsce tworzona jest właściwa przestrzeń edukacyjna dla współpracy międzynarodowej, ale jeszcze niewystarczająca dla inicjatyw pozaeuropejskich. Nawet z tymi zasygnalizowanymi niedostatkami polska szkoła może być adresatem dyplomacji edukacyjnej, realizowanej przez japońskie podmioty.

Rozdział IV: Specyfika polityki oświatowej i systemu budowania oświaty w Japonii

4.1. Prawo oświatowe

Szkolnictwo japońskie postrzegane jest jako jedno z najlepszych, najefektywniejszych, relatywnie bezpiecznych dla uczniów i nauczycieli w okresie powojennym do lat 80. XX w. Powszechnie akceptowany egalitaryzm, wynikający ze wspólnych narodowych celów, konsensus w sferze wartości społecznych, wysokie osiągnięcia uczniów japońskich w międzynarodowych testach zbudowały obraz idealnego systemowego rozwiązania edukacyjnego¹⁹².

W historii Japonii pierwsze szkoły powstawały przy klasztorach buddyjskich i były dostępne tylko dla dzieci osób z wyższych warstw społecznych. Uczono w tych szkołach pisanie, czytania oraz obyczajów pozwalających funkcjonować w ramach etykiety dworskiej.

W następnym okresie, Meiji (1868–1912), powstały podwaliny pod nowoczesny system edukacji. Japonia nawiązała w tym czasie kontakty międzynarodowe na niespotykaną dotąd skalę. Między innymi w zakresie edukacji zaczerpnęła z wiedzy i doświadczeń państw europejskich i USA. Nowoczesny, ogólnokrajowy system oświaty został wprowadzony w 1872 roku, kiedy to w całej Japonii powstały państwowe szkoły podstawowe i średnie. W 1886 roku wprowadzono obowiązek nauki szkolnej dla dzieci przez 3–4 lata. W 1900 roku wprowadzono powszechne obowiązkowe i bezpłatne nauczanie, przedłużone w 1908 roku do 6 lat¹⁹³.

Głębokie zmiany w edukacji powszechnej w Japonii wprowadziły zmiany polityczne i społeczne spowodowane w Japonii przez II wojnę światową. Powszechne prawo do edukacji zostało zapisane w Konstytucji Japonii w roku 1946, gdzie zawarto następujące stwierdzenia:

¹⁹² M. Cylkowska-Nowak, *Rozwój psychologii szkolnej w Japonii*, [w:] J. Marszałek-Kawa, M. Górniewicz (red.), *Różne oblicza Azji – między Azją Wschodnią a Indiami*, Wydawnictwo Marszałek, Toruń 2020, s. 77.

¹⁹³ Biuletyn Informacyjny Ambasady Japonii, Wydawca Ambasada Japonii w Polsce. Grudzień 2010, Warszawa.

„Artykuł 26 Wszyscy mają równe prawo do otrzymania wykształcenia zgodnego ze swoimi zdolnościami i na warunkach określonych ustawą.

Wszyscy zobowiązani są do zapewnienia każdemu, pozostającemu pod ich opieką, chłopcu i dziewczynce, podstawowego wykształcenia przewidzianego ustawą. Nauczanie to jest obowiązkowe i bezpłatne”¹⁹⁴.

Współczesny japoński system edukacyjny opiera się na mocnych podstawach prawnych, przyjętych w 1947 roku. Są to głównie trzy dokumenty: Podstawowa Ustawa o Oświacie (jap. *Kyōiku Kihon Hō*), Ustawa o Szkolnictwie (jap. *Gakkō Kyōiku Hō*) oraz nowa Konstytucja Japonii (jap. *Nihonkoku-no Kenpō*), z których wszystkie głoszą egalitarność i powszechność edukacji. Głównym zaś przesłaniem edukacji w Japonii ma być wykształcenie odpowiedzialnych obywateli, walczących o pokój i demokrację oraz przestrzegających praw człowieka i zachowujących tolerancję religijną. W cytowanych aktach prawnych, jako elementy, które uwzględniać powinna współczesna szkoła japońska, na pierwszym miejscu znajduje się rozwój własny obywateli. Koncentracja zadań na rozwoju jednostki skierowana jest na wykorzystanie tych zdobyczy dla kraju i społeczeństwa. W powojennym systemie edukacji, jego założeniach, pojawiły się elementy, które były zdecydowanie nowe i dotychczas nieznanne. Ustawy oświatowe zakładały powszechność kształcenia całego społeczeństwa i wspólną pracę, na bazie własnych zdobytych wiadomości. Zakładały one, że każdy obywatel uczy się przez całe życie. Określały one również silny związek edukacji i wychowania z kulturą i tradycją. Pomimo wręcz rewolucyjnych zmian, mających na celu demokratyzację społeczeństwa cały czas zakładano oparcie się na historycznych zasadach funkcjonowania i roli człowieka w społeczeństwie.

4.2. System oświaty

Obecne szkolnictwo japońskie jest zdecentralizowane; funkcjonują trzy poziomy administracji rządowej: krajowy, prefekturalny i miejski – z których każdy ma inny zakres odpowiedzialności, finansowania i nadzoru oświatowego. Na szczycie tej hierarchii stoi Ministerstwo Edukacji (jap. *Monbushō*), powstałe w 1871 roku,

¹⁹⁴ Konstytucja Japonii, 3 listopada 1946.

odpowiedzialne za finansowanie oświaty, program nauczania, podręczniki szkolne i określanie standardu szkolnictwa narodowego. Od 6 stycznia 2001 roku ministerstwo zmieniło nazwę na Ministerstwo Edukacji, Nauki, Sportu i Kultury (jap. *Monbushō*).

Każda z 47 prefektur mianuje pięciosobowy urząd ds. edukacji, który zarządza szkołami publicznymi.

Aktualnie funkcjonuje w Japonii czteroetapowy system nauczania. Obejmuje on sześciolletnią szkołę podstawową, trzyletnią szkołę średnią niższego stopnia, trzyletnią szkołę średnią wyższego stopnia oraz studia wyższe. Obowiązkiem szkolnym objęci są uczniowie do drugiego etapu edukacyjnego¹⁹⁵. Niemniej jednak tylko kilka procent młodych Japończyków kończy edukację na tym etapie. Większość uczniów kontynuuje naukę dalej w szkołach średnich oraz wyższych uczelniach. W liceach, mimo iż nie są objęte obowiązkiem szkolnym, odsetek uczniów kontynuujących naukę sięga niemal 100%¹⁹⁶.

Edukacja japońskich dzieci zaczyna się w przedszkolach (jap. *yochien*). Pomimo, że nie są obowiązkowe, uczęszcza do nich około 90% dzieci (dane Ministerstwa Edukacji Japonii)¹⁹⁷. Przedszkole obejmuje dzieci w wieku od 3 do 5 lat. Dzieci poznają tam wstępne zagadnienia kultury życia codziennego i podstawy edukacji.

Do szkoły podstawowej uczęszczają dzieci między 6 a 12 rokiem życia. W szkole uczniowie spędzają czas od godziny 8.30 do godziny 15–16. Placówka poza nauką podczas lekcji zapewnia opiekę oraz system zajęć pozalekcyjnych. Każda szkoła posiada boisko sportowe, sale do zajęć pozalekcyjnych (teatralne, muzyczne). Uczniowie mają zapewnione posiłki, które spożywają w klasach. Również sami sprzątają szkołę i klasę, co jest elementem „socjalizacji” i przygotowania do życia społecznego¹⁹⁸. W szkole podstawowej realizowane są zajęcia z przedmiotów: języka japońskiego, matematyki, środowiska społeczno-przyrodniczego, przedmiotów

¹⁹⁵ Biuletyn Informacyjny Ambasady Japonii, Wydawca Ambasada Japonii w Polsce. Grudzień 2010, Warszawa.

¹⁹⁶ Ibidem.

¹⁹⁷ M. Zasadzińska, *Szkolnictwo w Japonii*, <https://www.japonia.xmc.pl/skolnictwo-w-japonii/> [dostęp: 10.12.2021].

¹⁹⁸ *System edukacji w Japonii*. <http://kraj-na-dalekim-wschodzie-japonia.blogspot.com/2012/11/system-edukacji-w-japonii.html> [dostęp: 20.12.2020].

ściślych, wychowania fizycznego, plastyki, muzyki i podstaw obsługi komputera¹⁹⁹. Poznają również zasady pisowni obowiązujących w Japonii alfabetów (*hiragana* i *katakana*) oraz około 1000 znaków *kanji* (tradycyjne pismo graficzne).

Szkoła średnia niższego stopnia (odpowiednik dawnego polskiego gimnazjum). Obejmuje dzieci w wieku 12–15 lat. Przedmioty szkolne obejmują język ojczysty, historię, geografię, wiedzę o społeczeństwie, matematykę, biologię, chemię, fizykę, geografię, informatykę, język angielski, muzykę, sztukę, wychowanie fizyczne, zajęcia praktyczno-techniczne, higienę, przygotowanie do życia w rodzinie. Pod koniec każdego semestru przeprowadzane są egzaminy z poszczególnych przedmiotów stanowiące podstawę rekrutacji do szkół średnich wyższego stopnia. Bardzo dużą rolę w edukacji na tym poziomie odgrywa udział ucznia w kołach zainteresowań. Kształtują oni swoje zainteresowania, postawy oraz uczą się funkcjonowania w grupie rówieśniczej²⁰⁰.

Szkoły średnie wyższego stopnia. Edukacja w nich nie jest obowiązkowa jednak większość uczniów kontynuuje w nich naukę. Realizowane są zajęcia z przedmiotów ogólnokształcących, takich jak: język ojczysty (w tym klasyczny), historię i geografię Japonii i świata, wiedzę o społeczeństwie, polityce i podstawach ekonomii, matematykę, fizykę, chemię, biologię z higieną, informatykę, język obcy (głównie angielski), informatykę, muzykę, sztukę, wychowanie fizyczne oraz przedmiot praktyczny ekonomia i sprawy domowe (wprowadzony od roku 1994, podczas zajęć uczą się życia rodzinnego i funkcjonowania w życiu codziennym). Od klasy drugiej zaczyna się przygotowanie ucznia do dalszej edukacji w wyższych uczelniach. Pobyt ucznia trwa w szkole od godziny 8.00 do 17.00²⁰¹. Taka struktura nauczania zapewnia uczniom wiele możliwości dla rozwoju własnego. Przebywając na terenie szkoły uczeń nie tylko bierze udział w lekcjach, ale również realizuje swoje zainteresowania własne. Ma ku temu możliwości, gdyż jego zainteresowania są badane i analizowane przez cały okres nauki przez wychowawcę oraz nauczycieli. Dzięki temu szkoła może mu ułatwić realizację zainteresowań własnych. Biorąc udział w pracy kół zainteresowań, które działają na terenie szkoły, uczy się również funkcjonowania w grupie, określania swojego miejsca w społeczności i współpracy z

¹⁹⁹ Biuletyn Informacyjny Ambasady Japonii, Wydawca Ambasada Japonii w Polsce. Grudzień 2010, Warszawa.

²⁰⁰ Ibidem.

²⁰¹ P. Błasiak, *Edukacja w Japonii*, <http://miedzykulturowa.org.pl/czytelnia/artykuly/edukacja-w-japonii/> [dostęp: 10.12.2021].

rówieśnikami. Jak wynika z przytoczonych wcześniej aktów prawnych zagadnienia te (samodoskonalenie, umiejętność funkcjonowania w grupie) stanowią podstawowe cele do realizacji w japońskiej szkole. Po przemianach, jakie zaszły na skutek przegranej wojny, położenie dużego nacisku na demokratyzację życia, a jednocześnie osadzenie w tradycji i historycznym systemie wartości, postawiło przed japońską szkołą szereg wyzwań, dzięki którym mogła ona sprostać wymaganiom. Aby tego dokonać trzeba było wykształcić i przygotować nauczycieli prowadzących zajęcia w oparciu o nowe, diametralnie różne od przedwojennych, przepisy. Opracować i przygotować podręczniki dostosowane do standardów wymagań i nowego systemu wartości. Stąd też japońska szkoła ukształtowała swoją własną, specjalistyczną strukturę. Dzięki niej uczeń ma możliwość uczenia się oraz realizowania swoich zainteresowań. Niesie to za sobą ułatwienia dla niego, ale jest też często elementem destrukcyjnym dla młodego człowieka, który może nie umieć sobie poradzić w realiach takiej szkoły. Stąd też pojawiający się w ostatnich latach szereg komunikatów o negatywnych zjawiskach społecznych, jakie niesie ze sobą tak silnie rozbudowana instytucja, jaką jest japońska szkoła²⁰².

4.3. Zmiany systemu edukacji w Japonii

Szkolnictwo japońskie od momentu zakończenia wojny stanęło przed szeregiem wyzwań. Zmiany wprowadzone przy pomocy aktów prawnych regulujących funkcjonowanie szkół obejmowały zarówno zmiany strukturalne szkół, ale też musiały pociągnąć za sobą zmiany w podejściu do edukacji w całym społeczeństwie. Niezbędne i konieczne stało się przeorganizowanie świadomości społeczeństwa. Japonia funkcjonująca do XIX wieku jako kraj, w którym edukacja była zjawiskiem elitarnym, po II wojnie światowej przekształciła się w kraj egalitarny. Zmiana w dostępności szkół, ich powszechność deklarowana w nowych ustawach przewracały do góry nogami funkcjonujący porządek społeczny. Nie dość, że oświata stawała się dostępna dla przedstawicieli wszystkich warstw społecznych, to jeszcze stawała się w równym stopniu dostępna dla kobiet. Te zmiany wymagały czasu i przekształcenia myślenia społeczeństwa. Stąd też w latach 50. XX wieku tylko 50%

²⁰² M. Cylkowska-Nowak, *Rozwój psychologii...*, *op.cit.*, s. 77–95.

młodzieży uczęszczało do szkół średnich, a studia w uczelniach wyższych podejmowało 6% młodzieży. Te wyniki były wysoce niezadowolające i nie gwarantowały rozwoju intelektualnego mieszkańców. Pozytywne zmiany w podejściu do edukacji pojawiły się dopiero w latach 60. XX wieku²⁰³. Lata te były okresem znacznego rozwoju i wzrostu gospodarczego Japonii, który to rozwój wymagał wykształconej kadry. Stąd też zaczęto zwracać większą uwagę na edukację, jej kierunki i rezultaty. Rozpoczęto w tamtym czasie zmianę sposobu organizowania szkół. Zwrócono uwagę na zainteresowania i uzdolnienia poszczególnych uczniów pod kątem przyszłego wykorzystania ich umiejętności w działaniach przemysłowych i gospodarczych. Rozpoczęto zmiany w systemie oświaty mające na celu tworzenie szkół pod kątem praktycznego udziału absolwentów w gospodarce i przemyśle²⁰⁴.

W latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX wieku w szkołach japońskich następowały dalsze zmiany. W okresie tym nastąpił wyraźny przyrost urodzeń i wyż demograficzny, co w swoim następstwie spowodowało przepełnienie szkół i niewykonywanie przez nie właściwie swoich zadań. Zaczęły powstawać szkoły prywatne, które wypełniały braki w szkolnictwie państwowym. Jednocześnie stały się one szkołami elitarnymi, dla wybranych, ponieważ obowiązywały w tych szkołach opłaty. Gwarantowały one również szereg zajęć dodatkowych, co było ważne dla uczniów pod względem ułatwienia dostania się na wybraną, wyższą uczelnię²⁰⁵. Dyrektor szkoły Qansei Gaquin Senri International School z Osaki, Pani Mayumi Ito, w rozmowie ze mną, przeprowadzonej w czasie wizyty studyjnej w Japonii, zwracała uwagę na przewagę szkół prywatnych nad państwowymi. Możliwość korzystania uczniów szkoły prywatnej z zajęć dodatkowych, inna, przyjaźniejsza dla ucznia struktura zajęć, powodują duże zainteresowanie ofertą prywatnych szkół. Nawet wysokie koszty nauki nie odstraszały kandydatów i ich rodziców ponieważ taka szkoła daje większe gwarancje dostania się na renomowaną wyższą uczelnię. Możliwości indywidualizowania pracy z uczniem, dostosowania zagadnień programowych do jego potrzeb sprawia, że szkoły te są popularne²⁰⁶.

²⁰³ B.C. Duke, *Statistical trends in postwar Japanese education*, „Comparative Education Review” 1975, t. 19, nr 2, s. 54.

²⁰⁴ M. Cylkowska-Nowak, *Równość możliwości w edukacji japońskiej – kontynuacja i zmiana*, [w:] „Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja: kwartalnik myśli społeczno-pedagogicznej” 2009, nr 1(45), s. 55–66.

²⁰⁵ M. Cylkowska-Nowak, *Spoleczne funkcje szkolnictwa w Japonii i Stanach Zjednoczonych. Studium z pedagogiki porównawczej*, Wydawnictwo „Edytor”, Poznań-Toruń 2000, s. 189–210.

²⁰⁶ Mayumi Ito – rozmowa 20.11.2019 r.

4.4. Kontakty międzynarodowe szkół japońskich

Szkoła japońska jest otwarta na świat. Proponuje uczniom japońskim szereg programów wymiany zagranicznej, podczas których uczestnicy poznają kulturę innych narodów. Krajem, z którym Japonia najpełniej realizuje swoją współpracę są Stany Zjednoczone. Oprócz tego są to kraje Azji Wschodniej. Kontakty zagraniczne nawiązywane są zarówno na szczeblu krajowym, jak i na poziomie poszczególnych prefektur. W poprzednich rozdziałach zwracałem uwagę na rolę jednostek samorządowych w promowaniu współpracy międzynarodowej szkół. Podobnie sytuacja wygląda w Japonii. Działania te zwiększają swój zakres i zasięg. Coraz większe grono uczniów ze szkół japońskich bierze udział w wymianach międzynarodowych. Jak już wspomniano, poza Stanami Zjednoczonymi największymi partnerami Japonii w tego typu działaniach są kraje azjatyckie.

Programy kontaktów międzynarodowych uczelni wyższych i szkół średnich są ważnym elementem działalności tych placówek. Rozwijają one ofertę edukacyjną szkoły. Są elementem budowania wizerunku szkoły, miasta i kraju. Podobnie jak w Europie założeniem i celem tych wymian jest nawiązanie kontaktów ze szkołą z innego państwa i praca z nią na rzecz rozwijania zainteresowań uczniów poprzez poznanie kraju partnerskiego, zwyczajów, kultury. W ostatnich latach szkoły coraz chętniej sięgają po możliwości kontaktu ze szkołami z innych krajów. Wpływ na to ma na pewno cały czas trwająca zmiana świadomości Japończyków jeśli chodzi o kontakty międzynarodowe oraz zmiana polityki państwa²⁰⁷. Japonia staje się krajem otwartym dla inwestorów i przedsiębiorstw z innych krajów. W okresie powstawania Unii Europejskiej zmalało zainteresowanie współpracą z krajami europejskimi (obawiano się braku zainteresowania współpracą ze strony szybko rozwijającej się Unii Europejskiej). Jednak w ostatnich latach współpraca ta nabiera innego wymiaru i rozmachu. W końcu XX wieku i na początku XXI można zaobserwować wyraźny wzrost ilości organizowanych wymian międzyszkolnych czy wyjazdów studentów i uczniów na wyższe uczelnie za granicę. Jest to klasyczny przykład dyplomacji edukacyjnej, gdzie przy pomocy tych wyjazdów uzyskuje się i importuje projekty

²⁰⁷ *The History of Japan's Educational Development*, Institute for International Cooperation / Japan International Cooperation Agency, Tokyo 2004.

edukacyjne, technologie czy pozyskuje specjalistów. Japonia prowadzi kontakty wzajemne z wieloma krajami, głównie z Azji.

Ministerstwo Edukacji, Kultury, Sportu, Nauki i Technologii (MEXT) nadzoruje, promuje i analizuje na bieżąco zakres, sukcesy, opinie uczestników, żeby doskonalić swoje działania w tym zakresie i realizować je jak najsprawniej i najekonomiczniej. Raz na dwa lata przeprowadzane są badania ankietowe dostarczające danych na temat wyjazdów dla japońskich dzieci. Pokazują one aktualne tendencje we współpracy młodzieży japońskiej z zagraniczną. W dokumencie tym zebrane są dane statystyczne dotyczące ilości uczestników, tematyki, zakresu kontaktów międzynarodowych. Znajduje się tam również informacja o międzynarodowych projektach realizowanych w japońskich szkołach, we współpracy z zagranicznymi partnerami.

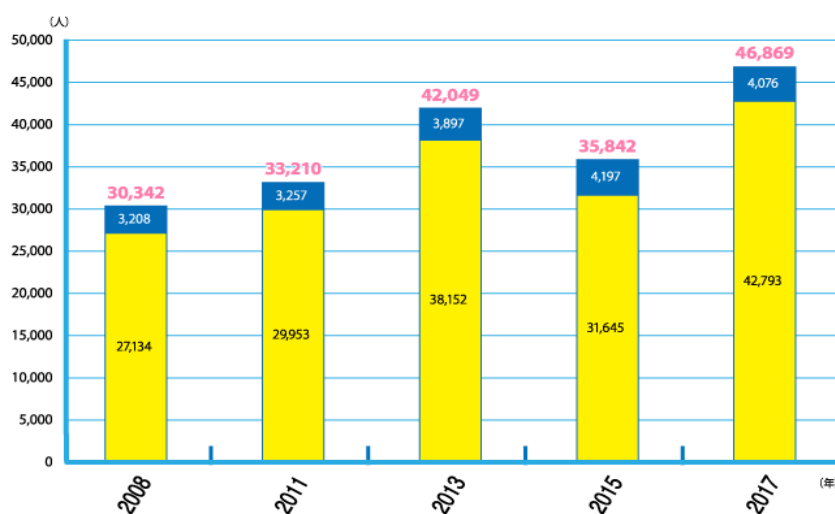
Dynamikę i rozkład kontaktów przedstawiają załączone tabele dotyczące roku 2017, w którym najwięcej młodzieży przyjechało do Japonii i tabele przedstawiające tych co wyjeżdżali.

Tabela nr 3. Liczba uczniów japońskich szkół średnich uczących się za granicą

Rok	Liczba całkowita uczestników wymian	Liczba uczestników wymian poniżej 3 m-cy	Liczba uczestników wymian pow. 3 m-cy	Procent zmian wymian poniżej 3 m-cy	Procent zmian wymian pow. 3 m-cy
2008	30342	27134	3208	-	-
2011	33210	29953	3257	+9,4	+1,5
2013	42049	38152	3897	+21,5	+1,0
2015	35842	31645	4197	-20,6	+7,1
2017	46869	42793	4076	+26,0	-0,5

Źródło: Ministerstwo Edukacji Kultury, Sportu, Nauki i Technologii, *Status wymiany międzynarodowej w szkołach średnich*, 2019

Wykres nr 1. Liczba uczniów japońskich szkół średnich uczących się za granicą

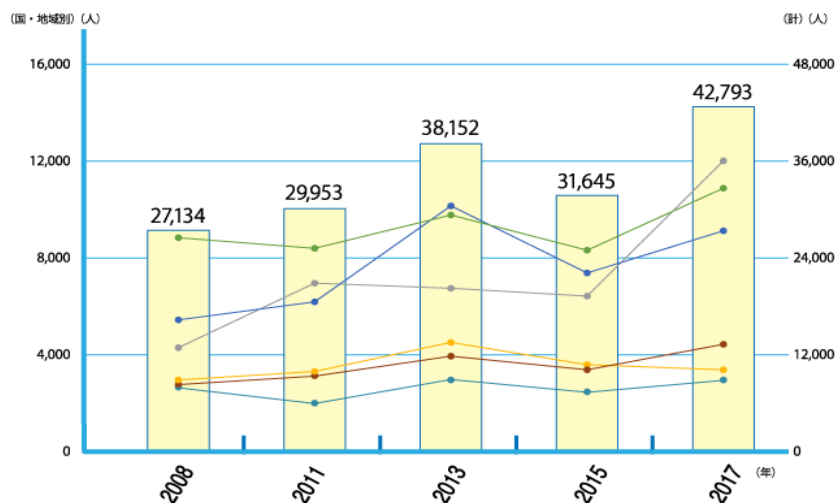
Kolor żółty – pobyty poniżej 3 miesięcy
Kolor niebieski – pobyty powyżej 3 miesięcy

Źródło: <https://tobitate.mext.go.jp/about/case/images/section-block05.png>

Rok 2017 był rokiem znaczącym w rozwoju kontaktów zagranicznych japońskich szkół. Zanotowano wtedy największą ilość projektów wymian międzynarodowych w historii. Ogólna liczba osób biorących udział w kontaktach międzynarodowych połączonych z wyjazdami wyniosła 46869 osób. W poprzednim cyklu badawczym (MEXT przeprowadza badania raz na dwa lata) w wymianach brało udział 35842 uczniów. Jest to wzrost o 24% w stosunku do roku 2015. Tak wysoka liczba uczestników świadczy o rozwoju zainteresowań tego typu projektami w badanym okresie. Zwiększała się liczba wyjazdów trwających poniżej trzech miesięcy (wzrost o 11148 uczestników co stanowi 26% wyjeżdżających), a zmalała ilość wyjazdów długo terminowych trwających powyżej trzech miesięcy na korzyść wymian krótszych, poniżej trzech miesięcy.

Porównując rok 2017 z latami wcześniejszymi zauważyć można stały systematyczny wzrost ilości organizowanych projektów międzynarodowych zarówno trwających poniżej trzech miesięcy, jak i dłuższych, trwających powyżej trzech miesięcy.

Wykres nr 2. Wymiany międzynarodowe trwające poniżej 3 miesięcy w poszczególnych krajach partnerskich

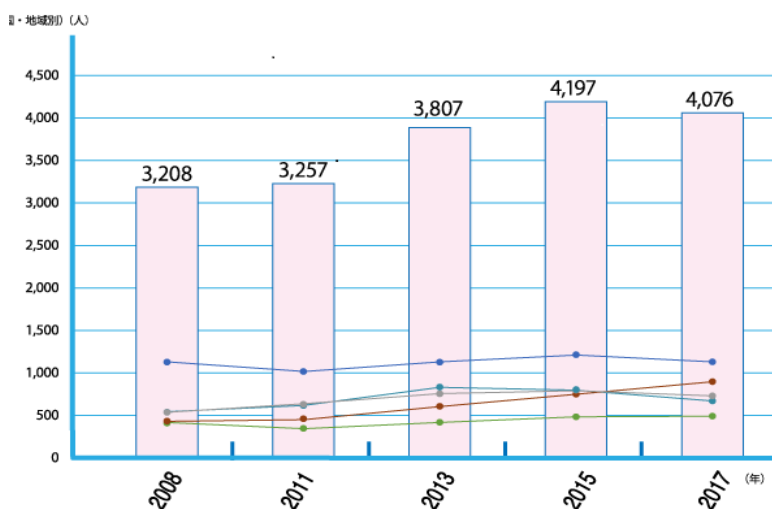

Kolor zielony – Australia,
 Kolor granatowy – USA
 Kolor brązowy – Kanada
 Kolor żółty – Wlk. Brytania
 Kolor niebieski – Nowa Zelandia
 Kolor szary – inne

Źródło: <https://tobitate.mext.go.jp/about/case/images/section-block06.png>

Projekty krótkoterminowych wymian międzynarodowych realizowane były z Australią, krajami azjatyckimi oraz Stanami Zjednoczonymi. Największa grupa uczniów odwiedziła w ramach projektów Australię. Kolejnym krajem, w którym realizowano wymiany krótkoterminowe były Stany Zjednoczone. Współpraca realizowana była również z Kanadą (trzecia co do liczby wymian), Wielką Brytanią (4), Nową Zelandią (5). Te państwa stanowią grupę, z którymi podmioty japońskie od lat realizują wymiany krótkoterminowe.

Wykres nr 3. Wymiany międzynarodowe trwające powyżej 3 miesięcy w poszczególnych krajach partnerskich

Kolor granatowy – USA
Kolor brązowy – Kanada
Kolor niebieski – Nowa Zelandia
Kolor zielony – Australia
Kolor szary – inne

Źródło: <https://tobitate.mext.go.jp/about/case/images/section-block07.png>

Państwa te również powtarzają się w analizie realizacji wymian długoterminowych, czyli trwających powyżej trzech miesięcy. Najliczniej wyjazdy długoterminowe realizowane były w Stanach Zjednoczonych, Kanadzie, Nowej Zelandii i Australii.

W raporcie tym zebrane są dane statystyczne dotyczące ilości uczestników, tematyki, zakresu kontaktów międzynarodowych. Znajduje się tam również informacja o międzynarodowych projektach realizowanych w japońskich szkołach, we współpracy z zagranicznymi partnerami²⁰⁸. Ministerstwo Edukacji Kultury, Sportu, Nauki i Technologii prowadzi badania kontaktów międzynarodowych uczelni i szkół średnich od roku 1986. Badania ankietowe prowadzone są w dwuletnich cyklach i dane udostępniane są na stronie ministerstwa.

Struktura projektów realizowanych w ramach współpracy międzynarodowej przez podmioty oświatowe w Japonii jest kilkupoziomowa. Projekty obejmujące programy współpracy zagranicznej mogą być:

²⁰⁸ Ministerstwo Edukacji Kultury, Sportu, Nauki i Technologii, *Status wymiany międzynarodowej w szkołach średnich*, 2019

- realizowane na poziomie krajowym. Projekty te, takie jak przykładowo przedstawione poniżej, są promowane i dofinansowane przez władze państwowe. Wpisane są one do działań rządowych i ministerialnych. Mogą w nich uczestniczyć szkoły i uczelnie z całej Japonii. Władze zapewniają dofinansowanie projektu w ramach centralnych środków, promocję i informację o projekcie w państwowych informatorach i mediach.
- realizowane na poziomie prefekturalnym. W prefekturach władze promują działania swoich placówek oświatowych i wspierają projektu współpracy partnerskiej pomiędzy podmiotami własnymi a zagranicznymi. Czy to na bazie współpracy poszczególnych prefektur z regionami partnerskimi z innych krajów, czy też na bazie indywidualnych projektów realizowanych przez placówki oświatowe budowane są partnerstwa z regionami z innych krajów
- realizowane przez „szkoły siostrzane”. W ostatnich latach, dzięki ułatwionym kontaktom międzynarodowym (dzięki rozwojowi technik komunikacyjnych i publikatorów internetowych) rozwinęły się partnerstwa tzw. „szkół siostrzanych”. Szkoła z Japonii znajduje partnera za granicą, z którym wspólnie realizuje projekty edukacyjne. W ramach tej współpracy utrzymuje kontakty internetowe oraz realizuje wymiany międzynarodowe.

Wszystkie te trzy „poziomy współpracy” tworzą przenikającą się sieć placówek, na bazie działań których uczestnicy poznają siebie i swoje kraje.

Przykłady programów edukacyjnych realizowanych w Japonii

Programy współpracy zagranicznej na poziomie krajowym:

1. Program Tobitate! Inicjatywa Studiuj za granicą

Jest to rządowy program promujący i dofinansowujący studia poza Japonią. Od początku XXI wieku rząd japoński promuje studia japońskiej młodzieży za granicą. Projekt ten jest wyjściem naprzeciw potrzebom rynku pracy. W ramach otwarcia na świat japońskie firmy zgłaszały zapotrzebowanie na pracownika wykształconego poza granicami Japonii, posiadającego określone umiejętności i znającego specyfikę kraju, w którym studiował. Założeniem jest, że młody Japończyk, studiując w zagranicznej uczelni, będzie promował tam japońską kulturę, naukę, sposób życia, a przyjeżdżając

do Japonii dostarczy nowy pakiet wiedzy oraz informacji o krajach zachodnich i ich osiągnięciach, i co najważniejsze, będzie je wykorzystywał w swojej pracy zawodowej w Japonii.

Jednocześnie program ten proponuje naukę w szkołach średnich za granicą. Uczniowie z Japonii mogą realizować tam naukę w całym cyklu kształcenia lub tylko w cyklach rocznych. Zależy to od specyfiki szkoły oraz potrzeb ucznia.

Pierwsza runda programu była realizowana w latach 2014–2020 (przedłużono do roku 2021, a następnie do roku 2022, ze względu na pandemię COVID-19). Kolejna runda programu realizowana będzie w latach 2023–2027. Kraje, które współpracują z Japonią w ramach projektu, to USA, Anglia, Korea, Austria, Kanada, Francja, Włochy, Tajwan, Australia, Niemcy, Finlandia, Meksyk, Nowa Zelandia, Chiny, Egipt. Lista nie jest zamknięta i w przypadku zgłoszenia akcesu w projekt mogą się włączyć inne kraje²⁰⁹. W latach 2014–2022 w programie wzięło udział 9500 uczniów szkół średnich i studentów. Środki na realizację projektu pochodzą z partnerstwa publiczno-prywatnego. Stąd też często tematyka proponowanych spotkań ukierunkowywana jest tematycznie na tematy związane z profilem działań przedsiębiorców. Wyjazdy te dostarczają młodym ludziom informacji z określonych działów wiedzy, gospodarki, co z założenia później ma być wykorzystane przez nich w pracy zawodowej. Celem tych wymian jest też import umiejętności i wiadomości zdobytych przez młodych ludzi podczas wyjazdu zagranicznego do kraju. Jest to jeden z czynników rozwoju oraz ukierunkowywania młodego człowieka na dalsze działania edukacyjne i zawodowe.

2. Program Sacura Science High School Program (SSHP) jest skierowany do licealistów z krajów współpracujących z Japonią, głównie z Azji. Polega on na zaproszeniu do Japonii wyróżniających się uczniów z tych krajów na tygodniowy pobyt w placówkach edukacyjnych w Japonii. Podczas tego pobytu goście uczestniczą w specjalistycznych zajęciach organizowanych w wyższych uczelniach i szkołach średnich, w których realizowany jest program. Są to zarówno zajęcia teoretyczne, jak i praktyczne (doświadczenia, eksperymenty). Podczas pobytu odwiedzają również placówki dyplomatyczne i urzędy w celu zapoznania się z zasadami ich funkcjonowania. Biorą udział w zajęciach kulturalnych i poznają elementy japońskiej,

²⁰⁹ <https://tobitate.mext.go.jp/univ/> [dostęp: 12.21.2020].

tradycyjnej kultury. Realizują swój pobyt w towarzystwie młodzieży japońskiej, dzięki czemu poznają ich życie. Podczas tych spotkań dochodzi do wymiany informacji, doświadczeń, prezentacji, w których młodzi uczestnicy projektu poznają swoje kraje. Program zaczął działać od 2014 roku i do roku 2020 zrealizowano 49 spotkań, w których uczestniczyło 5539 uczniów szkół średnich. Cieszy się on dużym zainteresowaniem zarówno wśród młodzieży chcącej brać w nim udział, jak i wśród instytucji naukowych chcących gościć u siebie uczestników programu. Jest to bowiem dla tych instytucji okazja do zaprezentowania swoich prac, badań, planów na przyszłość młodym ludziom z innych krajów. Jest to taka inwestycja promocyjna na przyszłość²¹⁰.

Przykładowe programy realizowane w wybranych prefekturach:

1. Prefektura Hokkaido – „Asia 15 Program Business” – projekt obejmujący kontakty wzajemne uczniów z krajów azjatyckich, obejmujący tematycznie zapoznanie się z zagadnieniami historycznymi, kulturowymi mieszkańców wyspy Hokkaido teraz i w przeszłości.

2. Prefektura Aomori – „Dzień krajobrazu” – projekt obejmujący organizację konkursu dla uczniów z Aomori i stanu Maine w USA dotyczący opinii gimnazjalistów na temat krajobrazu prefektury. Projekt połączony z 10-dniową wymianą uczniów z Japonii i USA.

3. Prefektura Miyagi – „Miyagi – Delaware Education Exchange Plan” – projekt mający na celu nawiązanie kontaktów bezpośrednich pomiędzy uczniami z Japonii i USA wraz z pobytem uczniów u rodzin partnerskich, w celu poznania kultury, obyczajów i edukacji uczniów krajów biorących udział w projekcie.

4. Prefektura Yamagata – „Azjatycki Międzynarodowy Program Wymiany Kulturalnej” we współpracy ze szkołami Chińskiej prowincji Heilongjiang obejmujący zajęcia folklorystyczne, zajęcia artystyczne dla uczestników promujące kulturę i zwyczaje tradycyjne uczestniczących obszarów.

5. Prefektura Fukushima – program wymiany międzynarodowej z Kolumbią Brytyjską w Kanadzie mający na celu poznanie wzajemne oraz promowanie działań kulturowych i edukacyjnych w szkołach średnich i gimnazjach zaangażowanych regionów.

²¹⁰ <https://ssp.jst.go.jp/en/jst/highschool> [dostęp: 12.12.2021].

Programy te obejmują zarówno wymiany pobytowe, jak i współpracę „korespondencyjną” przy pomocy kontaktów komputerowych. Są to programy najczęściej kontynuowane przez wiele lat i stanowią „wizytówkę” prefektur²¹¹.

Projekty realizowane przez „Szkoły siostrzane”

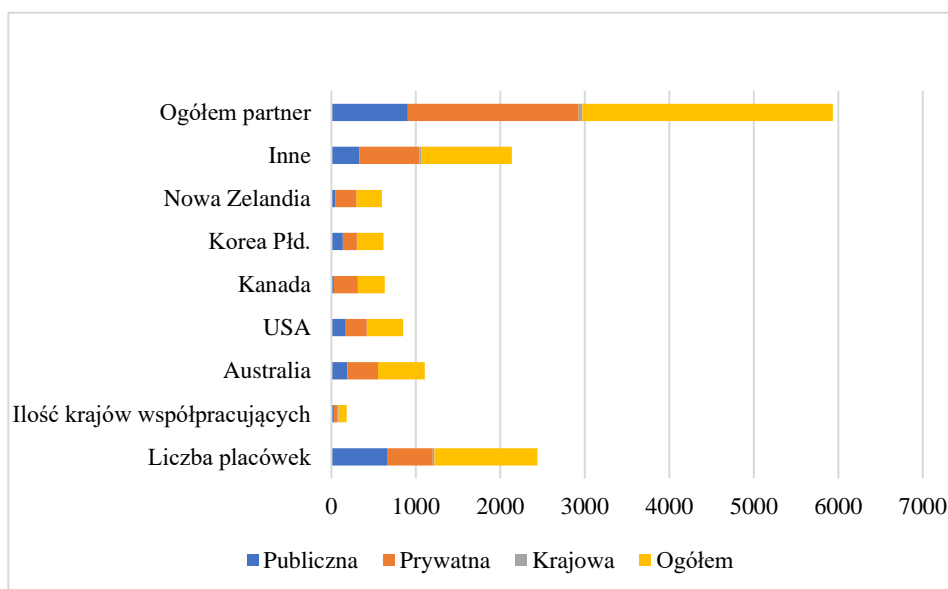
W Japonii według danych MEXT w roku 2018 było 1219 szkół posiadających umowy o współpracy ze szkołami z zagranicy, tzw. „szkoły siostrzane”.

Tabela nr 4. Szkoły siostrzane – struktura współpracy

Szkoła	Liczba placówek	Ilość krajów współpr.	Australia	USA	Kanada	Korea Płd.	Nowa Zelandia	Inne	Ogółem Partner
Publiczna	660	30	189	170	28	137	46	334	904
Prywatna	539	43	363	250	285	166	253	705	2022
Krajowa	20	13	1	4	2	6	0	29	42
Ogółem	1219	96	553	424	315	309	299	1068	2968

Źródło: Ministerstwo Edukacji Kultury, Sportu, Nauki i Technologii, *Status wymiany międzynarodowej w szkołach średnich*, 2019.

Wykres nr 4. Szkoły siostrzane – struktura współpracy

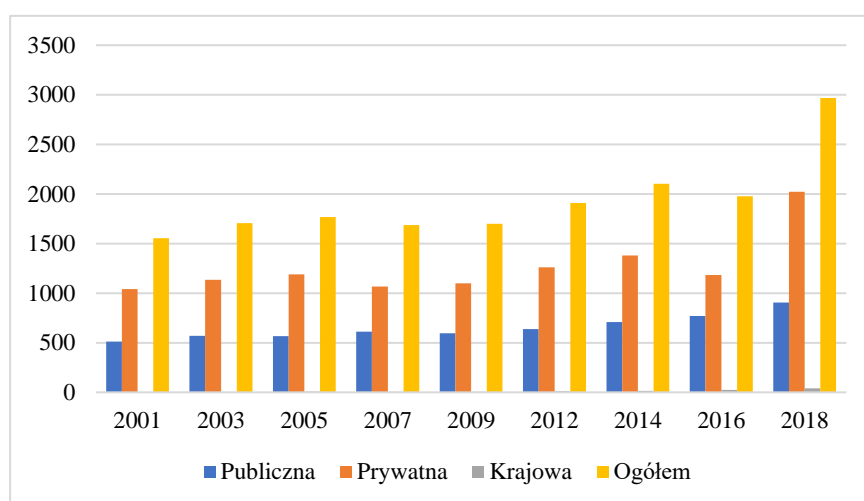
Źródło: Ministerstwo Edukacji Kultury, Sportu, Nauki i Technologii, *Status wymiany międzynarodowej w szkołach średnich*, 2019.

²¹¹ Ministerstwo Edukacji Kultury, Sportu, Nauki i Technologii, *Status wymiany międzynarodowej w szkołach średnich*, 2019.

Tabela nr 5. Dynamika zmian ilości szkół siostrzanych i partnerstw²¹²

Szkoła	2001	2003	2005	2007	2009	2012	2014	2016	2018
Publiczna	513	571	567	612	596	637	710	771	904
Prywatna	1041	1136	1191	1067	1099	1260	1379	1182	2022
Krajowa	–	–	9	6	6	12	13	24	42
Ogółem	1554	1707	1767	1685	1701	1909	2102	1977	2968

Źródło: Ministerstwo Edukacji Kultury, Sportu, Nauki i Technologii, *Status wymiany międzynarodowej w szkołach średnich*, 2019.

Wykres nr 5. Dynamika zmian ilości szkół siostrzanych i partnerstw

Źródło: Ministerstwo Edukacji Kultury, Sportu, Nauki i Technologii, *Status wymiany międzynarodowej w szkołach średnich*, 2019.

Analizując powyższe dane możemy stwierdzić, że w Japonii międzynarodowe kontakty szkół realizowane są we współpracy z krajami azjatyckimi, Stanami Zjednoczonymi i Kanadą. Istnieje wiele partnerstw między szkołami. Partnerstwa te mogą dotyczyć pojedynczych lub kilku placówek. W szkołach prywatnych najczęściej partnerstw funkcjonuje ze szkołami z Australii. W szkołach prywatnych jest podobnie. Ilość tych partnerstw systematycznie rosła do czasu pandemii. Analizując dynamikę wzrostu ilości „szkół siostrzanych” można stwierdzić, że proces ten dopiero się rozwijał.

²¹² Ministerstwo Edukacji Kultury, Sportu, Nauki i Technologii, *Status wymiany międzynarodowej w szkołach średnich*, 2019.

Podsumowanie

Analizując dokumenty stanowiące podstawę funkcjonowania współczesnego systemu edukacji w Japonii zauważyć można bardzo duże zmiany w stosunku do poprzednio funkcjonujących. Założenia współczesnego systemu edukacji, jego cele otwierają przed młodym mieszkańcem Japonii szereg nowych zupełnie możliwości, jeśli chodzi o możliwość zdobywania przez niego wykształcenia. Edukacja obecnie jest powszechnie dostępna i obowiązkowa. Cały system prawny stoi na straży realizacji edukacji w społeczeństwie. W okresie powojennym, jak wskazują podane wcześniej dane, nastąpił gwałtowny wzrost poziomu wykształcenia społeczeństwa japońskiego. Przy tak skonstruowanym systemie edukacji, konsekwencji i tradycyjnej japońskiej sumienności uzyskuje się w Japonii wysoki poziom nauczania. W rankingach wyższych uczelni i szkół japońskie placówki zajmują zawsze wysokie miejsca. Postawienie w okresie powojennym na wysoki poziom nauczania zaowocowało rozwojem w Japonii instytucji badawczych i nowoczesnych technologii, co wyniosło to państwo do grupy mocarstw gospodarczych. Japonia zaczęła budować swój wizerunek poprzez klasyczną dyplomację opartą na sile ekonomicznej. Jednocześnie rozwój nowych technologii, otwarcie na świat pozwoliło na budowanie wizerunku kraju przy pomocy siły miękkiej. W ostatnich dziesięcioleciach XX wieku i początkach wieku XXI, wypromowano wizerunek Japonii jako kraju nie tylko przemysłowego i silnego ekonomicznie, ale kraju przyciągającego swoją kulturą, tradycją, popartą edukacją. Edukacja, otwartość systemu na wartości świata zewnętrznego (zupełne przeciwieństwo tego co Japonia promowała w poprzednich okresach), stworzyło zupełnie nowy element dyplomacji publicznej Japonii. Nowoczesna struktura oświaty, wielopoziomowe zarządzanie szkołami daje możliwości funkcjonowania szkół w ramach obowiązujących kanonów, otwiera jednak nowe możliwości na ich inicjatywy własne. Utworzenie systemu szkół prywatnych dało jeszcze większe możliwości, jeśli chodzi o nowatorskie, zindywidualizowane wręcz podejście do oferty kształcenia dla uczniów. Szkoła stała się podmiotem budującym swój wizerunek, zindywidualizowany, oferujący określone projekty dla uczniów. Jednocześnie otwarcie Japonii na świat, promocja przy pomocy dyplomacji kulturalnej (film, sztuka, manga, anime, muzyka) i dyplomacji sportowej (japońskie sporty walki judo, karate, kendo, kyudo), udostępniło zdobycze tego kraju młodym mieszkańcom świata. Japonia zaferowała „towar”, którego odbiorcą był nie

przedsiębiorca, biznesmen, dyplomata, ale młody obywatel Europy, Stanów Zjednoczonych i innych krajów zachodnich. Umowy o współpracy zawierane pomiędzy rządami Japonii i krajów europejskich zawierały zawsze noty o współpracy naukowej i edukacyjnej²¹³. Na ich podstawie rozpoczęto współpracę wyższych uczelni zarówno w zakresie staży naukowych, jak i wspólnego realizowania projektów naukowych. Ponieważ możliwość dotarcia do informacji stała się bardzo łatwa stąd gwałtowny wzrost zainteresowania młodych ludzi w Europie i Ameryce tematyką azjatycką i Japonią. W konsekwencji, wraz z otwarciem się na świat, nastąpił też wzrost liczby kontaktów partnerskich na poziomie szkół średnich. Szkoły japońskie zaczęły wchodzić w kontakty, szukać partnerów do realizacji projektów poza Japonią. Jak wynika z rozmów prowadzonych przeze mnie podczas spotkań z dyrektorami szkół, nawiązanie kontaktu z placówką z innego kraju, wspólna realizacja projektów edukacyjnych, zaczęło stanowić ważny element w promocji tych szkół oraz rozwijaniu ich oferty edukacyjnej. Możliwość udziału we wspólnym, międzynarodowym projekcie stała się ważnym argumentem na rynku edukacyjnym, przyciągającym do szkół młodego człowieka. Szkoły japońskie wchodząc ze swoją ofertą na międzynarodowy rynek edukacyjny stawały się automatycznie jednym z elementów promujących Japonię. W rozmowach z dyrektorami japońskich szkół, zwracali oni uwagę, że szkoły takie miały opinię międzynarodowych i wiodących, jeśli chodzi o szeroko rozumiane zagadnienia współpracy międzynarodowej. Kandydatów do takich szkół zachęcały informacje o możliwościach udziału w projekcie realizowanym we współpracy z partnerem lub kilkoma partnerami zagranicznymi. Bardzo dużą rolę odgrywał fakt, że projekt taki może zakończyć się wyjazdem do kraju, z którym realizowany był projekt. Realizując projekt, młody człowiek poznawał kraj partnera, a jednocześnie prezentował mocne strony, kulturę, sztukę, zasady własnego kraju. W ten sposób każdy uczestnik takiego projektu automatycznie stawał się „ambasadorem” swojego kraju. Jego wiadomości, umiejętności, postawy budowały wizerunek Japonii stąd duży wkład pracy w edukację takiego człowieka. Rząd japoński wspiera takie działania poprzez umowy o współpracy z krajami zachodnimi umożliwiające uruchomienie środków finansowych na dofinansowanie projektów partnerskich. Co ważne zróżnicowanie poziomu wsparcia projektów międzynarodowych, dofinansowywanie ich na poziomie krajowym, prefektur czy „szkół siostrzanych”

²¹³ Umowa o współpracy naukowej i technicznej między Wspólnotą Europejską a rządem Japonii, 30.11.2009, <https://www.prawo.pl/akty/dz-u-ue-l-2011-90-2,68028051.html> [dostęp: 20.12.2020].

pozwała na właściwe wykorzystanie skali projektu i uzyskanych efektów. Jest to istotne, gdyż w zależności od skali projektu istnieją możliwości uzyskania dofinansowania z różnorodnych źródeł dedykowanych określonym typom projektów (rządowe, prefekturalne, „szkoły siostrzane”). Takie projekty, właściwie zrealizowane, promowane stają się jednym z elementów budowania wizerunku szkoły, prefektury czy państwa. Stają się elementem dyplomacji edukacyjnej. Tworząc taki system rząd japoński daje znak, że zauważa znaczenie międzynarodowych kontaktów placówek oświatowych i widzi ich rolę w budowaniu wizerunku kraju na arenie międzynarodowej. Jednocześnie w ramach systemu edukacji, wyznaczonych centralnie celów do realizacji zostawia jednak przestrzeń na indywidualne działania szkół. Mają one możliwość samodzielnego skonstruowania założeń programu, uwzględniającego indywidualne zainteresowania uczestników. Również szkoła ma możliwość samodzielnego znalezienia i wybrania partnera do projektu, w systemie tzw. „szkół siostrzanych” Stanowi to o niezależności szkół, a jednocześnie daje dużą różnorodność tematyczną i organizacyjną projektów. Dzięki temu projekty edukacyjne docierają do szerokiego kręgu odbiorców mogących wybrać interesujący go temat i aktywnie włączyć się w działania projektowe. Podczas kontaktu z dyrektorem Instytutu Polskiego w Tokio w 2023 roku uzyskałem informację, że szkoły same szukają sobie partnerów i taka jest tendencja. Indywidualne projekty utworzone przez szkoły budują całą sieć współpracy edukacyjnej Japonii z placówkami z zagranicy. Jak wynika z przedstawionych wcześniej zestawień i tabel, jest to dopiero „początek drogi”, ponieważ większość krajów, z którymi Japonia nawiązuje współpracę w ramach projektów edukacyjnych, to kraje azjatyckie. Na pewno ma na to wpływ odległość od siebie tych krajów. Ma to znaczenie, jeżeli popatrzymy chociażby na czas podróży i wysokość ponoszonych kosztów. Podobnie, jeśli popatrzymy na organizację roku szkolnego. Dyrektorzy japońskich szkół zwracali uwagę na to, że możliwy jest wyjazd uczniów w okresach przerw między nauką w szkole. Nie organizuje się wyjazdów w terminach, kiedy trwają lekcje. Wtedy realizowany jest program i nie ma możliwości nieuczestniczenia w zajęciach grupy uczniów czy całej klasy. Porównując to z realiami polskiej szkoły jest to duża trudność organizacyjna. Niemniej jednak można stwierdzić, że japoński rząd docenia znaczenie edukacji w dyplomacji publicznej i coraz większą uwagę poświęca tym działaniom, promując otwarcie na świat również na poziomie szkół średnich i podstawowych.

Rozdział V: Działania wybranych placówek oświatowych i edukacyjnych w Polsce na rzecz rozwijania wiedzy o Japonii, wymiany młodzieży i współpracy edukacyjnej

5.1. Początki kontaktów polsko-japońskich

Nie jest celem niniejszej pracy badanie dyplomatycznych stosunków polsko-japońskich, ale przecież są one pierwotnym elementem budowania wzajemnych relacji i tworzenia pozytywnej przestrzeni dla innych działań, w tym związanych ze współpracą edukacyjną. Na temat stosunków polsko-japońskich powstało kilka książek²¹⁴. Ja ograniczę się do przytoczenia kilku charakterystycznych zjawisk, które najczęściej pojawiają się w narracji strony japońskiej, co oznacza, że są one częścią dyplomatycznych działań skierowanych do naszego społeczeństwa.

Kontakty dyplomatyczne oba państwa nawiązały w roku 1919, rok po odzyskaniu przez Polskę niepodległości. Wcześniej sporadyczne spotkania pomiędzy przedstawicielami Polski i Japonii miały miejsce w Watykanie, w 1585 roku, w związku z pierwszą wizytą misji japońskiej. Spotkała się ona z biskupem Bernardem Maciejowskim.

Pierwszy Japończyk, który odwiedził Polskę to major Yasumasa Fukushima. Realizował on samotną misję rządową przejazdu konno z Berlina do Władywostoku, w celu poznania państw odwiedzanych po drodze.

Zdarzenia te nie wpłynęły znacząco na ówczesne stosunki pomiędzy oboma państwami. W polityce zapisała się wizyta Józefa Piłsudskiego i Romana Dmowskiego w Japonii w roku 1904 mająca na celu nawiązanie ściślejszej współpracy. Stanowiło to podstawę do nawiązania wstępnych stosunków dyplomatycznych jednak nie odegrało kluczowej roli w tym aspekcie.

Człowiekiem, który odegrał zauważalną rolę w historii Japonii był Bronisław Piłsudski. Ten wybitny etnograf zajmował się badaniem kultury Ajnów. Podczas pobytu na zesłaniu za zamach na cara rosyjskiego dokonał on wielu ważnych odkryć etnograficznych na terenie Japonii. Założył w tym okresie Towarzystwo Japońsko-Polskie, pierwszą w historii kontaktów wzajemnych, instytucję zajmującą się budowaniem współpracy pomiędzy krajami.

²¹⁴ E. Potocka, *80 lat stosunków polsko-japońskich*, „Azja-Pacyfik” 1999, nr 2/99, s. 7–16.

Dużą rolę w propagowaniu Polski w Japonii odegrali również jezuici Maksymilian Kolbe oraz Zenon Żebrowski. Byli założycielami misji w Nagasaki, wybudowali klasztor oraz prowadzili na szeroką skalę działalność misyjną. Zenon Żebrowski zapisał się na trwałe w historii działań społecznych na terenie Japonii tworząc i prowadząc ośrodki dla osób niepełnosprawnych intelektualnie oraz pomagając ofiarom wybuchów atomowych²¹⁵.

Oficjalnie stosunki dyplomatyczne oba państwa nawiązały w 1919 r. W 2020 r. uroczystie obchodzono 100. rocznicę nawiązania stosunków dyplomatycznych²¹⁶. W obu stolicach chętnie mówiono o wzajemnych osiągnięciach i przypomniano o wspólnych kartach historii.

W okresie II wojny światowej kontakty międzynarodowe pomiędzy Polską a Japonią zostały zerwane (1941 r.)²¹⁷. Po II wojnie światowej Polska i Japonia podpisały Układ o przywróceniu normalnych stosunków dopiero 8 lutego 1957 r. Układ ustalał zakończenie wojny pomiędzy państwami w momencie jego podpisania. Określał też wstępne zasady budowania i funkcjonowania kontaktów pomiędzy naszymi krajami. Był to dokument otwierający możliwości współpracy wzajemnej po II wojnie światowej²¹⁸. Był to okres odwilży w polityce międzynarodowej, po śmierci Stalina i uchwałach XX Zjazdu KPZR. Sprzyjało to nawiązywaniu relacji ze światem zachodnim.

W archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP znajduje się szereg dokumentów pokazujących starania Polski związane z przywróceniem normalnej współpracy.

Z punktu widzenia celów mojej pracy ważne były dokumenty dotyczące założenia Towarzystwa Polska – Japonia. W roku 1957 rozpoczęto działania zmierzające do powstania w Polsce Towarzystwa zajmującego się współpracą z Japonią w zakresie szeroko rozumianej kultury. Ponieważ w Japonii utworzono w tym

²¹⁵ Biuletyn Informacyjny Ambasady Japonii, Wydawca Ambasada Japonii w Polsce. Styczeń 2019, Warszawa.

²¹⁶ *100. rocznica nawiązania stosunków dyplomatycznych między Japonią i Polską*, Ambasada Japonii w Polsce, <https://www.pl.emb-japan.go.jp/100/index.html> [dostęp: 12.12.2021].

²¹⁷ Biuletyn Informacyjny Ambasady Japonii, Wydawca Ambasada Japonii w Polsce. Marzec 2009, Warszawa

²¹⁸ https://archiwum.msz.gov.pl/wyszukiwarka/?p=2y62Qm_KYnI-#Wyszukiwarka (Japonia, pod nr 13) [dostęp: 12.12.2021].

czasie podobną instytucję o analogicznych zadaniach, więc Ministerstwo Spraw Zagranicznych rozpoczęło podobne działania²¹⁹.

Kolejnymi krokami w kontaktach między Polską i Japonią było utworzenie w roku 1972 Komitetu Gospodarczego Japonia–Polska. Był on miejscem nawiązywania kontaktów i wymiany informacji pomiędzy przedsiębiorcami z Japonii i Polski. Działania Komitetu umożliwiły start na rynkach polskich wielu firmom japońskim. I tutaj również warto odnotować, że początek lat 70. XX w. sprzyjał relacjom gospodarczym Polski z wysokorozwiniętymi państwami zachodnimi.

W 1974 roku powstała Japońsko-Polska Grupa Parlamentarna budująca płaszczyznę współpracy pomiędzy krajami na poziomie Sejmu. W latach kolejnych zacieśniały się więzi ekonomiczne i gospodarcze pomiędzy naszymi krajami. W 1989 roku rozpoczęto realizację programu współpracy gospodarczej między Polską i Japonią. W roku 1992 rozpoczął działanie program pomocy kulturalnej dla Polski. Podpisano porozumienie w sprawie przyjazdu do Polski wolontariuszy z Japonii. Zajmowali się oni głównie prowadzeniem zajęć sportowych z tradycyjnych dyscyplin japońskich oraz nauczaniem języka japońskiego. Zacieśnienie współpracy promowane było podczas wizyt w Japonii polityków premiera Jerzego Buzka w roku 1999 oraz prezydenta Lecha Wałęsy w roku 1994. W lipcu 2002 roku Polskę odwiedziła Para Cesarska, Cesarz Akihito oraz Cesarzowa Michiko. W roku 2003 podczas wizyty w Polsce premiera Jun'ichirō Koizumiego ogłoszono wspólną deklarację: „Ku strategicznemu partnerstwu między Japonią i Polską”. Była ona wynikiem wizyty Pary Cesarskiej w Polsce i otwierała nowe perspektywy współpracy w aspekcie wejścia Polski do Unii Europejskiej. Współpraca była cały czas pogłębiana, poparta kolejnymi wizytami wzajemnymi ministrów spraw zagranicznych obu państw (2008). W grudniu 2008 roku podczas wizyty prezydenta Lecha Kaczyńskiego w Japonii podpisano porozumienie w sprawie dalszej współpracy na rzecz stabilizacji i dobrobytu społeczności międzynarodowej w oparciu o fundament tradycyjnie przyjaznych stosunków japońsko-polskich. W czerwcu 2013 roku odbył się wspólny szczyt Japonii i państw Grupy Wyszehradzkiej. Analizowano dalsze rozwijanie wzajemnych kontaktów partnerskich.

²¹⁹ https://archiwum.msz.gov.pl/wyszukiwarka/?p=2y62Qm_KYnI-#Wyszukiwarka (Japonia, pod nr 19) [dostęp: 12.12.2021].

Kolejnym wydarzeniem w historii współpracy Japonii i Polski było podpisanie, w lutym 2015 roku umowy programu „Zwiedzaj i pracuj” otwierającego nowy rozdział współpracy na poziomie partnerstwa strategicznego. W maju 2017 roku podpisano Plan Działania na lata 2017–2020 na rzecz implementacji Partnerstwa Strategicznego między Polską a Japonią²²⁰. W traktacie tym zwrócono również uwagę na współpracę naukową i kulturalną pomiędzy sygnatariuszami programu.

Symbolicznym „otwarcie Polski na Japonię” były słowa „zrobimy z Polski drugą Japonię...”, które powiedział Lech Wałęsa 24 września 1980 r. na konferencji prasowej w Stoczni Gdańskiej²²¹. Wypowiedź ta spowodowała zainteresowanie szerokich mas społeczeństwa Japonią, jej dokonaniem i funkcjonowaniem. Po tej wypowiedzi Polacy zwrócili uwagę na ten kraj.

W 1985 roku Telewizja Polska wyemitowała dwa seriale japońskie, które cieszyły się dużą popularnością i dla wielu obywateli naszego kraju stały się podstawowymi źródłami informacji o Japonii, jej historii i kulturze. Był to film oparty na powieści Jamesa Clavella *Szogun*. Film ten poprzez pryzmat losów nawigatora okrętu Johna Blackthornea pokazuje zwyczaje, życie codzienne i stosunki społeczne panujące w Japonii w XVI wieku. Był on pierwszą, tak obszerną pozycją kinową dostarczającą polskim widzom informacji o Japonii, z perspektywy dworu japońskiego i warstw rządzących²²². Kolejnym filmem, który zaważadnął czasem i dostarczył wiadomości o Japonii był serial *Oshin*, opisujący losy małej dziewczynki oddanej do pracy u japońskich możnowładców za worek ryżu. Film ten, w przeciwieństwie do poprzedniego, pokazywał losy ludzi biednych z nizin społecznych²²³. Rozpoczęły one i na trwałe wprowadziły one do naszej kultury masowej produkty kinematografii japońskiej. Wcześniejsze produkcje, które pojawiały się w polskich kinach (Akiro Kurosawa) nie zyskały takiej popularności. Dzięki tym filmom młodzież poznała filozofię japońską a co ważne tradycje i historię tego kraju. Zaczęła się fala zainteresowań japońską bronią, sztukami walki.

²²⁰ *Internetowa Baza Traktatowa*, MSZ, <https://traktaty.msz.gov.pl/> [dostęp: 21.02.2023].

²²¹ Polskie Radio, *Zbudujemy tu drugą Japonię*, <https://www.polskieradio.pl/39/248/Artykul/684816,Zbudujemy-tu-druga-Japonie> [dostęp: 10.12.2020].

²²² *Szogun*, <https://www.filmweb.pl/serial/Szogun-1980-239497>, [dostęp: 10.12.2020].

²²³ *Oshin*, <https://www.filmweb.pl/film/Oshin-2013-687444>, [dostęp: 10.12.2020].

Zdecydowanie można powiedzieć, że te dwa filmy rozpoczęły budowanie ścieżki japońskiej popkultury w Polsce²²⁴.

W pamięci Polaków, a dokładniej pokolenia dzisiejszych trzydziestolatków, najbardziej zapisała się wyświetlana na przełomie lat 70.–80. Wojna Planet znana lepiej jako Załoga G²²⁵.

Bartek Koziczyński, autor wielu opracowań dotyczących mangi, określił Wojnę Planet jako „serial, który na zawsze zmienił peerelowską młodzież”²²⁶. Seriale te dostarczyły zupełnie innego niż dotychczas spojrzenia na kulturę Japonii. Rozpoczęła się „epoka mangi”. Przy bardzo złych opiniach dotyczących wartości podawanych w tych produkcjach, nastąpił gwałtowny wzrost zainteresowania tą twórczością.

5.2. Instytucje współpracy polsko-japońskiej

W 1992 roku nastąpiło podpisanie pomiędzy Polską a Japonią porozumienia w sprawie japońskiej pomocy kulturalnej, które zapoczątkowało przyjazdy do Polski japońskich wolontariuszy. Pracowali oni w różnych instytucjach edukacyjnych i kulturalnych kraju ucząc języka japońskiego oraz kultury Japonii²²⁷. W kolejnych latach grupy wolontariuszy japońskich przyjeżdżały do Polski i prowadziły zajęcia w wielu miastach Polski. Działania te prowadzone były w ramach programu pomocy i współpracy dla krajów Europy²²⁸. Prowadzone i organizowane były przez Japońską Organizację Współpracy JICA. Organizacja ta wspierała działania z zakresu edukacji, pomocy społecznej oraz współpracy międzynarodowej. Działania jej, oparte na pracy wolontariuszy skierowane były, w tamtym okresie, do krajów bloku wschodniego. Wolontariusze tej organizacji prowadzili zajęcia edukacyjne, wychowawcze i sportowe w szkołach, instytucjach oświatowych w Polsce promując w ten sposób kulturę Japonii. Działania te, pionierskie w swoim wymiarze, stanowiły podstawę do

²²⁴ A. Wosińska, *Czy zainteresowanie mangą i anime wpływa na stan wiedzy o Japonii i poglądy na jej temat*, [w:] A. Wosińska (red.), *Japoński soft-power. Wpływy Japonii na kulturę zachodnią*, Kirin, Bydgoszcz 2015, s. 215–232.

²²⁵ E. Witkowska, *Komiks japoński w Polsce – historia i kontrowersje*, Kirin, Toruń 2012, s. 48–57

²²⁶ B. Koziczyński, *333 popkulturowe rzeczy...PRL*, Vesper, Poznań 2009, s.24

²²⁷ Biuletyn Informacyjny Ambasady Japonii, Wydawca Ambasada Japonii w Polsce. Marzec 2009, Warszawa

²²⁸ Japan International Cooperation Agency, www.jica.go.jp [dostęp: 12.12.2020].

organizacji kolejnych tego typu działań w Polsce. W roku 2007 wygasła umowa o współpracy z JICA. Rozpoczęła się współpraca z Biurem ICEA (*International Cross – Cultural Exchange Assotiation* – Międzynarodowe Stowarzyszenie Wymiany Międzykulturowej) w Tokio i trwa do dziś²²⁹. ICEA jest japońską instytucją zajmującą się przygotowaniem i wysyłaniem do krajów europejskich nauczycieli języka japońskiego. W wielu ośrodkach w Europie prowadzą oni zajęcia z języka japońskiego i kultury Japonii. Powstała ona w 1999 roku. Celem utworzenia i działalności tej instytucji było i jest promowanie działań edukacyjnych i kultury Japonii na świecie. W ciągu swojej ponad 20 letniej działalności organizacja wysłała do krajów Europy i Azji około 300 wolontariuszy uczących w szkołach (w tym 155 do Polski)²³⁰.

W Polsce również następuje rozwój różnego rodzaju instytucji zajmujących się organizacją kontaktów wzajemnych pomiędzy Polską a Japonią. W sierpniu roku 2003 podczas wizyty w Polsce premiera Jun'ichirō Koizumiego nastąpiło ogłoszenie wspólnej deklaracji „Ku strategicznemu partnerstwu między Japonią i Polską”, która stanowiła podstawę rozszerzenia stosunków wzajemnych pomiędzy krajami²³¹. Oprócz szerokiego wachlarza ustaleń politycznych i ekonomicznych zadeklarowano również poparcie i wsparcie dla programu wymiany dwustronnej „2005 Japan-EU Year of People-to-People Exchanges”²³².

17 listopada 2011 r. decyzją Ministra Spraw Zagranicznych RP Radosława Sikorskiego został powołany w Ambasadzie RP w Tokio Instytut Kultury Polskiej²³³. „Misją Instytutu jest budowanie prawidłowego, rzeczywistego wizerunku Polski i jej rozpoznawalności w Japonii poprzez zapewnianie i przekazywanie rzetelnej informacji i wiedzy o Polsce, jej historii, dniu dzisiejszym, jej kulturze, zachodzących zmianach cywilizacyjnych, rosnącej pozycji Polski w EU, NATO, w Europie i na świecie i in. w działaniach placówki w tym kraju, szczególnie w kontaktach i w ramach współpracy z japońskimi mediami, instytucjami, uczelniami i szkołami, organizacjami pozarządowymi i in.”²³⁴.

²²⁹ M. Yoshida, *Zarys edukacji japońskiej w Łodzi* [w:] D. Jędrasiak (red.), *Polska w Japonii – Japonia w Polsce... W 100-lecie nawiązania stosunków dyplomatycznych*, Poligraf Marek Więckowski, Łódź 2019, s. 12–15.

²³⁰ ICEA, <https://www.icea-tokyo.com/> [dostęp: 10.12.2020].

²³¹ M. Pietrasiak, *Kilka słów o historii stosunków polsko-japońskich* [w:] D. Jędrasiak (red.), *Polska w Japonii – Japonia w Polsce... W 100-lecie nawiązania stosunków dyplomatycznych*, Poligraf Marek Więckowski, Łódź 2019, s. 4–6.

²³² https://www.pl.emb-japan.go.jp/relations/wizyta_premiera.htm [dostęp: 20.12.2020].

²³³ Instytut Polski, <https://instytut-polski.org/> [dostęp: 10.12.2020].

²³⁴ Instytut Polski, <https://instytut-polski.org/> [dostęp: 10.12.2020].

Instytut inicjuje i wspiera wiele działań z zakresu nauki i kultury promujących Polskę w Japonii. Jest istotnym elementem budowania wizerunku Polski i Polaków w tym kraju. Wspomaga w tych działaniach Ambasadę Japonii, która również koordynuje, inicjuje i propaguje wiele działań z zakresu nauki, kultury, sztuki i edukacji. Obejmuje patronatem szereg działań organizowanych przez podmioty w Polsce i Japonii.

5.3. Instytucje pozarządowe

Poza podmiotami państwowymi, kontaktami między Japonią i Polską zajmuje się wiele organizacji pozarządowych.

Jak podaje Ewa Pałasz-Rutkowska w swojej publikacji, w roku 2016 było w Polsce 230 instytucji, organizacji, podmiotów zajmujących się promowaniem kultury Japonii²³⁵. Na przykładzie kilku z nich zaprezentuję zakres i pole ich działalności.

Fundacja Japońska z siedzibą w Tokio założona została w 1972 roku pod jurysdykcją Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Posiada 25 oddziałów w 24 krajach świata. Kompleksowo prowadzi międzynarodową wymianę kulturalną. Swoją działalność prowadzi w trzech blokach programowych:

- 1) Kultura – wprowadza japońską kulturę w świat sztuki, mody, estetyki i designu. W ramach tego działania Fundacja realizuje program wsparcia dla twórców japońskich działających za granicą. Ważnym elementem jest też wspieranie wystaw i działań artystycznych twórców japońskich w różnorodnych dziedzinach sztuki. Dofinansowuje również wydawnictwa z zakresu promocji sztuki Japonii. Wspiera współpracę pomiędzy artystami japońskimi i zagranicznymi.
- 2) Edukacja języka japońskiego – celem tego działania jest stworzenie możliwości uczenia się języka japońskiego przez jak największą liczbę ludzi na świecie. W ramach tego działania tworzone są materiały do nauczania języka japońskiego, do wykorzystania zarówno on-line, jak i w wersji drukowanej. Organizowane są szkolenia dla nauczycieli chcących prowadzić

²³⁵ E. Pałasz-Rutkowska, *Historia Stosunków polsko-japońskich, t. 2. 1945–2019*, Polska Fundacja Japonistyczna, Warszawa 2019, s. 479.

zajęcia z języka japońskiego. Istnieje możliwość wysłania do zainteresowanego kraju eksperta do nauki języka i kultury Japonii. Organizowane są konferencje metodyczne mające na celu udoskonalenie metod nauczania języka japońskiego w różnych krajach świata, na różnych poziomach edukacyjnych

- 3) Studia japońskie, wymiana intelektualna – w ramach tego działania rozwijana jest współpraca pomiędzy naukowcami z Japonii i innych krajów. Organizowane są konferencje naukowe wielotematyczne i specjalistyczne mające na celu ułatwienie kontaktów pomiędzy naukowcami i wymianę informacji. Budowane są międzyuczelniane programy współpracy.

Wszystkie te działania podlegają na bieżąco ewaluacji i ocenianiu w celu zastosowania jak najnowocześniejszych i najefektywniejszych rozwiązań²³⁶.

Towarzystwo Polsko-Japońskie utworzone zostało 6 października 1977 roku. „Celem Towarzystwa było propagowanie kultury Japonii w Polsce. Do głównych celów działalności Towarzystwa należało:

- pogłębianie przyjaznych stosunków polsko-japońskich,
- rozwój współpracy pomiędzy narodami,
- zapoznavanie społeczeństwa polskiego z życiem narodu japońskiego, jego historią, kulturą i nauką oraz osiągnięciami gospodarczymi”.

Działalność organizacji opierała się głównie na pracy społecznej członków – pasjonatów. Organizacja posiadała strukturę oddziałów regionalnych, kierowanych przez Zarząd Główny. W 1982 roku powstał pierwszy oddział TPJ – Oddział Łódzki (OŁ), a rok później drugi – Oddział Poznański (OP lub O. Wielkopolski)²³⁷. Towarzystwo jako pierwsze w Polsce, organizowało szereg wydarzeń związanych z promocją Japonii. Do ich działań należało organizowanie koncertów muzyki japońskiej, imprez sportowych promujących japońskie sporty walki oraz odczytów i prelekcji dotyczących kultury Japonii.

²³⁶ Strona Fundacji Japonii, <https://www.jpj.go.jp/j/about/index.html> [dostęp: 10.12.2020].

²³⁷ E. Pałasz-Rutkowska, *Historia Stosunków polsko-japońskich, t. 2. 1945–2019*, Polska Fundacja Japonistyczna, Warszawa 2019.

Ośrodek Języka i Kultury Japonii im. Prof. Ryohu Umedy powstał w roku 2006 dzięki staraniom Pana Masakatsu Yoshidy i pasjonatów kultury Japonii w Łodzi. Siedzibę od początku istnienia posiada w Muzeum Archeologiczno-Etnograficznym w Łodzi. W Muzeum też organizuje swoje spotkania, zajęcia i cykliczne Dni Kultury Japonii. Działalność Ośrodka oparta jest na pracy wolontariuszy, osób zainteresowanych kulturą i sztuką Japonii. Od początku swojego istnienia stowarzyszenie organizuje szereg działań promujących kulturę Japonii. Do głównych działań należą:

- Organizacja tygodnia kultury japońskiej. W swojej historii 38 razy Ośrodek był organizatorem Dni Kultury Japonii. Odbywają się one w Muzeum Archeologiczno-Etnograficznym i uczestniczy w nich kilkuset mieszkańców Łodzi. Dni Japonii odbywają się pod patronatem Ambasady Japonii w Polsce i otwierane są uroczyście przez jej przedstawiciela. Na program składają się zawsze prelekcje tematyczne prowadzone bardzo często przez Gości z Japonii. Warsztaty kultury Japonii skierowane do odbiorców z różnych grup wiekowych, pokazy filmów japońskich oraz wystawy tematyczne (stroje japońskie, zabawki i szereg innych najczęściej związanych z tematem imprezy).
- Organizacja spotkania z kulturą japońską w Ogrodzie Botanicznym – prezentowane tam są prace artystyczne członków Ośrodka. Odbywa się również szereg wykładów i spotkań dotyczących tematycznie różnorodnych zagadnień przybliżających mieszkańcom Łodzi Japonię. Wszystko to dzieje się w oprawie roślin z Ogrodu Botanicznego, który jest współorganizatorem tej imprezy. Również ta impreza cieszy się bardzo dużym powodzeniem u Łodzian, których kilkuset bierze udział w tych najczęściej dwudniowych spotkaniach.
- Zajęcia z języka japońskiego i kultury Japonii na Uniwersytecie Trzeciego Wieku – odbiorcami są uczestnicy zajęć, osoby starsze, zainteresowane zagadnieniami japońskimi. Odbywają się tam warsztaty z orgiami, kaligrafii, malarstwa japońskiego. Prowadzona jest nauka technik artystycznych oraz kursy języka japońskiego.
- Konkurs krasomówczy – skierowany do wszystkich grup wiekowych odbiorców, polegający na prezentacji swojej osoby, zainteresowań własnych

przez uczestników. Odbywa się to w formule konkursu. Patronem tego wydarzenia również jest Ambasada Japonii w Polsce.

- Wykłady i warsztaty dotyczące kultury Japonii organizowane w centrach kultury, bibliotekach na terenie Łodzi i województwa. Przygotowane i prowadzone są przez członków Ośrodka i dotyczą generalnie wszystkich aspektów kultury Japonii.
- Spotkania warsztatowe z wolontariuszami z Japonii, którzy przyjechali do Polski i prowadzą zajęcia w placówkach oświatowych. Podczas spotkań dzielą się oni informacjami i uwagami dotyczącymi prowadzenia zajęć, przedstawiają swoje problemy organizacyjne i omawiane są dalsze działania edukacyjne.

Przy współudziale Ośrodka Języka i Kultury Japonii ukazało się kilka artykułów dotyczących zagadnień japońskich. Spis artykułów znajduje się w załącznikach.

Stowarzyszenie Ośrodek Języka i Kultury Japonii im. Prof. Ryohu Umedy współpracuje z Uniwersytetem Łódzkim, Politechniką Łódzką, II Liceum Ogólnokształcącym w Łodzi oraz innymi instytucjami kulturalnymi i oświatowymi w Łodzi i województwie. Sprawozdanie z działań w załącznikach.

Stowarzyszenie Yakumo Goto zostało założone w 2008 roku. Ma charakter edukacyjno-oświatowy i zajmuje się popularyzacją wiedzy o japońskiej kulturze, gospodarce i społeczeństwie. Od początku istnienia prezesem Stowarzyszenia jest dr hab. Jolanta Młodawska-Bronowska, prof. UŁ. Stowarzyszenie to od 2007 roku we współpracy z Wydziałem Ekonomiczno-Socjologicznym UŁ organizuje cykliczne wydarzenie – Dni Japońskie. Zapraszamy wykładowców – autorytety w dziedzinie rzetelnej wiedzy o Japonii oraz wystawców, prezentujących swoje kolekcje japońskich przedmiotów sztuki użytkowej, artystów, z japońskimi certyfikatami, prowadzących różnorakie warsztaty. Klub Yakumo-goto organizuje także konferencje międzynarodowe, dedykowane współpracy gospodarczej Polski (UE) z Japonią, pikniki japońskie dla firm z Łodzi i regionu, wymianę studentów między obu krajami (umowy o współpracy naukowo-dydaktycznej między uczelniami polskimi i japońskimi), krótkookresowe programy edukacyjne dla japońskich studentów,

wykłady ambasadorów Kraju Kwitnącej Wiśni oraz wiele innych wydarzeń o randze krajowej i zagranicznej.

W uznaniu zasług na polu krzewienia przyjaźniskich relacji między Polską i Japonią, Profesor Jolanta Młodawska-Bronowska, otrzymała specjalną nagrodę od Ministra Spraw Zagranicznych Japonii (2013) i nagrodę z rąk dziekana WES UŁ w 2022 roku.

W dniach 22–23 kwietnia 2023 r. Uniwersytet Łódzki oraz Stowarzyszenie Klub Yakumo-goto po raz szesnasty zorganizują Dni Japońskie – wydarzenie, mające na celu przybliżenie kultury, gospodarki i społeczeństwa Kraju Kwitnącej Wiśni. Realizowane jest ono pod patronatem honorowym Ambasady Japonii w Polsce oraz Prezydenta Miasta, a także wspierane przez instytucje kultury, w tym Muzeum Sztuki i Techniki Japońskiej Manggha w Krakowie. W przyszłorocznej edycji zaplanowano wykłady specjalistów oraz nauczycieli akademickich, warsztaty, koncerty i wystawy sztuki, a także stoiska z przedmiotami użytkowymi, kojarzonymi z Japonią. W wydarzeniu udział zadeklarował Ambasador Japonii w Polsce, przedstawiciele władz samorządowych oraz środowiska biznesowego, związanego z Japonią. Cieszy się ono dużym zainteresowaniem studentów łódzkich uczelni oraz mieszkańców miasta i regionu. Wydarzenie ma charakter cykliczny i wysoką renomę, i jako takie stanowi platformę spotkań, dedykowanych pasjonatom Japonii, nawiązywaniu nowych kontaktów i pogłębianiu relacji między naszymi krajami. Co roku bierze w nim udział około 1000 uczestników. Wstęp jest bezpłatny. W programie wydarzenia znajdują się prelekcje, pomyślane dla biznesu, utrzymującego kontakty z podmiotami gospodarki japońskiej, np. etykieta biznesowa, inwestycje japońskie w regionie łódzkim, zielona energia czy kąpiele leśne, jako przykład *work-life balance*²³⁸.

W Polsce kultura Japonii cieszy się dużą popularnością. W latach 80.–90. XX wieku wiele podmiotów prowadziło różnorodne działania z zakresu promowania kultury i zwyczajów Japonii. Jednak po dokonaniu analizy informacji umieszczonych w Internecie okazuje się, że wiele z tych działań miało charakter jednorazowego wydarzenia lub wydarzenia o małym zasięgu lokalnym. Bardzo często informacja o wydarzeniu, jej ekspozycja przerastała jego rangę. Analizując informacje w Internecie, dotyczące wydarzeń związanych z promowaniem kultury Japonii przez różne podmioty, okazało się, że na 7 sprawdzonych informacji 5 dotyczyło wydarzeń, które

²³⁸ Informacja własna prof. Jolanty Młodawskiej-Bronowskiej, 2023.

odbyły się kilka lat temu. Można więc wysnuć wniosek, że pomimo tak dużej obecności informacji o wydarzeniach w Internecie, w rzeczywistości ich ilość jest proporcjonalnie mniejsza. Pojawianie się takich inicjatyw związane jest na ogół z aktywnością własną osób, które swoje zainteresowania przekazują innym. Ich zapał, aktywność, stanowią o sukcesie danego przedsięwzięcia. Stąd też, gdy zabraknie inicjatora i osoby prowadzącej projekty, stają się nieaktywne. Zostaje tylko informacja w myśl hasła, że w Internecie nic nie ginie.

Pewnego rodzaju uporządkowanie tych informacji spowodowała 100. rocznica odzyskania przez Polskę niepodległości (1918 r.) oraz 100. rocznica nawiązania stosunków dyplomatycznych pomiędzy Polską i Japonią (1919 r.). Wydarzenie to stało się impulsem do zwiększenia działań w zakresie promocji współpracy Polski i Japonii. W wielu miastach Polski odbyło się szereg wydarzeń naukowych, kulturalnych i promocyjnych. Miały one na celu, i cel ten uważam osiągnęły, pokazać zasięg i zakres współpracy, stosunków wzajemnych pomiędzy naszymi państwami. Działania te wpisywały się bardzo dobrze w promocję Japonii i jej kultury w Polsce. Zostały one udokumentowane w wydawnictwie Ambasady Japonii w Polsce²³⁹. Były one sponsorowane przez stronę japońską, co świadczy o realizowaniu założeń dyplomacji publicznej. Należy również podkreślić, że nieodłącznym elementem tych działań była dyplomacja edukacyjna. Wiele imprez odbywało się na uczelniach wyższych, a niektóre z nich również w szkołach średnich. Dyplomaci japońscy, w tym Ambasador Japonii wielokrotnie brali udział w inicjatywach związanych z promowaniem kultury, nauki i edukacji tego państwa.

W biuletynie Ambasady Japonii zostało wykazanych szereg imprez cyklicznych i jednorazowych związanych z nawiązaniem stosunków międzynarodowych między Polską i Japonią organizowanych w wielu miastach w naszym kraju. Stanowią one ważny element budowania wizerunku Japonii w Polsce.

Stopniowo rośnie zainteresowanie tematyką Japonii w Polsce. Na pewno ma wpływ na to pojawianie się na polskich rynkach towarów japońskiego pochodzenia. Również coraz popularniejsze w nowych realiach ekonomicznych stają się japońskie firmy rozpoczynające działalność gospodarczą w Polsce. W chwili obecnej działa na

²³⁹ Biuletyn Informacyjny Ambasady Japonii, Wydawca Ambasada Japonii w Polsce. Styczeń 2019, Warszawa

polskim rynku ponad 300 firm z kapitałem japońskim, które zapewniają ok. 40 000 miejsc pracy²⁴⁰.

5.4. Stereotyp Polaka i Japończyka

Nie jesteśmy w stanie określać ludzi z wyłączeniem emocji. Są one niezmiernie ważnym elementem postrzegania jednego człowieka przez drugiego. Postrzeganie danej jednostki czy grupy społecznej wynika w dużej mierze z tego, jakie kontakty miała osoba wydająca opinię z przedstawicielami danej nacji czy grupy. Kontakty te mogą być różnego rodzaju. Począwszy od propagowanych przez media informacji dotyczących danego kraju (miejsca), poprzez opowiadania przyjaciół, znajomych, którzy zetknęli się z daną grupą (tu od razu narzuca się obraz zapamiętany przez daną osobę, jej projekcja), aż po kontakty bezpośrednie z przedstawicielami danej społeczności. Stąd też niemożność uwolnienia stereotypu od generalizowania i subiektywizmu oraz wyraźnie widoczna tendencja do uogólniania. Stereotyp jawi się jako zbiór informacji i wyobrażeń utrwalanych i przekazywanych na różne sposoby. Pierwszy kontakt z daną nacją, a nawet ogólne nastawienie, może rzutować na odbiór danej grupy²⁴¹.

Od lat budowany jest w Polsce stereotyp honorowego, pracowitego i nowoczesnego Japończyka, ale w Japonii pojawia się też stereotyp Polaka. W miarę rozwoju technik informacyjnych, turystyki, współpracy wzajemnej stereotyp ten ulega zmianie. Taką rolę pełni dyplomacja publiczna, ale również jej fragment – dyplomacja cyfrowa. Zmianie też ulega zasób informacji o tych krajach. Od początkowo fragmentarycznych informacji, dotyczących tylko podstawowych dziedzin życia w Polsce i Japonii, do wzajemnego poznawania kultury i socjologii obu państw. W chwili obecnej dzięki rozwojowi technik komunikacyjnych informacje wzajemne o Polsce i Japonii są pełniejsze. Zainteresowane osoby mogą wyszukiwać ważnych dla siebie informacji. Jednak analizując literaturę można stwierdzić, że w Japonii nie istnieje stereotyp Polaka. Informacje o Polsce są tam tak fragmentaryczne i niepełne,

²⁴⁰ <https://www.paih.gov.pl/20190120/> [dostęp: 10.12.2020].

²⁴¹ B. Morcinek, *Sarmata w oczach Samuraja – kilka słów o stereotypie Polaka w Japonii i autostereotypie Japończyka*, „Postscriptum Polonistyczne” 2008, nr 1(1), s. 115–134.

że nie można na ich podstawie zbudować jasnego, rzetelnego obrazu²⁴². Często informacje o Polakach są ogólnikowe i powierzchowne w stylu: miły, wysoki, głośny itp. Związane jest to niewątpliwie z niewielką ilością informacji o Polsce w Japonii. Świadczy to o tym, że o ile japońska dyplomacja publiczna oddziałuje na świadomość Polaków, o tyle odwrotne działania są niewystarczające.

W naszym kraju przez lata budowany był stereotyp Japończyka oparty głównie na filmach prezentowanych w telewizji w latach 70.–80. XX wieku. Postać samuraja, o wysokim poczuciu własnego honoru, godności i oczywiście zdolności popelnienia rytualnego seppuku. W latach 80., jak już nadmieniałem wcześniej, mieszkańcy Japonii kojarzyli się w Polsce z solidnością i zaangażowaniem w pracy oraz silnym oddaniem sukcesom zawodowym. Te cechy były prezentowane jako wiodące, gdy poruszano temat Japonii. Przeciwwstawiano je naszym polskim „narodowym” cechom, takim jak swobodne podejście do pracy i obowiązków zawodowych. W chwili obecnej pojawia się wiele publikacji „demitologizujących” stereotyp mieszkańca Japonii. Na rynku dostępnych jest wiele popularnych wydawnictw, w których autorzy krytycznie i wręcz z odrobiną sarkazmu odnoszą się do cech japońskiego społeczeństwa. Wymienić można najpopularniejsze z nich, takie jak: *Japoński wachlarz* Joanny Bator (2004), *Japonia w sześciu smakach* Anny Świątek (2012). Ma to niewątpliwie związek z informacjami o problemach społecznych, jakie pojawiają się we współczesnej Japonii, i niewątpliwie zmienia ten trochę wyidealizowany obraz mieszkańca Japonii w oczach Polaków.

5.5. Znajomość realiów Polski i Japonii

W ramach prowadzonych przeze mnie badań, dotyczących dyplomacji edukacyjnej w procesie kształtowania wizerunku Japonii, przeprowadziłem ankietę wśród uczniów szkół japońskich i polskich. Jej celem było określenie stopnia znajomości obu społeczeństw, co również można uznać za potencjalne efekty aktywności dyplomatycznej obu partnerów, a jednocześnie wskazać na pewne luki, które należy zminimalizować, aby wzajemna współpraca mogła przynosić większe

²⁴² Ibidem.

korzyści dla budowania pożądanego wizerunku właśnie. Ankietowaniu poddano grupy uczniów z Japonii i Polski.

Podstawą prowadzonego badania była ankieta zawierająca dwie grupy pytań. Pierwsza zawierała pytania dotyczące samooceny ankietowanego (pytania 1–5), w zakresie jego znajomości zagadnień zawartych w temacie, druga dotyczyła znajomości podstawowych tematów z zakresu kultury, ekonomii, zagadnień społecznych, historii oraz współczesnych problemów społeczno-politycznych Polski i Japonii. Pytania zostały skonstruowane na bazie określeń i definicji stosowanych w wymienionych działach wiedzy. Ankietę przeprowadzono wśród 115 uczniów przypadkowo wybranych łódzkich szkół ponadpodstawowych oraz 27 uczniów japońskiej szkoły średniej z Osaki. Przeprowadzono ją bez wcześniejszej zapowiedzi i bez wykorzystywania Internetu jako źródła informacji w danej chwili. Odpowiedzi zebrano w tabele i wykresy. Badanie to jest pilotażowym, jakim chcemy objąć wybrane szkoły ponadpodstawowe w Polsce i Japonii.

Polska – Japonia – znajomość realiów Polski wśród uczniów szkół ponadpodstawowych na przykładzie wybranych japońskich placówek oświatowych. Studium przypadku. Przeprowadzono badania wśród uczniów Szkoły z Osaki

Osaka International School of Kwansai Gakuin i Senri International School of Kwansai Gakuin to dwie siostrzane szkoły położone w północnej Osace, które dzielą kampus, cel i misję. Powstały w 1991 r. Osaka International School (OIS) i Senri International School (SIS) to szkoły, które oferują program International Baccalaureate (IB). Absolwenci obu szkół kontynuują naukę w wielu najlepszych uniwersytetach na całym świecie, w tym w USA, Wielkiej Brytanii, Kanadzie i Japonii. Szkoły są akredytowane przez Western Association of Schools and Colleges (WASC) i są członkiem Rady Międzynarodowych Szkół (CIS) oraz Japońskiej Rady Międzynarodowych Szkół (JCIS). Zostały również wybrane jako jedne z Super Global High Schools Ministerstwa Edukacji. Dwie siostrzane szkoły posiadają wspólny kampus „SOIS” oznacza to, że uczniowie OIS i SIS mogą spędzać ze sobą mnóstwo czasu, tworząc prawdziwie stymulujące międzykulturowe środowisko uczenia się. Biblioteka, kawiarnia, sala gimnastyczna i obiekty sportowe, laboratoria naukowe, pomieszczenia artystyczne i sale muzyczne, to miejsca, w których uczniowie

codziennie uczą się i spotykają. Szkoły realizują wspólny program niektórych przedmiotów, np. sztuki, muzyki czy wychowania fizycznego. Rok szkolny rozpoczyna się 1 kwietnia w (OIS), a w (SIS) w sierpniu. Rok szkolny podzielony jest na 3 semestry, jesienny, zimowy i wiosenny. Lekcje prowadzone są po japońsku i angielsku, i trwają 55 min. Oprócz japońskich nauczycieli, w szkole uczą nauczyciele innych narodowości – Anglicy, Amerykanie, nauczyciele z Kanady czy z Chin. Ogółem w szkole można spotkać aż 26 różnych narodowości. Obie szkoły organizują wspólne wydarzenia, koncerty, zawody sportowe i obozy dla uczniów. Obie uczą szacunku i poszanowania dla innych kultur. W 2018 roku szkoła nawiązała współpracę z II Liceum Ogólnokształcącym w Łodzi.

Na ile znasz Polskę...?

Ankieta dotyczy znajomości zagadnień związanych z Polską wśród uczniów japońskich szkół ponadpodstawowych.

1. Czy Twoim zdaniem wiesz o Polsce:
 - a) bardzo dużo
 - b) dużo
 - c) mało
 - d) nic
2. Wiadomości o tym kraju uzyskujesz najczęściej:
 - a) z telewizji
 - b) z Internetu
 - c) z książek
 - d) z filmów
 - e) z innych źródeł
3. Twoje wiadomości dotyczą przede wszystkim:
 - a) kultury (film, kino, komiks)
 - b) historii
 - c) polityki
 - d) zagadnień gospodarczych
 - e) muzyki
 - f) inne

4. Czy uważasz, że Polska jest krajem, który liczy się w gospodarce i polityce światowej?
- a) tak
 - b) nie
 - c) nie mam zdania
5. Czy Twoim zdaniem Japonia i Polska mają silne więzi ekonomiczne?
- a) tak
 - b) nie
 - c) nie mam zdania
6. Fryderyk Chopin to:
- a) kompozytor
 - b) pisarz
 - c) prezydent
7. Stolicą Polski jest:
- a) Kraków
 - b) Warszawa
 - c) Łódź
8. Według Ciebie najbardziej znani Polacy to:
- a) Maria Skłodowska-Curie
 - b) Jan Paweł II
 - c) Robert Lewandowski
 - d) Mikołaj Kopernik
9. Liderem przemian społecznych w latach 80. w Polsce był:
- a) Lech Kaczyński
 - b) Lech Wałęsa
 - c) Tadeusz Mazowiecki
10. Bigos to:
- a) nazwa tworzywa sztucznego
 - b) potrawa z kapusty i dodatków
 - c) rodzaj budowli.

Analizując uzyskane wyniki można stwierdzić, że zagadnienia związane z Polską, według samooceny ankietowanych, znane są w stopniu, można powiedzieć dostatecznym.

Zdecydowana większość ankietowanych określiła swoją wiedzę o Polsce jako małą (18/27). Kilka osób stwierdziło, że wie o Polsce bardzo dużo (2/27) i dużo (3/27) (Tabela nr 10, Wykres nr 7).

Ankietowani, w przytłaczającej większości zadeklarowali, że ich wiadomości o Polsce pochodzą głównie z Internetu (11/27). Zauważalna liczba respondentów, jako źródło informacji o Polsce, wskazała telewizję (6/27) (Tabela nr 11, Wykres nr 8).

Wiadomości, które posiadają ankietowani dotyczą przede wszystkim historii Polski (10/27). Na kolejnym miejscu zainteresowań uplasowała się kultura (film, kino, komiks) (4/27). Natomiast ankietowani wskazali na słabą znajomość zagadnień ekonomicznych i gospodarczych (Tabela nr 12, Wykres nr 9). Podobnie ankietowani wskazali w zdecydowanej większości, że nie wiedzą czy Polska jest państwem, które ma wpływ na gospodarkę światową (14/27) (Tabela nr 13, Wykres nr 10). Stosunkowo duża grupa wskazała, że Polska ma wpływ na gospodarkę światową (8/27).

Podzielone były odpowiedzi na pytanie dotyczące więzi ekonomicznych między Polską a Japonią. Większość wskazała, że nie ma zdania na ten temat (15/27), a pozostali ankietowani wskazali w odpowiedziach, że tak (5/27) i nie (5/27) (Tabela nr 14, Wykres nr 11).

Japonia – Polska – znajomość realiów Japonii wśród uczniów szkół ponadpodstawowych na przykładzie wybranych łódzkich placówek oświatowych. Studium przypadku. Ankieta przeprowadzono wśród uczniów II Liceum Ogólnokształcącego im. Gabriela Narutowicza w Łodzi

Ankieta zawierała następujące pytania:

- 1) Czy Twoim zdaniem, wiesz o Japonii:
 - a) bardzo dużo
 - b) dużo
 - c) mało
 - d) nic
- 2) Wiadomości o tym kraju uzyskujesz najczęściej:
 - a) z telewizji
 - b) z Internetu
 - c) z książek

- d) z filmów
 - e) z innych źródeł
- 3) Twoje wiadomości dotyczą przede wszystkim:
- a) kultury (film, kino, komiks)
 - b) historii
 - c) polityki
 - d) zagadnień gospodarczych
 - e) muzyki
 - f) inne
- 4) Czy uważasz, że Japonia jest krajem, który ma wpływ na gospodarkę i politykę światową?
- a) tak
 - b) nie
 - c) nie mam zdania
- 5) Czy Twoim zdaniem Polska i Japonia mają silne więzi ekonomiczne?
- a) tak
 - b) nie
 - c) nie mam zdania
- 6) Samuraj to:
- a) danie w restauracji
 - b) samolot transportowy
 - c) wojownik japoński
- 7) Hikikomori to:
- a) popularne japońskie imię żeńskie
 - b) choroba związana z niedostosowaniem społecznym
 - c) rodzaj rośliny leczniczej
- 8) Seppuku to:
- a) potrawa kuchni japońskiej
 - b) rytualne samobójstwo samuraja
 - c) jedna z wysp japońskich

- 9) Abenomics to:
- a) angielskie określenie Japonii stosowane w XIX w.
 - b) nazwa polityki prowadzonej przez premiera Japonii
 - c) typ budowy dachu domu japońskiego
- 10) Kaizen to:
- a) ciasto japońskie wykonywane z ryżu i ryb
 - b) nazwa elementu zbroi samuraja
 - c) sposób zarządzania nowoczesnym przedsiębiorstwem.

Analizując uzyskane wyniki można stwierdzić, że zagadnienia związane z Japonią, według samooceny ankietowanych, znane są również w stopniu dostatecznym. Ponad połowa ankietowanych określiła swoją wiedzę o Japonii jako małą (57/115). Podobna ilość osób określiła swoje wiadomości jako bardzo duże (5/115) i jako nic (7/115) (Tabela nr 20, Wykres nr 17).

Ankietowani, w przytłaczającej większości zadeklarowali, że ich wiadomości o Japonii pochodzą głównie z Internetu (93/115). Pozostałe kanały informacji są zdecydowanie niszowe. Pozyskiwanie wiadomości z książek zadeklarowała 1 osoba! (Tabela nr 21, Wykres nr 18)

Wiadomości, które posiadają dotyczą głównie zagadnień z zakresu szeroko rozumianej kultury (komiks, film, muzyka). Ankieta nie doprecyzowuje dokładnie o jaki dział kultury chodzi. Na kolejnych miejscach zainteresowań uplasowała się historia i niedoprecyzowane w ankiecie „inne”. Natomiast ankietowani wskazali na słabą znajomość zagadnień politycznych i gospodarczych (Tabela nr 22, Wykres nr 19). Podobnie ankietowani wskazali w zdecydowanej większości, że Japonia jest państwem, które ma wpływ na gospodarkę światową. Niewielka grupa osób wskazała, że nie ma zdania w tym zakresie (Tabela nr 23, Wykres nr 20).

Podzielone były odpowiedzi na pytanie dotyczące więzi ekonomicznych między Polską a Japonią. Połowa ankietowanych wskazała, że nie ma zdania w tym temacie (Tabela nr 24, Wykres nr 21).

Podsumowując część zawierającą samoocenę ankietowanych można stwierdzić, że wiedza uczniów szkół ponadpodstawowych jest fragmentaryczna i niepełna. Dotyczy głównie zagadnień związanych z kulturą. Można domniemywać, że to zainteresowanie dotyczy współczesnych form przekazu, takich jak manga i anime,

które obecnie w znacznym stopniu opanowują rynek europejski i są modne wśród młodego pokolenia Polaków. Ankietowani zdają sobie sprawę, że Japonia jest potęgą światową i ma wpływ na gospodarkę światową, jednak nie wiedzą jaki jest zakres współpracy Polski z Japonią. Jednocześnie ankiety dostarczają informacji, że większość młodych ludzi uzyskuje informacje z Internetu. Nie jest to nic odkrywczego, w dzisiejszych czasach, jednak niepokój może budzić fakt, że wydawnictwa książkowe wskazał tylko 1 ankietowany!

Druga część ankiety, wymagająca pewnej wiedzy, potwierdza wyniki części pierwszej. Większość ankietowanych zna odpowiedzi dotyczące zagadnień historycznych, związanych z tradycją Japonii (Tabela nr 25, Wykres nr 22). Rozdźwięk w odpowiedziach pojawia się głównie przy pytaniach dotyczących zagadnień ekonomicznych i społecznych (Tabela nr 26, 27, 28, 29, Wykres nr 23, 24, 25, 26).

Tabela nr 6. Porównanie odpowiedzi uczniów z Polski i Japonii

Co wiem o:	Polsce	Japonii
Bardzo dużo	7,40%	4,20%
Dużo	11,10%	41,02%
Mało	66,70%	31,62%
Nic	14,01%	5,98%

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Próbując podsumować uzyskane wyniki można stwierdzić, że niewątpliwie uczniowie łódzkich szkół średnich są typowymi przedstawicielami młodego pokolenia. Budując swoją wiedzę o najnowsze środki przekazu informacji wpisują się w obraz człowieka społeczeństwa informatycznego. Nie są im obce techniki komputerowe. To wskazuje na dobry start do współpracy w zakresie nowych technologii. To również wskazuje na siłę i znaczenie dyplomacji cyfrowej. Nie zostają oni w tyle za przedstawicielami innych państw i mogą pełnić rolę równorzędnego partnera dla młodzieży z innych krajów. Dzięki wykorzystaniu możliwości elektronicznych środków przekazu mogą od razu wejść czynnie w mechanizm budowania światowego, globalnego systemu edukacji i aktywnie w nim uczestniczyć. Posiadają oni do dyspozycji instrument do zrozumienia „innych kultur,

postaw i zachowań”²⁴³. Biorąc pod uwagę fakt, że istnieje szereg programów międzynarodowej mobilności młodzieży, ankietowani mają szansę skorzystać z nich, gdyż posiadają umiejętności im to umożliwiające. Dzięki temu możliwe stanie się skorzystanie przez nich z możliwości jakie daje udział w międzynarodowych programach kształcenia na odległość czy bezpośrednich wymianach pomiędzy szkołami. Na bazie kontaktów internetowych, portali społecznościowych czy platform międzynarodowej komunikacji uczniowie szkół ponadpodstawowych mogą wejść w obszar międzynarodowej współpracy. W obecnych czasach rośnie zainteresowanie szkół międzynarodowymi kontaktami bezpośrednimi. Zarówno kraje europejskie, jak i kraje azjatyckie otwierają się na studentów z zagranicy. Japonia jest krajem w pierwszej dziesiątce na świecie pod względem przyjmowania obcokrajowców na swoje uczelnie. W 2016 roku Japonia zajmowała dziewiąte miejsce na świecie, jeśli chodzi o miejsca na wyższych uczelniach dla obcokrajowców (<http://www.apui.edu.pl>). Stanowi to szansę dla polskiej młodzieży, zainteresowanej Japonią, studiowania w tamtejszych uczelniach. W Polsce są szkoły średnie realizujące nauczanie języka japońskiego i kultury Japonii, których uczniowie od lat uczestniczą w tego typu projektach (<http://www:2lo-lodz.pl>). Biorąc pod uwagę fakt, że międzynarodowy wymiar edukacji staje się istotnym elementem dyplomacji publicznej (Broś 2016), młodzi ludzie biorąc udział w tym procesie, stają się jednocześnie jej aktywnymi uczestnikami. Dzięki temu mogą uczestniczyć w konsultowaniu decyzji podejmowanych przez rządzących, na bieżąco wyrażać swoje opinie i komentarze. Staną się wtedy częścią światowego procesu współpracy międzynarodowej i rozwoju. W chwili obecnej taka sytuacja jest ważnym elementem dyplomacji publicznej i stanowi o jej wartości i autentyczności.

Wnioski

Japonia jest jednym z państw azjatyckich, który otwiera się na Europę. Świadczą o tym jej działania na polu edukacji i szkolnictwa wyższego. Japońskie uczelnie poszukują studentów w krajach europejskich i japońskie szkoły średnie szukają kontaktu z europejskimi szkołami średnimi. Jest to szansa dla młodych ludzi zainteresowanych kontynuowaniem nauki w tym kraju.

²⁴³ E. Gilboa, *Dyplomacja w epoce informacji*, [w:] B. Ociepka (red.), *Dyplomacja publiczna*, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 2008.

W Polsce, na przykładzie łódzkich szkół średnich, można powiedzieć, że występuje zainteresowanie uczniów Japonią i zagadnieniami z nią związanymi. Niemniej jednak wiedza w tym zakresie jest wyrywkowa i dotyczy niektórych tylko dziedzin, takich jak kultura. Wskazane wydaje się udostępnienie zainteresowanym tymi tematami młodemu ludziom, kompleksowej i aktualnej wiedzy z zakresu współczesnych zagadnień ekonomicznych i gospodarczych Japonii.

Internet stanowi podstawowe źródło informacji w zakresie tematów związanych z Japonią i to on jest narzędziem używanym, w zasadzie wyłącznie, przez młodego człowieka do zdobywania wiedzy. Dlatego też większość działań organizacyjnych, informacyjnych, poznawczych i edukacyjnych dotyczących zagadnień współpracy szkół polskich ze szkołami japońskimi powinno lokować się w tym właśnie źródle.

Zasadne może być stworzenie platform współpracy wykorzystywanych zarówno w działaniach informacyjnych, jak i edukacyjnych, prowadzonych w ramach wspólnych przedsięwzięć.

Istnieje cały czas potrzeba i konieczność dostarczania młodemu ludziom możliwości zdobywania i kształtowania wiedzy w tym zakresie. Klasyczny układ zainteresowania Japonią zawiera ciąg zdarzeń od poznania kultury (manga, anime) poprzez historię do współczesnych zagadnień społecznych i gospodarczych. Na podstawie ankiet można stwierdzić, że jesteśmy na początku tej drogi i trzeba, i warto ją kontynuować.

Badania stanowiące podstawę niniejszej pracy, dotyczą zagadnień stosunkowo nowych. Dużo badań jest prowadzonych odnośnie do umiędzynarodowienia szkół wyższych, natomiast mało analiz dotyczy szkół średnich. W mojej opinii aktualnie ważnym elementem edukacji stają się kontakty zagraniczne między uczniami szkół z różnych krajów i one wymagają monitorowania. Kontakty te dostarczają ważnych elementów wzbogacających i uzupełniających zagadnienia realizowane przez uczniów w szkołach podczas zajęć dydaktycznych. Nowoczesne technologie komunikacyjno-informacyjne pozwalają na rozszerzenie kontaktów pomiędzy uczniami ze szkół w różnych krajach. Międzynarodowa współpraca uczniów pozwala na wymianę doświadczeń pomiędzy współpracującymi szkołami, wzajemne poznanie się oraz budowanie płaszczyzny współpracy międzynarodowej na poziomie szkolnym. Jest to bardzo istotny element kształtujący postawy młodych ludzi, co ma bezpośrednie przełożenie na ich działania w przyszłości, w dorosłym życiu.

W chwili obecnej niewiele szkół w Polsce podejmuje i realizuje kontakty ze szkołami w Japonii. Bardzo często kontakty te opierają się na bazie znajomości towarzyskich nauczycieli. Taką formę nie wyklucza dyplomacja publiczna, a nawet zakłada jej sensowność. Tym niemniej za tą konstatacją kryje się pewna trudność. Nie ma jasno określonych zasad nawiązywania kontaktów, baz danych adresowych szkół zainteresowanych kontaktami, jak jest w przypadku kontaktów z wieloma innymi krajami. Nie ma zasad finansowania tych spotkań i projektów. Ambasada Japonii włącza się w niektóre zadania edukacyjne, niektóre inicjuje. Intensyfikacja tych działań następuje najczęściej z okazji rocznicowych. W mojej ocenie, aby dyplomacja edukacyjna przyniosła lepsze efekty, te działania powinny być bardziej zróżnicowane, skierowane do różnych odbiorców i zdecydowanie bardziej systematyczne.

Biorąc pod uwagę fakt coraz większego zaangażowania krajów azjatyckich w politykę europejską, rosnące zaangażowanie ekonomiczne w Europie, jak najbardziej uzasadnione wydaje się zbadanie dotychczasowych działań w zakresie kontaktów między szkołami Polski i Japonii oraz wskazanie na tej podstawie kierunków rozwoju i dopracowania zasad ich funkcjonowania, co na pewno przełoży się na wzrost ich efektywności oraz zwiększenie ich natężenia. Jak było powiedziane, te relacje stanowią również ważny element dyplomacji publicznej, choć jak do tej pory mało wykorzystywane. Ułatwia wzajemne poznanie kultur oraz zachęca do nauki języków, co ułatwia komunikację.

5.6. Placówki oświatowe realizujące kontakty z Japonią

Badania ankietowe dotyczące możliwości współpracy edukacyjnej ze szkołami japońskimi oraz atrakcyjności tejże przeprowadziłem wśród szkół średnich i placówek oświatowych w Polsce, realizujących kontakty ze szkołami z Japonii. Badania były prowadzone w latach 2018–2020. Na podstawie ankiet, które przygotowałem dla szkół chciałem uzyskać odpowiedzi na pytania:

1. Jak wygląda struktura kontaktów polsko-japońskich na poziomie szkół średnich. Jaki jest ich zasięg, charakter i częstotliwość. Czy działania te obejmują kontakty tylko na drodze wymiany informacji (jeśli tak, to czego one dotyczą, jak są intensywne i co jest ich efektem?). Czy te działania obejmują kontakty bezpośrednie uczniów, czyli wizyty w szkołach grup uczniów, pojedynczych uczniów, nauczycieli?

2. Jak wygląda sposób nawiązywania kontaktów i „szukania” partnera. Co stanowi źródło informacji dla szkół o partnerach. Czy są to źródła państwowe, biznesowe czy też prywatne. Na jakiej zasadzie są one nawiązywane, czy powstają jakieś wieloletnie umowy i plany działania?

3. Jakie są źródła i sposoby finansowania działań w zakresie międzyszkolnych kontaktów polsko-japońskich. Czy środki na realizację wspólnych projektów pochodzą z budżetu państwa, samorządu, czy są to środki z biznesu lub środki własne realizujących wymianę szkół i uczestników?

4. Jaki jest zakres merytoryczny prowadzonych wspólnie działań. Czy tematyka projektów, zagadnienia opracowywane i wspólnie realizowane dotyczą tematów kulturowych, historycznych, społecznych czy innych. Jak są budowane podstawy merytoryczne projektów i czego dotyczą oraz jaki jest cel realizacji właśnie takich zagadnień tematycznych?

5. Jaki jest wpływ kontaktów i wspólnych działań edukacyjnych na kształtowanie wizerunku państwa. W jaki sposób realizacja wzajemnych kontaktów młodzieży, na różnych poziomach edukacyjnych ma wpływ na wiedzę o danym kraju, znajomość jego realiów politycznych, ekonomicznych i społecznych i w jaki sposób wpływa to na wizerunek państwa, jako całości?

Na podstawie wskazówek metodologicznych, opisanych w pracy Bäckera, podporządkowałem metodę problemowi badawczemu zgodnie z metodologią badań politologicznych: „metoda powinna być dobrana zależnie od postawionego problemu badawczego”²⁴⁴.

Badania w ramach projektu obejmowały następujące działania:

- uzyskanie informacji od organów sprawujących nadzór pedagogiczny o szkołach realizujących zajęcia z języka japońskiego i kultur Dalekiego Wschodu.

Wysłane zostały pisma do Ministerstwa Edukacji oraz Kuratoriów Oświaty, jako organów sprawujących w województwach nadzór pedagogiczny nad szkołami, z prośbą o informację o placówkach realizujących w poszczególnych województwach zajęcia z języka japońskiego i kultur Wschodu.

²⁴⁴ R. Bäcker, *Metodologia badań politologicznych*, Uniwersytet M. Kopernika w Toruniu, PTNP, Warszawa 2016, s. 115.

- uzyskanie informacji od instytucji nadzorujących i wspomagających współpracę międzynarodową między Polską a Japonią o realizowanych przez szkoły w Polsce i Japonii wspólnych projektach.

Wysłane zostały pisma z zapytaniem o powyższe tematy do Ambasady Japonii w Polsce, Instytutu Kultury Polskiej w Tokio.

- analiza informacji internetowych oraz kontaktów własnych, które nawiązałem podczas rozmów prowadzonych przy organizacji wymian szkolnych oraz rozmów studyjnych prowadzonych w Japonii, w trakcie badań studyjnych w latach 2018–2019.

Niestety, w wyniku tych zapytań, nie uzyskano satysfakcjonujących odpowiedzi. Ministerstwo Edukacji oraz Kuratoria Oświaty opierając swoją wiedzę na danych zawartych w Systemie Informacji Oświatowej (SIO), odpowiedziały, że nie posiadają wiadomości o szkołach i placówkach edukacyjnych prowadzących nauczanie języka japońskiego i kultur Wschodu na swoim terenie.

Ambasada Japonii oraz Instytut Kultury Polskiej w Tokio zadeklarowały daleko idącą, szeroką współpracę, jednak również nie posiadały żadnych danych na temat współpracy między szkołami z Japonii i Polski. Świadczy to, moim zdaniem, o niedociągnięciach związanych z realizacją dyplomacji edukacyjnej. Tego typu dane oraz wsparcie, zachęty dla większej aktywności powinny znaleźć się w kręgu zainteresowania decydentów.

Dlatego też informacje o szkołach prowadzących tego typu działania uzyskałem ze źródeł własnych oraz z Internetu. Wysłano ankiety do 12 placówek, o których pozyskałem informacje, że prowadzone są w nich zajęcia z języka japońskiego. Uzyskałem odpowiedź od pięciu. W ten sposób wyłoniona została grupa 5 placówek oświatowych, w których realizowane są działania będące w kręgu zainteresowań projektu.

Tabela nr 7. Wykaz placówek objętych badaniem

L.P.	Nazwa placówki	Adres
1.	II Liceum Ogólnokształcące im G. Narutowicza	90-031 Łódź ul. Nowa 11/13
2.	Liceum Ogólnokształcące przy PJATK	Warszawa ul. Szczęśliwicka 33
3.	Liceum Ogólnokształcące nr 8 w Zabrzu	41-806 Zabrze ul. Korczoka 98
4.	Prywatne Liceum Sióstr Nazaretanek z Oddziałami Międzynarodowymi	00-720 Warszawa ul. Czerniakowska 137
5.	Miejski Dom Kultury w Lublińcu	42-700 Lubliniec ul. Plebisycytowa 9

Źródło: Opracowanie na podstawie badania własne.

W celu uzyskania odpowiedzi na pytania postawione w poprzedniej części pracy, została przygotowana ankieta, którą rozesłano do powyższych szkół.

Ankieta zawierała następujące pytania:

- 1) Od ilu lat realizowane są zajęcia z języka i kultury Japonii w Państwa szkole?
- 2) Jaka jest formuła realizowanych zajęć? (zajęcia pozalekcyjne, koła zainteresowań, akcje promocyjne, inne).
- 3) Ilu uczniów korzysta z zajęć języka japońskiego/ kultury Japonii?
- 4) Czy posiadają Państwo kontakty z podmiotami w Japonii?
- 5) W jaki sposób nawiązali Państwo te kontakty?
- 6) Jakie są źródła finansowania Państwa działań?
- 7) Proszę podać przykładowe działania realizowane w ramach kontaktów partnerskich.
- 8) Co, Państwa zdaniem, może przyczynić się do zintensyfikowania wzajemnych kontaktów między szkołami z Japonii i Polski?
- 9) Jaki wpływ, Państwa zdaniem, mają realizowane przez Waszą Szkołę działania na budowanie jej wizerunku i wizerunku Polski w oczach japońskiego Partnera?
- 10) Inne uwagi, którymi chcą się Państwo z nami podzielić (trudności, sukcesy, wspólne plany itp.)

Analizując odpowiedzi respondentów należy stwierdzić, że:

Jeżeli chodzi o strukturę kontaktów polsko-japońskich na poziomie szkół średnich, ich zasięg, charakter, częstotliwość, to w chwili obecnej są one realizowane w wąskim zakresie. Kontakty dotyczą przede wszystkim wymiany informacji oraz organizacji zajęć z zakresu języka japońskiego lub kultury Wschodu dla

zainteresowanych uczniów. W dwóch badanych placówkach (II LO Łódź, MDK Lubliniec) zajęcia prowadzone są przez wolontariuszy z Japonii.

Zajęciami tymi objęte są różne grupy uczniów w zależności od ankietowanej placówki. Nie mniej jednak można stwierdzić, że dotyczą przede wszystkim młodzieży uczącej się w tych szkołach i zainteresowanej tymi zagadnieniami. Jeżeli są zajęcia, to mają one charakter nieobowiązkowy i uczęszcza na nie od kilkunastu do kilkudziesięciu uczniów.

W trzech kolejnych przypadkach (II LO Łódź, LO przy PJATK Warszawa, Prywatne LO Sióstr Nazaretanek Warszawa) organizowane i realizowane były wymiany młodzieży ze szkołami z Japonii.

Jeśli chodzi o pytanie drugie to należy stwierdzić, że w zakresie nawiązywania kontaktów pomiędzy placówkami polskimi i japońskimi nie ma uporządkowanych schematów. Kontakty te nawiązywane są zarówno przy pomocy instytucji państwowych (Ambasada Japonii – LO nr 8 Zabrze), przy pomocy międzynarodowych organizacji pozarządowych (ICEA – II LO Łódź), czy też samych szkół japońskich (LO przy PJATK, LO Sióstr Nazaretanek Warszawa), czy osób prywatnych przy wykorzystaniu ich osobistych kontaktów (MDK Lubliniec). Wszystkie ankietowane podmioty zakładają kontynuację nawiązanych kontaktów lub taka kontynuacja trwa od wielu lat (II LO Łódź – od 1994 r.).

Ankiety wykazały, że nie istnieje w Polsce spójny, uregulowany program finansowania tego typu działań. Ankietowane podmioty finansują lub dofinansowują swoje działania przede wszystkim ze środków własnych (II LO Łódź, LO przy PJATK, Prywatne LO Sióstr Nazaretanek Warszawa, MDK Lubliniec), ze środków państwowych (LO nr 8 Zabrze).

Niektóre podmioty uzyskują na swoje działania dotacje ze źródeł samorządowych (II LO Łódź, MDK Lubliniec).

Działania prowadzone w ankietowanych placówkach, swoim zakresem merytorycznym obejmują przede wszystkim naukę języka japońskiego. Zajęcia te mają charakter fakultatywny i uczestniczą w nich zainteresowani uczniowie. Oprócz tego realizowane są zajęcia z przedmiotu dodatkowego obejmującego tematy związane z Japonią i krajami Azji Wschodniej (II LO Łódź). Szeroko rozumiane zajęcia kulturowe mają na celu pokazanie młodzieży polskiej i japońskiej obyczajów, kultury, dnia codziennego i specyfiki krajów partnerskich, między innymi poprzez

kontakty z rodzinami, które realizowane są podczas wymian (II LO Łódź, LO przy PJATK, Prywatne LO Sióstr Nazaretanek Warszawa).

Ankietowane placówki są również animatorami działań promocyjnych na swoim terenie, takich jak Dzień Kultury Japonii (II LO Łódź) czy różnorodnych imprez związanych z kulturą i sztuką Japonii (LO nr 8 Zabrze).

Dla moich badań ważna była odpowiedź na pytanie piąte. We wszystkich ankietowanych placówkach zwraca się uwagę na fakt, że uczestnicząc w kontaktach pośrednich lub bezpośrednich z japońskimi placówkami edukacyjnymi, uczniowie budują wizerunek Polski u swoich partnerów. Przy prowadzeniu tych spotkań i kontaktów organizatorami kieruje chęć przede wszystkim pokazania wartości naszego kraju oraz, co ważne, zbudowania pozytywnego wizerunku Polski, jako partnera tych kontaktów. Stąd też duży bagaż elementów krajowych w działaniach (historia, kultura, sztuka, obyczajowość historyczna oraz, co ważne, współczesność i przyszłość). Dzięki temu młodzież polska biorąca udział w wymianach stara się budować swój wizerunek w oczach partnerów z Japonii. W podobny sposób działa również strona japońska i japońscy uczestnicy kontaktów wzajemnych. Kreują oni również swój wizerunek, wizerunek własnego kraju, w oczach polskich partnerów. Wszyscy uczestnicy tych działań deklarują ich kontynuację i zwiększenie ich zakresu.

Pomimo niewielkiej, można powiedzieć losowej próby badawczej, można stwierdzić, że wśród polskiej młodzieży istnieje zainteresowanie Japonią oraz krajami Azji Wschodniej. Stąd też organizowanie przez szkoły i placówki oświatowe w kraju szerokiego spektrum działań i zajęć, zmierzających do przybliżenia tych tematów uczniom. Patrząc na to zagadnienie w kontekście zwiększania obecności krajów azjatyckich na terenie Europy i Polski²⁴⁵, jest to jak najbardziej korzystne. Na uwagę zasługuje fakt prowadzonych w tym kierunku działań przez rząd Japonii, zmierzających do rozwoju i rozszerzenia współpracy z krajami europejskimi²⁴⁶.

W lutym 2019 roku podpisana została umowa o współpracy między Japonią a Unią Europejską, która otworzyła nowe możliwości dla kontaktów gospodarczych pomiędzy przedsiębiorstwami japońskimi i europejskimi²⁴⁷. Podpisanie umowy o współpracy zwiększa możliwości współdziałania pomiędzy przedsiębiorstwami obu

²⁴⁵ D. Walewska, A. Woźniak, *Azjatyckie firmy wybierają Polskę*, <https://www.rp.pl/arttykul/730449-Azjatyckie-firmy-wyberaja-Polske.html> [dostęp: 20.11.2020].

²⁴⁶ A. Ziętek, K. Żakowski, O. Pietrzyk, *Polityka zagraniczna Japonii*, UMCS, Lublin 2018.

²⁴⁷ *Komunikat prasowy: Umowa handlowa między UE a Japonią wchodzi w życie*, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/pl/IP_19_785 [dostęp: 01.03.2021].

stron zarówno w zakresie handlu, jak i inwestycji. Otwiera to drogę do uzyskania nowych miejsc pracy dla ludzi znających specyfikę Japonii. Młodzi ludzie realizujący swoje zainteresowania w szkole, podczas zajęć międzynarodowych, mają szansę znalezienia zatrudnienia w firmach japońskich szukających kontaktów i inwestujących w Europie. Dlatego też udział w kontaktach z Japonią, uzyskiwanie wielu nowych praktycznych informacji, może zaowocować dla nich np. wybraniem dalszej edukacji na uczelniach w Japonii i uzyskaniem pracy w tym zakresie. Częścią składową dyplomacji edukacyjnej jest również zachęcanie do studiowania w Japonii. Biorąc pod uwagę fakt zainteresowania rządów krajów azjatyckich kontaktami naukowymi z uczelniami polskimi, pozyskiwaniem studentów z Europy jest to dla polskiego licealisty kusząca oferta, dopingująca go do uzyskiwania lepszych wyników w szkole średniej, umożliwiających mu dostanie się na uczelnię japońską. Z kolei ukończenie tej uczelni na pewno zwiększy możliwości uzyskania pracy w firmach z udziałem japońskim czy innych krajów azjatyckich. Dzięki temu Japonia uzyskuje też swoich „społecznych ambasadorów” w Polsce, którzy osobiście mogą podzielić się zdobytymi, podczas studiów i pobytu w Japonii, doświadczeniami i obserwacjami. Jest to ważny element dyplomacji publicznej, gdyż im więcej takich „ambasadorów”, tym obraz kraju staje się pełniejszy i łatwiejszy do weryfikacji z informacjami uzyskanymi poprzez przekazy medialne. Wpływa to zdecydowanie na budowanie pozytywnego wizerunku kraju. Ta nowa praktyka dotyczy wszystkich liczących się państw na arenie międzynarodowej. Przykładowo takie mocarstwa jak USA i Chiny kładą duży nacisk na kontakty młodzieży zarówno dotyczące studiów na uczelniach, jak i realizacji międzynarodowych programów edukacyjnych²⁴⁸.

Ważnym staje się więc, zarówno dla władz Japonii oraz Polski, wspieranie tego typu działań. Konieczne jest, o czym mówili wszyscy ankietowani, stworzenie płaszczyzny nawiązywania kontaktów dla zainteresowanych podmiotów edukacyjnych z Japonii i Polski w celu znalezienia odpowiedniego partnera do projektów. W chwili obecnej stanowi to dużą barierę dla wielu podmiotów.

Dla zwiększenia profesjonalizmu prowadzonych działań, osiągania bardziej znaczących, korzystnych dla wizerunku obu stron efektów, niezbędne jest dofinansowanie tych kontaktów w sposób systemowy. W Polsce państwowe i unijne środki finansowe skierowane są przede wszystkim na organizowanie i realizację tego

²⁴⁸ A. Derelkowska-Misiuna, op.cit, s. 199–218.

typu projektów w ramach państw Unii Europejskiej²⁴⁹. Nie ma funduszu dedykowanego na współpracę w zakresie edukacji na poziomie szkół średnich z krajami azjatyckimi, a z wstępnych obserwacji widać, że występuje taka potrzeba.

Jak wykazały również powyższe badania istnieją trudności ze znalezieniem oficjalnych informacji na temat współpracy między placówkami z Polski i Japonii, dlatego uważam za konieczne stworzenie bazy danych takich podmiotów. Wiele inicjatyw, profesjonalnie przygotowanych, wartościowych, wartych kontynuacji w szerszym spektrum oddziaływań, ginie z powodu braku informacji. Inicjatywy te, często realizowane przez grupy pasjonatów zainteresowanych zagadnieniami współpracy między Polską a Japonią, promowane są za pomocą mediów społecznościowych i jednak, mimo ich silnego oddziaływania, nie docierają do wszystkich zainteresowanych. Stąd też konieczność promowania ich w sposób profesjonalny.

Dzięki takim działaniom buduje się więzi społeczne pomiędzy krajami partnerskimi. Stają się one elementem wzajemnego poznania, budowania zaufania oraz płaszczyzną współpracy wspomagającą i wzmacniającą działania w tym zakresie prowadzone przez polityków.

W ramach swoich badań przeprowadziłem również rozmowy na temat kontaktów szkół japońskich ze szkołami polskimi. Rozmawiałem na ten temat z Panią sekretarzem Ambasady Polski w Japonii, dyrektorem ICEA – instytucji koordynującej wyjazdy japońskich wolontariuszy do zainteresowanych współpracą krajów, z Panią Mayumi Ito – ówczesnym dyrektorem Qansei Gaquin Senri International School z Osaki oraz przedstawicielką Polonii Polskiej w Tokio. Poniżej przytaczam wypowiedzi moich rozmówczyń:

- Julia Cichy III Sekretarz Ambasady Polski w Japonii – stwierdziła, że generalnie, jeśli chodzi o kontakty międzynarodowe szkół polskich i japońskich, to dzieje się niewiele. Kontakty międzynarodowe głównie opierają się na kontaktach na poziomie wyższych uczelni. W Japonii istnieje szereg programów rządowych umożliwiających studentom i pracownikom naukowym wyjazdy zagraniczne na staże, czy w celu realizacji badań naukowych. Zwróciła też uwagę, że na poziomie szkół średnich istnieje

²⁴⁹ K. Sołkiewicz, *Program Erasmus w realizacji polityki edukacyjnej UE*, <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/> [dostęp: 20.11.2020].

pojęcie „Szkół siostrzanych”. Dwie szkoły, z Japonii oraz z zaprzyjaźnionego kraju, współpracują ze sobą w ramach wspólnego projektu. Najczęściej są to projekty promujące własne miasto, kraj oraz zainteresowania uczestników. W ostatnich latach, ze względu na pandemię, projekty te organizowano on-line. Szkoły partnerskie to najczęściej szkoły z Australii, USA, Nowej Zelandii.

- Mayumi Ito – dyrektor szkoły Qansei Gaquin International School: „System oświatowy Japonii wspiera organizacyjnie współpracę międzynarodową szkół. Jednak opiera się ona głównie na współpracy wyższych uczelni. Szkoły średnie współpracują w ramach różnych prefektur oraz na forum międzynarodowym głównie ze szkołami z Azji. Współpraca ta polega na przyjmowaniu przez uczniów szkoły japońskiej uczniów z zaprzyjaźnionego kraju. Mieszkają oni w domach japońskich, wspólnie uczęszczają na zajęcia szkolne, podczas których w grupach realizują zadania projektowe. Wymiana międzynarodowa jest o tyle utrudniona, że uczniowie japońscy mogą wyjeżdżać w okresach przerw w nauce. Japoński system edukacji nie zakłada wyjazdów uczniów podczas trwania zajęć lekcyjnych. Obowiązkiem ucznia jest realizować zajęcia zaplanowane w planie lekcji. Stąd też utrudnienie w kontaktach ze szkołami europejskimi, w których wyjazdy krótkoterminowe realizuje się jako element wzbogacający planowe zajęcia lekcyjne. W Japonii jest to niestosowane. We współpracy z II Liceum Ogólnokształcącym w Łodzi udało się wypracować formułę satysfakcjonującą obie strony. Uczniowie polscy przyjeżdżają do Japonii i biorą udział w zajęciach w szkole prezentując swój kraj, zapoznając się ze sposobem zdobywania wiedzy i funkcjonowaniem ucznia w japońskiej szkole. Drugą część pobytu wykorzystują na poznanie atrakcji turystycznych Japonii. W podobny sposób realizowana jest wizyta japońskich uczniów w Polsce. Uczestniczą oni w zajęciach szkolnych wspólnie z polskimi rówieśnikami. Realizują podczas planowych zajęć zajęcia projektowe w oparciu o przedmioty nauczane w szkole polskiej. Część pobytu w Polsce przeznaczają na podróże i poznawanie kraju. Takie połączenie dwóch elementów programu umożliwia zgodne z założeniami systemowymi realizowanie spotkania. Dlatego popieram tego typu działania i będę je realizować w mojej szkole”.
- Pani Renata – przedstawicielka Polonii w Tokio: „Myślę, że współpraca polsko-japońska na poziomie szkół nie została do tej pory opisana.

Podejrzewam, że takie przedsięwzięcia są rozproszone i realizowane pojedynczo, ale może się myłę. Współpracą naukową i wymianą studentów zajmuje się w Polsce NAWA (Narodowa Agencja Wymiany Akademickiej), ale nie ma chyba żadnej instytucji zajmującej się współpracą szkół. Może ministerstwa edukacji w obu krajach prowadzą jakieś statystyki”.

- Ikuko Tsuji – dyrektor ICEA: „Nazywam się Ikuko Tsuji i jestem dyrektorem Międzynarodowego Stowarzyszenia Wymiany Międzykulturowej (ICEA) w Tokio. ICEA została założona 1 listopada 1999 r. z inicjatywy nauczycieli akademickich w Polsce. ICEA jako organizacja bardzo chętnie wysyła naszych nauczycieli-wolontariuszy do Waszego kraju, kontynuując pracę JICA – poprzedniego stowarzyszenia wymiany. Nauczyciele języka japońskiego w ramach wolontariatu uczą w Państwa szkole od 2002 roku. Pan Hayashida jest pierwszym nauczycielem-wolontariuszem. Od tamtej pory minęło już siedemnaście lat. Każdy z japońskich nauczycieli został przeszkolony, aby służyć jako wolontariusz uczący języka japońskiego i kultury japońskiej. Uważam ten rodzaj wymiany za wspaniałą okazję do promowania przyjaznych relacji kulturowych między naszymi krajami. Poprzez takie wymiany chcielibyśmy również pogłębić przyjazne stosunki między naszą organizacją a Państwa szkołą. Na koniec chciałabym podziękować Państwa szkole i Uczniom za popularyzację Japonii i jej kultury”.

Wypowiedzi te wskazują, że współpraca szkół polskich i japońskich jest na tę chwilę niewielka. Rozmówczynie wskazują na organizowane w szkołach japońskich projekty współpracy międzynarodowej jednak dotyczą one głównie szkół z krajów azjatyckich. Brak jest informacji oficjalnych czy prowadzenia ewidencji takich działań przez japońskie instytucje i urzędy związane z edukacją. Biorąc pod uwagę fakt otwarcia się krajów, prowadzenia dyplomacji publicznej na poziomie uczelni ten dział kontaktów międzynarodowych jest otwarty na działania. Wszystkie wypowiadające się osoby wskazywały na ważność takich kontaktów na poziomie szkół, ich rolę w budowaniu wizerunku Japonii.

Rozdział VI: Studium przypadku, II Liceum Ogólnokształcące w Łodzi

II Liceum Ogólnokształcące im. Gabriela Narutowicza w Łodzi jest jedną z najstarszych szkół średnich w naszym mieście. Powstałe w 1904 roku, jako jedyna szkoła w Łodzi z wykładowym językiem polskim, początkowo jako czteroklasowe Progimnazjum Męskie Filologiczne, od roku 1917 pełne ośmioletnie gimnazjum. Upaństwowiona w roku 1918 otrzymała nazwę Państwowe Gimnazjum im. Pierwszego Prezydenta Rzeczypospolitej Gabriela Narutowicza. Po II wojnie światowej kontynuowała działalność edukacyjną i wychowawczą jako II Liceum Ogólnokształcące im. Gabriela Narutowicza²⁵⁰. Ulegała wielu przekształceniom systemowym. Ze szkoły męskiej II LO w roku 1956 stało się szkołą koedukacyjną. Siedziba początkowo na ulicy Targowej 63 została zmieniona na Nową 11/13, gdzie działa do dzisiaj. Przez wiele lat zmieniała się i rozbudowywała oferta edukacyjna. Początkowo realizowane klasyczne profile kształcenia z naciskiem na przedmioty matematyczno-przyrodnicze zmieniały się na językowe, humanistyczne i inne, w zależności od zmian wprowadzanych w systemie oświaty. II Liceum Ogólnokształcące im. Gabriela Narutowicza wykształciło tysiące Absolwentów, którzy są znakomitymi lekarzami, pracownikami naukowymi wyższych uczelni, urzędnikami państwowymi, działaczami samorządowymi i społecznymi. Są po prostu dobrymi Obywatelami. W chwili obecnej II Liceum Ogólnokształcące w Łodzi jest placówką, w której uczy się ponad 300 uczniów. Realizują oni swoje zainteresowania, zdobywają wiadomości i umiejętności w szerokim spektrum wiedzy²⁵¹.

II Liceum Ogólnokształcące im. Gabriela Narutowicza w Łodzi prowadzi nauczanie języka japońskiego od roku 1994. Jest to jedna z kilku szkół w Polsce prowadzących tego typu zajęcia. Zajęcia prowadzone są przez wolontariuszy z Japonii, którzy przyjeżdżają do szkoły na roczny kontrakt. Są to osoby przygotowane do uczenia języka oraz posiadające przygotowanie pedagogiczne. Nie są to jednak typowi nauczyciele. Są to przedstawiciele wielu zawodów, jednak przed przyjazdem

²⁵⁰ A. Łynka, *II Liceum Ogólnokształcące im. Gabriela Narutowicza w Łodzi (1904-2002)*, [w:] T. Jałmużna (red.), *Tradycje i współczesność łódzkich szkół średnich*, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź 2003, s. 257–262.

²⁵¹ A. Łynka, *Zarys dziejów II Liceum Ogólnokształcącego im. Gabriela Narutowicza w Łodzi w latach 1904–2014*, [w:] D. Jędrasiak, A. Łynka (red.), *Moja Szkoła, II Liceum Ogólnokształcące im. Gabriela Narutowicza w Łodzi*, Poligraf Marek Więckowski, Łódź 2014, s. 34–128.

są przygotowywani metodycznie i organizacyjnie do tej pracy. Lista Wolontariuszy znajduje się w załącznikach.

Zajęcia realizowane są według następującego ramowego programu:

1. Proste formy językowe – uczeń poznaje podstawowe zwroty, umie się przedstawić i nawiązać kontakt. W kolejnych latach rozwija te umiejętności przy zastosowaniu nowego, coraz bogatszego słownictwa

2. Nauka pisania – uczniowie poznają alfabety japońskie, znaki w nich stosowane, zasady używania tych alfabetów. Uczą się techniki pisania. W kolejnych latach rozwijają te umiejętności aż do etapu porozumiewania się za pomocą tekstów pisanych – listy, maile, korespondencja z kolegami.

3. Nauka czytania – uczniowie poznają zasady pisowni, budowania zdań i tekstów. Uczą się wymowy słów i alfabetu. Czytają teksty japońskie stopniowo rozwijając swoje umiejętności. W końcowym efekcie umieją przeczytać tekst japoński o średnim poziomie trudności.

4. Kultura Japonii – uczniowie poznają japońskie tradycyjne ceremonie. Uczą się ich przebiegu, organizowania, zachowania w trakcie. Stopniowo rozszerzają swój udział w tych sytuacjach poczynając od biernego odbiorcy, a przechodząc w pozycję organizatora i prowadzącego. Ramowy program został zamieszczony w załącznikach.

Zajęcia te realizowane są według tego schematu w kolejnych latach. Od zaangażowania i zainteresowania uczestników zależy poziom zajęć, stopień trudności. W końcowym efekcie uczeń umie pisać proste teksty japońskie, czytać oraz zna podstawowe zasady zachowania się i obyczajowości japońskiej. Z moich obserwacji wynika, że poziom osiągnięcia postawionych celów stopniowo się podwyższa, co świadczy o tym, że młodzież intensywniej pracuje na tych zajęciach oraz o tym, że zagadnienia tu realizowane są już im znane w stopniu podstawowym i jest możliwe ich realizowanie w szerszym zakresie.

Zainteresowanie zajęciami jest bardzo duże. Uczestniczą w nich zarówno uczniowie II Liceum, jak i zainteresowana młodzież z terenu Łodzi. Zajęcia te mają charakter fakultatywny, nieobowiązkowy.

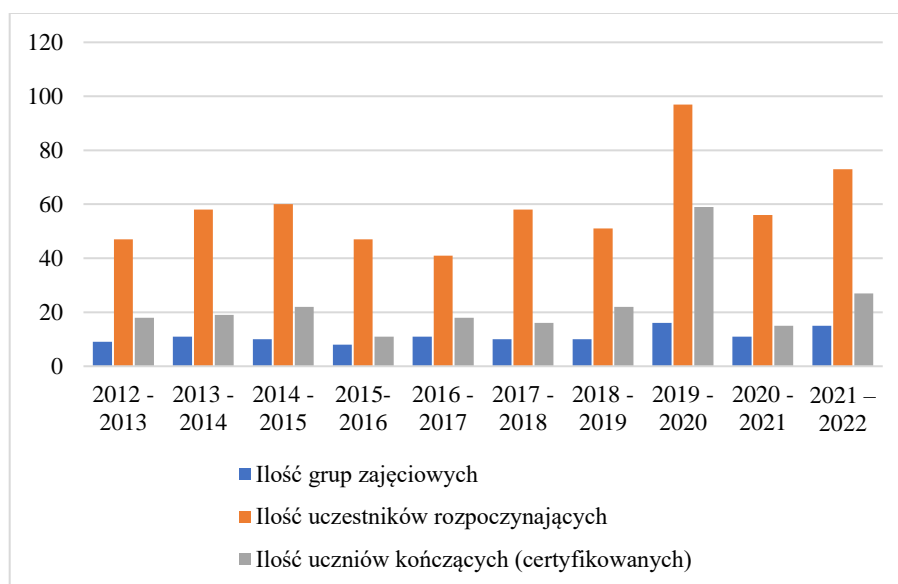
W latach 2012–2022 struktura uczestników zajęć wyglądała następująco:

Tabela nr 8. Struktura uczestników zajęć z j. japońskiego w latach 2012–2022

L.P.	Rok szkolny	Ilość grup zajęciowych	Ilość uczestników rozpoczynających	Ilość uczniów kończących (certyfikowanych)
1.	2012–2013	9	47	18
2.	2013–2014	11	58	19
3.	2014–2015	10	60	22
4.	2015–2016	8	47	11
5.	2016–2017	11	41	18
6.	2017–2018	10	58	16
7.	2018–2019	10	51	22
8.	2019–2020	16	97	59
9.	2020–2021	11	56	15
10.	2021–2022	15	73	27

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Wykres nr 6. Struktura uczestników zajęć z j. japońskiego w latach 2012–2022

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Analizując dynamikę zainteresowania nauką japońskiego oraz kulturą Azji Wschodniej można przyjąć, że utrzymuje się ona mniej więcej na stałym poziomie. Ważne jest, że zajęcia te nie są obowiązkowe. Uczniowie uczestniczą w nich więc na podstawie autentycznego zainteresowania. Z rozpoczynających zajęcia we wrześniu do końca roku uczęszcza systematycznie i dostaje zaliczenie około 30–40% uczniów.

Można wnioskować, na tej podstawie, że taki jest autentyczny poziom zainteresowania Japonią i krajami Azji Wschodniej wśród młodzieży szkolnej. Jednak co najważniejsze. W znaczny sposób zmienia się zakres wiadomości i umiejętności zdobywanych przez uczniów biorących udział w zajęciach. W ramach programowego obszaru zagadnień rośnie ilość przekazywanej wiedzy. Bardzo często uczestnicy zajęć wykazują się wysoką znajomością realizowanych zagadnień, co pozwala na ich realizację w szerszym zakresie. Stąd wyższa jakość i lepsze wyniki.

Dokonałem na podstawie wywiadów z uczniami analizy przyczyn zainteresowania udziałem w zajęciach oraz nauką w szkole, w której się takie zajęcia prowadzi. Przytoczę tu kilka wypowiedzi uczniów uczestniczących w zajęciach:

„Dlaczego interesuję się Japonią?

Moje pierwsze spotkanie z Japonią? To oczywiście manga w szkole podstawowej. Zaczęło się od filmów, komiksów i strojów. Fascynowały mnie mroczne opowieści i kolorowe, nietuzinkowe postaci. Ale w miarę upływu czasu chciałam dowiedzieć się czegoś więcej o tym odległym kraju. Okazało się, że to państwo o pięknej przyrodzie, niezwykle rozwinięte technicznie, z ogromnymi miastami, a także bogatą historią i charakterystycznymi zabytkami. Fascynująca jest tajemnicza góra Fuji, pobudza wyobraźnię ponad trzydziestomilionowe Tokio i portowe Kobe, przypomina tragiczną historię Hiroszima, zadziwia pełne świątyń Nikko, zachwyca zabytkowe Kioto, a pola ryżowe towarzyszą w podróży szybką koleją – *shinkansen*. I język. To prawdziwa magia. Początkowo trudno było sobie wyobrazić, że niekończące się znaki ułożą się w całość, a nawet będzie szansa na wymianę zdań! Wreszcie ludzie. Niezwykle interesujące jest poznawanie osób z innego kręgu kulturowego – jak żyją, czym się interesują, jaki mają pomysł na życie, czy są podobni do nas. Wszystko to powoduje, że Japonia naprawdę mnie fascynuje i nie przestaje zaskakiwać. Mam nadzieję, że uda mi się tam kiedyś pojechać...”

Joanna kl. III

„Dlaczego interesuję się Japonią?

Japonią zainteresowałam się kiedy obejrzałam w telewizji film *Szogun*. Był to stary film, pokazujący losy białego marynarza, którego statek rozbił się u wybrzeży Japonii. Zainteresowała mnie nie tyle fabuła filmu, której dokładnie nie rozumiałam, bo byłam jeszcze wtedy dzieckiem, tylko obyczaje tam pokazywane. Zainteresowałam

mnie sposób zachowania tamtych ludzi, ich ubiór oraz sposób zwracania się do siebie. Już w szkole podstawowej szukałam informacji na temat kultury i tradycji Japonii. Brałam udział w przygotowywaniu materiałów o Japonii dla innych uczniów. Zainteresowałam się też orgiami. Zajmowało mi to dużo czasu i sprawiało wiele radości, budząc też przy okazji zainteresowanie rodziny i kolegów tą sztuką. Stopniowo czytałam coraz więcej o tym azjatyckim kraju. Do liceum dostałam się do klasy z programem „Kultur Wschodu”. Tu nadal rozwijam swoje zainteresowania, uczestniczę we wszystkich wydarzeniach związanych z Azją organizowanych przez szkołę, jak i poza nią. Mam nadzieję, że dostanę się na studia na Wydział Japonistyki i nadal będę kontynuowała przygodę z Azją”.

Weronika kl. III

„Od dziecka interesowałem się japońskimi sportami walki. Oglądałem je w Internecie. Oglądałem filmy akcji. Sam chciałem trenować jakiś sport japoński. Rodzice zapisali mnie na zajęcia karate, jednak nie miałem predyspozycji do jego uprawiania. Zrezygnowałem, nadal jednak interesuję się nimi. Dużo oglądam filmów o tematyce azjatyckiej, śledzę w Internecie sprawozdania z zawodów. Poprzez sporty walki zainteresowałem się historią Japonii. Dużo czytam książek o tematyce historycznej, biorę udział w zajęciach organizowanych przez szkołę. Pomagam też przy organizacji prezentacji podczas dni japońskich. Sam nie ćwiczę, ale sporty Japonii, ich historia są moją pasją. Chciałbym pojechać kiedyś do Japonii i zobaczyć jak to wygląda w rzeczywistości. Chciałbym też, jak skończę szkołę, studiować na kierunkach związanych z kulturą azjatycką”.

Łukasz kl. II

Poprzez lata 1994–2023 ewoluowała struktura nauki tego przedmiotu.

Wychodząc naprzeciw oczekiwaniom uczestników zajęć zostały one rozbudowane. Szkoła zainteresowana współpracą i promowaniem Japonii w Łodzi i w Polsce rozbudowała zajęcia.

Aby osadzić je w realiach naukowych i zapewnić właściwy ich poziom dyrekcja szkoły nawiązała współpracę z Zakładem Azji Wschodniej (od roku 2015 Katedrą Studiów Azjatyckich WSMiP Uniwersytetu Łódzkiego). W roku 2016 została podpisana umowa o współpracy, w następstwie której pracownicy naukowcy zaangażowali się w działania edukacyjne szkoły. Pracownicy naukowcy przeprowadzili

wiele zajęć z młodzieżą podczas lekcji w szkole. Tematy dotyczyły np. zagadnień politycznych i społecznych Chin, specyfiki kultury koreańskiej, Japońskiej odmienności kulturowej czy religii azjatyckich. Ta współpraca jest bardzo ważna, ponieważ osadza działania szkoły w profesjonalnej wiedzy prezentowanej przez pracowników KSA. Dzięki temu zajęcia te mają dużą wartość merytoryczną i poznawczą co wpływa na ich znaczenie. Stanowią one również motywację dla pracowników szkoły do doskonalenia się w tym kierunku.

Szkoła rozbudowała zajęcia z języka japońskiego o szereg nowych elementów.

Od roku 2010 w szkole realizowane były następujące działania z zakresu szeroko rozumianej promocji kultury Japonii i Azji:

1. Lektorat języka japońskiego – prowadzony przez wolontariuszy z Japonii obejmujący zajęcia z nauki języka w zakresie umiejętności mówienia, jak i pisania. Podczas zajęć wprowadzane są również zagadnienia dotyczące tradycji i kultury Japonii. Zajęcia te zyskują na znaczeniu i wartości, gdyż są prowadzone przez wolontariuszy z Japonii, co sprawia o ich autentyczności i zdecydowanie wpływa na ich odbiór przez uczestników.

2. Przedmiot uzupełniający „Człowiek i Środowisko – kultury Wschodu” – obejmujący tematyką zagadnienia przyrodnicze, społeczno-polityczne, gospodarcze i kulturowe krajów Azji Wschodniej.

Program ten ma na celu poszerzenie wiadomości i umiejętności nabytych podczas zajęć fakultatywnych. Zadaniem przedmiotu jest osadzenie zajęć z kultury Japonii w realiach środowiskowo-społecznych Dalekiego Wschodu. Przedmiot łączy wiedzę i umiejętności zdobywane na lekcjach z biologii, przyrody, geografii, historii i wiedzy o społeczeństwie.

Opiera się na zajęciach warsztatowych, aktywności własnej uczniów, spotkaniach z naukowcami. Przedmiot ten realizowany jest we współpracy z pracownikami Katedry Studiów Azjatyckich. Prowadzą oni prelekcje i wykłady z zagadnień z zakresu tematycznego przedmiotu. Uczniowie w ramach przedmiotu biorą też udział w zajęciach i spotkaniach organizowanych w Uniwersytecie Łódzkim.

Podczas wyżej wymienionych zajęć realizowane są następujące cele edukacyjne:

Cele ogólne to:

- zdobycie wiadomości dotyczących przyrody, historii i dnia współczesnego krajów Dalekiego Wschodu;
- poznanie zjawisk przyrodniczych w oparciu o prawa biologiczne;
- wykształcenie umiejętności scharakteryzowania zjawisk środowiskowo-społecznych na przykładzie Azji Wschodniej;
- wykształcenie umiejętności dokonywania analiz porównawczych związanych ze współistnieniem wielu odmiennych i różnorodnych kultur.

Cele szczegółowe to:

- wykształcenie umiejętności samodzielnego szukania wiadomości;
- wykształcenie umiejętności budowania twierdzeń i wyciągania wniosków;
- poznanie metod i sposobów budowania korelacji międzyprzedmiotowych.

Procedury osiągnięcia celów

Zajęcia edukacyjne prowadzone są przede wszystkim metodami aktywnymi z wykorzystaniem wiadomości zawartych w Internecie, wydawnictwach książkowych i prasie.

Realizowane są samodzielnie przez uczniów projekty i prezentacje dotyczące poszczególnych treści programowych.

Ważnym elementem zajęć są warsztaty prowadzone przez pracowników i studentów Zakładu Azji Wschodniej Uniwersytetu Łódzkiego realizowane cyklicznie w czasie roku szkolnego.

Planowany jest również stały, aktywny udział uczniów w imprezach organizowanych przez Uniwersytet Łódzki, Ośrodek Języka i Kultury Japonii, instytucje propagujące zagadnienia kultur Wschodu.

Program stawia na aktywność własną młodzieży wynikającą z ich zainteresowań oraz zagadnień wynikających z realizowanych tematów opartą na wykorzystaniu nowoczesnych technologii ICT.

Procedury ewaluacji

Podczas prowadzenia zajęć dokonywana jest ewaluacja programu, która stanowi ona o skuteczności jego realizacji. Elementami ewaluacji będzie:

- analiza pracy uczniów podczas zajęć oraz sposób przyswojenia przez nich umiejętności i wiadomości poprzez ocenianie bieżące;
- ankiety przeprowadzane wśród uczniów (1 x semestr), które zawierają pytania dotyczące metod realizacji i treści programowych.

Programy znajdują się w załącznikach.

3. Organizacja Dni Kultury Japonii – szkoła w ramach promocji kultury krajów Azjatyckich, udostępnia swoje działania również dla wszystkich mieszkańców miasta. Cyklicznie od roku 2010 organizowane są w II Liceum Ogólnokształcącym Dni Kultury Japonii, rozszerzone tematycznie na kultury Wschodu. Rokrocznie, w kwietniu w szkole odbywa się cykl spotkań, prelekcji, wykładów, pokazów i warsztatów skierowanych do mieszkańców Łodzi. Program spotkań obejmuje takie wydarzenia jak:

- wykłady dotyczące tematu spotkania – rokrocznie Dni Kultury Japonii posiadają ukierunkowania tematyczne np.: tradycyjny strój japoński, Japonia wczoraj i dziś.
- prezentacje kultury Japonii i krajów Wschodu realizowane przez zaproszonych specjalistów przy współpracy z młodzieżą II LO. W wyznaczonych salach prowadzone są warsztaty z origami, wiązania kimona, kaligrafii, parzenia herbaty.
- warsztaty czytelnicze – udostępniane są wydawnictwa japońskie z szerokiego zakresu. Uczestnicy warsztatów mają możliwość zapoznania się z

różnorodnością literatury azjatyckiej. Z pomocą prowadzących mogą analizować teksty, treści i formę wydawnictw.

- karaoke – udostępniane są utwory muzyczne popularne wśród młodzieży i w sali ze sprzętem prowadzone są występy uczestników. Towarzyszy im konkurs na najlepsze wykonanie azjatyckiej (koreańskiej, japońskiej) piosenki.
- świat gier komputerowych – w tej sali przygotowany jest sprzęt i najnowsze gry komputerowe oraz istnieje możliwość sprawdzenia się przy nich. Sala cieszy się oczywiście dużym powodzeniem wśród uczestników spotkania tym bardziej, że są to najczęściej gry nowe, wchodzące na rynek polski.
- sala kuchni azjatyckich – tu proponowane są uczestnikom potrawy azjatyckie. Nie tylko spożywa się je, ale też ogląda pokazy przygotowania poszczególnych dań. Zwiedzający mogą też samodzielnie, pod okiem instruktora z II LO, przygotować swoją potrawę azjatycką.
- sala sportów azjatyckich – prezentują się tam różnorodne kluby sportowe i koła zajmujące się azjatyckimi sportami walki. Przez cały dzień uczestnicy spotkania mogą wykonać podstawowe ćwiczenia z prezentowanych dyscyplin, zapoznać się ze sprzętem używanym do zajęć (miecze kendo, łuki kyudo), porozmawiać z prowadzącymi czy obejrzeć pokazy zawodników.
- konkurs mangi i anime – finałowa dyscyplina spotkania. Podczas konkursu rokrocznie kilkudziesięciu uczestników przedstawia sceny ze swoich ulubionych mang, prezentując się w strojach z nich. Przedstawiają one postacie, sytuacje, fragmenty ulubionych i najpopularniejszych komiksów. Jury ocenia kostium, prezentację, walory artystyczne. Konkurs cieszy się bardzo dużą popularnością.

Pokazom towarzyszą stoiska z akcesoriami azjatyckimi – kostiumy do mangi i anime, akcesoria domu japońskiego, koszulki, kubki, wydawnictwa w języku japońskim i polskim.

Każdego roku około 1000 łodzian bierze udział w spotkaniach organizowanych przez szkołę. Dzień azjatycki organizowany jest głównie przez uczniów biorących udział w zajęciach japońskiego na terenie szkoły, pasjonatów przy pomocy nauczycieli i specjalistów z zewnątrz. Cieszy się on bardzo dużą popularnością i jest promowany przez oficjalne instytucje (Ambasada Japonii w Polsce).

4. Szkolna sekcja *kyudo* – azjatyckie sporty walki zawsze przyciągały dużą grupę zwolenników. *Kyudo* jest stosunkowo nieznaną dyscypliną, która wymaga odpowiedniego sprzętu. Biorąc pod uwagę specyfikę tego sportu, jego filozofię i szereg aspektów poza sportowych, kulturowych zdecydowaliśmy na wprowadzenie dla uczniów zajęć pozalekcyjnych z tej dyscypliny.

Kyudo (*Kyūdō* 弓道) to tradycyjne japońskie łucznictwo. Współcześnie ma wiele elementów współzawodnictwa sportowego. Ale jest to znacznie szersze pojęcie. W krótkim opracowaniu nie sposób omówić głębiej całości zagadnienia, ale warto podkreślić te elementy, które stanowią jego unikalność.

Kyudo należy do rodziny budo, czyli japońskich klasycznych sztuk walki. Stąd kilka wspólnych cech:

1. Etykieta

„Wszystko zaczyna się od rei i kończy na rei.” Rei to ukłon, ale w szerszym znaczeniu to etykieta, dobre maniery, odpowiednie zachowanie. Więc budo to w pewnym sensie system wychowawczy, uczący szacunku (dla przeciwnika, współwiczających, nauczycieli, otoczenia), współpracy i koordynacji w grupie.

2. Jedność ciała, umysłu i oręża

„San mi ittai” to właśnie to połączenie, współpraca elementów, dająca optymalny efekt. Stąd wynika wszechstronność treningu – nie można skupić się tylko na jednym z elementów (np. ćwiczeniach fizycznych).

3. Rzemiosło

Elementy wyposażenia (tradycyjny łuk, strzały, specjalna rękawica czy strój) to przedmioty wykonywane przez wykwalifikowanych specjalistów, zajmujących się daną dziedziną czasem od pokoleń.

4. Cechy charakteru

Wymagane od każdego adepta budo cechy charakteru (honor, życzliwość, prawość, szczerłość, odwaga, lojalność, szacunek), które należy okazywać nie tylko w *dojo* (miejscu ćwiczeń), ale również poza nim, w codziennym życiu.

5. Wychowanie fizyczne

Jak każda działalność ruchowa – *kyudo* wymaga pewnej sprawności fizycznej. Ale warto podkreślić, że specyfika procesu strzelania (*hassetsu*, czyli osiem podstawowych faz strzału) wymusza prawidłową sylwetkę, rozwija równomiernie całe ciało i utrwala nawyki prawidłowego poruszania się, stania i

siedzenia. Co działa wręcz zbawiennie dla osób, które na co dzień przebywają głównie w pozycji siedzącej.

Oprócz tego *kyudo* to również znakomity pretekst do podjęcia nauki języka (wiele nazw łatwiej przyswoić i zrozumieć poznając ich zapis w znakach *kanji*), kontaktów z osobami o podobnych zainteresowaniach (Japończycy doceniają to, że kultywujemy ich tradycje) czy sięgnięcia do historii, innych klasycznych sztuk czy rzemiosł.

Kyudo w Łodzi ma 20-letnią tradycję. Choć należy wspomnieć, że już w 1997 roku odbył się w Łodzi jedyny jak dotąd w Polsce pokaz *yabusame* – tradycyjnego łucznictwa konnego. Po wielu perypetiach i zmianach lokalizacji istniejąca obecnie grupa (powstała jako reaktywacja pierwszego klubu) znalazła swoje miejsce w gościnnych progach II LO. Sala, na której ćwiczymy, nie ma wprawdzie odpowiednich wymiarów (pełny dystans to 28 metrów), ale znakomita atmosfera, wsparcie i zrozumienie Dyrekcji oraz pracowników obsługi powoduje, że myślimy o tym miejscu jako *honbu dojo*, czyli „nasze” miejsce ćwiczeń. I bez niego raczej nie wyobrażamy sobie funkcjonowania.

W ciągu tych kilku lat przewinęło się przez nasze *dojo* około 50 osób. Niektóre były tylko raz, inne – kilka razy. Ale obecnie grupa liczy 25 stałych członków. A to – jak na warunki polskie – bardzo dobry wynik (*kyudo* uprawia łącznie około 100 osób). Nasza działalność nie koncentruje się na sferze sportowej, więc raczej nie możemy pochwalić się jakimiś spektakularnymi sukcesami w tym zakresie. Ale powodem do dumy może być to, że ośmioro naszych wychowanków posiada stopnie dan (mistrzowskie), a kolejna czwórka czeka na wyniki egzaminów (więc może się okazać, że powiększą to grono). Bierzemy udział w wydarzeniach organizowanych przez „naszą” szkołę, np. robiąc pokazy czy zajęcia podczas ferii. Oczywiście aktywnie współpracujemy też z innymi podobnymi grupami (z Krakowa, Warszawy, Gdańska, Opola, Katowic, Wrocławia czy Poznania), które chętnie bywają na naszych treningach, doceniając przyjazną atmosferę, ale również dobry poziom zajęć.

Ciekawe jest to, że nasze działania doceniają również japońscy wolontariusze uczący języka japońskiego (ćwiczą z nami) czy firmy japońskie mające siedzibę w Łodzi (dla których organizujemy pokazy czy specjalne warsztaty).

5. W roku 2016 została nawiązana **współpraca ze szkołą Quansei Gaquin International School w Osace** w zakresie wspólnego realizowania projektów edukacyjnych oraz organizowania wymiany młodzieży. Działanie to obejmuje:

- wstępne kontakty między uczniami szkół,
- pobyt w krajach partnerskich uczniów.

Struktura wymiany wygląda następująco:

1 tydzień – wspólne lekcje w szkole (prezentacja kraju, szkoły, kultury)

Podczas tego tygodnia uczestnicy wymiany biorą udział w zajęciach szkolnych zaprzyjaźnionej szkoły. Przydzielani są do poszczególnych klas i uczęszczają do szkoły według obowiązującego planu zajęć. Poznają w ten sposób jak działa japońska i polska szkoła, jakie treści przekazuje i jakie stosuje metody i formy. W tym czasie goście prezentują swoim zagranicznym kolegom własny kraj, miasto, szkołę na bazie przygotowanych przez siebie wcześniej prezentacji.

Celem tego etapu jest:

- wzajemne poznanie uczestników wymiany – zarówno pod względem osobowościowym, jak i kulturowym,
- poznanie zasad funkcjonowania szkoły w kraju partnerskim,
- prezentacja własna kraju, miasta, szkoły,
- poznanie życia codziennego (goście mieszkają w domach uczniów kraju zapraszającego).

2 tydzień – wspólne zwiedzanie kraju

Uczestnicy wymiany zwiedzają kraj partnera według zaplanowanego wcześniej programu poznając zabytki kultury, historii i poznając ciekawe miejsca pod względem przyrodniczym.

Celem tego etapu jest:

- nawiązanie przyjaźni w grupie,
- prezentacja własnego kraju,
- nabycie umiejętności współpracy w grupie międzynarodowej,
- przełamanie bariery językowej i kulturowej.

Po zakończeniu wymiany następuje jej ewaluacja i podsumowanie. Analizowane są dobre i złe strony oraz co najważniejsze efekty wymiany. Zbierane są wypowiedzi i opinie uczestników i analizowane pod kątem poznawczym.

Oto kilka z nich:

„Dwudziestego dziewiątego listopada polscy uczniowie pojechali do Katsuoji – świątyni położonej niedaleko szkoły. Na terenie świętego miejsca były porozstawiane *Daruma*, czyli drewniane figurki przynoszące szczęście. Po opuszczeniu świątyni pojechaliśmy zobaczyć wodospad położony nieopodal Katsuoji. Podejście na odległość 15 metrów od spadającej wody było bardzo trudne, gdyż każdy z wielu turystów chciał wykonać zdjęcia lub film uwieczniający tak niezwykle zjawisko. Po wycieczce wróciliśmy do szkoły, aby obejrzeć przedstawienie *A Midsummer Night Dream*, którą przygotowali uczniowie gimnazjum.

Po całym dniu wrażeń wróciłam z Mią pociągiem do domu.

Piątkowy szkolny dzień rozpoczął się zaprezentowaniem przez klasę 7 krótkich wypowiedzi na temat wielu prefektur w Japonii. Moja grupa miała za zadanie ocenić ich pracę, przygotowanie, a nawet szybkość mówienia oraz wymowę. Parę godzin później wszyscy wybrali się do pokoju, w którym odbyła się tradycyjna ceremonia herbaciana. Zostaliśmy poczęstowani *Matchą* oraz *Wagashi*, czyli rodzajem słodkiej przekąski zrobionej z pasty z czerwonej fasoli. Po *chanoyu* zdecydowałam się na spędzenie czasu w bibliotece szkolnej do końca zajęć mojej *Host Family Student*.

Pierwszego grudnia pojechaliśmy do Nary, aby odwiedzić kompleks świątyń, dookoła których chodzą jelonki oraz sarny. Jest ich naprawdę dużo. Za około 300 yenów mogliśmy zakupić przysmak dla tych miłych zwierząt. Ja, Ola, Ania oraz dwie uczennice Senri & Osaka, wybrałyśmy się do centrum miasta, gdzie w restauracji

Ganko zjadłyśmy obiad. Ja wybrałam *Torikatsu*. To smażony kurczak z *panko*, kapustą oraz zupą *miso* i ryżem. Po wycieczce wróciłyśmy do domów.

W niedzielę każda rodzina mogła sama zdecydować, gdzie zabiorą swoich gości. W moim przypadku było to Kobe – miasto portowe. Do wyprawy dołączył dziadek Mii, którego miałam okazję poznać poprzedniego wieczoru. Po dotarciu na miejsce, zdecydowaliśmy się na krótki rejs po Zatoce Osaka. Następnie wszyscy poszliśmy do bardzo obszernej galerii handlowej, gdzie kupiłam pamiątki dla rodziny.

Na kolację wraz z państwem Asano odwiedziliśmy Conveyor Belt Sushi, czyli popularne sushi podawane na przesuwającym się pasie. Tak zakończyliśmy nasz pobyt w Kobe.

W poniedziałek w szkole odbyła się lekcja historii pierwszej wojny światowej.

Dziewczęta z mojej grupy przedstawiły prezentacje o Polsce oraz dziejach Europy Środkowej w latach 1914–1918. Na koniec dnia spotkaliśmy się na Sayounara Party, gdzie zaprezentowałam wypowiedź o Japonii w oczach Polaka. Następnie rozmawialiśmy z naszymi rodzinami i znajomymi, jedząc japońskie i polskie słodczyce oraz słone przekąski. Po opuszczeniu budynku szkoły, mama Mii, Mia i ja poszłyśmy do sklepu «Wszystko za 100 yenów», gdzie kupiłam słodczyce oraz pamiątki. Jeszcze tego samego wieczoru zostałam przez rodzinę zaproszona na Ramen, którego smak wspominam do dzisiaj.

W przedostatni dzień moja grupa pojechała na wycieczkę do Zamku Osaka. Niestety z powodu wypadku na autostradzie nie byłam w stanie dojechać na czas. Po spotkaniu się z moimi znajomymi, wróciliśmy do szkoły, gdzie czekałam na zakończenie lekcji mojej *Host Family Student* i wróciłyśmy do domu. Około godziny 21 odbyła się kolacja, w ciągu której zostałam obdarowana parą pałeczek z moim imieniem po japońsku i polsku. Jeszcze zanim poszłam spać Mia i Pani Rika starały się mnie nauczyć składania żurawia techniką origami. Ku mojemu zaskoczeniu, nie okazało się to bardzo trudne.

Ostatniego dnia, który rozpoczął się pobudką o trzeciej nad ranem, umyciu się i zjedzeniu śniadania, moja *Host Family* odwiozła mnie pod szkołę, gdzie znajdowało się miejsce zbiórki. Po pożegnaniu, dla niektórych bardzo emocjonalnym, pojechaliśmy na lotnisko w Osace. Po kolejnych dziesięciu godzinach lotu, zmęczeni, znów wsiedliśmy na pokład metalowego ptaka, kierując się już do Warszawy. O godzinie 23:30 dojechaliśmy pod II Liceum Ogólnokształcące, spod którego odebrali nas rodzice.

Wyprawa ta była bardzo wyczerpująca, ale wiedza, którą posiadliśmy o kulturze, historii i języku Japonii jest warta każdej ceny. Życzę kolejnym rocznikom takiej samej albo i jeszcze lepszej przygody!”

Natalia Michalska

„Dnia 26 listopada 2018 roku nasza 12-osobowa grupa uczniów z 2LO w Łodzi wyruszyła w podróż do Osaki w Japonii. Dla niektórych był to pierwszy lot, dla mnie któryś z kolei, ale nie zmienia to faktu, że wciąż czułam się cudownie, będąc tak wysoko ponad ziemią wśród chmur, wyczekując momentu, kiedy stanę na wschodnio-azjatyckiej ziemi. Dotarliśmy na lotnisko Kansai dnia 27 listopada przed południem. Początkowo wszystkich zaskoczyła wysoka temperatura w Japonii. Kiedy w Polsce doświadczaliśmy już mroźnych dni, my mogliśmy poczuć się jak wiosną. Po godzinnej drodze autokarem z lotniska znaleźliśmy się w szkole Senri & Osaka International School of Kwansei Gakuin, gdzie uśmiechami powitali nas nauczyciele oraz rodziny, u których mieliśmy mieszkać przez cały nasz pobyt. Tego samego dnia mogliśmy dobrać się w kilkusobowe grupki i zwiedzać razem Osakę. Mimo wyczerpującej podróży samolotem Nikola i Dagmara wraz ze mną zdecydowały, że swój pierwszy dzień spędzimy śpiewając na karaoke razem z Maki i Sayuri. Po wspólnym spędzeniu czasu razem, zostaliśmy rozdzieleni do swoich domów, gdzie zaczęliśmy poznawać kulturę Japonii. Zaraz po wejściu do domu zostałam bardzo przyjemnie ugoszczona. Od tego momentu spędzałam każdy czas posiłku z rodziną. Przygotowywane dania były smaczne, zdrowe i przyrządzane przez Ritsuko – mamę Manami. Przy posiłkach mogliśmy również porozmawiać o kulturze naszych krajów. Podczas kolejnych dni wcielałam się w rolę ucznia szkoły międzynarodowej. Razem z Japończykami, u których zamieszkivaliśmy, chodziliśmy na zajęcia, uczęszczaliśmy do biblioteki, jadaliśmy szkolne obiady. Braliśmy nawet udział w ceremonii herbaty. Po szkolnych lekcjach, które kończyły się około godziny 16:00, mieliśmy czas wolny na zwiedzanie miasta. Uczniowie szkoły japońskiej zapewnili nam wiele atrakcji. Mogłam kupić bardzo dużo pamiątek między innymi w centrum handlowym w Umedzie i w popularnych sklepach, gdzie wszystko można było kupić za 100 lub 300 yenów. Obsługa sklepowa wszędzie witała nas z uśmiechem. Skosztowałam również japońskiego *sushi*, tempurę, *takoyaki*, *okonomiyaki*, *ramen* i wiele owoców morza. Czułam się, jakbym jadła najzdrowsze jedzenie na świecie. Udało mi się również przyrządzić wraz z kilkoma osobami japońskie *dango* w szkolnej sali do nauki

gotowania. Zwiedziłam też oczywiście centrum Osaki, piękną świątynię Katsuo-ji, która zrobiła na mnie ogromne wrażenie, widziałam wodospad Minoh, kompleks świątyni w Narze, gdzie zaskoczyła mnie ogromna liczba mieszkających tam jeleni i saren, Fushimi Inari w Kyoto, zamek w Osace. Ja i Dagmara mogliśmy też zakupić kimona, które założyłyśmy na pożegnalne spotkanie przedostatniego dnia, kiedy to część polskich uczniów przedstawiała prezentacje multimedialne o Japonii. Później wszyscy mogli również wysłuchać koncertu muzyki klasycznej uczniów ze szkoły Senri w Green Hall. Ostatniego dnia, rano, rodziny odwiozły nas pod budynek szkolny i wszyscy pożegnali polską młodzież i nauczycieli, po czym czekał nas kolejny długi lot. Dzięki dziesięciu dniom wycieczki zobaczyłam naprawdę wiele. Pokonałam połowę świata, by zobaczyć nie tylko odmienną architekturę i przyrodę, ale przede wszystkim inną kulturę, inne życie. Spędziłam czas wśród rówieśników i zawiązałam z nimi nowe przyjaźnie. Wiele zdjęć nie jest w stanie oddać odczuć towarzyszących mi podczas pobytu w Japonii, najlepszą pamiątką są dla mnie wspomnienia, które zachowam głęboko w sercu z nadzieją, że kiedyś będę mogła ponownie odwiedzić ten kraj”.

Karolina Banasiak

„Nigdy nie myślałam, że pojedę tak daleko, bo aż do Japonii. Była to dla mnie podróż życia, którą będę wspominać z dużą przyjemnością. Gdy się skończyła, a nawet jeszcze w jej trakcie, zrozumiałam fascynację naszych uczniów tym krajem.

Oczywiście 10-dniowy pobyt w obcym kraju nie odkrywa wszystkiego, zwłaszcza gdy jest się w nim jako turysta, ale pozwala na poznanie mentalności ludzi, smaku potraw czy uroków japońskiego krajobrazu. Lot samolotem okazał się bardzo wygodny i przyjemny, mimo że trwał wiele godzin. Na pewno tzw. *jet lag* potęgował ogólne zmęczenie, szkoda było jednak czasu na spanie, nawet zaraz po przyjeździe.

Przed podróżą do Japonii postanowiłam się trochę przygotować tzn. przeczytałam kilka książek i obejrzałam kilka filmów, aby skonfrontować rzeczywistość z tym, czego się wcześniej dowiedziałam. To, co mnie najbardziej ujęło, to ludzie, ich uprzejmość, przywiązanie do tradycji oraz chęć pomocy obcokrajowcom. Może nie są to ludzie bardzo otwarci, ale lubią nas – Polaków i naszą kulturę.

Byliśmy m.in. w Osace, mieście, które jest znane z uprzejmości mieszkańców i smacznej kuchni. Nie było potrawy, która by mi nie smakowała. Ryż oczywiście

stanowi podstawę kuchni japońskiej i jest podawany w różnych wariacjach, a jako dodatek do innych składników smakuje ciekawie. Liczba restauracji jest imponująca. Z czasem przyzwyczaiałam się do tradycji zdejmowania butów przed wejściem i do siedzenia na podłodze. Takie zachowania jest wpisane w obyczajowość japońską. Nie jest to dla nas Polaków wygodne, ale wszelki dyskomfort związany z pozycją siedzenia w restauracji rekompensowały smaczne i różnorodne potrawy tam serwowane.

Nasz pobyt w Japonii przypadał na przełom listopada i grudnia, kiedy w Polsce zazwyczaj jest zimno i nieprzyjemnie. W Japonii natomiast o tej porze roku jest znacznie cieplej. Tak też było i w tym roku. Ku mojemu zadowoleniu pogoda była znakomita – ciepła i słoneczna. Pojedynczy deszczowy dzień pozwolił natomiast na skorzystanie z japońskich parasolek, które można sobie wziąć z ogólnodostępnych miejsc, np. sprzed sklepu i później oddać gdzie indziej.

Szkoła, z którą nawiązaliśmy współpracę nie jest typową japońską placówką edukacyjną. Jest to szkoła międzynarodowa, w której uczą nauczyciele z różnych państw, m.in. Wielkiej Brytanii, Kanady, Stanów Zjednoczonych czy Chin. Japońscy uczniowie siedzą w ławkach razem z kolegami prawie z całego świata. Język angielski można więc usłyszeć na korytarzach czy w stołówce, a więc jest w tej szkole równoprawny z językiem japońskim. Budynek szkolny jest bardzo duży i przestronny. Oprócz np. basenu, ogromnej sali gimnastycznej czy boiska szkoła posiada salę koncertową i dwupoziomową bibliotekę.

Uczestniczyłam w kilku lekcjach prowadzonych przez japońskich i nie tylko japońskich nauczycieli. Lekcje były ciekawe, uczniowie chętnie brali udział w dyskusjach, zadawali dociekliwe pytania.

Każdy z nich ponadto uczestniczy w zajęciach dodatkowych. Może wybrać ich kilka, np. spośród gry w orkiestrze, śpiewu w chórze czy uprawiania różnych dyscyplin sportowych. Nauczyciele są również bardzo zaangażowani w pracę, spędzają w szkole wiele godzin, przygotowując się do lekcji.

To, co zwróciło moją szczególną uwagę w Japonii, to komunikacja miejska i międzymiastowa. Zachwyciły mnie nie tylko punktualne, czyste pociągi, ale również porządek wsiadania i wysiadania pasażerów. Wsiadający stoją spokojnie w kolejkach, czekając jak inni ludzie wysiądą. Zakaz rozmawiania przez telefony komórkowe w wagonach metra przydałby się i w naszej komunikacji miejskiej i kolejowej. Szkoda, że u nas nie obowiązują te zasady. Bolesnie odczułam ich brak po powrocie do Polski.

Wszystkie miejsca, które zwiedziłam w Osace, Narze czy Kioto na pewno pozostaną ze mną na długo. Szczególnie jednak zapamiętam wizytę w Hiroshimie. Jest to obecnie piękne, nowoczesne miasto. Na pierwszy rzut oka trudno wyobrazić sobie, że tyle ucierpiało po zrzuconiu bomby atomowej.

Trudno jest w krótkim tekście oddać wszystkie wrażenia z pobytu w tak pięknym i egzotycznym dla nas miejscu. Na pewno zdjęcia będą przypominać mi chwile spędzone w Kraju Kwitnącej Wiśni. Cieszę się bardzo, że mogłam uczestniczyć w tej wyprawie – zwiedzić miejsca, podziwiać krajobrazy, smakować dania, spotykać ludzi, słuchać brzmienia języka, dotykać przedmiotów, słowem doświadczać tego, czego trudno było mi oczekiwać nawet w najśmielszych marzeniach”.

Ewa Fedorowicz

Analizując studium przypadku, można powiedzieć, że wszystkie te działania prezentują kompleksową realizację postawionych celów. Mogą stanowić przykład jak można realizować projekty promujące kulturę Japonii w Europie. Wzbudziły one zainteresowanie środowisk oświatowych w Łodzi i w Polsce²⁵². Są one przykładem na możliwość zbudowania systemu działań od podstaw. O wartości tych dokonań świadczy ich kompleksowość, wysoko oceniana zarówno przez odbiorców, jak i czynniki zewnętrzne, takie jak władze miasta czy organy nadzoru pedagogicznego. Opinie uzyskiwane w trakcie realizacji działań (poparcie finansowe wymiany przez Urząd Miasta Łodzi, spotkanie z Prezydentem Miasta międzynarodowej grupy uczniów, nagroda prezydenta dla organizatora tych działań) świadczą o dobrej ich ocenie. Działania te znalazły również uznanie w oczach przedstawicieli administracji państwowej. W roku 2023 kontakty międzynarodowe II Liceum wsparł swoim autorytetem Pan Ambasador RP w Japonii²⁵³. Pozytywnie o współpracy wypowiadają się też instytucje japońskie wnioskując o przyjęcie kolejnych wolontariuszy na lata następne²⁵⁴.

²⁵² D. Jędrasiak, *Polska – Japonia, Japonia – Polska*, „Dobre Praktyki, Innowacje w edukacji” 2020, nr 30, s. 10.

²⁵³ Rozmowa on-line dyrektora II LO z Ambasadorem RP w Tokio, Panem Pawłem Milewskim, w dniu 8.02.2023 r.

²⁵⁴ Porozumienie o współpracy pomiędzy ICEA a II LO w Łodzi, lata 2021, 2022, 2023.

Jak wykazały zaprezentowane badania i rozmowy z uczniami, są oni zmotywowani do działań i zachęcani do pracy w tego typu projektach, wręcz deklarują powiązanie dalszej swojej nauki z tematami szeroko rozumianej Azji. Jednocześnie szkoła rokrocznie obserwuje duże zainteresowanie klasami Kultur Wschodu w naborze na kolejne lata kształcenia.

Tabela nr 9. Dynamika naboru do klas pierwszych „azjatyckich” w II LO

Rok szkolny	Ilość miejsc w klasie	Ilość chętnych	Uwagi
2020/2021	32	130	–
2021/2022	32	160	Utworzono klasę dodatkową
2022/2023	32	156	Przyjęto 34 osoby

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Reasumując można stwierdzić, na przykładzie działań realizowanych w II Liceum Ogólnokształcącym w Łodzi, że taka ich struktura może być przedstawieniem w skali mikro propozycji kompleksowych działań promujących Japonię w Polsce, możliwych do zrealizowania na poziomie krajowym. Struktura ich skierowana jest do szerokiego i zróżnicowanego kręgu odbiorców. Poczynając od nauki podstaw języka japońskiego, jako elementu wstępnego zainteresowania uczniów krajem poprzez działania artystyczne i kulturowe (dzień japoński, warsztaty tematyczne) dostarczane są różnorodne informacje i wiadomości zainteresowanym. Osadzenie zainteresowań w tematach przedmiotu uzupełniającego wprowadza do świata odbiorcy pakiet wiadomości i umiejętności teoretycznych. Dzięki temu zajęcia wstępne zostają wsparte dawką wiedzy. Kontakt z profesjonalistami, naukowcami, pracownikami Uniwersytetu Łódzkiego, wzbogaca te zajęcia w zdecydowany sposób. Wprowadzenie zajęć sportowych – treningi *kyudo* otwierają je dla jeszcze szerszego kręgu odbiorców.

Taka struktura działań wydaje się zasadna z punktu widzenia organizowania promocji Japonii w Polsce. Biorąc pod uwagę potrzeby młodych ludzi w zakresie pozyskania informacji, wynikające z ankiet, kierunki działań prowadzonych w ramach „edukacji japońskiej” są wybrane właściwie. Wykorzystanie tej struktury przez instytucję, która realizowałaby je na skalę o zasięgu krajowym będzie, sądząc po efektach uzyskiwanych w skali mikro, jak najbardziej słuszne.

Analizując ankiety o działaniach instytucji w Polsce, które uwzględniają w nich zagadnienia Japonii można stwierdzić, że całe to spektrum działań jest

realizowane. Jednak nie ma ich koordynacji, więc trudno w tej sytuacji mówić o globalnym, kompleksowym efekcie. Sprawia to, że działania te mają charakter fragmentaryczny, co nie wpływa pozytywnie na ich odbiór przez zainteresowanych oraz na ich efekt końcowy. Moje badania wskazały, że podejmowane działania są związane z realizacją dyplomacji edukacyjnej, są, co prawda niewielką, ale częścią dyplomacji edukacyjnej, czy szerzej dyplomacji publicznej. Młodzież wie o Japonii znacznie więcej niż rówieśnicy, dalej wykazuje zainteresowanie tym krajem oraz kontynuuje często edukację z uwzględnieniem tego kierunku.

Jednocześnie wywiady przeprowadzone w ramach pracy wskazują na potrzebę takich działań i dotychczasowy ich brak zarówno w zakresie informacji o efektach projektów, jak i możliwościach ich kontynuowania.

Biorąc pod uwagę fakt, że instytucje państwowe, takie jak ministerstwo edukacji, kuratoria oświaty, ambasady Polski i Japonii, nie posiadają informacji na temat współpracy międzynarodowej Japonii i Polski wskazuje to, jak wiele jest do zrobienia w tym zakresie.

WNIOSKI

W podsumowaniu odniosę się do efektu moich badań z uwzględnieniem hipotez badawczych przedstawionych we Wstępie.

H-1: dyplomacja edukacyjna jest częścią dyplomacji publicznej. O ile współpraca międzynarodowa na szczeblu szkół wyższych jest intensywnie rozwijana, to współpraca na szczeblu szkół średnich jest niedoceniana.

Dyplomacja publiczna jest nieodłączną częścią dyplomacji państw. W przeciwieństwie do tradycyjnej dyplomacji prowadzonej przez polityków oraz przede wszystkim specjalnie do tego powołanych i przeszkolonych urzędników, czyli dyplomatów należy ją utożsamiać również z instytucjami, które współpracują z zagranicą, a nawet oddzielnymi ludźmi, na co wskazują konstruktywiści. Na każdym etapie działania człowieka czy grup społecznych, organizacji czy instytucji reprezentujących państwo, możemy mieć do czynienia z działaniami, które wchodzą w zakres dyplomacji publicznej. Analizując zakres działania paradyplomacji (dyplomacji samorządowej), dyplomacji kulturalnej, dyplomacji sportowej, dyplomacji cyfrowej, nasuwa się jeden zasadniczy wniosek. Bardzo ważny element każdego z tych działań stanowi edukacja. To edukacja buduje system twierdzeń, wartości, które są wykorzystywane przez grupy i podmioty zajmujące się dyplomacją. Posiadając określony zasób wiedzy z danej dziedziny można uczestniczyć w dyskusji między różnymi międzynarodowymi podmiotami na określonych płaszczyznach. Dyplomacja jest domeną osób zawodowo trudniących się polityką, negocjacjami. Ich zadaniem jest reprezentowanie określonego, korzystnego dla danego państwa stanowiska i prowadzenie negocjacji w celu polepszenia środowiska międzynarodowego, w którym funkcjonuje państwo. Przy dyskutowaniu każdego problemu, z każdego zakresu wykorzystują oni swoje umiejętności negocjacyjne. Stanowiska, zawartość merytoryczną wypowiedzi, strukturę ustaleń i dokumentów opracowuje grono doradców, specjalistów z danej dziedziny. Dyplomaci wykorzystują te informacje, dane, ale ich zadaniem jest uzyskanie na ich podstawie jak najlepszych rezultatów dla państwa. Są to ludzie zawodowo zajmujący się dyplomacją. Dyplomacja publiczna obejmuje swoim zasięgiem w zasadzie wszystkie dziedziny życia. I wszędzie, gdzie

proceeds to an exchange of views, builds positions, settlements, it is necessary for participants to have knowledge. Public diplomacy is realized in a direct way between its participants, organizations, groups of people. They acquire it in the process of education, during education formalized in schools, universities in the area of general education (secondary schools), as well as in a later period of specialist education (in higher universities). They then develop it while working and acting in defined social, economic and political areas.

Cultural diplomacy is rarely conducted at the level of social organizations engaged in activities in the field of culture. A significant role in promoting the culture of a given country is played by informal institutions or non-governmental organizations. People acting through engagement and acquiring knowledge and skills in the area of activities realized by themselves create space for a broad cooperation of international nature. A large role here is also played by emotional influences, which accompany the implementation of activities in the area of culture.

Governmental diplomacy would not be possible, if along with the development of local government it did not develop the skills of management and organization of activities of local government units. Governmental diplomacy is realized through independent activities at the level of municipalities, counties, voivodeships. It is an independent element building the diplomacy of the state, and not vice versa. For the building of governmental diplomacy, politicians at the state level are responsible. They do not build its foundations. It is governmental diplomacy, proposing a series of its own activities, that builds the policy of the state through proposing to it a series of constituent activities. Activities at the state level must take into account the directions of development and activities of local governments, because it consists in the possibility of building central directions of development of the state and diplomacy. Local governments, thanks to their skills and knowledge, their actions, build the image and directions of development of „smaller fatherland” and make a contribution, thanks to their specific nature, to the general vision of the state.

Sports diplomacy would not exist as a discipline of building the image of the state, if people engaged in sports did not build a system of values, which is used in sports activities for building the image of the state. In public diplomacy, currently sports diplomacy creates symbols and stands for the recognizability and position of a given state on the political map of the world. Very often it is thanks to sports figures who distinguish themselves on the international arena that the state becomes recognizable. It is thanks to sports figures, their originality,

sukcesami idą takie elementy jak chęć poznania kraju, z którego dany sportowiec pochodzi, poznania jego atrybutów czy atrakcji. To postacie sportu budują element poznawczy w zainteresowaniu danym krajem. Nie do pominięcia są tutaj efekty jakie daje dla wizerunku i budowy miejsca państwa na mapie sportowej świata koszulka z nazwiskiem i numerem boiskowym Roberta Lewandowskiego, czy osiągnięcia Igi Świątek.

Podstawę wszystkich tych działań stanowi edukacja. Właściwa organizacja procesów kształcenia, ich ukierunkowanie i co najistotniejsze odpowiednie ulokowanie ich w priorytetach rozwojowych państw, stanowi bardzo często o ich miejscu i pozycji na świecie. Rozwój nauki i edukacji, umiejętne gospodarowanie i zarządzanie nią świadczy o sile danego państwa. Zbudowanie nowoczesnego, sprawnego systemu edukacji to jedno, natomiast wykorzystanie go w dyplomacji edukacyjnej to drugie, także bardzo ważne zadanie. Sprawnie działający system edukacji, wykorzystujący nowoczesne technologie zapewnia wykształcone społeczeństwo, które buduje wizerunek państwa. Jednocześnie warunkiem sukcesu dyplomacji edukacyjnej staje się pokazanie osiągnięć własnych innym państwom. Wiedza i edukacja stają się „towarem” i narzędziem działań dyplomatycznych. Działania te prowadzone są przede wszystkim na poziomie wyższych uczelni. Umiejdzynarodowienie to ważny element działalności wszystkich nowoczesnych uniwersytetów. Stanowi to podstawę do budowania systemu wartości, technologii na bazie wiedzy zdobytej podczas studiów na zagranicznej uczelni. Studenci wykorzystujący w swojej pracy zawodowej umiejętności zdobyte podczas studiów zagranicznych stają się jakby automatycznie „ambasadorami” krajów, w których studiowali. Taki proces stał się podstawą do kompleksowych działań edukacyjnych, naukowych jakimi stały się wymiany międzynarodowe studentów. Dzięki nim międzynarodowe grupy złożone ze studentów z dwóch lub więcej krajów, zajmują się określonymi problemami badawczymi, wspólnie się uczą i wypracowują stanowisko oparte na wiedzy zdobytej podczas nauki w swoich krajach, skonfrontowanej z wiedzą innych uczestników. Takie działania zmierzają i są podstawą do umiejdzynarodowienia nauki, ukształtowania jej globalnego znaczenia. Następstwem takich kontaktów naukowych stają się wymiany pracowników naukowych, zagraniczne staże naukowców, które pozwalają na konfrontację własnych działań naukowych i osiągnięciami osób z innych krajów. W chwili obecnej to zjawisko ma charakter ciągły, gdyż pobytom w innych ośrodkach naukowych towarzyszy możliwość

szybkich kontaktów i wymiany poglądów przy pomocy nowoczesnych technologii. Takie kontakty zapewniają szeroką informację o osiągnięciach i poziomie naukowym placówek i stanowią istotny element budowania potencjału naukowego, stanowiącego później element dyplomacji publicznej, jej elementu dyplomacji edukacyjnej.

W końcu XX wieku i początkach XXI wieku znacznie obniżył się przedział wiekowy, w którym młodzi ludzie muszą podjąć decyzję o kierunku swojego kształcenia. To nie wybór kierunku studiów, lecz teraz już wybór przedmiotów rozszerzonych w szkole średniej, stanowi o kierunku dalszego rozwoju młodego człowieka. Następstwem tego wyboru jest odnalezienie się jego w wyższej uczelni, na odpowiednim dla niego kierunku studiów. Stąd też w systemach edukacji wielu państw odgrywają dużą rolę wymiany międzynarodowe. W zglobalizowanym świecie, w którym wiedza jest ogólnodostępna na rynku międzynarodowym, ważne jest zapewnienie młodzieży szkolnej możliwości poznania kierunków przyszłych studiów. Zarówno zagadnień merytorycznych, jak i informacji o możliwościach poszczególnych uczelni. Pojawienie się oferty kontaktów międzynarodowych pomiędzy szkołami z różnych krajów jest zjawiskiem stosunkowo młodym. Z pojedynczych kontaktów, które charakteryzowały szkolnictwo XX wieku, powstało szereg międzynarodowych programów edukacyjnych i mobilności skierowanych do uczniów szkół średnich. Powstanie tych programów w Europie następowało równoległe z rozwojem Unii Europejskiej. Założenia funkcjonowania zjednoczonej Europy przeszczepiono na współpracę młodzieży w zakresie edukacji. Dzięki temu powstał system kontaktów budujący wspólnotę europejską młodzieży poprzez wspólne rozwiązywanie problemów badawczych, realizację projektów prospołecznych prowadzące do wzajemnego poznania i poszanowania własnych systemów wartości. To na poziomie współpracy młodzieży zaczyna realizować się teraz proces dyplomacji edukacyjnej. Programy te kierowane do nastoletniego odbiorcy stanowiąc mogą i na pewno będą o rozwoju i przyszłości poszczególnych państw, jak i całej Unii Europejskiej. Żeby to się jednak stało to muszą one funkcjonować sprawnie i globalnie. Zjawisko to, jego znaczenie zostało zauważone i w dyplomacji publicznej dużą uwagę zwraca się na rozwój kontaktów międzynarodowych na poziomie szkolnictwa średniego, a nawet podstawowego. Programy kierowane do młodzieży dotyczą zarówno działań w ramach dyplomacji kulturalnej, jak i sportowej. We wszystkich samorządach ważny punkt stanowi współpraca międzynarodowa młodzieży na bazie szkół czy innych jednostek oświatowych, edukacyjnych (Centra

kultury, NGoS-y). Wszystkie te działania jednak począwszy od poziomu szkół średnich, poprzez wyższe uczelnie (studentów, jak i pracowników) budują wizerunek państwa i mają wpływ na jego pozycję i stopień rozwoju. Niemniej jednak trzeba stwierdzić, że pomimo gwałtownego rozwoju tego typu działań, kontaktów, wymian młodzieżowych, zauważenia ich roli jaką odgrywają w dyplomacji, jest jeszcze niedoceniana i stanowi nie w pełni wykorzystany element dyplomacji publicznej.

Badania przeprowadzone na szerszej próbie szkół średnich w Polsce oraz mniejszej w II LO, udowodniły, że szkoły średnie nadal w niewielkim stopniu są włączane do procesów realizacji dyplomacji edukacyjnej, często opierają się na indywidualnej aktywności nauczycieli, ale są perspektywiczne i te walory są dostrzegane.

H-2: polityka oświatowa Japonii i Polski w XXI w. sprzyja kontaktom międzynarodowym obu państw, natomiast w niewielkim stopniu odnosi się do możliwości współpracy z odległymi pod względem geograficznym i cywilizacyjnym regionami.

Działania z zakresu dyplomacji edukacyjnej, aby mogły zaistnieć, muszą być wsparte przez sprawnie działający system edukacji. System, który jest nowoczesny, dynamiczny, uwzględniający potrzeby współczesnej młodzieży oraz reagujący na zmiany jakie niesie ze sobą rozwój cywilizacji i społeczeństw. Koniec XX wieku i początek wieku XXI charakteryzują się gigantycznym przyspieszeniem. Tempo zmian politycznych, społecznych staje się wręcz niewiarygodne. Wszystko za sprawą nauki i rozwoju nowoczesnych technologii komunikacyjnych i informacyjnych. To dzięki technologiom IT transfer informacji, wiedzy, staje się kwestią jednej chwili. To dzięki rozwojowi technik informacyjnych można kształtować świadomość obywateli, kreować poglądy i informacje czy nawet dokonywać przewrotów politycznych. Niestety, co wydaje się w pełni zrozumiałe, żaden system edukacji nie nadąży za tak szybkim tempem przemian. Jednocześnie też nie jest w stanie sprostać oczekiwaniom jakie stawia przed nim jego odbiorca, czyli uczeń. Każdy system posiada osadzenie w obowiązujących przepisach prawnych, normach społecznych i obyczajowych. Każdy system edukacji uwzględnia założenia polityki oświatowej państwa. Zmiana tych parametrów funkcjonowania, bardzo często jest długotrwała i procesy legislacyjne z

natury spowalniają jego udoskonalanie. Stąd też duże znaczenie w rozwoju współczesnej edukacji nieformalnych podmiotów czy organizacji pozarządowych. To one, dzięki swojej elastyczności działania i niskiemu zbiurokratyzowaniu, mogą o wiele szybciej reagować na potrzeby odbiorców. W Japonii i Polsce systemy edukacji uwzględniają w swoich założeniach kontakty międzynarodowe młodzieży. Japonia, po II wojnie światowej zmieniła radykalnie politykę oświatową co wpłynęło na funkcjonujący system edukacji. Zmiany te, oparte o zmiany polityczne przeprowadzone w kierunku otwarcia Japonii na świat i pod wpływem polityki amerykańskiej, spowodowały przebudowę systemu wartości i założeń edukacyjnych i wychowawczych. Bardzo dużą wagę przywiązuje się nadal do tożsamości narodowej, tradycji, kultury, jednak wprowadza się elementy międzynarodowe. System oświaty w Japonii otworzył się na procesy zmian jakie zachodziły w Europie i Stanach Zjednoczonych. Stąd też współczesny młody Japończyk zdobywa wiedzę uniwersalną w powiązaniu z elementami tradycyjnymi. Stanowi to o otwarciu tego systemu na wzorce zachodnie, ale też gwarantuje zachowanie, jakże ważnej w tym kraju, tradycji i kultury. Są one zresztą składową wyróżniającą ten system edukacji od systemów innych krajów. Niemniej jednak, co z resztą zrozumiałe, ukierunkowany jest on na współpracę edukacyjną z krajami regionu Azji i Pacyfiku oraz Stanami Zjednoczonymi. Współpraca ta zarówno na poziomie krajowym, jak i prefekturalnym buduje dyplomację edukacyjną Japonii. W Polsce system edukacji zawsze uwzględniał kontakty międzynarodowe. Położenie w centrum Europy, geograficznie i politycznie, narzucało Polsce różnorodność kontaktów międzynarodowych. W okresie powojennym obarczone one były obciążeniami wynikającymi z założeń funkcjonującego w Polsce socjalistycznego systemu, który ograniczał kontakty młodzieży polskiej do kontaktów z młodzieżą krajów bloku Układu Warszawskiego. Ideologicznie kształtowało to świadomość młodego człowieka i ograniczało jego zasięg tylko do granic tego bloku. Negatywna prezentacja krajów zachodnich, funkcjonujące uwarunkowania polityczne uniemożliwiały wyjazd, poznanie krajów, spoza „żelaznej kurtyny”.

Zmiany społeczno-polityczne, które zaszły w latach 80. XX wieku spowodowały otwarcie Polski na Europę zachodnią i umożliwiły kontakty międzynarodowe młodzieży w szerszym zakresie. Jednak przełomem stało się wejście Polski do Unii Europejskiej. Powstały wtedy nowe standardy funkcjonowania państwa. Polska stała się pełnoprawnym członkiem europejskiej społeczności, co

diametralnie zmieniło perspektywy i możliwości rozwoju młodego człowieka. Otwartość na nowe kierunki nauki, pracy, powstanie nowych wzorców społecznych umożliwiają zupełnie inne formy rozwoju. Zmiany prawne i legislacyjne dostosowują Polskie prawo do przepisów Unii Europejskiej. Mają one na celu usprawnić i ujednoczyć normy, zasady funkcjonowania społeczeństw w skali Europy co ma wpłynąć na ich globalny rozwój. Zmiany te otwierają przed młodym człowiekiem możliwości zdobywania wykształcenia na uczelniach w innych krajach. Budują również możliwości współpracy pomiędzy szkołami z państw europejskich. Stworzony system międzynarodowych programów skierowanych do młodzieży z krajów Europy ułatwia realizację wielu dotychczas niemożliwych do zrealizowania projektów. Wspólne wymiany tematyczne w zakresie edukacji, działań prospołecznych czy kulturowych stały się faktem. Dają one możliwość wymiany poglądów, porównania wiedzy i umiejętności, wymiany dokonań kulturalnych pomiędzy szkołami z różnych krajów Europy. Jednocześnie to ułatwienie kontaktów w obrębie krajów europejskich, ogranicza w wyraźny sposób możliwości wspólnego realizowania projektów ze szkołami z innych kontynentów. W ramach programów unijnych zapewniane są środki na dofinansowanie projektów o zasięgu europejskim i to w zasadzie wyklucza lub znacznie ogranicza możliwość uzyskania dofinansowania na wymianę z krajami spoza Unii Europejskiej.

Ważnym elementem mającym wpływ na organizację spotkań pomiędzy młodzieżą ze szkół azjatyckich i polskich jest też kalendarz roku szkolnego i podejście do wykorzystania czasu nauki. W krajach azjatyckich system edukacji zakłada naukę w szkole. Wyjazdy, zajęcia terenowe, wycieczki organizowane mogą być tylko wtedy, kiedy nie ma lekcji. Kalendarz roku szkolnego jest tam tak ułożony, że co kilkanaście tygodni są krótkie tygodniowe lub dwutygodniowe przerwy w nauce. I w tym czasie możliwe jest organizowanie wszystkich zajęć wyjazdowych. Tak żeby nie tracić lekcji. W Polsce zajęcia wyjazdowe są integralną częścią zajęć lekcyjnych i niewyobrażalne jest realizowanie ich w czasie ferii zimowych czy wakacji. Stanowi to też istotne utrudnienie w organizowaniu tego typu spotkań i planowaniu wymian. Wyjściem z tej sytuacji, jak wynika z moich badań, jest łączenie pobytu w czasie trwania zajęć lekcyjnych (aktywne w nich uczestnictwo międzynarodowych grup młodzieży) z pobytem w czasie przerw od nauki (z przeznaczeniem na turystyczny etap wymiany). Te wszystkie uwarunkowania sprawiają, że w kompleksowej ocenie procesu, nie ma wypracowanych form współpracy z krajami pozaeuropejskimi. Wręcz

można stwierdzić, że wypracowane w ramach europejskich programów edukacyjnych, skierowanych na kontakty międzynarodowe młodzieży, kierunki, procedury, cele działań nie ułatwiają tego typu kontaktów, a wręcz je ograniczają.

Można zatem uznać, że ta hipoteza badawcza została w pełni udowodniona. Zarówno w Polsce, jak i Japonii są stworzone warunki dla większego otwarcia i umiędzynarodowienia szkół. Na przeszkodzie stoją odległości geograficzne, często brak źródeł finansowania, co utrudnia bezpośredni kontakt.

H-3: działania podejmowane na rzecz rozwijania zainteresowań i wiedzy o Japonii przynoszą pożądane efekty, ale niewielka skala tych działań nie ma większego wpływu na polepszenie wzajemnego wizerunku.

W ramach realizowanych przeze mnie badań przeanalizowałem działania z zakresu dyplomacji publicznej Japonii prowadzone przez podmioty państwowe (ambasady Polski i Japonii, konsulaty, instytucje oświatowe), jak i podmioty pozarządowe (stowarzyszenia, kluby zainteresowań). W XXI wieku można powiedzieć sprawdza się *soft power* realizowany przez Japonię. Prowadzenie działań zmierzających do zainteresowania swoim krajem przez rozrywkę i szeroko rozumianą kulturę popularną spotkało się z dobrym odbiorem przez Europejczyków i Polaków. Zagadnienia związane z kulturą, sztuką, aktualnie i rozrywką są na bieżąco obecne i dostępne dla odbiorcy w Polsce. To przede wszystkim kultura i rozrywka jest wyróżnikiem Japonii wśród młodych Polaków. Zaczynają od tych zagadnień i stopniowo przechodzą do innych tematów dotyczących tego kraju. Ten sposób budowania wizerunku jest o tyle ważny, że zaczyna oddziaływać na odbiorcę już w najmłodszym wieku. Stopniowo, budząc zainteresowanie, zachęca młodego człowieka do szukania coraz większej ilości informacji o Japonii. Automatycznie, jak obserwowałem to wielokrotnie i potwierdzali to uczniowie w wywiadach, poszukują oni wiedzy z różnych dyscyplin kulturowych, historycznych, naukowych i co ważne społeczno-politycznych. Zaczynają od podstaw i zagłębiają się w szczegółowe problemy poznając w ten sposób specyfikę krajów azjatyckich. Działania promocyjne, które mają na celu również popularyzację Japonii w Polsce, w głównej mierze opierają się na zainteresowaniu odbiorcy kulturą, rozrywką, a dopiero na późniejszych etapach zagadnieniami historycznymi i społecznymi. Niemniej jednak, jak wynika z moich badań, zakres tych działań jest

stosunkowo niewielki, jeśli chodzi o skalę krajową. Działania te, mimo że o dużym stopniu różnorodności, docierają do niewielkiego kręgu odbiorców. Można powiedzieć, że wiele osób w Polsce, które interesują się Japonią, które chciałyby rozwijać swoje zainteresowania i pogłębiać znajomość tych zjawisk, nie mają możliwości dotarcia do podmiotów zajmujących się tymi tematami. Jest ich niewiele i działają w sposób wysoce zindywidualizowany. Nie istnieje żaden system działań promujących Japonię w Polsce. Pomimo deklaracji instytucji, które w swoich celach statutowych mają to zadanie, nie ma z ich strony wyraźnie zauważanej pomocy. Prowadzone przez Ambasady działania w niewielkim stopniu zaspokajają potrzeby zainteresowanych. Współcześnie podstawowym źródłem informacji dla młodego człowieka jest Internet. To tam można znaleźć informacje o wszystkim, co się dzieje w określonej dziedzinie. Niemniej jednak wiele informacji tam zawartych nie zawsze jest aktualna. Wynika to z tego, że w Internecie nic nie ginie i bardzo często informacja udostępniona w sieci jest nieaktualniana. Często coś, co jest w Internecie, już nie istnieje i nie działa w rzeczywistości. Ilość informacji znajdujących się w Internecie i ich aktualność ma się nijak do rzeczywistości i buduje mylne wrażenie, że tych działań jest bardzo dużo. Często promocja wydarzeń w Internecie przerasta ich zakres w rzeczywistości i jest tylko dobrze skonstruowanym postem. Dopiero weryfikacja tych informacji pozwoli na dotarcie do działającego ośrodka. A często takie działanie weryfikacyjne odstrasza młodych ludzi i sprawia, że wycofują się z chęci realizowania swoich zainteresowań. Zjawisko to ewidentnie wynika z braku koordynacji i weryfikacji tych działań.

Większość ich opiera się na działaniach pojedynczych ludzi, którzy swoją pasję, jaką jest zainteresowanie kulturą Azji, starają się przekazać młodzieży lub innym odbiorcom. Działania te prowadzone często bez wsparcia instytucji zajmujących się edukacją czy jej dofinansowaniem mają zakres niewielki i realizowane są w przypadkowy sposób mimo tego, że wiele z nich jest bardzo wartościowych i zasługuje na cykliczną realizację. Jednak w przypadku takich sytuacji trudno mówić o profesjonalnych, systemowych działaniach. Człowiek pasjonat, aby jego działania odniosły zamierzony skutek, powtarzalność i profesjonalizm musi być osadzony w określonych realiach prawnych. Bez odpowiedniej struktury tych przepisów, profesjonalnego systemu współpracy, niemożliwe jest realizowanie tych działań w sposób ciągły i poprzez szerokie grono odbiorców (szkół, organizacji pozarządowych).

Aby działania takie miały szeroki zakres, były prowadzone w sposób profesjonalny, możliwy do powtarzania i wykorzystywania przez różne podmioty, moim zdaniem niezbędne jest:

1. Stworzenie scentralizowanego systemu informacji o tego typu wydarzeniach. Próby takie podejmuje Ambasada Japonii w Polsce. Są one cenne i pomocne, jednak daleko im do ideału. Nie ma stworzonych zasad przekazywania informacji przez organizatorów wydarzeń. Brak jest możliwości identyfikowania się organizatorów z tym kalendarium. Zawarte tam są tylko te informacje, które zostały przekazane najczęściej przez instytucje. Brak jest lub są uwzględniane w niewielkim stopniu te drobne inicjatywy, skierowane do małego, lokalnego kręgu odbiorców. Bez informacji, za którą idzie bardzo często przekaz medialny, wydarzenia te umierają śmiercią naturalną, ze szkodą dla odbiorców. Istotna jest też pomoc przy znalezieniu partnera do projektu. Zbadane przeze mnie sytuacje wskazywały, że podstawowym źródłem uzyskania partnera dla szkoły, instytucji były kontakty prywatne osób, które organizowały dany projekt. Nie istnieje, żadne miejsce, żadna baza danych podmiotów edukacyjnych, czy organizacji pozarządowych z Azji deklarujących chęć udziału w realizacji takich projektów. I nie wynika to z tego, że takich podmiotów nie ma. Po prostu z jednej i drugiej strony nie ma możliwości udostępnienia i promowania informacji o takich podmiotach. Stworzenie takiej bazy danych kontaktowych jest niezbędne, żeby te działania przybrały kształt profesjonalny. Obecność w tej bazie danych szkoły czy innej instytucji edukacyjnej zainteresowanej zorganizowaniem czy udziałem w projekcie kontaktów wzajemnych, pozwoliłaby poza szybkim znalezieniem i dotarciem do partnera weryfikację takiego kontaktu. Czy jest on odpowiedni co do skali wymiany i czy w związku z tym jest w stanie zapewnić sprawną organizację spotkania młodzieży w swoim kraju. Taka baza danych stanowiłaby też ważne źródło informacji dla instytucji dofinansowujących takie projekty. Umieszczenie w bazie danych informacji o zrealizowanych projektach, ich efektach, ewaluacji jest ważnym wskaźnikiem przy rozpatrywaniu wniosków o dotacje.

2. Zorganizowanie zasad finansowania czy dofinansowania tych działań. Jak wspomniałem wcześniej stworzony został, sprawdzający się już organizacyjnie system dofinansowywania projektów tematycznych kierowanych do szkół, organizacji na kontakty wzajemne podmiotów z Polski i krajów Unii Europejskiej. Projekty partnerskie, tematyczne mają ogłaszane terminy składania wniosków, stworzone jasne

zasady ich dofinansowania i rozliczania. Jest to w tej chwili prowadzone w sposób systemowy i uporządkowany. Działania są możliwe do zaplanowania. Istnieje potrzeba stworzenia takiego systemu do dofinansowania kontaktów międzynarodowych pomiędzy Polską a krajami azjatyckimi. Jest to bardzo ważne, gdyż na pewno możliwość uzyskania dofinansowania na takie projekty ewidentnie wpłynęłaby na ich ilość. Jest to o tyle istotne, że wysokość kosztów, np. podróży do Azji i powrotu do Polski, są nieporównywanie wyższe niż w obrębie Unii Europejskiej i stanowi to często barierę nie do pokonania dla uczniów, szczególnie z mniejszych ośrodków. Uzyskanie takich środków z funduszy międzynarodowych na pewno spowodowałoby również zaplanowanie takich wydatków na szczeblu niższych jednostek samorządowych. Dzięki temu zaangażowanie finansowe na różnych poziomach organizacyjnych miałoby wpływ również na wielopoziomowość uzyskanych efektów realizacji projektu. Nie do pominięcia jest też fakt, że w wyniku projektów edukacyjnych wypracowane są często ciekawe materiały merytoryczne czy artystyczne i niestety, z braku finansowania, pozostają niewykorzystane lub są dostępne dla wąskiego kręgu odbiorców. Zapewnienie środków na dokumentację tych prac, czy w postaci okresowych, cyklicznych publikacji zawierających materiały merytoryczne i metodyczne wypracowane w trakcie realizacji projektów, czy w postaci odrębnych wydawnictw (opracowania, albumy), na pewno wpłynęłoby na efektywność tych działań i co ważne pełną ich dokumentację. Zwiększy też to automatycznie możliwości oddziaływania na grupy odbiorców. Będą one namacalnym, rzeczowym efektem tych projektów a to nie pozostanie na pewno bez wpływu na ich promocję.

3. Zapewnienie pełnej ewaluacji zrealizowanych projektów oraz prezentację ich osiągnięć. Jest to ważny element realizowania działań z zakresu *soft power*. Ważne jest, żeby informacje o realizacji poszczególnych projektów, uzyskanych w ich efektach, ewaluacji, mocnych i słabych stronach, dotarły do instytucji dyplomatycznych, państwowych, samorządowych i innych podmiotów zainteresowanych tego typu działaniami. Ewaluacja tych projektów, rzeczowa weryfikacja i ocenienie realnego zasięgu oddziaływania, kręgu odbiorców, do których dotarł projekt, stanowi o jego wartości. Ponieważ długa jest droga od pomysłu do realizacji, więc najistotniejsze staje się właściwe ocenienie i weryfikacja efektów projektu. W sieci dostępne są opisy wielu projektów, które po przeanalizowaniu okazują się tylko informacją medialną. Jest jednak wiele projektów, które odniosły

sukces i warte są kontynuowania. Rzeczowa ich ewaluacja i ocena oraz, co najważniejsze, udostępnienie ich zainteresowanym podmiotom, które chcą tego typu działania prowadzić, stanowi o końcowej ocenie tych działań. Stąd też, moim zdaniem, konieczność utworzenia weryfikowanej na bieżąco bazy danych, prowadzonej przez zaufaną i profesjonalną instytucję. Dzięki temu nie zostaną one zaniechane, a mogą być realizowane dalej. Ewaluacją projektów powinno zająć się grono ekspertów, fachowców w tej dziedzinie, których zadaniem byłoby analizowanie, weryfikowanie i kompleksowe ocenianie poszczególnych działań. Będzie to na pewno element budujący standardy działań i wskazujący kierunki do realizacji kolejnych tematycznych projektów. Jak wskazują dane literaturowe, do których dotarłem podczas swoich badań, taka struktura projektów jest realizowana w ramach projektów unijnych i uzyskuje bardzo dobre oceny od uczestników, jak i instytucji je prowadzących.

Działania te, mimo że o niewielkim zasięgu, odnoszą jednak skutek. Z moich badań uzyskałem informacje, że wielu uczniów, którzy w szkole średniej interesowali się zagadnieniami krajów azjatyckich, brali udział w zajęciach języka japońskiego i kultury Japonii, kontynuuje naukę w tym kierunku. Wybiera studia w wyższych uczelniach na kierunkach „azjatyckich”, studiuje Japonistykę czy inne kierunki azjatyckie. Wskazuje to zjawisko na to, że działania promujące wiedzę o krajach azjatyckich, mimo że prowadzone w niewielkiej skali i ograniczonym, „amatorskim” zakresie, odnoszą swój skutek. Co ciekawe z moich analiz wynika, że wielu absolwentów liceów, którzy ukończyli studia wyższe z zakresu zarządzania, marketingu czy ekonomii, a brali udział w projektach azjatyckich (takich jak na przykład w II Liceum), łatwiej uzyskują pracę w firmach azjatyckich czy z udziałem kapitału azjatyckiego. Podczas rozmów kwalifikacyjnych wykazują się oni o wiele większą znajomością realiów azjatyckich i w kilku przypadkach było to kluczowym elementem, który przekonał komisję kwalifikacyjną i aktualnie te osoby pełnią ważne funkcje w tych firmach. Wnioski te dotyczą ostatnich kilku–kilkunastu lat. Na tę chwilę brak jest opracowań analizujących to zjawisko zależności pomiędzy realizowanymi działaniami edukacyjnymi dotyczącymi zagadnień azjatyckich a sukcesem zawodowym młodego człowieka. Te informacje mogą wskazywać, że pomimo fragmentaryczności działań z zakresu dyplomacji publicznej Japonii, rozszerzania jej na dyplomację edukacyjną, ma to niewielki wpływ na budowanie wizerunku tego kraju wśród polskiej młodzieży. Podobna sytuacja występuje, jeżeli

chodzi o budowanie wizerunku Polski i polskiej edukacji w krajach azjatyckich. Uwzględniając fakt, że w ostatnich latach rośnie zainteresowanie młodzieży tymi tematami, jak i pracą z nimi związaną, nadal jednak jest to zjawisko niszowe i rozwojowe, wymagające dalszych działań i badań.

Moim zadaniem było przyjrzenie się dyplomacji edukacyjnej, w tym głównie z udziałem strony japońskiej. W oparciu o dotychczasowe (ograniczone) badania dyplomacji edukacyjnej z udziałem szkół średnich, moją ambicją było wskazanie na osiągnięcia i problemy, które realizację zadań osłabiają. W pracy zostało udowodnione, że wizerunek Japonii zmienia się wraz ze zdobywaną wiedzą. Japonia staje się państwem przyjaznym, otwartym i zachęcającym do współpracy. Dzięki działaniom wielu podmiotów promujących Japonię w Polsce, urealnia się obraz tego kraju wśród Polaków. Analiza studium przypadku jakim jest II Liceum Ogólnokształcące im. Gabriela Narutowicza wykazała, że teoretyczne założenia dyplomacji edukacyjnej Japonii weryfikują się w praktyce. Stanowiąc to może podstawę do dalszych działań w tym zakresie i budowaniu systemu promocji kraju na bazie działań z zakresu dyplomacji edukacyjnej.

BIBLIOGRAFIA

Archiwalia:

Dokumenty i materiały internetowe

1. *100. rocznica nawiązania stosunków dyplomatycznych między Japonią i Polską*, Ambasada Japonii w Polsce, <https://www.pl.emb-japan.go.jp/100/index.html> [dostęp: 12.12.2021].
2. *Internetowa Baza Traktatowa*, MSZ, <https://traktaty.msz.gov.pl/> [dostęp: 21.02.2023].
3. Amatya K., *Japan the Titan of Soft Power*, <https://moderndiplomacy.eu/2020/10/31/japan-the-titan-of-soft-power/> [dostęp: 20.12.2020].
4. Banasik A., *Program Comenius*, <https://zielonalinia.gov.pl/-/program-comenius-43017> [dostęp: 12.12.2022].
5. Bhuiyan Z.A., *The image of Japanese Soft Power*, <https://www.researchgate.net/publication/340793889> [dostęp: 20.12.2020].
6. Biuletyn Informacyjny Ambasady Japonii, Wydawca Ambasada Japonii w Polsce. Grudzień 2010, Warszawa.
7. Biuletyn Informacyjny Ambasady Japonii, Wydawca Ambasada Japonii w Polsce. Marzec 2009, Warszawa.
8. Biuletyn Informacyjny Ambasady Japonii, Wydawca Ambasada Japonii w Polsce. Styczeń 2019, Warszawa.
9. Błasiak P., *Edukacja w Japonii*, <http://miedzykulturowa.org.pl/czytelnia/artykuly/edukacja-w-japonii/> [dostęp: 10.12.2021].
10. Cool Japan Strategy, https://www.cao.go.jp/cool_japan/english/index-e.html [dostęp: 12.12.2021].
11. *Dlaczego Japończycy żyją tak długo i co ma z tym wspólnego bento?*, <https://www.bentomania.pl/dlaczego-japonczycy-zyja-tak-dlugo-i-co-ma-z-tym-wspolnego-bento,news25.html> [dostęp: 20.12.2021].
12. *Dyplomacja publiczna 2011*. Raport MSZ; *Dyplomacja publiczna 2012*. Raport MSZ, www.msz.gov.pl [dostęp: 20.12.2020].
13. Gutman A., *Educational Diplomacy by Amy Gutman*, Penn Wharton China Center, <https://pwcc.upenn.edu/educational-diplomacy-by-amy-gutmann/>, 21.02.2016, [dostęp: 20.12.2020].
14. https://archiwum.msz.gov.pl/wyszukiwarka/?p=2y62Qm_KYnI-#Wyszukiwarka (Japonia, pod nr 13) [dostęp: 12.12.2021].
15. https://archiwum.msz.gov.pl/wyszukiwarka/?p=2y62Qm_KYnI-#Wyszukiwarka (Japonia, pod nr 19) [dostęp: 12.12.2021].
16. <https://ssp.jst.go.jp/en/jst/highschool> [dostęp: 12.12.2021].
17. <https://tobitate.mext.go.jp/univ/> [dostęp: 12.21.2020].
18. <https://www.paih.gov.pl/20190120/> [dostęp: 10.12.2020].
19. https://www.pl.emb-japan.go.jp/relations/wizyta_premiera.htm [dostęp: 20.12.2020].
20. ICEA, <https://www.icea-tokyo.com/> [dostęp: 10.12.2020].
21. Informacje o programie Erasmus+, <https://erasmusplus.org.pl/strony-informacyjne/informacje-o-programie/> [dostęp: 25.10.2020].
22. Instytut Marki Polskiej, www.imp.org.pl [dostęp: 10.01.2021].
23. Instytut Polski, <https://instytut-polski.org/> [dostęp: 10.12.2020].

24. Japan International Cooperation Agency, www.jica.go.jp [dostęp: 12.12.2020].
25. *Komunikat prasowy: Umowa handlowa między UE a Japonią wchodzi w życie*, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/pl/IP_19_785 [dostęp: 01.03.2021].
26. McClory J. (red.), *The Soft Power30. A Global Ranking of Soft Power*, 2019, <https://softpower30.com/wp-content/uploads/2019/10/The-Soft-Power-30-Report-2019-1.pdf> [dostęp: 20.12.2020].
27. Naciążek A., *Współpraca międzynarodowa*, <https://dwm.pwr.edu.pl/nawa/wspolpraca-i-wymiana-miedzynarodowa> [dostęp: 12.12.2020].
28. Nworah U., *Nigeria as a Brand*, www.brandchannel.com [dostęp: 10.01.2021].
29. *Obszary polityki zagranicznej RP*, <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/obszary-polityki-zagranicznej> [dostęp: 2.12.2022].
30. *Oshin*, <https://www.filmweb.pl/film/Oshin-2013-687444>, [dostęp: 10.12.2020].
31. PNWM, *Broszura informacyjna PNWM*, https://pnwm.org/wp-content/uploads/2019/10/Broszura-informacyjna-PNWM_2020.pdf [dostęp: 21.12.2020].
32. Polskie Radio, *Zbudujemy tu drugą Japonię*, <https://www.polskieradio.pl/39/248/Artykul/684816,Zbudujemy-tu-druga-Japonie> [dostęp: 10.12.2020].
33. Raftowicz-Filipkiewicz M., *Branding Narodowy w Unii Europejskiej* <https://www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/37430/PDF/007.pdf> [dostęp: 10.01.2021].
34. *Słownik języka polskiego*, PWN, <https://sjp.pwn.pl/sjp/oswiata;2496957.html> [dostęp: 11.04.2020].
35. Sołkowicz K., *Program Erasmus w realizacji polityki edukacyjnej UE*, <http://www.irbis-nbu.gov.ua/> [dostęp: 20.11.2020].
36. Strona Fundacji Japonii, <https://www.jpff.go.jp/j/about/index.html> [dostęp: 10.12.2020].
37. Strona funduszy PHARE, <https://www.funduszephare.pl/> [dostęp: 10.12.2020].
38. *Studia Erasmus Mundus*, <https://erasmusplus.org.pl/studia-erasmus-mundus> [dostęp: 12.12.2020].
39. *System edukacji w Japonii*. <http://kraj-na-dalekim-wschodzie-japonia.blogspot.com/2012/11/system-edukacji-w-japonii.html> [dostęp: 20.12.2020].
40. *System edukacyjny w Japonii. Blaski i cienie szkolnictwa w Kraju Kwitnącej Wiśni*, <https://ideologia.pl/system-edukacyjny-w-japonii>, 2019 [dostęp: 20.11.2020].
41. *Szogun*, <https://www.filmweb.pl/serial/Szogun-1980-239497>, [dostęp: 10.12.2020].
42. Umowa o współpracy naukowej i technicznej między Wspólnotą Europejską a rządem Japonii, 30.11.2009, <https://www.prawo.pl/akty/dz-u-ue-l-2011-90-2,68028051.html> [dostęp: 20.12.2020].
43. Walewska D., Woźniak A., *Azjatyckie firmy wybierają Polskę*, <https://www.rp.pl/artykul/730449-Azjatyckie-firmy-wyberaja-Polske.html> [dostęp: 20.11.2020].
44. WHO, *Japonia: długość życia*, <https://www.worldlifeexpectancy.com/pl/japan-life-expectancy> [dostęp: 12.12.2021].

45. Zasadzińska M., *Szkolnictwo w Japonii*, <https://www.japonia.xmc.pl/szkolnictwo-w-japonii/> [dostęp: 10.12.2021].

Ustawy

1. Ustawa z dnia 15 lipca 1961 roku o rozwoju systemu oświaty i wychowania (Dz. U. Nr 32).
2. Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (j. t. z 2004 r., Nr 256, poz. 2572 z późn. zm.).
3. Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (Dz. U. z 2021 r. poz. 1082)
4. Ustawa z dnia 16 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (Dz. U. z 2021 r. poz. 1082).
5. Ustawa z dnia 15 września 2000 r. o zasadach przystępowania jednostek samorządu terytorialnego do międzynarodowych zrzeszeń społeczności lokalnych i regionalnych (Dz. U. 2000 r. nr 91 poz. 1009).

Monografie i opracowania

1. Anholt S., *Sprawiedliwość marek. Jak branding miejsc i produktów może uczynić kraj bogatym, dumnym i pewnym siebie*, Wyd. IMP, Warszawa 2006.
2. Banach C., *Spółczesność polska wobec wyzwań transformacji systemowej*, [w:] *Konferaty*, Komitet Prognoz „Polska w XXI wieku” przy Prezydium PAN, Warszawa 1998.
3. Bäcker R., *Metodologia badań politologicznych*, Uniwersytet M. Kopernika w Toruniu, PTNP, Warszawa 2016.
4. Becelewska D., *Repetitorium z rozwoju człowieka*, Kolegium Karkonoskie, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, Jelenia Góra 2006.
5. Bieńkowski T., Dobrzycki J., *Kierunki rozwoju nauki*, PWN, Warszawa 1989.
6. Carver T. na konferencji *Digital Diplomacy, A New Era of Advancing Policy*, 17.05.2012 [w:] M. Kosienkowski, B. Piskorska (red.), *Dyplomacja cyfrowa jako instrument polityki zagranicznej XXI wieku*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2014.
7. Cashmore E., *Sports Culture. An A-Z Guide*, Routledge World Reference. London 2000.
8. Cicero M.T., *Pisma Filozoficzne, t. II, O powinnościach*, Biblioteka Kórnicka, Poznań 1960.
9. Cicero M.T., *Rozmowy tuskulańskie*, [w:] M.T. Cicero, *Pisma filozoficzne, t. 3*, tłum. Józef Śmigaj, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1961.
10. Courmont, B., *Is Japan in a Middle or an Abnormal power?* IRIS, Paris 2018.
11. Cull N., *Public diplomacy: Lessons from the Past*, Figuerola Press, Los Angeles 2009.
12. Cyłkowska-Nowak M., *Rozwój psychologii szkolnej w Japonii*, [w:] J. Marszałek-Kawa, M. Górniewicz (red.), *Różne oblicza Azji – między Azją Wschodnią a Indiami*, Wydawnictwo Marszałek, Toruń 2020.
13. Cyłkowska-Nowak M., *Spółeczne funkcje szkolnictwa w Japonii i Stanach Zjednoczonych. Studium z pedagogiki porównawczej*, Wydawnictwo „Edytor”, Poznań-Toruń 2000.
14. D’Agati P.A., *The Cold War and the 1984 Olympic Games. A Soviet – American Surrogate War*, Palgrave Macmillan, New York 2013.

15. Derelkowska-Misiuna A., *Dyplomacja edukacyjna. Przegląd terminologii i próba definicji*, [w:] M. Pietrasiak, J. Ciesielska-Klikowska, S. Kosmynka (red.), *Badanie polityki zagranicznej państwa*, Rambler Press, Warszawa 2017.
16. Derelkowska-Misiuna A., *Wymiana studencka między Stanami Zjednoczonymi a Chinami jako element dyplomacji publicznej*, [w:] J. Ciesielska-Klikowska, M. Marczuk-Karbownik (red.), *Stany Zjednoczone – Chiny. W stronę dwubiegowości?*, WUŁ, Łódź 2017.
17. Dziewulak D., *Polityka oświatowa Wspólnoty Europejskiej*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 1997.
18. Dziewulak D., *Systemy szkolne Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 1997.
19. *Edukacja, Raport 1997–2001*, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 2001.
20. Eitel E., *Reputationskommunikation von Ländern. Instrumente und Erfolgsfaktoren – Theoretische Ansätze und Untersuchung der Kommunikationspraxis am Fallbeispiel Schweiz*, Dissertation an der Universität Potsdam, Potsdam 2013.
21. *Encyklopedia powszechna*, PWN, Warszawa 1992.
22. Fuksiewicz A., Łada A., Wenerski Ł., *Współpraca zagraniczna polskich samorządów. Wnioski z badań*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2012; Gawłowski, R., *Dyplomacja samorządowa, czyli jak współpracują JST*, http://samorząd.infor.pl/sektor/rozwoj_i_promocja/wspolpraca/724642,4,Dyplomacja-samorzadowa-czyli-jakwspolpracuja-JST.html, [dostęp: 29.12.2016].
23. Gardner H., *Zmiana poglądów. Sztuka kształtowania własnych i cudzych przekonań*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2006.
24. Gienow-Hecht J.C.E., Donfried M.C., *The Model of Cultural Diplomacy: Power, Distance, and the Promise of Civil Society*, [w:] J.C.E. Gienow-Hecht, M.C. Donfried (red.), *Searching for a Cultural Diplomacy*, Berghahn Books, New York Oxford 2010.
25. Gilboa E., *Dyplomacja w epoce informacji*, [w:] B. Ociepka (red.), *Dyplomacja publiczna*, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 2008
26. Goff P.M., *Cultural Diplomacy*, [w:] A.F. Cooper, J. Heine, R. Thakur (red.), *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy*, University of Oxford, Oxford 2013.
27. Haber A., Witowski W., *Phare – spójność społeczno-gospodarcza, podsumowanie programu*, Ministerstwo Rozwoju Gospodarczego, Sandomierz 2006.
28. Halizak E., *Liberalna teoria polityki zagranicznej*, [w:] E. Halizak, R. Ożarowski, A. Wróbel (red.), *Liberalizm & neoliberalizm w badaniu polityki zagranicznej państwa i gospodarki światowej*, Wydawnictwo Rambler, Warszawa 2016.
29. Hall E.T., *The Silent Language*, Anchor, New York 1959.
30. Henrikson A., *What can public diplomacy achieve?*, Netherlands Institute of International Relations, Clingendael 2006.
31. Hereźniak M., *Marka narodowa. Jak skutecznie budować wizerunek i reputację kraju*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2011.
32. Huntington S., *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2018.

33. Ilg W., Dubiski J., *Spotkanie otwiera perspektywy. Empiryczne spojrzenie na wymianę międzynarodową*, Polsko-Niemiecka Współpraca Młodzieży, Warszawa 2011.
34. Informacja publiczna Wydział Edukacji UMŁ, 15.01.2023 r.
35. Informacja własna prof. Jolanty Młodawskiej-Bronowskiej, 2023.
36. Jules T.D., *Gated Globalization, Regionalism and Regional Trading Agreements; Educational Diplomacy in an Epoch of the Post-Bureaucratic State*, [w:] E.J. Francois, M.B.M. Avoseh, W. Griswold, *Perspectives in Transnational Higher Education*, Sens Publishers, Rotterdam 2016.
37. Keohane R.O., Nye J.S., *Power and Interdependence*, Longman, Boston 2012.
38. Keohane R.O., Nye J.S., *Sila i współzależność* [w:] H. Schreiber, A. Wojciuk (red.), *Stosunki międzynarodowe*, t.1, WNPiSM, Warszawa 2018.
39. Kletke-Milejska M., *Zreformowany system edukacji i jego wpływ na kształcenie i wychowanie dzieci w publicznych szkołach podstawowych*, Uniwersytet Śląski, Wydział Nauk Społecznych Instytut Nauk Politycznych i Dziennikarstwa, Katowice 2007.
40. Kołaczek B., *Dostęp młodzieży do edukacji Zróżnicowania. Uwarunkowania. Wyrównanie szans*, IPiSS, Warszawa 2004.
41. Konstytucja Japonii, 3 listopada 1946.
42. Kosienkowski M., Piskorska B. (red.), *Dyplomacja cyfrowa jako instrument polityki zagranicznej XXI wieku*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2014.
43. Kostowska-Watanabe. E, Ishikawa A., *Sekret japońskiego sukcesu*, W.P., Warszawa 1990.
44. Kotler P., Jatusripitak S., Maesincee S., *Marketing narodów, Strategiczne podejście do budowania bogactwa narodowego*, Profesjonalna Szkoła Biznesu, Kraków 1999.
45. Koziczyński B., *333 popkulturowe rzeczy...PRL*, Vesper, Poznań 2009.
46. Kwiecińska R., *Rozum czy serce*, Wydawnictwo Edukacyjne, Kraków 2000.
47. Kwieciński Z., *Dylematy – inicjatywy – przebudzenia. Nad przesłankami odrodzenia edukacji w Polsce*, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, Wrocław 1985.
48. L'Etang J., *Sports Public Relations*, Sage, Los Angeles 2013.
49. Leonard M., *Public Diplomacy*, Foreign Policy Centre, London 2002
50. Lewin A., *System wychowania a twórczość pedagogiczna*, PWN, Warszawa 1983.
51. Łynka A., *II Liceum Ogólnokształcące im. Gabriela Narutowicza w Łodzi (1904-2002)*, [w:] T. Jałmużna (red.), *Tradycje i współczesność łódzkich szkół średnich*, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź 2003.
52. Łynka A., *Zarys dziejów II Liceum Ogólnokształcącego im. Gabriela Narutowicza w Łodzi w latach 1904–2014*, [w:] D. Jędrasiak, A. Łynka (red.), *Moja Szkoła, II Liceum Ogólnokształcące im. Gabriela Narutowicza w Łodzi*, Poligraf Marek Więckowski, Łódź 2014.
53. Majewski S., *Przemiany oświaty i wychowania w Polsce w latach 1989–1995*, t. 11, Kieleckie Studia Pedagogiczne i Psychologiczne, Kielce 1996.
54. Marszke A.W. (red.), *Stalość i zmienność w naukach pedagogicznych*, WSP, Olsztyn 1995, s. 11–15.
55. Mayumi Ito – rozmowa 20.11.2019 r.
56. Miąso J., *Historia wychowania wiek XX*, PWN, Warszawa 1980, s. 377.
57. Ministerstwo Edukacji Kultury, Sportu, Nauki i Technologii, *Status wymiany międzynarodowej w szkołach średnich*, 2019

58. Nye J.S., *Soft Power. The Means to Success In World Politics*, Public Affairs, New York 2004.
59. Nowak J., *Szkoła – nowe przestrzenie edukacyjne*, [w:] M. Magda-Adamowicz, I. Kopaczyńska (red.), *Pedagogika wczesnoszkolna wobec zmieniających się kontekstów społecznych*, t. 1, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2014.
60. Nye J.S., *Soft Power. Jak osiągnąć sukces w polityce światowej*, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2010.
61. *Oblicza Erasmusa+. Podsumowanie programu 2014–2020. t. 2*, Ferso, Warszawa 2021.
62. Ociepka B., *Dyplomacja publiczna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2008.
63. Okoń W., *Nowy Słownik Pedagogiczny*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 1998.
64. Olędzki J., *Komunikowanie w świecie. Narzędzia, teorie, unormowania*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2001.
65. Pałasz-Rutkowska E., *Historia Stosunków polsko-japońskich, t. 2. 1945–2019*, Polska Fundacja Japonistyczna, Warszawa 2019.
66. Pietrasiak M., Bywalec G., Kamiński T., Mierzejewski D., Słowikowski M., *Paradiplomacy In Asia. Case studiem of China, India and Russia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2018.
67. Pietrasiak M., *Kilka słów o historii stosunków polsko-japońskich* [w:] D. Jędrasiak (red.), *Polska w Japonii – Japonia w Polsce... W 100-lecie nawiązania stosunków dyplomatycznych*, Poligraf Marek Więckowski, Łódź 2019.
68. Pilch T. (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI w.*, t.1, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2003.
69. Pink D.H., *A Whole New Mind*, Wydawnictwo Riverhead Trade, New York 2005.
70. Polley M., *Sports History. A Practical Guide*, Palgrave Macmillan, New York 2007.
71. Pomykało W. (red.), *Encyklopedia Pedagogiczna*, Fundacja Innowacyjna, Warszawa 1993.
72. *Popularna Encyklopedia Powszechna*, t. 4, Fogra, Kraków 2001.
73. Porozumienie o współpracy pomiędzy ICEA a II LO w Łodzi, lata 2021, 2022, 2023.
74. Proitsi G.R., *The case of Educational Diplomacy in the European Union. Panel C: Education policies in and out of the EU*, 16th Annual Conference of the UACES Student Forum, Belfast, 29–30.06.2015
75. Rowe D., *Global Media Sport. Flows, Forms and Futures*, Bloomsbury, London 2011.
76. Rozmowa on-line dyrektora II LO z Ambasadorem RP w Tokio, Panem Pawłem Milewskim, w dniu 8.02.2023 r.
77. Santos R.B., Mestre A.M., de Megalhães F.R., *Sports Law in Portugal*, Wolters Kluwer, Alphen aan den Rijn 2011.
78. Saxena A., *The Sociology of Sport and Physical Education*, Sports Publication, New Delhi 2011.
79. Shreiber H., Michałowska G. (red.), *Kultura w stosunkach międzynarodowych. Zwrot kulturowy*, t. 1, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2013.

80. Skorupska A., *Dyplomacja samorządowa. Efektywność i perspektywy rozwoju*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2015.
81. Sprawozdanie końcowe z wdrażania Programu Operacyjnego KAPITAŁ LUDZKI 2007–2013, Warszawa 2017.
82. Stefański K., *Duch busido armii cesarskiej czyli tragedia pomyłek*, [w:] A. Kozyra (red.), *W kręgu wartości kultury Japonii*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2013.
83. Stola D., *Kraj bez wyjścia? Migracje z Polski 1949–1989*, IPN, Warszawa 2010
84. Szczepański J., *Refleksje nad oświatą*, PIW, Warszawa 1974
85. Szczepański J., *Spoleczne uwarunkowania rozwoju oświaty*, WSiP, Warszawa 1989.
86. Szondi G., *Filary zarządzania reputacją: dyplomacja publiczna w Europie Wschodniej z perspektywy public relations*, [w:] B. Ociepka (red.), *Dyplomacja publiczna*, Uniwersytet Wrocławski, 2008,
87. Szulakiewicz W., *Historia oświaty i wychowania 1944–1956*, WAM, Kraków 2006.
88. Szulce H., Janiszewska K., *Zarządzanie marką*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2006.
89. *The History of Japan's Educational Development*, Institute for International Cooperation / Japan International Cooperation Agency, Tokyo 2004.
90. Trajman J., *Kultura w stosunkach międzynarodowych*, [w:] Ł. Fijałkowski, R. Kunert Milcarz (red.) *Międzynarodowe stosunki polityczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2018.
91. Umińska-Woroniecka A., *Polityka zagraniczna – podejście teoretyczne* [w:] Ł. Fijałkowski, R. Kunert-Milcarz, *Międzynarodowe stosunki polityczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, 2018.
92. Waclawik M., *Japońska mniejszość etniczna jako promotor kultury japońskiej w USA i Kanadzie*, [w:] A. Wosińska (red.), *Japoński soft power. Wpływy Japonii na kulturę zachodnią*, Kirin, Toruń 2010
93. Walkowska W., *Edukacja*, [w:] L. Frąckiewicz (red.), *Polityka społeczna. Zarys wykładu wybranych problemów*, Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, Katowice 2002.
94. Witkowska E., *Komiks japoński w Polsce – historia i kontrowersje*, Kirin, Toruń 2012.
95. Wojnar I., *Aktualne procesy edukacji i kultury w Polsce i na świecie*, [w:] I. Wojnar, J. Kubin (red.) *Edukacja wobec wyzwań XXI wieku*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 1996.
96. Wosińska A., *Czy zainteresowanie mangą i anime wpływa na stan wiedzy o Japonii i poglądy na jej temat*, [w:] A. Wosińska, *Japoński soft-power. Wpływy Japonii na kulturę zachodnią*, Kirin, Bydgoszcz 2015.
97. Yoshida M., *Zarys edukacji japońskiej w Łodzi w Polsce w Japonii – Japonia w Polsce* [w:] D. Jędrasiak (red.), *Polska w Japonii – Japonia w Polsce... W 100-lecie nawiązania stosunków dyplomatycznych*, Poligraf Marek Więckowski, Łódź 2019.
98. Ziętek A., Żakowski K., Pietrzyk O., *Polityka zagraniczna Japonii*, UMCS, Lublin 2018.
99. Żuk G., *Kultura w kontekście wartości*, [w:] Idem, *Edukacja aksjologiczna. Zarys problematyki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2016.

Artykuły w czasopismach naukowych

1. Arbuza Z., *The Politics of Educational Diplomacy in Vietnam: Educational Exchanges under Doi Moi*, "Asian Survey" 1996, t. 36, nr 6.
2. Bierzyńska-Sudoł M., *Dyplomacja samorządowa jako innowacyjny instrument zarządzania regionem*, „Świat idei i polityki” 2016, t. 15.
3. Broś N., *Edukacja w dyplomacji publicznej. Cyberdyplomatyczne rozwiązania w międzynarodowym nauczaniu*, „Ogrody Nauk i Sztuk” 2016, nr 6.
4. Broś N., *Znaczenie nowych technologii dla współczesnej dyplomacji*, „Political Dialogues” 2017, nr 22.
5. Burdzik T., *Japoński soft power: wykorzystanie kultury w budowaniu pozycji Japonii na arenie międzynarodowej*, „Kultura–Historia–Globalizacja” 2018, nr 23.
6. Cyłkowska-Nowak M., *Równość możliwości w edukacji japońskiej – kontynuacja i zmiana*, [w:] „Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja: kwartalnik myśli społeczno-pedagogicznej” 2009, nr 1(45).
7. Domachowska A., *Dyplomacja kulturalna ASEANU*, „Kultura i Edukacja” 2016, nr 3 (113).
8. Duke B.C., *Statistical trends in postwar Japanese education*. „Comparative Education Review” 1975, t. 19, nr 2.
9. Fukushima G.S., *Japan's Soft Power*, „Biuletyn Japońskiego Stowarzyszenia Handlowego” 2013.
10. Gabryelak E., *Projekty edukacyjne współfinansowane z funduszy Unii Europejskiej zrealizowane na obszarach wiejskich województwa łódzkiego. Studium sześciu gmin – powody aplikowania i efekty zrealizowanych inicjatyw*, Acta Universitatis Lodiensis, „Folia Socjologica” 2017, nr 63
11. Gilboa E., *Diplomacy in the media age, Three models of uses and effects*, „Diplomacy & Statecraft” 2001, nr 12(2)
12. Ingenhoff D., Ruehl K., *International public relations: A synopsis of German speaking and Anglo – American research approaches*, „Studies in communication sciences” 2013, t.13, wyd. 1.
13. Inkeles A., *The Emerging Social Structure of the World*, „World Politics” 1975, t. 27, nr 4.
14. Jacher W., *Wewnętrzne warunki wzrostu i zanikania integracji społecznej*, „Studia Socjologiczne” 1975, nr 4.
15. Jędrasiak D., *Polska – Japonia, Japonia – Polska*, „Dobre Praktyki, Innowacje w edukacji” 2020, nr 30.
16. Khan M.M., *Diplomacy and Education: A Systematic Review of Literature*, „Global Social Sciences Review” 2020, vol. V, no. II.
17. Kieliszewski P., Poprawski M., *Instytucje publiczne i dyplomacja kulturalna. Potencjały i wyzwania*, „Zarządzanie Publiczne” 2009, nr 3(9).
18. Kobierecki M., *Dyplomacja sportowa jako kategoria nauk o polityce*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne” 2016, vol. 51.
19. Kobierecki M., *Dyplomacja sportowa. Sport jako arena prowadzenia dyplomacji międzynarodowej*, „Kultura i Polityka: zeszyty naukowe Wyższej Szkoły Europejskiej im. ks. Józefa Tischnera w Krakowie” 2015, nr 17
20. Kononenko D., *Dyplomacja publiczna Polski. Edukacja jako skuteczne narzędzie dyplomacji publicznej*, „Kwartalnik Opolski” 2018, nr 2/3.
21. Kotarski H., *Marka narodowa i regionalna jako branding miejsca*, „Pogranicze. Studia Społeczne” 2018, t. 33.

22. Kowalski J., *Ideologiczne aspekty reformy systemu edukacji*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 2000, nr 3–4.
23. Langowska J., *Polska dyplomacja kulturalna na Bliskim Wschodzie po 2003 r.*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2014, nr 3.
24. Maj-Waśniowska K., *Wpływ polityki Unii Europejskiej na kierunki zmian w polskim systemie edukacji*, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” 2016, nr 6 (84), cz. 2.
25. Makinen S., *In Search of the Status of an Educational Great Power? Analysis of Russia’s Educational Diplomacy Discourse*, “Problems of Post-Communism” 2016, t. 63, nr 3.
26. Metzgar E.T., *Institutions of Higher Education as Public Diplomacy Tools*. “Journal of Studies in International Education” 2020, nr 3.
27. Morcinek B., *Sarmata w oczach Samuraja – kilka słów o stereotypie Polaka w Japonii i autostereotypie Japończyka*, „Postscriptum Polonistyczne” 2008, nr 1(1).
28. Ociepka B., *Nowa dyplomacja publiczna – perspektywa teorii stosunków międzynarodowych i komunikowania politycznego*, „Przegląd Strategiczny” 2012, nr 1.
29. Potocka E., *80 lat stosunków polsko-japońskich*, „Azja-Pacyfik” 1999, nr 2/99.
30. Świątecki A., *Marketing marki narodowej*, „CMO – Magazyn Dyrektorów Marketingu” 2006, nr 1.
31. Wronowska G., *Polityka edukacyjna a potrzeby rynku pracy*, „Zeszyty Naukowe UE w Katowicach” 2017, nr 310.
32. Zgliczyński W., *Polityka edukacyjna Unii Europejskiej*, „Studia BAS” 2010, nr 2(22).

SPIS WYKRESÓW

WYKRES NR 1. LICZBA UCZNIÓW JAPOŃSKICH SZKÓŁ ŚREDNICH UCZĄCYCH SIĘ ZA GRANICĄ.....	95
WYKRES NR 2. WYMIANY MIĘDZYNARODOWE TRWAJĄCE PONIŻEJ 3 MIESIĘCY W POSZCZEGÓLNYCH KRAJACH PARTNERSKICH	96
WYKRES NR 3. WYMIANY MIĘDZYNARODOWE TRWAJĄCE POWYŻEJ 3 MIESIĘCY W POSZCZEGÓLNYCH KRAJACH PARTNERSKICH.	97
WYKRES NR 4. SZKOŁY SIOSTRZANE – STRUKTURA WSPÓLPRACY	101
WYKRES NR 5. DYNAMIKA ZMIAN ILOŚCI SZKÓŁ SIOSTRZANYCH I PARTNERSTW	102
WYKRES NR 6. STRUKTURA UCZESTNIKÓW ZAJĘĆ Z J. JAPOŃSKIEGO W LATACH 2012–2022.....	141
WYKRES NR 7. ZESTAWIENIE ODPOWIEDZI NA PYTANIE: „1. CZY TWOIM ZDANIEM WIESZ O POLSCE...”	209
WYKRES NR 8. ZESTAWIENIE ODPOWIEDZI NA PYTANIE: „2. WIADOMOŚCI O TYM KRAJU UZYSKUJESZ NAJCZĘŚCIEJ...”	209
WYKRES NR 9. ZESTAWIENIE ODPOWIEDZI NA PYTANIE: „3. TWOJE WIADOMOŚCI DOTYCZĄ PRZEDE WSZYSTKIM...”	210
WYKRES NR 10. ZESTAWIENIE ODPOWIEDZI NA PYTANIE: „4. CZY UWAŻASZ, ŻE POLSKA JEST KRAJEM, KTÓRY LICZY SIĘ W GOSPODARCE I POLITYCE ŚWIATOWEJ?	210
WYKRES NR 11. ZESTAWIENIE ODPOWIEDZI NA PYTANIE: „5. CZY TWOIM ZDANIEM JAPONIA I POLSKA MAJĄ SILNE WIĘZI EKONOMICZNE?”	211
WYKRES NR 12. ZESTAWIENIE ODPOWIEDZI NA PYTANIE: „6. FRYDERYK CHOPIN TO...”	211
WYKRES NR 13. ZESTAWIENIE ODPOWIEDZI NA PYTANIE: „7. STOLICĄ POLSKI JEST...”	212
WYKRES NR 14. ZESTAWIENIE ODPOWIEDZI NA PYTANIE: „8. WEDŁUG CIEBIE NAJBARDZIEJ ZNANI POLACY TO...”	212
WYKRES NR 15. ZESTAWIENIE ODPOWIEDZI NA PYTANIE: „9. LIDEREM PRZEMIAN SPOŁECZNYCH W LATACH 80. W POLSCE BYŁ...”	213
WYKRES NR 16. ZESTAWIENIE ODPOWIEDZI NA PYTANIE: „10. BIGOS TO...”	213
WYKRES NR 17. ZESTAWIENIE ODPOWIEDZI NA PYTANIE: „1. CZY TWOIM ZDANIEM, WIESZ O JAPONII...”	216
WYKRES NR 18. ZESTAWIENIE ODPOWIEDZI NA PYTANIE: „2. WIADOMOŚCI O TYM KRAJU UZYSKUJESZ NAJCZĘŚCIEJ...”	216
WYKRES NR 19. ZESTAWIENIE ODPOWIEDZI NA PYTANIE: „3. TWOJE WIADOMOŚCI DOTYCZĄ PRZEDE WSZYSTKIM...”	217
WYKRES NR 20. ZESTAWIENIE ODPOWIEDZI NA PYTANIE: „4. CZY UWAŻASZ, ŻE JAPONIA JEST KRAJEM, KTÓRY MA WPLYW NA GOSPODARKE I POLITYKĘ ŚWIATOWĄ?”	217
WYKRES NR 21. ZESTAWIENIE ODPOWIEDZI NA PYTANIE: „5. CZY TWOIM ZDANIEM POLSKA I JAPONIA MAJĄ SILNE WIĘZI EKONOMICZNE?”	218
WYKRES NR 22. ZESTAWIENIE ODPOWIEDZI NA PYTANIE: „6. SAMURAJ TO...”	218
WYKRES NR 23. ZESTAWIENIE ODPOWIEDZI NA PYTANIE: „7. HIKIKOMORI TO...”	219
WYKRES NR 24. ZESTAWIENIE ODPOWIEDZI NA PYTANIE: „8. SEPPUKU TO...”	219
WYKRES NR 25. ZESTAWIENIE ODPOWIEDZI NA PYTANIE: „9. ABENOMICS TO...”	220
WYKRES NR 26. ZESTAWIENIE ODPOWIEDZI NA PYTANIE: „10. KAIZEN TO...”	220

SPIS TABEL

TABELA NR 1. RANKING SYSTEMÓW OŚWIATOWYCH NA ŚWIECIE.....	73
TABELA NR 2. ZESTAWIENIE PROJEKTÓW REALIZOWANYCH W ŁODZI ZE ŚRODKÓW PROGRAMU ERASMUS+	82
TABELA NR 3. LICZBA UCZNIÓW JAPOŃSKICH SZKÓŁ ŚREDNICH UCZĄCYCH SIĘ ZA GRANICĄ	94
TABELA NR 4. SZKOŁY SIOSTRZANE – STRUKTURA WSPÓLPRACY.....	101
TABELA NR 5. DYNAMIKA ZMIAN ILOŚCI SZKÓŁ SIOSTRZANYCH I PARTNERSTW.	102
TABELA NR 6. PORÓWNANIE ODPOWIEDZI UCZNIÓW Z POLSKI I JAPONII	126
TABELA NR 7. WYKAZ PLACÓWEK OBJĘTYCH BADANIEM.....	132
TABELA NR 8. STRUKTURA UCZESTNIKÓW ZAJĘĆ Z J. JAPOŃSKIEGO W LATACH 2012–2022.....	141
TABELA NR 9. DYNAMIKA NABORU DO KLAS PIERWSZYCH „AZJATYCKICH” W II LO	157
TABELA NR 10. ZESTAWIENIE ODPOWIEDZI NA PYTANIE: „1. CZY TWOIM ZDANIEM WIESZ O POLSCE...”	209
TABELA NR 11. ZESTAWIENIE ODPOWIEDZI NA PYTANIE: „2. WIADOMOŚCI O TYM KRAJU UZYSKUJESZ NAJCZĘŚCIEJ...”	209
TABELA NR 12. ZESTAWIENIE ODPOWIEDZI NA PYTANIE: „3. TWOJE WIADOMOŚCI DOTYCZĄ PRZEDE WSZYSTKIM...”	210
TABELA NR 13. ZESTAWIENIE ODPOWIEDZI NA PYTANIE: „4. CZY UWAŻASZ, ŻE POLSKA JEST KRAJEM, KTÓRY LICZY SIĘ W GOSPODARCE I POLITYCE ŚWIATOWEJ?”	210
TABELA NR 14. ZESTAWIENIE ODPOWIEDZI NA PYTANIE: „5. CZY TWOIM ZDANIEM JAPONIA I POLSKA MAJĄ SILNE WIĘZI EKONOMICZNE?”	211
TABELA NR 15. ZESTAWIENIE ODPOWIEDZI NA PYTANIE: „6. FRYDERYK CHOPIN TO...”	211
TABELA NR 16. ZESTAWIENIE ODPOWIEDZI NA PYTANIE: „7. STOLICĄ POLSKI JEST...”	212
TABELA NR 17. ZESTAWIENIE ODPOWIEDZI NA PYTANIE: „8. WEDŁUG CIEBIE NAJBARDZIEJ ZNANI POLACY TO...”	212
TABELA NR 18. ZESTAWIENIE ODPOWIEDZI NA PYTANIE: „9. LIDEREM PRZEMIAN SPOŁECZNYCH W LATACH 80. W POLSCE BYŁ...”	213
TABELA NR 19. ZESTAWIENIE ODPOWIEDZI NA PYTANIE: „10. BIGOS TO...”	213
TABELA NR 20. ZESTAWIENIE ODPOWIEDZI NA PYTANIE: „1. CZY TWOIM ZDANIEM, WIESZ O JAPONII...”	216
TABELA NR 21. ZESTAWIENIE ODPOWIEDZI NA PYTANIE: „2. WIADOMOŚCI O TYM KRAJU UZYSKUJESZ NAJCZĘŚCIEJ...”	216
TABELA NR 22. ZESTAWIENIE ODPOWIEDZI NA PYTANIE: „3. TWOJE WIADOMOŚCI DOTYCZĄ PRZEDE WSZYSTKIM...”	217
TABELA NR 23. ZESTAWIENIE ODPOWIEDZI NA PYTANIE: „4. CZY UWAŻASZ, ŻE JAPONIA JEST KRAJEM, KTÓRY MA WPŁYW NA GOSPODARKĘ I POLITYKĘ ŚWIATOWĄ?”	217
TABELA NR 24. ZESTAWIENIE ODPOWIEDZI NA PYTANIE: „5. CZY TWOIM ZDANIEM POLSKA I JAPONIA MAJĄ SILNE WIĘZI EKONOMICZNE?”	218
TABELA NR 25. ZESTAWIENIE ODPOWIEDZI NA PYTANIE: „6. SAMURAJ TO...”	218
TABELA NR 26. ZESTAWIENIE ODPOWIEDZI NA PYTANIE: „7. HIKIKOMORI TO...”	219
TABELA NR 27. ZESTAWIENIE ODPOWIEDZI NA PYTANIE: „8. SEPPUKU TO...”	219
TABELA NR 28. ZESTAWIENIE ODPOWIEDZI NA PYTANIE: „9. ABENOMICS TO...”	220
TABELA NR 29. ZESTAWIENIE ODPOWIEDZI NA PYTANIE: „10. KAIZEN TO...”	220

SPIS ZAŁĄCZNIKÓW

ZAŁĄCZNIK 1. LEKTORZY JĘZYKA JAPÓŃSKIEGO REALIZUJĄCY ZAJĘCIA W II LICEUM OGÓLNOKSZTAŁCĄCYM W ŁODZI	186
ZAŁĄCZNIK 2. RAMOWY PROGRAM NAUCZANIA JĘZYKA JAPÓŃSKIEGO W II LICEUM OGÓLNOKSZTAŁCĄCYM W ŁODZI	189
ZAŁĄCZNIK 3. KALENDARIUM DZIAŁALNOŚCI OŚRODKA JĘZYKA I KULTURY JAPONII IM. RYOCHU UMEDY W LATACH 2017–2021	190
ZAŁĄCZNIK 4. PROGRAM NAUCZANIA PRZEDMIOTU UZUPEŁNIAJĄCEGO DLA KLASY 2 LICEUM OGÓLNOKSZTAŁCĄCEGO – „CZŁOWIEK I ŚRODOWISKO – KULTURY WSCHODU”	193
ZAŁĄCZNIK 5. PROGRAM NAUCZANIA PRZEDMIOTU UZUPEŁNIAJĄCEGO DLA KLASY 4 LICEUM OGÓLNOKSZTAŁCĄCEGO – „CZŁOWIEK I ŚRODOWISKO – KULTURY WSCHODU”	199
ZAŁĄCZNIK 6. NA ILE ZNASZ POLSKĘ...? – ANKIETA DOTYCZĄCA ZNAJOMOŚCI ZAGADNIENI ZWIĄZANYCH Z POLSKĄ WŚRÓD UCZNIÓW JAPÓŃSKICH SZKÓŁ PONADPODSTAWOWYCH	207
ZAŁĄCZNIK 7. NA ILE ZNASZ JAPONIĘ...? - ANKIETA DOTYCZĄCA ZNAJOMOŚCI ZAGADNIENI ZWIĄZANYCH Z JAPONIĄ WŚRÓD UCZNIÓW POLSKICH SZKÓŁ PONADPODSTAWOWYCH	214

ZAŁĄCZNIKI

Załącznik 1. Lektorzy języka japońskiego realizujący zajęcia w II Liceum Ogólnokształcącym w Łodzi

1. Shinihiro Hayashida

Pochodzi z Tokio.

Z zawodu ekonomista i manager.

Uczył j. japońskiego w II LO w roku szkolnym 2002/2003

2. Yuki Enomoto

Pochodzi z Takasago

Studiowała architekturę

Uczyła j. japońskiego w II LO w roku szkolnym 2003/2004

3. Kaori Endo

Pochodzi z Yugawary

Nauczycielka j. japońskiego

Uczyła j. japońskiego w II LO w roku szkolnym 2004/2005

4. Maki Hashimoto

Pochodzi z Tokio

Studiowała literaturę angielską i amerykańską

Uczyła j. japońskiego w II LO w roku szkolnym 2005/2006

5. Eiko Shimabukuro

Pochodzi z Miyozaki

Studiowała języki obce: chiński, francuski, angielski

Uczyła j. japońskiego w II LO w roku szkolnym 2006/2007

6. Kaori Uno

Pochodzi z Matsusaki

Studiowała farmację

Uczyła j. japońskiego w II LO w roku szkolnym 2007/2008, 2008/2009

7. Tomoko Sekiguchi

Pochodzi z Tokio

Nauczycielka j. japońskiego

Uczyła j. japońskiego w II LO w roku szkolnym 2009/2010

8. Ayako Tsurumaki

Pochodzi z Osaki

Studiowała Sztuki Piękne

Uczyła j. japońskiego w II LO w roku szkolnym 2010/2011

9. Erika Nakanishi

Pochodzi z Kioto

Studiowała germanistykę

Uczyła j. japońskiego w II LO w roku szkolnym 2011/2012

10. Minako Kobayashi

Pochodzi z Shizuoki

Nauczycielka j. japońskiego

Uczyła j. japońskiego w II LO w roku szkolnym 2012/2013

11. Misato Tarui

Pochodzi z Shizuoki

Nauczycielka j. japońskiego

Uczyła j. japońskiego w II LO w roku szkolnym 2013/2014, 2014/2015

12. Ai Tsujino

Pochodzi z Kanagawy

Studiowała ekonomię

Uczyła j. japońskiego w II LO w roku szkolnym 2015/2016

13. Mayu Yamagishi

Pochodzi z Yamaguchi

Studiowała socjologię i buddyzm

Uczyła j. japońskiego w II LO w roku szkolnym 2016/2017

14. Momoe Hamada

Pochodzi z Tokio

Studiuje nauki społeczne

Uczyła j. japońskiego w II LO w roku szkolnym 2017/2018

15. Junko Ito

Pochodzi z Tokio

Nauczycielka muzyki, gry na fortepianie i j. japońskiego

Uczyła j. japońskiego w II LO w roku szkolnym 2018/2019

16. Yoshie Kitabayashi

Pochodzi z Osaki

Nauczycielka j. japońskiego

Uczyła w II LO w roku szkolnym 2019/2020

17. Hiroshi Kondo

Rok szkolny 2020/2021

18. Fukumi Hirano

Rok szkolny 2021/2022

Rok szkolny 2022/2023

Załącznik 2. Ramowy program nauczania języka japońskiego w II Liceum Ogólnokształcącym w Łodzi

L.P.	Rok nauki	Treści
1.	1.	1. Zwroty grzecznościowe – powitanie – autoprezentacja – zwroty grzecznościowe przy posiłkach i spotkaniach 2. Alfabety japońskie – zasady używania i znaki hiragana – zasady używania i znaki katakana – podstawowe kanji 3. Elementy kultury japońskiej – wiązanie kimona – techniki origami – kaligrafia – ceremonia herbaty – stare zabawki Japonii
2.	2.	1. Proste konwersacje i rozmowy – słownictwo – wymowa 2. Ćwiczenie słownictwa w sytuacjach – zakupy – posiłek – podróż – spotkanie 3. Elementy kultury japońskiej – kuchnia japońska – sztuka – obyczaje okazjonalne – święta – obrzędowość – życzenia
3.	3.	1. Ćwiczenie w mówieniu – proste rozmowy – kontakty z przyjaciółmi 2. Rozwijanie umiejętności pisania – ćwiczenie techniki pisania – proste teksty – łączenie znaków 3. Kultura Japonii – prezentacje własne – promocja kultury – działania własne
4.	4.	1. Mówienie – opis sytuacji – prezentacja wydarzenia – dialog 2. Czytanie tekstów – ćwiczenia praktyczne – proste teksty literackie – teksty współczesne (czasopisma) 3. Pisanie – ćwiczenia – proste teksty własne – ćwiczenie literackie 4. Kultura Japonii – prezentacje tematyczne dla innych uczniów

Załącznik 3. Kalendarium działalności Ośrodka Języka i Kultury Japonii im. Ryochu Umedy w latach 2017–2021

Rok 2017

1. III Konkurs Krasomówczy języka japońskiego dla studentów; Uniwersytet Łódzki, Politechnika Łódzka, II LO i inni. – udział 53 osoby – 4.06.2017 rok
2. Wystawa „masaki teatru No” – Biblioteka Publiczna, ul. Tuwima 14 w Łodzi
3. Kultura Japonii w Ogrodzie Botanicznym – 10–12.02.2017
4. Seminarium japońskie ze studentami Kwansai Gakuin 10–13. 06.2017
5. Szkolenie dla wolontariuszy japońskich 6–21.09.2017 r.
6. Współorganizacja i opieka wyjazdu młodzieży II LO w Łodzi do Liceum w Osace – 21–29.10.2017
7. 38 Dni Kultury Japonii „Krajobraz Tradycyjnej Japonii” pod patronatem Ambasady Japonii w Polsce
8. Wykłady na Łódzkim Uniwersytecie III Wieku – Sekcja japonistyczna „Magiczna podróż po Japonii” Rok Akademicki 2017/2018

Rok 2018

1. IV Konkurs Krasomówczy Języka Japońskiego – dla studentów UŁ, PŁ, II LO, i inne osoby – udział 50 osób – 10.06.2018
2. Kultura Japonii w Ogrodzie Botanicznym „ryż i słoma ryżowa w kulturze Japonii” 16–18.02.2018 r.
3. Współorganizacja pobytu młodzieży z LO w Osace w II LO w Łodzi – 16–21.03.2018
4. Organizacja szkolenia dla wolontariuszy z Japonii – 5–20.09.2018
5. Wykłady na Łódzkim Uniwersytecie III Wieku – Sekcja japonistyczna „Dzieje i kultura Japonii” rok akademicki 2018 /2019
6. Seminarium studenckie z Uniwersytetu Kwansai Gakuin oraz prezentacja studencka dla mieszkańców Łodzi (Muzeum AiE w ramach 39 Dni Kultury Japonii) 3–6.11.2018
7. 39 Dni Kultury Japonii „Japońska tradycja, nauka i praca” w Muzeum AiE w Łodzi – 5–9.11.2018
8. Organizacja wyjazdu do Japonii młodzieży z II LO do Liceum w Osace – 26.11–5.12.2018

9. Odczyt skierowany pod adresem kandydatów nauki języka japońskiego w Polsce – Biuro ICEA w Tokio 8.12.2018.
10. Odczyt pt. „Jak wyglądają studia w Polsce” Uniwersytet Josai – 11.12.2018 w Saitama
11. Konferencja na temat współpracy Uniwersytetu Łódzkiego i Uniwersytetu w Nigata – 13.12.2018

Rok 2019

1. Kultura Japonii w Ogrodzie Botanicznym
2. V Konkurs Krasomówczy Języka Japońskiego dla studentów UŁ, PŁ, II LO – 2.06.2019 udział 50 osób.
3. Wykład „Japońskie kanony piękna” – Miejska Biblioteka Publiczna w Brzezinach, 1.11.2019
4. 40 Dni Kultury Japonii „Kalendarium japońskie” z udziałem i wykładami prof. Kazuo Fujii z uniwersytetu Kwansai Gakuin w Osace „100 lecie stosunków dyplomatycznych polsko-japońskich” oraz prof. Masahiro Taguchi z uniwersytetu Okayama „sytuacja społeczno-gospodarcza a perspektywy Japonii” – 4–8.11.2019
5. Szkolenie dla wolontariuszy z Japonii – 4–19.09.2019
6. Seminarium studenckie uniwersytet Kwansai Gakuin w Osace i Uniwersytetem Łódzkim – 3–5.11.2019
7. Wykłady na Łódzkim Uniwersytecie III Wieku „Historia, sztuka, tradycja, zwyczaje” rok Akademicki 2019
8. Wystawa – „Lalka w kulturze Japonii” – Miejska Biblioteka Publiczna im. Juliana Tuwima w Brzezinach – 1.11–15.12.2019
9. Współorganizacja pobytu młodzieży II LO w Japonii w ramach wymiany uczniowskiej – 25.11–3.12.2019
10. Wykład „Stosunki polsko-japońskie” – Uniwersytet Kwansai Gakuin w Osace – 29.11.2019
11. Seminarium z udziałem prof. Akio Komorida z Uniwersytetu Kanagawa pt. „Studia w Polsce i w Japonii” – 10.12.2019
12. Wykład „Współpraca, międzyuczelniana wymiana studentów” Uniwersytet Międzynarodowy w Akita – 12.12.2019
13. Seminarium „Tradycyjne malarstwo tuszem” Międzynarodowe Stowarzyszenie Suibokuga w Tokio – 14.12.2019

2020 rok

1. Kultura Japonii w ogrodzie Botanicznym „Urushi – laka w kulturze Japonii” – 31.01–2.02. 2020
2. VII konkurs Krasomówczy w Łodzi (online) – 14–20.06.2021
3. Sztuki piękne w kulturze Japonii – warsztaty kaligrafii, malarstwa tuszem i składania papieru – Biblioteka Publiczna w Sieradzu – 29.09–1.10. 2021

Artykuły:

1. „Zarys edukacji japońskiej w Łodzi” – Polska w Japonii – Japonia w Polsce, pod redakcją Dariusza Jędrasiaka, wyd. Poligraf, Łódź 2019
2. „Edukacja języka japońskiego na UŁ w okresie pandemii koronawirusa” – Biuletyn „Pole” nr 101, Towarzystwo Polska – Japonia, 1.08.2020
3. „Wyobraźnia językowa” – Kwartalnik „Geshi” nr 100, Towarzystwo Tradycyjnego Haiku Hokkaido, 22.03.2017
4. „Polscy licealiści w Japonii” – Kwartalnik „Geshi” nr 101, 22.06.2017
5. „Pierwsze Konkursy Języka japońskiego w Łodzi” – Kwartalnik „Geshi” nr 102, 27.09.2017
6. „Dzień zmarłych w polskiej tradycji – Kwartalnik „Geshi” nr 103, 26.12.2017
7. „Profesor Meirin Yoda, upowszechnienie haiku w Polsce – Kwartalnik „Geshi” nr 104, 26.03.2018
8. „Język japoński dla studentów kierunku Bezpieczeństwa Międzynarodowego na UŁ” – Kwartalnik „Geshi,” nr 105, 22.06.2018
9. „Praca dla obcokrajowców w Polsce i problemy z nią związane, cz. I”. – Kwartalnik „Geshi” nr 106, 27.09.2018
10. „Praca dla obcokrajowców w Polsce i problemy z nią związane cz. II”, – Kwartalnik „Geshi” nr 107, 27.12.2018
11. „Kincugi – tradycyjna metoda konserwacji ceramiki złotem” – Kwartalnik „Geshi” nr 112, 22.03.2020
12. „Pandemia koronawirusa w Polsce” – Kwartalnik „Geshi” nr 113, 22.06. 2020
13. „Pogrzeb online” – Kwartalnik „Geshi” nr 114, 27.09. 2020
14. „Społeczeństwo, które się zmienia i pozostaje bez zmian” – Kwartalnik „Geshi” nr 115, 27.12. 2020

**Załącznik 4. PROGRAM NAUCZANIA przedmiotu uzupełniającego dla klasy 2
Liceum Ogólnokształcącego – „Człowiek i Środowisko – kultury Wschodu”**

PROGRAM NAUCZANIA
Przedmiot uzupełniający klasa 2 – Liceum Ogólnokształcące
„Człowiek i Środowisko – kultury
Wschodu”

Czas realizacji: 30 godz.

II Liceum Ogólnokształcące im. Gabriela Narutowicza w Łodzi

Autor: Dariusz Jędrasiak

Łódź 2015 r.

I. Wstęp: Program autorski „Człowiek i Środowisko – kultury Wschodu” stworzony został specjalnie na potrzeby II Liceum Ogólnokształcącego im. G. Narutowicza w Łodzi. Szkoła od lat realizuje zajęcia z języka japońskiego i kultury Japonii. Program ten ma na celu poszerzenie wiadomości i umiejętności nabytych podczas zajęć fakultatywnych. Zadaniem przedmiotu jest osadzenie zajęć z kultury Japonii w realiach środowiskowo-społecznych Dalekiego Wschodu. Przedmiot łączyć będzie wiedzę i umiejętności zdobywane na lekcjach z biologii, przyrody, geografii, historii i wiedzy o społeczeństwie.

Opierać się będzie na zajęciach warsztatowych, aktywności własnej uczniów w oparciu o współpracę z Zakładem Azji Wschodniej Uniwersytetu Łódzkiego.

II. Cele edukacyjne:

Cele ogólne:

- zdobycie wiadomości dotyczących przyrody, historii i dnia współczesnego krajów Dalekiego Wschodu;
- poznanie zjawisk przyrodniczych w oparciu o prawa biologiczne;
- wykształcenie umiejętności scharakteryzowania zjawisk środowiskowo-społecznych na przykładzie Azji Wschodniej;
- wykształcenie umiejętności dokonywania analiz porównawczych związanych ze współistnieniem wielu odmiennych i różnorodnych kultur.

Cele szczegółowe:

- wykształcenie umiejętności samodzielnego szukania wiadomości;
- wykształcenie umiejętności budowania twierdzeń i wyciągania wniosków;
- poznanie metod i sposobów budowania korelacji międzyprzedmiotowych

III. Treści nauczania:

L.P.	Dział	Treści programowe	Liczba godzin
1.	Zajęcia organizacyjne	– Literatura i sposoby uzyskiwania informacji – zasady pracy na zajęciach	1
2.	Środowisko geograficzne Azji Wschodniej	– położenie; – warunki glebowe; – warunki klimatyczne – charakterystyka biotopu	3

L.P.	Dział	Treści programowe	Liczba godzin
3.	Środowisko przyrodnicze	– formacje roślinne – krainy zoogeograficzne – rośliny Azji Wschodniej – zwierzęta Azji Wschodniej – zmiany przyrodnicze obszaru	3
4.	Człowiek w Azji Wschodniej	– antropogeneza obszaru; – rozmieszczenie gatunku ludzkiego; – migracje; – rozwój cywilizacyjny Azji Wschodniej	2
5.	Kultury Wschodu w okresie świetności	– rozwój Państw Orientu; – kształtowanie się systemów państwowych w Azji Wschodniej – historia i dzień dzisiejszy	3
6.	Państwo Chińskie	– położenie geograficzne i rozwój; – przyroda – historia i społeczeństwo – zdobycze i osiągnięcia społeczno-środowiskowe	5
7.	Państwo Japonii	– położenie geograficzne i rozwój; – przyroda – historia i społeczeństwo – zdobycze i osiągnięcia społeczno-środowiskowe	5
8.	Państwo Korei	– położenie geograficzne i rozwój; – przyroda – historia i społeczeństwo – zdobycze i osiągnięcia społeczno-środowiskowe	5
9.	Podsumowanie	– podsumowanie wiadomości środowiskowych – zdobycze i eksporty – podsumowanie	3
	RAZEM		30

Lista tematów do realizacji:

L.P.	TEMAT	Ilość godzin
1.	Lekcja organizacyjna. Zapoznanie z programem nauczania PSO oraz sposobem zdobywania informacji.	1
2.	Charakterystyka geograficzna Dalekiego Wschodu	1
3.	Środowisko przyrodnicze na przykładzie Azji Wschodniej	1
4.	Charakterystyka biotopu na przykładzie Krain Wschodu	1
5.	Rośliny Azji Wschodniej	1
6.	Zwierzęta Azji Wschodniej	1
7.	Charakterystyka krain fitogeograficznych	1
8.	Charakterystyka krain zoogeograficznych	1
9.	Tajemnice przyrody Azji Wschodniej	1
10.	Zmiany przyrodnicze powstałe na skutek działalności człowieka.	1
11.	Podsumowanie i sprawdzenie wiadomości	1
12.	Antropogeneza Azji Wschodniej – pochodzenie człowieka	1
13.	Rozmieszczenie gatunku ludzkiego – prehistoria	1
14.	Rozwój cywilizacyjny – kształtowanie się systemów państwowych	1
15. *	Historia i dzień dzisiejszy człowieka w Azji	1
16. *	Państwo chińskie – środowisko przyrodnicze i geograficzne	1
17. *	Chiny – historia i dzień dzisiejszy	1
18.	Zdobycze i osiągnięcia społeczno-środowiskowe Chin	1
19.	Powtórzenie i sprawdzenie wiadomości i umiejętności	1
20.*	Państwo Korei – środowisko przyrodnicze i geograficzne	1

L.P.	TEMAT	Ilość godzin
21.*	Korea – historia i dzień dzisiejszy	1
22.	Podsumowanie i sprawdzenie wiadomości i umiejętności	1
23.	Japonia – środowisko geograficzno-przyrodnicze	1
24.*	Historia i rozwój państwa	1
25.*	Zdobycze i osiągnięcia społeczno-środowiskowe	1
26.*	Kultura i sztuka Japonii	1
27.	Podsumowanie i sprawdzenie wiadomości	1
28.	Zdobycze cywilizacji azjatyckich	1
29.	Eksporty i importy	1
30.	Tajemnice krajów Orientu – podsumowanie wiadomości	1

IV. Procedury osiągnięcia celów:

Zajęcia edukacyjne prowadzone będą przede wszystkim metodami aktywnymi z wykorzystaniem wiadomości zawartych w Internecie, wydawnictwach książkowych i prasie.

Realizowane będą samodzielnie przez uczniów projekty i prezentacje dotyczące poszczególnych treści programowych.

Ważnym elementem zajęć będą warsztaty prowadzone przez pracowników i studentów Zakładu Azji Wschodniej Uniwersytetu Łódzkiego realizowane cyklicznie w czasie roku szkolnego.

Planowany jest również aktywny udział uczniów w imprezach organizowanych przez Uniwersytet Łódzki, Ośrodek Języka i Kultury Japonii, instytucje propagujące zagadnienia kultur Wschodu.

Program stawia na aktywność własną młodzieży wynikającą z ich zainteresowań oraz zagadnień wynikających z realizowanych tematów opartą na wykorzystaniu nowoczesnych technologii ICT.

V. Procedury ewaluacji:

Podczas prowadzenia zajęć dokonywana będzie ewaluacja programu. Ponieważ program realizowany jest pierwszy raz stanowi ona o skuteczności jego realizacji. Elementami ewaluacji będzie:

- analiza pracy uczniów podczas zajęć oraz sposób przyswojenia przez nich umiejętności i wiadomości poprzez ocenianie bieżące;

- ankiety przeprowadzane wśród uczniów (1 x semestr), które zawierać będą pytania dotyczące metod realizacji i treści programowych;

VI. Przedmiotowy system oceniania – przedmiot uzupełniający „Człowiek i Środowisko – kultury Wschodu” w II Liceum Ogólnokształcącym im. G. Narutowicza w Łodzi

System jest załącznikiem do WSO II LO według rozporządzenia MEN

1. Za podstawowe kryteria oceny przyjmuje się:
 - zapamiętanie wiadomości
 - stosowanie wiadomości
 - umiejętność wnioskowania i interpretacji
2. Wymagania programowe są dostępne dla uczniów na lekcjach i rodziców na zebraniach, oraz w systemie Librus.
3. **Uczniowie** informowani są o ocenach na bieżąco po otrzymaniu oceny częściowej z uzasadnieniem.
Rodzice informowani są o ocenach swoich dzieci na bieżąco za pomocą dziennika elektronicznego oraz zgodnie z WSO
W sytuacji zagrożenia oceną ndst – wg. WSO.
4. Ocenie podlegają:
 - godzinne sprawdziany pisemne i testy z cyklu tematycznego zapowiedziane i zapisane w dzienniku lekcyjnym z 2-tygodniowym wyprzedzeniem
 - 20-minutowe kartkówki bez zapowiedzi – maksymalnie z 3 ostatnich jednostek tematycznych
 - projekty, prace badawcze, referaty oceniane są po zaprezentowaniu przez ucznia na forum klasy
 - odpowiedzi ustne – z trzech ostatnich lekcji
 - prace domowe – sprawdzane na bieżąco
 - powtórzenia wiadomości z określonych działów
 - arkusze sprawdzające umiejętności i wiadomości

Ocena jest jawna, umotywowana pisemnie lub ustnie, zgodnie z kryteriami oceniania i akcentująca pozytywy i osiągnięcia.

5. Uczeń ma prawo być nieprzygotowanym do lekcji bez podania przyczyny, zgodnie z WSO.
6. Uczeń ma prawo jeden raz przystąpić do poprawiania oceny niedostatecznej uzyskanej z godzinnej pracy pisemnej (obejmującej cykl tematyczny) w terminie 2 tygodni od dnia ogłoszenia wyników danej pracy.
Formę i czas poprawy uczeń uzgadnia z nauczycielem indywidualnie.
Jeżeli uczeń nie zgłosi się na poprawę w ustalonym terminie traci możliwość poprawy.
Jeżeli uczeń podczas pracy pisemnej korzystał z niedozwolonych pomocy, otrzymuje ocenę niedostateczną i traci możliwość pisemnej poprawy.
Termin oddania prac pisemnych przez nauczyciela określa WSO.
7. W przypadku usprawiedliwionej nieobecności na pracy pisemnej, uczeń przystępuje do napisania ww. pracy niezwłocznie po powrocie do szkoły.
Formę i czas uzgadnia z nauczycielem. W przypadku otrzymania oceny niedostatecznej stosuje się procedurę przyjętą w pkt. 7.
8. Ocenianie jest systematyczne. Do klasyfikacji uczeń musi zdobyć ilość ocen określoną w WSO.
9. Oceny: śródroczna i końcoworoczna nie są średnią arytmetyczną ocen cząstkowych.
10. DO uzyskania pozytywnej oceny końcowo rocznej konieczne jest uzyskanie pozytywnej oceny w obu semestrach.
11. Nauczyciel umożliwia uzupełnienie braków ucznia wynikających z usprawiedliwionej długotrwałej nieobecności (powyżej 3 tygodni) w czasie indywidualnych konsultacji. Forma i termin konsultacji ustalana jest z uczniem.
12. Ewaluacja przedmiotowego SO przeprowadzona będzie w formie „skrzynki życzeń i pytań”.

**Załącznik 5. PROGRAM NAUCZANIA przedmiotu uzupełniającego dla klasy 4
Liceum Ogólnokształcącego – „Człowiek i Środowisko – kultury Wschodu”**

PROGRAM NAUCZANIA
Przedmiot uzupełniający dla klasy 4 – Liceum
Ogólnokształcące „Człowiek i Środowisko –
kultury Wschodu”

Czas realizacji: 30 godz.

II Liceum Ogólnokształcące im. Gabriela Narutowicza w Łodzi
Autorzy: Dariusz Jędrasiak, Aleksandra Sikora

Łódź 2022 r.

I. Wstęp:

Program autorski „Człowiek i Środowisko – kultury Wschodu” stworzony został specjalnie na potrzeby II Liceum Ogólnokształcącego im. G. Narutowicza w Łodzi. Szkoła od lat realizuje zajęcia z języka japońskiego i kultury Japonii. Program ten ma na celu poszerzenie wiadomości i umiejętności nabytych podczas zajęć fakultatywnych. Zadaniem przedmiotu jest zapoznanie uczniów z kulturą dawną i współczesną Japonii oraz wskazanie jej wpływów na sztukę europejską. Blok zajęć dotyczący popkultury krajów Wschodu będzie realizowany przez młodzież, są to bowiem tematy jej bliskie.

II. Cele edukacyjne:

Cele ogólne:

- zdobycie wiadomości dotyczących szeroko rozumianej kultury krajów Dalekiego Wschodu;
- rozwijanie umiejętności analizy-zjawisk popkultury
- kształcenie umiejętności dokonywania analiz porównawczych kultury dawnej i współczesnej Japonii
- wykształcenie umiejętności dokonywania analiz porównawczych związanych ze współistnieniem wielu odmiennych i różnorodnych kultur.

Cele szczegółowe

- wykształcenie umiejętności samodzielnego szukania wiadomości
- wykształcenie umiejętności budowania twierdzeń i wyciągania wniosków
- poznanie metod i sposobów budowania korelacji międzyprzedmiotowych

III. Treści nauczania:

L.P.	Dział	Treści programowe	Liczba godzin
1.	Zajęcia organizacyjne	– literatura i sposoby uzyskiwania informacji – zasady pracy na zajęciach	1
2.	Popkultura	– podstawowe pojęcia; – k-pop; – kino Bollywood – koreańska drama – manga – anime	7
3.	Obyczajowość	– mitologia – obrzędy – obyczaje – rola kobiety w społeczeństwie	11

L.P.	Dział	Treści programowe	Liczba godzin
4.	Sztuka	– twórcy dawni (Hokusai, Hiroshige) – twórcy współcześni (Kamoji, Kasuma) – wpływ kultury japońskiej na sztukę europejską	11
	RAZEM		30

Lista tematów do realizacji (tematy wyróżnione pogrubioną czcionką realizują uczniowie):

L.P.	TEMAT	Ilość godzin
1.	Lekcja organizacyjna. Zapoznanie z programem nauczania PSO oraz sposobem zdobywania informacji.	1
2.	Czym jest popkultura?	1.
3.	Kultura lokalna a globalizacja kulturowa	1.
4.	Mitologia Wschodu	1
5.	Bijing-ga, czyli obrazy pięknych kobiet	1
6–7.	Rola kobiety we współczesnej Japonii	2
8–9.	Obrzędowość Japonii (święta i obyczaje)	2
10.	Smaki Japonii	1
11.	Magia pejzażu, zwierząt i kwiatów	1
12.	Ikebana, japońskie ogrody	1
13.	Z wizytą w teatrze kabuki	1
14.	Kino Bollywood	1
15.	Koreańska drama	1
16.	Fenomen K-popu	1
17.	Era Świątłych Rządów	1
18.	Droga samuraja	1
19.	Sporty Wschodu	1
20.	Hokusai – życie i twórczość	1
21.	Hiroshige – życie i twórczość	1
22.	Popkultura Japonii: manga	1
23.	Popkultura Japonii: anime	1
24.	Sztuka współczesna: Koji Kamoji	1
25.	Sztuka współczesna: Yoyami Kasuma	1
26.	Samuraj z krakowskiego rynku, czyli o kolekcji Feliksa Jasińskiego	1
27.	Inspiracje sztuką japońską w malarstwie polskim (Wyspiański, Boznańska, Stanisławski)	1
28–29	Projekcja filmu (<i>Tron we krwi</i> , reż. A. Kurosawa)	2
30.	Makbet wg Kurosawy vs europejskie adaptacje Szekspira	1

IV. Procedury osiągnięcia celów:

Zajęcia edukacyjne prowadzone będą przede wszystkim metodami aktywnymi z wykorzystaniem wiadomości zawartych w Internecie, wydawnictwach książkowych i prasie.

Realizowane będą samodzielnie przez uczniów projekty i prezentacje dotyczące poszczególnych treści programowych.

Program stawia na aktywność własną młodzieży wynikającą z ich zainteresowań oraz zagadnień wynikających z realizowanych tematów opartą na wykorzystaniu nowoczesnych technologii ICT.

W trakcie realizacji programu stosowane będą cztery podstawowe strategie nauczania: **asocjacyjną, operacyjną, problemową i emocjonalną**. Do odpowiednich strategii dobrane będą właściwe metody kształcenia, które motywują uczniów do twórczego wysiłku, intensywnego działania, dążenia do wiedzy i nabywania umiejętności. Będą to głównie metody aktywizujące.

Poniżej zestawiono strategie nauczania wraz z niektórymi odpowiadającymi im metodami kształcenia.

Strategia nauczania	Metoda nauczania	Cel zastosowanej metody w stosunku do osiągnięć ucznia	Uwagi dotyczące strategii nauczania
Asocjacyjna	Wykład, pogadanka	<ul style="list-style-type: none"> – wdrażanie uczniów do koncentracji uwagi – uczenie poprawnego myślenia rozumowania i wyciągania wniosków, samodzielnego wykonywania notatek, – przygotowanie do recepcji treści wykładów akademickich 	<ul style="list-style-type: none"> – strategię asocjacyjną należy stosować rzadko, niemniej jednak jest ona ważna, bowiem przygotowuje uczniów do dalszego samokształcenia i kontynuacji nauki – należałoby wspomagać ją np. obserwacją, ilustrować różnymi środkami dydaktycznymi – strategia przydatna jest podczas omawiania nowych zagadnień teoretycznych
	Dyskusja	<ul style="list-style-type: none"> – uczenie umiejętności: argumentowania, formułowania zwartych, precyzyjnych wypowiedzi, zadawania pytań, wnioskowania, podsumowywania, aktywnego słuchania 	
	Referat	<ul style="list-style-type: none"> – uczenie umiejętności swobodnego wypowiedziania się 	
	Praca z tekstem źródłowym	<ul style="list-style-type: none"> – zaangażowanie do pracy wszystkich uczniów – uczenie umiejętności logicznego myślenia i selekcji materiału – wdrażanie do samodzielnego zdobywania wiedzy 	

Strategia nauczania	Metoda nauczania	Cel zastosowanej metody w stosunku do osiągnięć ucznia	Uwagi dotyczące strategii nauczania
Operacyjna	Obserwacja	<ul style="list-style-type: none"> – wzbudzanie zainteresowania przedmiotem – uczenie wnioskowania, dostrzegania różnic, związków przyczynowo – skutkowych, wykorzystywania zdobytej wiedzy w praktyce – rozwijanie sprawności umysłowych i osobistych zainteresowań 	<ul style="list-style-type: none"> – strategię operacyjną należy często stosować w kształceniu – ukierunkowana jest na rozwijanie manualnych i intelektualnych umiejętności ucznia – uczniowie nabywają określonych umiejętności kluczowych oraz przedmiotowych
	Doświadczenie	<ul style="list-style-type: none"> – uczenie przeprowadzania doświadczeń, formułowania problemów badawczych, stawiania hipotez i planowania sposobów ich sprawdzania 	
	Projektowanie	<ul style="list-style-type: none"> – kształtowanie umiejętności planowania i organizacji pracy własnej uczniów, zbierania i selekcionowania informacji, rozwiązywania problemów, pracy w grupie, podejmowania decyzji, oceniania komunikowania się 	
	Modelowanie	<ul style="list-style-type: none"> – rozwijanie sprawności umysłowych i manualnych – uczenie stosowania zdobytej wiedzy w praktyce – uczenie rozwiązywania problemów w sposób twórczy oraz efektywnego posługiwania się technologią informacyjną 	

Strategia nauczania	Metoda nauczania	Cel zastosowanej metody w stosunku do osiągnięć ucznia	Uwagi dotyczące strategii nauczania
Problemowa	<p>Drzewko decyzyjne</p> <p>Burza mózgów</p> <p>Debata</p> <p>Rybi szkielet</p> <p>Argumenty „za” i „przeciw”</p> <p>Wywiad z partnerem</p> <p>Mapa mentalna</p>	<p>– uczenie efektywnego współdziałania w zespole, podejmowania indywidualnych i grupowych decyzji</p> <p>– uczenie rozwiązywania problemów w sposób twórczy, rozwijanie sprawności umysłowych oraz osobistych zainteresowań</p> <p>– uczenie skutecznego porozumiewania się w różnych sytuacjach, przygotowania do publicznych wystąpień, efektywnej pracy w grupie, podejmowania decyzji, formułowania hipotez</p> <p>– uczenie planowania, organizowania i oceniania własnej nauki, efektywnego współdziałania w zespole, rozwiązywania problemów w sposób twórczy, wykorzystania informacji z różnych źródeł, stosowania zdobytej wiedzy w praktyce</p> <p>– rozwijanie sprawności umysłowych oraz osobistych zainteresowań</p> <p>– wdrażanie do poszukiwania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł</p> <p>– uczenie prezentacji własnego punktu widzenia</p> <p>– przygotowanie do publicznych wystąpień</p> <p>– kształtowanie umiejętności prezentacji własnego punktu widzenia oraz skutecznego porozumiewania się w różnych sytuacjach</p> <p>– rozwijanie sprawności umysłowych oraz osobistych zainteresowań</p>	<p>– strategię problemową, podobnie jak operacyjną powinno stosować się często w kształceniu</p> <p>– strategia sprzyja kształtowaniu umiejętności kluczowych i przedmiotowych, daje uczniom możliwość dokonywania wyborów oraz ponoszenia odpowiedzialności za własną edukację</p> <p>– lekcje z wykorzystaniem strategii problemowej powinny obejmować zagadnienia już częściowo uczniom znane, a równocześnie wprowadzać nowe elementy</p>
Emocjonalna	<p>Różne metody nauczania (podające, poszukujące, kierowania samodzielną pracą uczniów), połączone z projekcją filmu, zajęciami w terenie, pracą zespołową, grą dydaktyczną itp.</p>	<p>– opanowanie przez uczniów umiejętności: selekcji i krytycznej oceny faktów pod względem ich przydatności do uzasadniania opinii i sądów, wartościowania działań dotyczących zdrowia, środowiska i wykorzystania badań naukowych</p> <p>– kształtowanie postaw prozdrowotnych i proekologicznych</p>	<p>– metoda uczenia się przez przeżywanie</p> <p>– zmierza do rozwijania procesów emocjonalnych uczniów</p> <p>– daje szybkie i trwałe efekty nauczania i uczenia się</p>

V. Przedmiotowy system oceniania – przedmiot uzupełniający „Człowiek i Środowisko – kultury Wschodu” w II Liceum Ogólnokształcącym im. G. Narutowicza w Łodzi

System jest załącznikiem do WSO II LO według rozporządzenia MEN.

1. Za podstawowe kryteria oceny przyjmuje się:
 - zapamiętanie wiadomości
 - stosowanie wiadomości
 - umiejętność wnioskowania i interpretacji
2. Wymagania programowe są dostępne dla uczniów na lekcjach i rodziców na zebraniach, oraz w systemie Librus.
3. **Uczniowie** informowani są o ocenach na bieżąco po otrzymaniu oceny częściowej z uzasadnieniem.

Rodzice informowani są o ocenach swoich dzieci na bieżąco za pomocą dziennika elektronicznego oraz zgodnie z WSO

W sytuacji zagrożenia oceną ndst – wg WSO.

4. Ocenie podlegają:
 - projekty, prace badawcze, referaty oceniane są po zaprezentowaniu przez ucznia na forum klasy
 - prace domowe – sprawdzane na bieżąco
 - aktywność
 - frekwencja

Ocena jest jawna, umotywowana pisemnie lub ustnie, zgodnie z kryteriami oceniania i akcentująca pozytywne osiągnięcia.

5. Uczeń ma prawo być nieprzygotowanym do lekcji bez podania przyczyny jeden raz, zgodnie z WSO.
6. Uczeń ma prawo jeden raz przystąpić do poprawiania oceny niedostatecznej uzyskanej z projektu w terminie 2 tygodni od dnia ogłoszenia wyników danej pracy.

Formę i czas poprawy uczeń uzgadnia z nauczycielem indywidualnie.

Jeżeli uczeń nie zgłosi się na poprawę w ustalonym terminie traci możliwość poprawy.

Termin oddania prac pisemnych przez nauczyciela określa WSO.

7. W przypadku przedłużającej się nieobecności uczeń przystępuje do realizacji projektu w terminie późniejszym. Formę i czas uzgadnia z nauczycielem. W przypadku otrzymania oceny niedostatecznej stosuje się procedurę przyjętą w pkt. 7.
8. Ocenianie jest systematyczne. Do klasyfikacji uczeń musi zdobyć ilość ocen określoną w WSO.
9. Oceny: śródroczna i końcowo roczna nie są średnią arytmetyczną ocen częściowych.
10. Do uzyskania pozytywnej oceny końcowo rocznej konieczne jest uzyskanie pozytywnej oceny w obu semestrach.
11. Nauczyciel umożliwia uzupełnienie braków ucznia wynikających z usprawiedliwionej długotrwałej nieobecności (powyżej 3 tygodni) w czasie indywidualnych konsultacji. Forma i termin konsultacji ustalana jest z uczniem.

Załącznik 6. Na ile znasz Polskę...? – ankieta dotycząca znajomości zagadnień związanych z Polską wśród uczniów japońskich szkół ponadpodstawowych

1. Czy Twoim zdaniem wiesz o Polsce:
 - a) bardzo dużo
 - b) dużo
 - c) mało
 - d) nic
2. Wiadomości o tym kraju uzyskujesz najczęściej:
 - a) z telewizji
 - b) z Internetu
 - c) z książek
 - d) z filmów
 - e) z innych źródeł
3. Twoje wiadomości dotyczą przede wszystkim:
 - a) kultury (film, kino, komiks)
 - b) historii
 - c) polityki
 - d) zagadnień gospodarczych
 - e) muzyki
 - f) inne
4. Czy uważasz, że Polska jest krajem, który liczy się w gospodarce i polityce światowej?
 - a) tak
 - b) nie
 - c) nie mam zdania
5. Czy Twoim zdaniem Japonia i Polska mają silne więzi ekonomiczne?
 - a) tak
 - b) nie
 - c) nie mam zdania

6. Fryderyk Chopin to:

- a) kompozytor
- b) pisarz
- c) prezydent

7. Stolicą Polski jest:

- a) Kraków
- b) Warszawa
- c) Łódź

8. Według Ciebie najbardziej znani Polacy to:

- a) Maria Skłodowska-Curie
- b) Jan Paweł II
- c) Robert Lewandowski
- d) Mikołaj Kopernik

9. Liderem przemian społecznych w latach 80. w Polsce był:

- a) Lech Kaczyński
- b) Lech Wałęsa
- c) Tadeusz Mazowiecki

10. Bigos to:

- a) nazwa tworzywa sztucznego
- b) potrawa z kapusty i dodatków
- c) rodzaj budowli

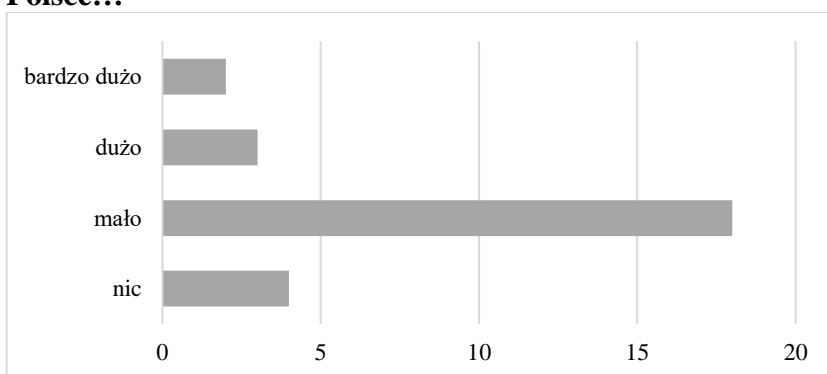
Rozkład odpowiedzi na pytania zawarte w ankiecie kształtował się następująco:

Tabela nr 10. Zestawienie odpowiedzi na pytanie: „1. Czy Twoim zdaniem wiesz o Polsce...”

nic	mało	dużo	bardzo dużo
4	18	3	2

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Wykres nr 7. Zestawienie odpowiedzi na pytanie: „1. Czy Twoim zdaniem wiesz o Polsce...”

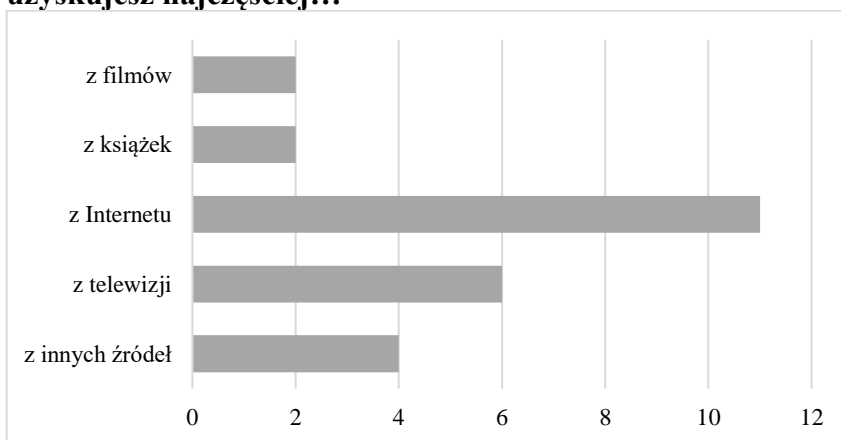
Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Tabela nr 11. Zestawienie odpowiedzi na pytanie: „2. Wiadomości o tym kraju uzyskujesz najczęściej...”

z innych źródeł	z telewizji	z Internetu	z książek	z filmów
4	6	11	2	2

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Wykres nr 8. Zestawienie odpowiedzi na pytanie: „2. Wiadomości o tym kraju uzyskujesz najczęściej...”

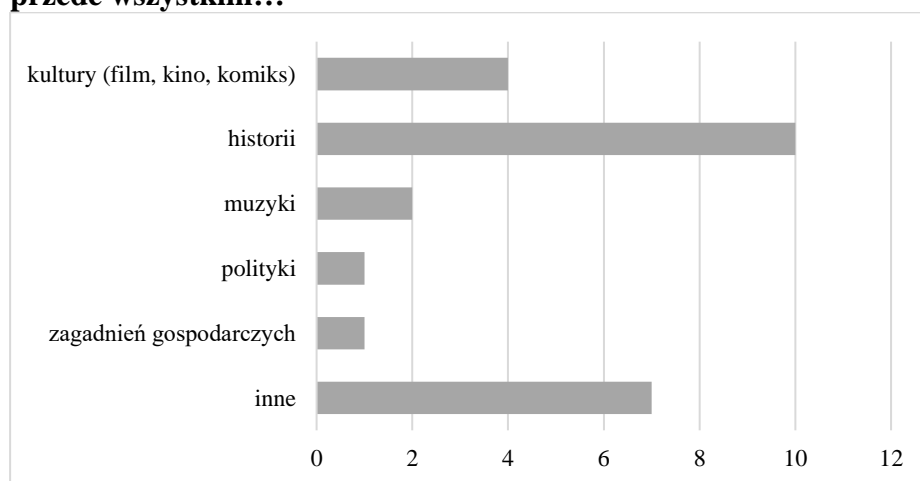
Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Tabela nr 12. Zestawienie odpowiedzi na pytanie: „3. Twoje wiadomości dotyczą przede wszystkim...”

inne	zagadnień gospodarczych	polityki	muzyki	historii	kultury (film, kino, komiks)
7	1	1	2	10	4

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Wykres nr 9. Zestawienie odpowiedzi na pytanie: „3. Twoje wiadomości dotyczą przede wszystkim...”

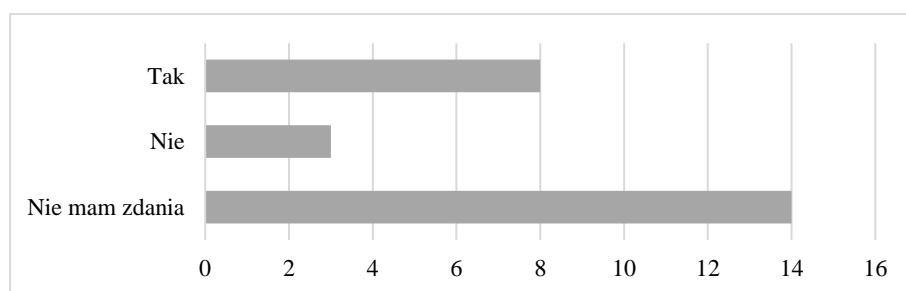
Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Tabela nr 13. Zestawienie odpowiedzi na pytanie: „4. Czy uważasz, że Polska jest krajem, który liczy się w gospodarce i polityce światowej?”

Nie mam zdania	Nie	Tak
14	3	8

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Wykres nr 10. Zestawienie odpowiedzi na pytanie: „4. Czy uważasz, że Polska jest krajem, który liczy się w gospodarce i polityce światowej?”

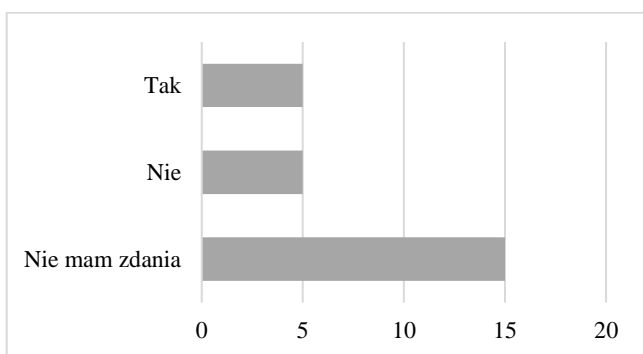
Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Tabela nr 14. Zestawienie odpowiedzi na pytanie: „5. Czy Twoim zdaniem Japonia i Polska mają silne więzi ekonomiczne?”

Nie mam zdania	Nie	Tak
15	5	5

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Wykres nr 11. Zestawienie odpowiedzi na pytanie: „5. Czy Twoim zdaniem Japonia i Polska mają silne więzi ekonomiczne?”

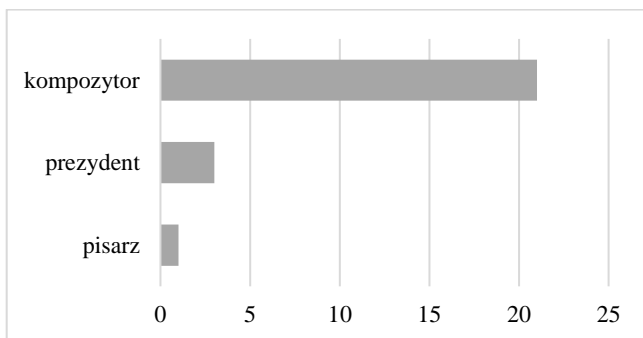
Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Tabela nr 15. Zestawienie odpowiedzi na pytanie: „6. Fryderyk Chopin to...”

pisarz	prezydent	kompozytor
1	3	21

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Wykres nr 12. Zestawienie odpowiedzi na pytanie: „6. Fryderyk Chopin to...”

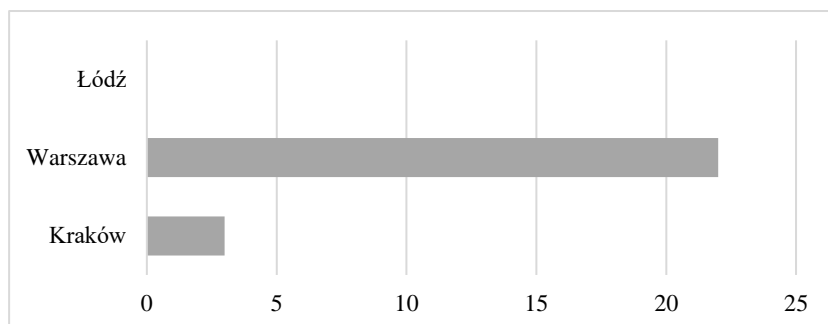
Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Tabela nr 16. Zestawienie odpowiedzi na pytanie: „7. Stolicą Polski jest...”

Kraków	Warszawa	Łódź
3	22	0

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Wykres nr 13. Zestawienie odpowiedzi na pytanie: „7. Stolicą Polski jest...”

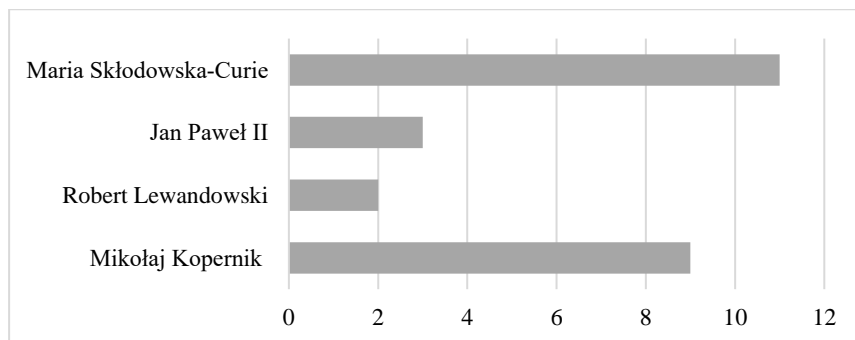
Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Tabela nr 17. Zestawienie odpowiedzi na pytanie: „8. Według Ciebie najbardziej znani Polacy to...”

Mikołaj Kopernik	Robert Lewandowski	Jan Paweł II	Maria Skłodowska-Curie
9	2	3	11

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Wykres nr 14. Zestawienie odpowiedzi na pytanie: „8. Według Ciebie najbardziej znani Polacy to...”

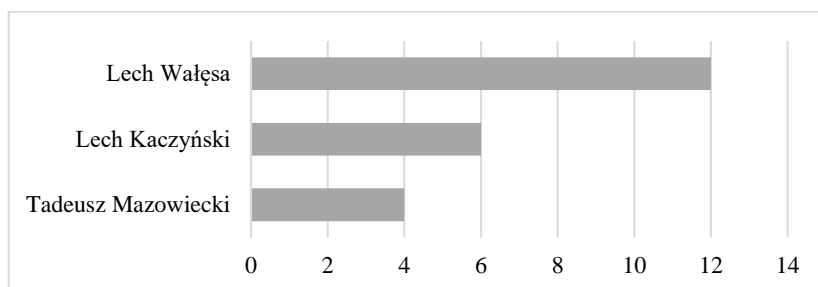
Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Tabela nr 18. Zestawienie odpowiedzi na pytanie: „9. Liderem przemian społecznych w latach 80. w Polsce był...”

Tadeusz Mazowiecki	Lech Kaczyński	Lech Wałęsa
4	6	12

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Wykres nr 15. Zestawienie odpowiedzi na pytanie: „9. Liderem przemian społecznych w latach 80. w Polsce był...”

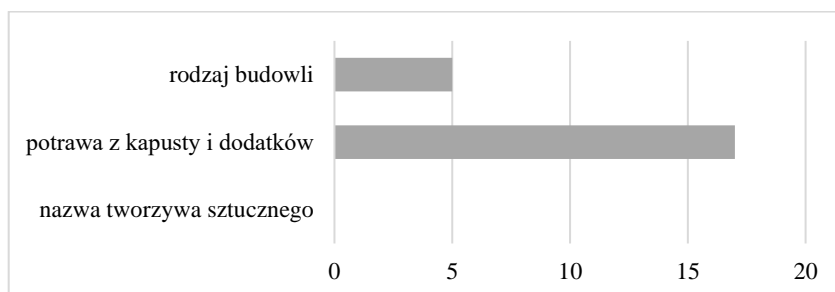
Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Tabela nr 19. Zestawienie odpowiedzi na pytanie: „10. Bigos to...”

nazwa tworzywa sztucznego	potrawa z kapusty i dodatków	rodzaj budowli
0	17	5

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Wykres nr 16. Zestawienie odpowiedzi na pytanie: „10. Bigos to...”

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Załącznik 7. Na ile znasz Japonię...? - ankieta dotycząca znajomości zagadnień związanych z Japonią wśród uczniów polskich szkół ponadpodstawowych

- 1) Czy Twoim zdaniem, wiesz o Japonii:
 - a) bardzo dużo
 - b) dużo
 - c) mało
 - d) nic
- 2) Wiadomości o tym kraju uzyskujesz najczęściej:
 - a) z telewizji
 - b) z Internetu
 - c) z książek
 - d) z filmów
 - e) z innych źródeł
- 3) Twoje wiadomości dotyczą przede wszystkim:
 - a) kultury (film, kino, komiks)
 - b) historii
 - c) polityki
 - d) zagadnień gospodarczych
 - e) muzyki
 - f) inne
- 4) Czy uważasz, że Japonia jest krajem, który ma wpływ na gospodarkę i politykę światową?
 - a) Tak
 - b) Nie
 - c) Nie mam zdania
- 5) Czy Twoim zdaniem Polska i Japonia mają silne więzi ekonomiczne?
 - a) Tak
 - b) Nie
 - c) Nie mam zdania
- 6) Samuraj to:
 - a) danie w restauracji
 - b) samolot transportowy

- c) wojownik japoński
- 7) Hikikomori to:
- a) popularne japońskie imię żeńskie
 - b) choroba związana z niedostosowaniem społecznym
 - c) rodzaj rośliny leczniczej
- 8) Seppuku to:
- a) potrawa kuchni japońskiej
 - b) rytualne samobójstwo samuraja
 - c) jedna z wysp japońskich
- 9) Abenomics to:
- a) angielskie określenie Japonii stosowane w XIX w.
 - b) nazwa polityki prowadzonej przez premiera Japonii
 - c) typ budowy dachu domu japońskiego
- 10) Kaizen to:
- a) ciasto japońskie wykonywane z ryżu i ryb
 - b) nazwa elementu zbroi samuraja
 - c) sposób zarządzania nowoczesnym przedsiębiorstwem.

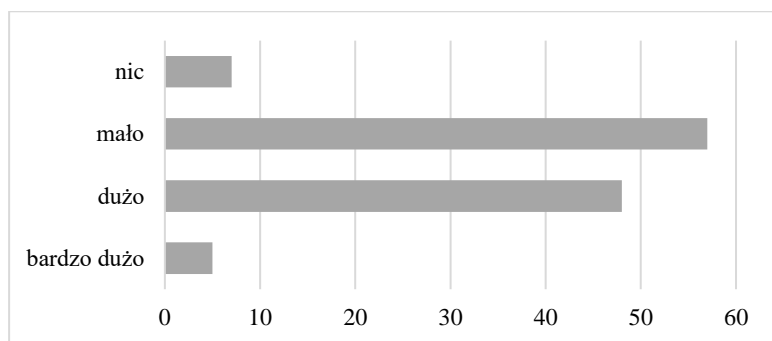
Rozkład odpowiedzi na pytania zawarte w ankiecie kształtował się następująco:

Tabela nr 20 Zestawienie odpowiedzi na pytanie: „1. Czy Twoim zdaniem, wiesz o Japonii...”

bardzo dużo	dużo	mało	nie
5	48	57	7

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Wykres nr 17. Zestawienie odpowiedzi na pytanie: „1. Czy Twoim zdaniem, wiesz o Japonii...”

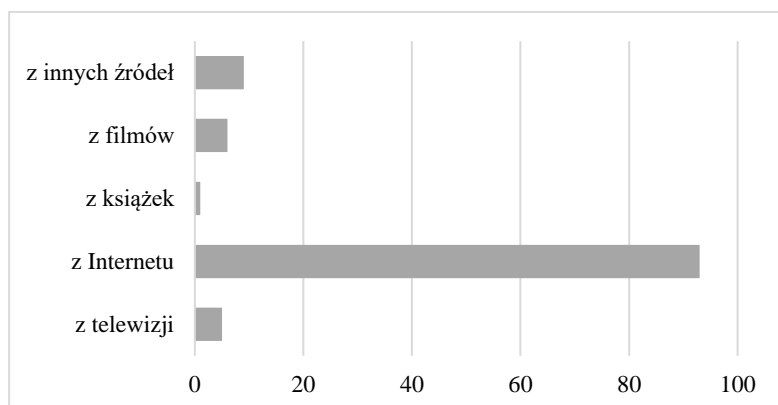
Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Tabela nr 21. Zestawienie odpowiedzi na pytanie: „2. Wiadomości o tym kraju uzyskujesz najczęściej...”

z telewizji	z Internetu	z książek	z filmów	z innych źródeł
5	93	1	6	9

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Wykres nr 18. Zestawienie odpowiedzi na pytanie: „2. Wiadomości o tym kraju uzyskujesz najczęściej...”

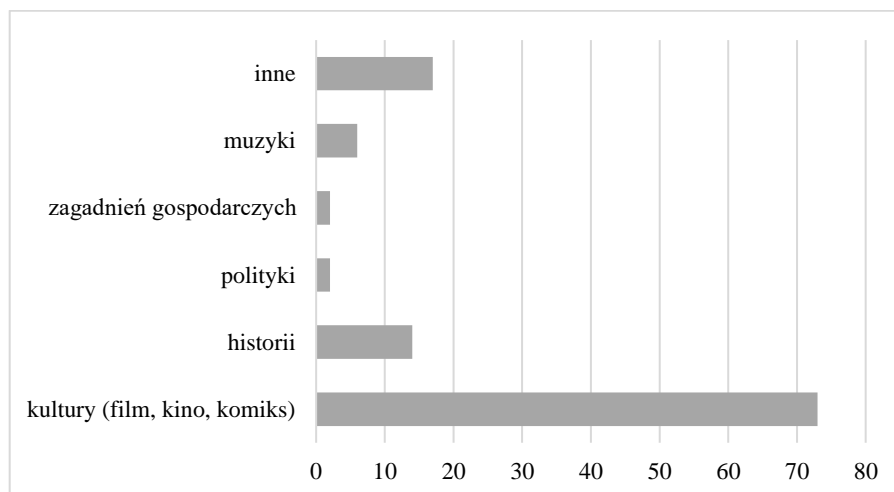
Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Tabela nr 22. Zestawienie odpowiedzi na pytanie: „3. Twoje wiadomości dotyczą przede wszystkim...”

kultury (film, kino, komiks)	historii	polityki	zagadnień gospodarczych	muzyki	inne
73	14	2	2	6	17

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Wykres nr 19. Zestawienie odpowiedzi na pytanie: „3. Twoje wiadomości dotyczą przede wszystkim...”

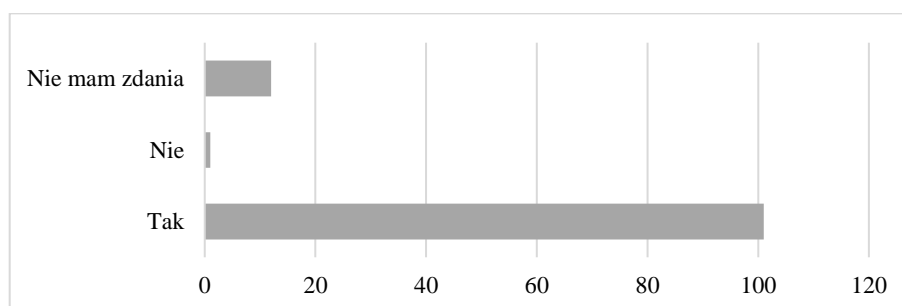
Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Tabela nr 23. Zestawienie odpowiedzi na pytanie: „4. Czy uważasz, że Japonia jest krajem, który ma wpływ na gospodarkę i politykę światową?”

Tak	Nie	Nie mam zdania
101	1	12

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Wykres nr 20. Zestawienie odpowiedzi na pytanie: „4. Czy uważasz, że Japonia jest krajem, który ma wpływ na gospodarkę i politykę światową?”

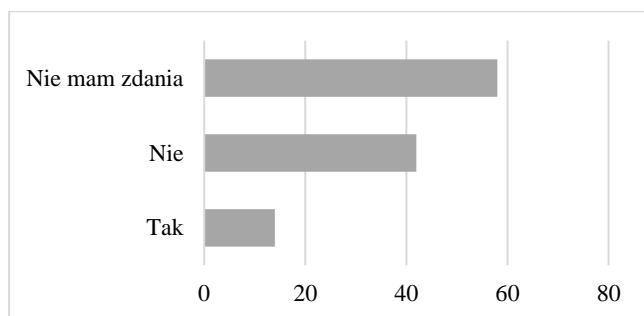
Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Tabela nr 24. Zestawienie odpowiedzi na pytanie: „5. Czy Twoim zdaniem Polska i Japonia mają silne więzi ekonomiczne?”

Tak	Nie	Nie mam zdania
14	42	58

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Wykres nr 21. Zestawienie odpowiedzi na pytanie: „5. Czy Twoim zdaniem Polska i Japonia mają silne więzi ekonomiczne?”

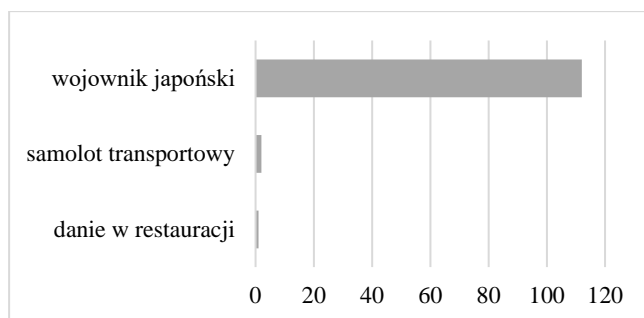
Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Tabela nr 25. Zestawienie odpowiedzi na pytanie: „6. Samuraj to...”

danie w restauracji	samolot transportowy	wojownik japoński
1	2	112

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Wykres nr 22. Zestawienie odpowiedzi na pytanie: „6. Samuraj to...”

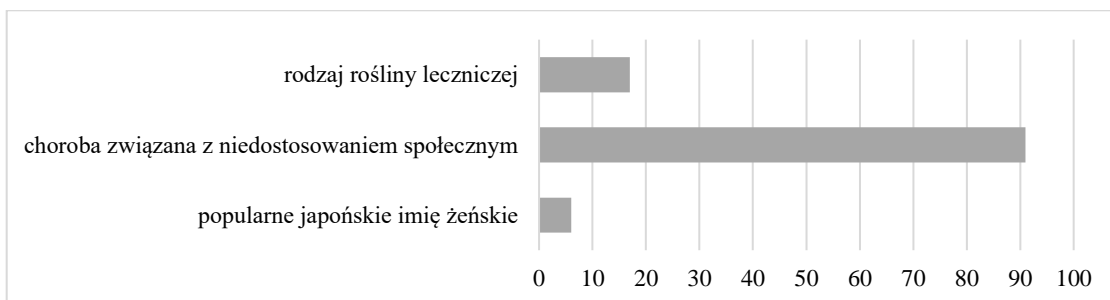
Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Tabela nr 26. Zestawienie odpowiedzi na pytanie: „7. Hikikomori to...”

popularne japońskie imię żeńskie	choroba związana z niedostosowaniem społecznym	rodzaj rośliny leczniczej
6	91	17

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Wykres nr 23. Zestawienie odpowiedzi na pytanie: „7. Hikikomori to...”

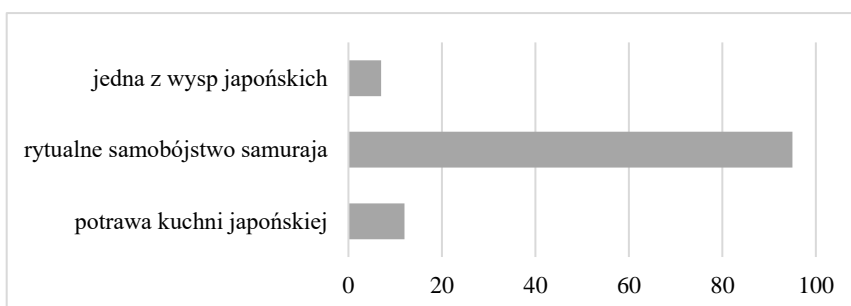
Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Tabela nr 27. Zestawienie odpowiedzi na pytanie: „8. Seppuku to...”

potrawa kuchni japońskiej	rytualne samobójstwo samuraja	jedna z wysp japońskich
12	95	7

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Wykres nr 24. Zestawienie odpowiedzi na pytanie: „8. Seppuku to...”

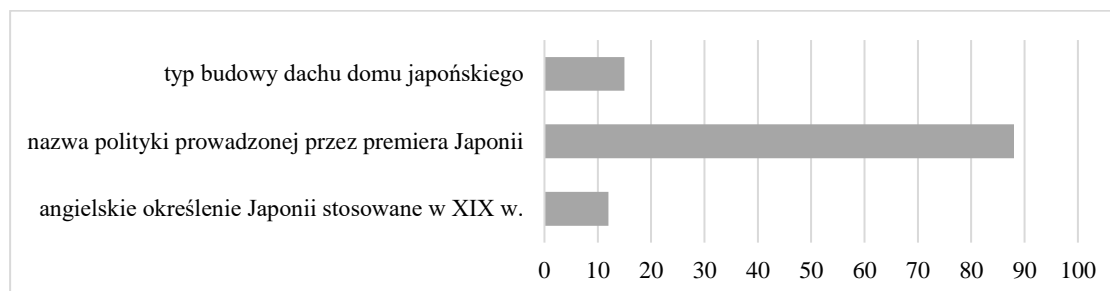
Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Tabela nr 28. Zestawienie odpowiedzi na pytanie: „9. Abenomics to...”

angielskie określenie Japonii stosowane w XIX w.	nazwa polityki prowadzonej przez premiera Japonii	typ budowy dachu domu japońskiego
12	88	15

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Wykres nr 25. Zestawienie odpowiedzi na pytanie: „9. Abenomics to...”

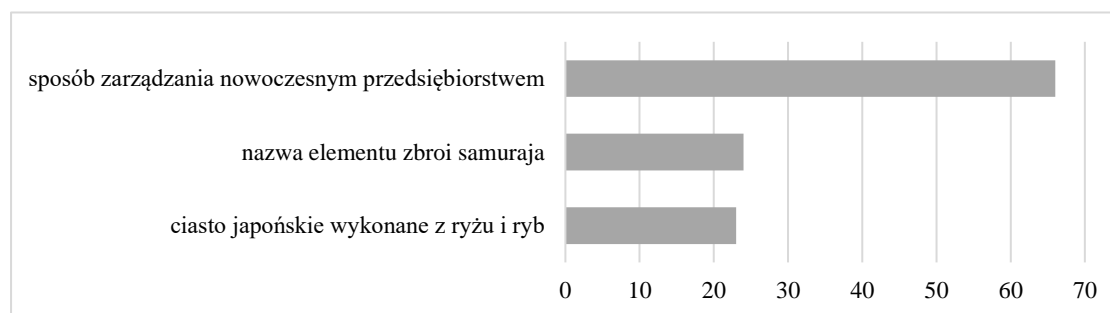
Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Tabela nr 29. Zestawienie odpowiedzi na pytanie: „10. Kaizen to...”

ciasto japońskie wykonane z ryżu i ryb	nazwa elementu zbroi samuraja	sposób zarządzania nowoczesnym przedsiębiorstwem
23	24	66

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Wykres nr 26. Zestawienie odpowiedzi na pytanie: „10. Kaizen to...”

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.